

ПЕТРО БАЛЕЙ

ГОЛОС ІЗ ДІЯСПОРИ
В УКРАЇНУ

ГОЛОС ІЗ ДІЯСПОРИ В УКРАЇНУ

Salus Reipublicae Lex Suprema

Всі права застережені автором.

Published by
TROPPE NOTE PUBLISHING, INC.
1932 Howard Ave.
Las Vegas, NV 89104

ВСТУПНІ ПОЯСНЕННЯ

Публікацію матеріалів, що в цій книжці, не було готовлено на протязі часу потрібного для такої праці. Рішення запало зараз після моїх других відвідин Києва в травні 1996 року. Перший раз у своєму житті я побував у столиці моєї вітчизни в липні 1995 року. В літаку з Нью Йорку до Гельсінк зустрівся я з групою ньюйоркських жидів, що їхали відвідати своїх одно-вірців у Росії — точніше в Санкт-Петербургу, а я в Україну — до Києва. Ніхто вже не питав мене, що це за країна і де вона. І мимоволі напрошуються порівняння: рік 1954. Здаю іспит на громадянина США в іміграційному департаменті в Лос Анджелес. Питає екзаменатор: Ваша національність?.. Українська, відповідаю... Двічі перелистовує свої інструкції екзаменатор і каже: Немає тут у мене такої нації й я не можу записати вас українцем. В такому разі, відповідаю, я не можу прийняти американське громадянство. Він здивований: Чому?.. чому вам на цьому аж так залежить? Ви ж погоджуєтеся прийняти національність американську?..

Тлумачити йому про національність і громадянство за термінологією нашої "старокрайової" політграмоти — він не зрозуміє. Тож тлумачу йому загальновідомим у США законом: Ви ж знаєте, кажу я йому, що за брехню тут перед вами я підлягаю репатріації, а я певен того, що за рік-два у вашому депертменті довідаються, що я справді українець — бо така нація існує — а записав себе я поляком чи росіяном, і мені загрожує смерть, бо там зараз більшовики, комуністичний режим.

Тут темпераментно накинулася на нього наша добра сусідка. Ідіт Пейнінгтон, мій свідок: Що ви тут потуманіли, не читали в газетах, що Україна є членом Об'єднаних Націй і була сигнатором статуту цієї міжнародної організації. Що вістки про політичні події в світі до вашого департменту не доходять?.. Я не політик, в мене своя робота, відповідає урядник.

Тоді веди нас до судді. Він повинен розбиратися в політиці.

Є такий мировий суддя при іміграційних відомствах, і ми

опинилися перед вищою інстанцією. Екзаменатор докладає про справу, а тоді суддя звертається до мене: Чому для вас це таке важливе?

Вже при вході в його контору я перечитав його ірландське прізвище на фронтівій дощині його бюрка і це навіяло мені мою відповідь: Ваша достойністе, відповідаю, чи не думаєте, що коли Ірляндія входила ще у склад англійської імперії і ірландцеві наказали б при екзамені назвати себе англійцем — чи не думаєте, що він зареагував би дуже темпераментно?

Збагнувши, куди я тягну, суддя щиро засміявся: О так, цілком певно. І до екзаменатора: Напиши так, як він хоче...

Кілька тижнів пізніше пішла здавати іспит моя дружина й її записали полькою, хоч і народилася вона на схід від Збруча. Мене понесло. Я сів і написав до Конгресового Комітету довжелезного, обурливого й аргументативного листа. Конгресовий Комітет у 1954 році був загальногромадською установою, а не прибудівкою, тобто "фасадною організацією" в системі "визвольного фронту" бандерівської ОУН, якою він став у 1980 році. Екзекутивним директором УКК був тоді, здається мені, Юліян Ревай, останній прем'єр уряду Закарпатської України. У відповідь на мій лист, канцелярія УКК повідомила мене, що частини мого листа перекладено на англійську мову і правний дорадник Комітету д-р Михайло Пізняк домігся у Вашингтоні, щоб усі провінційні відомства іміграційного департаменту отримали інструкцію не робити українцям труднощів при екзаменах на громадянство.

Тобі, шановний читачу, трудно буде повірити — на жаль, це щира правда, яку ти можеш перевірити в архівних актах Комітету з року 1954, що до того року в реєстрах іміграційного департаменту США, на підставі яких держава укладає демографічну статистику, українців не було. Були поляки, росіяни, австрійяки, чехи, словаки, румуни, мадяри — а українців там не було. О, про них пригадували собі у своїх передвиборчих кампаніях кандидати на конгресменів, сенаторів і президентів, але це було тільки партійне політиканство і на цьому українське питання вичерпувалося. Не знаю, чи було ще кому так тяжко переживати долю безбатченка у західному світі, тому так жадібно ловив я всі вісточки із щойно проголошеної самостійної України і радів тією соціальною дружністю, етнічною толерантністю і політичною зрілістю, що їх так масово проявляли всі народи в Україні. На жаль, евфорія тривала дуже коротко. З власного

досвіду знаючи про догматично-ідеологічну поляризацію української інтелігенції, я з особливою увагою почав слідкувати за ідеологічно-політичною пресою ОУНБ. Я з жахом ствердив, що вже в лютому 1992 року, ця преса пропагує підпільно-підривну роботу проти "комуністичного уряду" в Києві. З напливом добре фінансованих пропагандистів "визвольного фронту" з діаспори, у Львові виляється тіньова "націоналістична республіка" проти "комуністичної" на Сході України. На конгресах КУН-у настирливо проводиться думку, що коли б не ОУН і УПА, сьогоднішньої України не було б. Під Дамокливім мечем, навислим над останньою шансою бути чи не бути українському народові нацією, ідеологічно засамодурена і жадібна влада бандерівщина насліпо веде до політичної конфронтації і внутрішнього фронту із своїм догматичним кузенком — комунізмом. І в мене не було й немає найменшого сумніву в цьому, що коли існуюча політична влада в Києві не зарадить в час цим двом тенденціям у впливах на неконсолідоване ще суспільство, ще одної (і чи не останньої) катастрофи не оминуть. І я з цілою рішучістю виступив у пресі і в своїх працях проти організованого націоналізму, бо ініціатива до трагедії під сучасну пору в його руках. Його дальше існування на засновках покладених у 30-х і 40-х роках таке ж реакційне в сьогоднішній Україні, як і марксизм-большевизм.

Під час моєї першої візити, Київ не здивував мене нічим. Товариство Україна, на афідавіт якого я приїхав, я застав таким, яким і сподівався застати: воно цілком у полоні визвольно-фронтівського "культуртрегерства" із Заходу. Мене зустріли приязно й увічливо. Але ніхто — особливо Іван Федорович — навіть не пробував провокувати на річеву розмову, хоч із матеріалів, які я їм наперед послав, вони могли мати дуже добре уявлення, чим у мене наболіло. Поговоривши з директорами В-ва Рада, мені прийшла думка: щоб протидіяти впливам сублимованого донцовізму, треба б невеликими коштами серійно видати "Листи до братів хліборобів" В. Липинського. Я навіть на ту ціль залишив 3200 доларів, підписавши формальну умову із Слабошпицьким. Він зобов'язався пустити першу серію "Листів" на ринок ще в 1995 році. Сьогодні вже січень 1997 року, а "Листів" не видно і не чути...

Повернувшись додому, я рішився на листування з Іваном Федоровичом. Мій перший лист-есеї (див. ст. 101) це довжелезний елаборат, без претенсії на літературну елегантність, але з

провокативними висновками на актуальні в сьогоднішній Україні проблеми. Відповідь підписану Драчем і Ковтуном я отримав щойно у жовтні. Вона в цілості написана Володимиром Гавриловичом — чемно, коректно, улесливо і без позитивного чи негативного натяку на порушені питання. Відповідь на нього писав я 14 жовтня 1995 р. (Див. с. 140). На цей лист я писемної відповіді не мав.

Під час других вівідин Києва, в травні 1996 р., я, крім куртуазійних зустрічей, річевих розмов на будь які поважні теми не мав. Це був час, коли весь апарат товариства "Україна" і Всесвітньої Координаційної Ради зайнятий був готуванням до Конгресу Української Інтелігенції, при активній співучасті досвідчених провідників з КУН-у. Єдина, вагома в наслідках, розмова відбулася з Ковтуном у зв'язку з його редагуванням моєї праці, "Фронта Степана Бандери...", яке я можу сприйняти як політичну цензуру з пропусками і змінами питомих моїй праці висновків. На моє питання: чому?... — він відповів, що це помилка. Його ж пояснювання їхньої (його й Драча) ні с'як-ні так відповіді показали мені крайньо неправдоподібні, і так я йому на них відповів. Моя замітка, що антиінтелектуалізм 30-х і 40-х років у політичній роботі сьогоднішніх епігонів того націоналізму не перевівся, Володимира Гавриловича дуже обурила. Адже іти сьогодні плече об плече із вчорашніми політичними утопістами і вірити, що підпільними методами і протизаконними засобами боротьби "фасадних організацій" проти єдиної на сьогодні політичної влади в Україні можна матеріалізувати в реальних умовах "літературно-сюжетну Україну" і врятувати її нарід від денационалізації, це не тільки антиінтелектуалізм — це звичайне божевілья, або ворожа провокація.

Насправді ж, Володимир Гаврилович не йде нога в ногу з цією патріотичною інтелігенцією — він тільки симулює; він не вірить, що в неї досить сил, щоб успішно протистоятись сучасним владним структурам, очоленим Леонідом Кучмою і Олександром Морозом, але досить для послаблення їхніх позицій в народі. Повалити цю "росіянізуючу й тероризуючу" владу, те свідоме й патріотичне українство роковано іншій силі. Ось як аналізує політичну ситуацію в сучасній українській державі добродій Ковтун: "Мій аналіз шансів України стратегічно оптимістичний, але календарно песимістичний. Не виключено, що нового приєднання до Росії не оминуть. Кучма веде до цього в інших формах, але шляхом Білорусі Лукашенка. Верховна Рада (Мо-

роз) також. Патріотичні сили німічні і змізернілі, викликають у людей презирство своїм безсиллям, нікчемністю, егоїзмом". (3 листа з 12 квітня 1996 р.).

Якщо календарно, тобто в першу чергу Україна мала б приєднатись до Росії, то яка ж із цього стратегічна користь? Чи маємо розуміти, що тільки під московським патронатом зможе патріотична інтелігенція позбутися того росіянізуючого тиску, якого зазнає від сучасної влади в незалежній від Москви Україні? Цей діалектичний абсурд повинен Ковтун розшифрувати перед патріотичною інтелігенцією, яка так легковажно поклала свої підписи під Маніфестом Української Інтелігенції, якої надхненником і автором був сам Володимир Гаврилович. Це не стиль Івана Драча. Він тільки осінив цей памфлет своїм авторитетом і поклав свій підпис. Мені Ковтун "пояснив" цей діалектичний абсурд своїм признанням, що він "гравець не на одному клявіші". Більше двох клявішів сьогоднішня Україна не має: перший це Захід — Європа й Америка, клявіш другий — це Росія.

Володимира Гавриловича не рекомендується легковажити — він з доброї діалектичної школи. Згідно тієї школи кожний акт справжнього діалектика завжди двономірний і має два значення: його обвинувачення Заходу в трактуванні України як "обезброєний, технологічно кастрований бруствер свого американського окопу проти Росії", "як ринок збуту (свого) товарного непотрібу" — це гра на другому клявіші, це пильне оглядання на задні колеса на випадок з'єднання України з Росією; гра на першому клявіші — це активна участь у патріотичній революції і марш в інтелігентській патріотичній колонії, а фактично — тупцюючи дозadu — тільки маскою обличчя зверненою допереду.

Кожний, хто тільки побіжно вивчав змагання народів, знасилуваних імперіялізмом сильніших, знає, що немає одного випадку, де б таке визволення і закріплення обходилося без допомоги третього політичного фактора, якому те визволення дає певну користь. Два століття кращі представники практичної політики старалися з'єднати собі союзника, який убачав би в самостійній Україні свою користь. На жаль, наш фактичний стан сьогоднішніх курдів не сприяв тим зусиллям — аж до 1944 року. Україна, територіально об'єднана в Радянській республіці стала перспективною, а тому й з такою безпощадністю винищувана аж до корення советською імперією російського народу. Усамостійнення України після розвалу Сов. Союзу, стало зразу політичним фактором у міжнародних стосунках. Як тільки по-

щастило обидвом нашим президентам перебороти традиційні уявлення Заходу — особливо США — про рівновагу політичних сил, в чому надзвичайно допоміжним фактором було збереження внутрішнього соціального миру, а також і брутальні вихватки російського імпреялізму й шовінізму, остаточно допомогли прозріти традиційній американській політиці щодо потенціальної ролі самостійної України в укладі сил Східньої Європи і в шахуванні російського гльобального імперіялізму.

Чи в сьогоднішніх стосунках гльобальної економії і сильних тенденцій збереження світового миру, остерігаюча замітка Ковтуна, натякаюча на одноклявішну гру організованого націоналізму перед і на початку Другої Світової війни, могла б мати аналогічне значення у сьогоднішній ставці України на Захід? Вступна стилізація до цього остереження на мою адресу трапляє в порожнечу, і ми — тобто прихильники західньо-європейської концепції в розбудові української держави — не хочемо, щоб ви — тобто вами організована інтелігенція — ішли слухняно за нами ”з головами оберненими до заду”. О, ні!.. Цього ми абсолютно не хочемо. Ми хочемо, щоб ішли ви разом з нами і з головами зверненими вперед. Бо це єдина і, мабуть, остання шанса здобути Україні незалежність, використовуючи інтереси Заходу в його боротьбі з російським гльобальним імперіялізмом.

Порівняння ж політичної орієнтації організованого націоналізму, тобто гіпертрофованої політичної партії молодих невігласів у руках тоталітарної німецької машини без сліду будь-яких гарантій, з орієнтацією на Захід модерної індустриальної держави з економічною базою і пов’язаною з багатьма державами двосторонніми договорами та з досвідченим дипломатичним корпусом — таке порівняння поза шкалою всяких пропорцій.

Взагалі, вся та негативна оцінка різноплощинних пов’язань України із Заходом так різко нагадує свідомо злонамірну пропаганду старого царського режиму, що вся та українська ірридента це робота Австрії на послаблення єдиної і неподільної матушки Росії. Дуже неповажно...

Ще коротко про конгресуючу інтелігенцію як окремий соціальний стан, без економічної бази для матеріальної продукції і продукції матеріальної культури — це вульгаризована репліка ”лучших людей” Донцова, і покликуватись тут на Липинського ні при чому. Інтелігенція, за Липинським, це люди ”незайняті матеріально-продуктивною працею, не володіючі ані засобами

війни, ані засобами продукції, і здобуваючі собі прожиток взамін за працю свого духа і розуму; а політика — це меч і продуктивна сила матеріальна. І щоб ця сила матеріальна не оберталась, як досі в українців, у взаємнопожираючих себе звірів, українські люди меча, станка і плуга ждуть від вас інтелігентів слова духовного, яке ви і тільки ви маєте обов'язок їм дати... Яку вашу думку сучасний грамотний народ український прочитавши та діла ваші побачивши, за свою прийме і з нею голови свої на боротьбу, на смерть за Україну понесе". А ось ваша, інтелігенціє, роля в час народження нації з народу, як метелика з гусениці: "Пам'ятайте ви, українські інтелігенти, що народ український зможе визволитись лиш тоді, коли він голову свою із пащі московської і польської вирве. Голова його це пани. Не тільки сучасні, а **ВСЯКА ВЕРХНЯ ПРОВІДНА І ПРАВЛЯЧА ВЕРСТВА. ВЕРСТВУ ЦЮ ВИ МУСИТЕ ДО НАРОДУ ПРИТЯГНУТИ І З НАРОДОМ В ОДНУ НАЦІЮ ЗВ'ЯЗАТИ**".

Невже ж, Іване Федоровичу, Ви справді думаєте, що інтелігенція на своєму конгресі якраз те і робить?.. Ні! Якраз навпаки: вона поставила себе в ролі прокурора, грубо звинувачуючи своїх "панів" перед народом тільки за те, що не встигли ще вони в неповнокровній Україні забезпечити її тими вигодами, які вона мала за часів Брежнєва і Щербицького. А те, що хтось вас душить, дихати не дає, росіянізує — все це найзвичайніша демагогія. Тоді, коли вас найдужче росіянізували, а найкращих з вас справді душили, виголюджували і живцем заморожували, ви мовчали. І ви були праві...

Справа, бачите в тому, що раптом ця інтелігенція опинилася на периферії нового для себе світу, в якому всяка людська продукція підлягає законові попиту і постачання. Інтелігенція, що поколіннями виховувана під крилом комуністичної партії, чула і знала про той світ, але жодного практичного досвіду у свому щоденному побуті з тим світом не мала. А попит у тому світі, на духову й умову продукцію, з'являється на вільному ринку останнім. І поки рядовий громадянин — будь він найграмотніший, але голодний, холодний і без даху над головою, йому шедеври духово-умової творчості не в голові. І поки рідна йому інтелігенція — плече-об-плече в його недостатках — своєю терпеливою, позитивною й на той час доцільною працею не допоможе йому перебороти всенародну економічну кризу, попиту на питомий продукт вашої праці не буде. Це прекрасно розуміє волинський інтелігент із засуканими рукавами, що мав з Вами,

Іване Федоровичу, таку повчальну розмову, і діяспорний інтелігент, який таку ж кризу беззахисного емігранта пережив у лоні своєї родини, і виразно та правдиво написав у "Свободі" (27 грудня 1995 року):

"Можна сказати, що найважливіша річ тепер — це втримання політичного суверенітету України. На другому місці є неймовірно важка проблема виходу з економічної кризи. Далі йде розбудова національних збройних сил. Щойно тоді треба думати про українізацію в ділянках шкільництва, мови і культури".

А про Маніфест, Іване Федоровичу, з-під пера вашого секретаря, Володимира Гавриловича, ось як висловлюється той же інтелігент: "Це не критика нерозважних, помилкових, навіть шахрайських та злочинських акцій окремих членів уряду... Це є оскарження в начебто навмисних, старанно запланованих і до того таємних заходах уряду в національній зраді, а це не тільки неправдиві, але й незвичайно шкідливі звинувачення тому, що вони в такий критичний час підкопують авторитет президента Кучми. Невже ж автори маніфесту не завважили з якою завзятістю спілка комуністів і російських імперіялістів лають того самого президента за "злочини" цілком протилежні тим, що оскаржені маніфестом". (М. Мельник).

Ось бачите, Іване Федоровичу, таких як я і тут наведених інтелігентів є напевно набагато більше від тих, що так нерозважно поклали свої підписи під пасквілем на свою державну владу, не подавши одного прикладу, який виправдував би те його моральне лінчування.

А що ж тій інтелігенції у міжчасі робити?.. Те, що робила Докія Гуменна, що я робив і що тепер робить Анатолій Дімаров; він на своїй ділянці в Полтавщині, разом із дружиною вирощує всякую городовину, консервує і магазинує на зиму... При зустрічі (я жив у його квартирі) він ось як пояснив свою долю: "Це, Петре Несторовичу, наша покута за партійний квиток".

Ви вихваляєтеся, що "згори все накриє КУІН-ом", тобто Україну в її сучасному вигляді. Що це значить? Що в цій Україні буде діятися під вашим покривалом? Яка ваша програма?.. Якщо ваша програма культурно-освітньої натури — дублює роботу Т-ва Просвіти, Рідної Школи, Рідної Мови та інших подібних. Тими товариствами також керує інтелігенція, і якщо вона не вив'язується із своїх статуткових завдань, то яка ваша гарантія, що інтелігенція з КУІН-у упорається?.. Ця праця в

народі не з роду ударних кампаній — це праця многолітнього тривання вимагає культурних робітників. Інтелігент з-під двох тотемів "слава" і "ганьба" не справиться.

Якщо це політична програма націлена на опір існуючій владі практичною політичною акцією, тоді — хочете ви цього чи не хочете — ви створюєте тіньовий уряд в країні поляризованій під багатьма поглядами, а це веде до повторення 1918 року. Інтелект, що ви його гуртуєте в КУІН-і не посідає ні потрібного знання, ні потрібного темпераменту утриматись при політичній владі в такому критичному часі, як перетворювання народу з довговічним тавром бездержавности в націю. Самого патріотизму тут замало — він навіть може виявити себе шкідливим... Історія нетерпеливих людей не любить.

Січень 1997

П. Б.

ЗОВНІШНЬО- І ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ СЦЕНАРІЙ ПЕРЕБУДОВИ СССР У 1989 Р.

Показником ставлення США до тих сьогоднішніх безкровних революцій в советських республіках, що так несподівано розгорнулися в останньому році, треба вважати публічне ствердження речника Державного Департаменту США, в якому було сказано, що в інтересі Америки є запобігати "балканізації" Советського* Союзу і що єдиною силою, яка тримає радянські національні республіки зліпленими в Советському Союзі, є комуністична партія СССР з центром у Москві для всіх республік. Іншими словами, США готові робити все потрібне, щоб компартія в Союзі утрималася при владі. Нарешті, всім нам стає ясно: для уряду США змагання окремих національностей в СССР за власні суверенні держави, навіть в теорії, це балканізація Сходу Європи. Про те не сміють забувати пробуджені сили окрадених і принижених республік!

Без такого запевнення, М. Горбачов у своїй ризиковній (але невідкладній з уваги на економічне банкрутство) внутрішній політиці міг би дуже легко напоротися на Харібду, оминаючи Сціллу. Маючи таке запевнення від найповажнішого протагоніста, генеральний секретар і його Політбюро матимуть вільну руку щодо меж толеранції республіканських націоналізмів.

Воно очевидне, що на зустрічі Буша з Горбачовим на Мальті запало домовлення в тому, що Горбачов уже не раз публічно висловлював: ми, советська влада, не будемо нікому — включно з нашими сателітами — накидати нашої економічної системи й демократії і не бажаємо собі втручань вашої буржуазної демократії й економіки. Це невтручання Поітбюро продемонструвало, дозволяючи на провал політичної монополії компартій

* В цій закордонній публікації вживаю термін "советський" замість "радянський" з уваги на те, що часто трапляються випадки в англійській пресі, що під налічку "радянський" автори відносять період Центральної Ради, утотожуючи політику Ц. Ради з комуністичною більшовицьких "рад".

в державах Варшавського Бльоку. Неспроможність Москви упоратися з нечуваним досі феноменом солідаризму цілого польського народу із "Солідарністю" виявила всю слабкість сателітних позицій у Варшавському бльоці. Горбачов цілком правильно вирішив, що списання тих позицій з балансу СРСР взамін за толерантність Америки в потребі насильного регулювання республіканських аспірацій до самостійності матиме великий плюс. А все таки там, де це було можливе — не викликаючи мілітарної інтервенції СРСР — комуністичні партії утримали в своїх руках силові позиції армійського й поліцейського секторів, якими можна контролювати і тримати революційні настрої народних мас у дозволених межах.

З чого прозирає основна суть домовлень Горбачова з Бушем на Мальті? Пригадаймо собі, як ще недавно тому Горбачов передбачав, що протягом року-двох загальна продукція, базована на приватній власності, досягне п'ятдесятпроцентної квоти. Після останньої зустрічі на вершинах, М. І. Рижков, прем'єр міністрів СРСР, заявив на форумі Верховної Ради, що комуністична партія не відрікається центрально плянованих і керованих московським центром п'ятирічок, а продукція приватного капіталу (очевидно, внутрішнього походження) буде дозволена в межах десяти процентів.

Значить, Горбачов зумів переконати Буша, що допомога американського приватного капіталу для відбудови советського господарства буде краще забезпечена існуючою системою, ніж у спілках з недосвідченими підприємцями окремих республік. Щоб продемонструвати цю істину, Горбачов потребував тільки покликатися на колосальні доходи Арманда Гаммера, який від самого початку комуністичного режиму в СРСР робив і робить багато кращі інтереси, ніж він міг би робити, скажімо, в Полудневій Америці чи в Африці. Очевидно, ті інтереси американського приватного капіталу в спілці з компартією будуть забезпечені так довго, як довго компартія, структурально і в своїх політично-економічних компетенціях, залишиться ненарушеною. А щоб ця партія могла залишитися інтегральною й надалі, Горбачову потрібна була згода американського президента на те, що коли для цієї мети потрібна буде фізична сила, особливо в національних республіках, американська демократія буде розуміти це як необхідний засіб для збереження європейської стабільності та інтересів американського капіталу, без якого советська імперія під сучасну пору не може обійтися.

За цю поступку американського президента Горбачов дав США вільну руку в західній гемісфері.

Перша ластівка такого домовлення — це інвазія американських збройних сил у Панамі. Очевидно, що ген. Норієга сидів чорною плямою на політичному престижі США; правда й те, що ліквідація панамського диктатора була необхідним кроком у війні з трестом постачання наркотиків; мало свою вагу і скріплення контролю США над Панамським каналом, стратегічну вартість якого для Вашингтону не можна переоцінити, але все те не виринуло щойно вчора — воно існувало і рік тому в не менш гострій формі.

Що стримувало американського президента перед вжиттям сили два місяці тому, коли бунт в командному складі панамської армії давав таку непорівняльно зручнішу нагоду для повітряного десанту морської піхоти?

Уряд у Вашингтоні дуже добре знав, що реакція середньоамериканських республік буде негативна і що це може попсувати гармонію між демократіями єнків і кабалерос лятінос, але питання реакції Советського Союзу в сучасному періоді його політики невстрявання для республіканського президента було поважнішої натури. Ясно ж, що цей невідкладний крок американського президента проти Норієги — з уваги на престиж його режиму — був заздалегідь домовлений на зустрічі з Горбачовим. Це ж так виразно просвічувало із злорадної критики дорадника президента Горбачова, Володимира Арбатова,¹ на інвазію в Панамі, в якій було багато більше іронічно-саркастичних завваг на адресу американської миролюбности, невтручання й пошанування суверенности сусідніх держав, ніж справжнього невдоволення й засуду американської збройної інтервенції. Це ж був для внутрішньої політики комуністичної партії чудовий прецедент в царині міжнародних стосунків, в порівнянні з яким евентуальне застосування брутальної сили у внутрішній політиці СССР матиме вигляд цілком легітимного заходу. З яким лицем міг би президент Буш протестувати проти "кагебівської" пацифікації, скажімо, Народного Руху в Україні?..

Інший не менше знаменний знак про домовлення обох президентів про сфери впливів проявився, в дискусії над питанням об'єднання Східної Німеччини із Західною. В перших днях вибуху всенародної революції в Німецькій Демократичній

1. 20 грудня 1989 р. "Найтлайн" Теда Коппела.

Республіці департамент Державного Секретаря ставився нейтрально до об'єднаної Німеччини, залишаючи це питання на узгодження між європейськими державами. Державам — членам Європейської спільноти об'єднана Німеччина загрожувала порушенням внутрішньої рівноваги сил у запланованому реальному з'єднанні Західної Європи в політичному новотворі — щось між федерацією і конфедерацією. Також із зрозумілих причин, єдина держава німецького народу під сучасну пору вельми небажана Советам, а ще більше Польщі, яка хоч-не-хоч мусить користуватись протекторатом ССРСР у конфронтації з державою найчисленнішого й економічно найсильнішого в Західній Європі народу.

В останніх заявах речника Державного Департаменту США вже виразно стали по боці своїх союзників у Другій світовій війні: об'єднання обидвох Німеччин небажане, бо порушило б європейську стабільність, усталену ще за життя "дядька Джова".

"Збереження європейської стабільності" в результаті народних революцій в сателітних державах і в обличчі об'єднання де факто обидвох німецьких республік, хоч де юре вони ще окремі і в окремих сферах політичної констеляції, стало вже трафаретом без практичного значення, бо останні події політичної натури в Європі фактично зруйнували цю стабільність по обох боках донедавна ще залізної заслони. Зміна в наставленні США в німецькому питанні це частинно вияв лояльності і солідарності з Францією й Англією, а ще більше як запевнення Советському Союзові, що Америка не буде використовувати послабленого статусу Москви на міжнародному форумі.

І так, політика США супроти советської імперії від "сустейнменту" (масивної воєнної допомоги у формі лендлізу) у боротьбі проти спільного ворога до "ліберейшен" (доктрина Далеса в час американського розчарування агресивною політикою Сталіна), до "контейнменту" (доктрина стримування проф. Кеннана), назад до "сустейнменту" (економічної допомоги й політичної підтримки советській імперії перед небезпекою "балканізації" одної шостої усіх суходолів на земній кулі). Цей зовнішньополітичний сценарій мусить постійно мати на увазі політично активізована інтелігенція на українських землях, як також і діаспори, щоб не дурити себе, бо самодурство в політиці подвійно небезпечне. Очевидно, США й надалі будуть настоювати на курсі деякої демократизації комуністичного режиму у формі людських прав на критику, на публічну маніфестацію

релігійних переконань, на свободну еміграцію, на плекання національних культур тощо. Особливий натиск американської демократії буде на забезпечення тих громадських вольностей в Советському Союзі, які вдовольнятимуть людські потреби тих національних меншин, які в етнічному конгломераті американського суспільства мають чи матимуть найсильші впливи як на внутрішню, так і на зовнішню політику американського уряду. Звичайно, українська етнічна група до тих меншин, покищо, не належить.

Доповнімо ці головні деталі міжнародного сценарія політично-економічним сценарієм в Советському Союзі. Фактично і правно за існуючою конституцією, яка суттєво не зазнала зміни від 1926 року аж по сьогодні, в політично-економічній системі номінальної федерації СРСР сувереном залишається Всесоюзна Комуністична Партія. Воно без значення, що в конституції партія не називає себе сувереном виразно. Сам факт, що найвищий ієрархічний чинник в комуністичній партії (будь він у вигляді канонізованого партією диктатора чи вершинних партійних олігархів) укладав цю конституцію і в ній узаконював свою провідну і безконтрольну ролю в державі, — той факт ставить партію понад усі приписи тієї конституції і робить з тієї конституції впорядковий збір привілеїв, наданих сувереном чи то окремим колективам (напр., союзні й автономні республіки), чи то окремій підопічній людині у сфері її громадських вольностей. І ті поточно практиковані партією-сувереном факти щоденного життя в Советському Союзі, коли даний привілей у стосунку до одного колективу чи індивіда є власником державного апарату респектований, а в випадку іншого колективу чи індивіда за використання того ж привілею карається, все це є цілком у згоді з привілейним характером спілкування суверена з підопічним сектором. Право ж чи закон в стосунках суверена до підвладного з'являється тільки тоді, коли серед підвладних визріває економічно самостійна й об'єднана спільними інтересами група, яка силою своєї ваги в державних відомствах змушує суверена узаконити дані ним привілеї, тобто односторонній привілейний стосунок (Бог дав — Бог узяв) замінити двосторонньо зобов'язуючим актом суверена, який стає ПРАВОМ підопічного сектора чи тільки його частини, але не тому, що те право написано на клаптику паперу й підписане сувереном, а тільки через те, що управлений сектор володіє засобами сили те своє право кожно-

часно оборонити.²

На протязі сімдесятилітнього суверенітету Центрального Комітету Всесоюзної Комуністичної Партії не було і не могло бути мінімальних передумов для легально діючої опозиційної сили. Всі можливості проявитися навіть ідеологічно лояльній опозиції в системі марксистської ідеологічної ексклюзивності були заперечені вже першим ленінським декретом (листопад 1917) про націоналізацію всіх ресурсів і засобів продукції найнеобхідніших життєвих потреб. Цілковите вивласнення підопічного суспільства в користь партії якраз і було подумане як радикально запобігаче знищення найпотрібніших умовин для появи ефективно діючої опозиції проти партійної монополії в усіх ділянках державного життя. До цієї цілеспрямованости Ленін признався в своїх виступах на оборону концепції НЕПу і "Податку в натурі". З причини пропагандивної ефективности він зробив це під прикриттям альтернативної політичної фразеології:

"Нестійких (людей поза партією) є багато, нас (комуністів) є мало. Ті, що вагаються (несконсолідовані суцільною програмою), є роз'єднані — ми (комуністи) об'єднані. Нерішучі не мають економічної незалежности, ми маємо... Як довго пролетаріят (очевидно, партія) тримає кріпко владу в своїх руках транспорт і важку індустрію, режим пролетаріату не є в небезпеці..." (Слова в дужках і підкреслення додані автором).

Завдяки оцій цілковитій економічній залежності підопічного громадянства від, під кожним поглядом, суверенної партії, більшовицький режим мав можливість набагато ефектніше справитись з найменшими познаками опозиції в народі, ніж це було можливе царській бюрократично-поліційній машині, що була цілковито на утриманні підопічного суспільства, яке само себе годувало, взувало й одягало та ще й мільйонами рублів підтримувало й скріплювало найрізновидніші революційні рухи на повалення царату. Цілковите обезвласнення підопічного суспільства заздалегідь ліквідувало можливість появи "корисних ідіотів"³ і давало партійній верхівці необмежені можливості

2. Ленін визнав у 1917 році Харківський соціалістичний уряд самостійним ні від кого незалежним: в 1918 році самовільно видавав розпорядження від імени цього уряду, а 1922 р. той же уряд "суверенної союзної республіки" став фактично адміністративною експозитурою московського центру. Стільки варта форма без субстанції.

3. Так називав Ленін братів Морозових з багаті купецької родини, які підтримували підривну роботу соціалістичних партій поважними сумами грошей.

голодом виморювати непокірні народи, що за царату було абсолютною неможливістю.

І Маркс, і Ленін любили покликуватись на Гегеля, але не прикладали належної уваги до найсуттєвішої науки великого філософа, який навчав, що: "Мета сама по собі — це бездушне узагальнення; тенденція — це лише рух за течією, позбавлений реальності; голий вислід — це мертво тіло, позбавлене стремління"..., а "Зацікавлення й охота лише там присутні, де є змагання". (Лекції філ. історії).

Що, властиво, сталося в цивілізації, насильно накинених народам під прапором марксистської ідеології, яка проповідувала рай на землі для поколінь в далекому майбутньому коштом ліквідації історичної людини, насильно викорінюючи її з віковичних традицій, відіймаючи в неї її вірування, позбавляючи її власних засобів продукції життєвих необхідностей і під загрозою драконівських покарань забороняючи їй всяке спілкування із зовнішнім світом, щоб тим легше вбити в народів їх історичну пам'ять. Адже мрію творців історичного матеріалізму і т.зв. наукового соціалізму Маркса й Енгельса про абсолютну й безконтрольну владу для перебудови світу людини їх геніальний учень Ленін зробив реальною на одній шостій усіх суходолів з невичерпними природними багатствами. Перед тією безжальною владою в руках "малої горстки керівної кляси...", яка підняла себе до рівня теоретичного осмислення історичного маршу в цілому", була поставлена окрадена, оголена, отетеріла історична людина, мов свіжо замішана власною кров'ю глина, з якої руками гайдуків і опричників тієї влади мала бути виліплена нова ідеально послужна людська істота для позаісторичного позбавленого клясових суперечностей суспільства комунізму. Сімдесят років тривав у советській імперії марксистський експеримент реформи історичної людини і врешті найвище поставлені кустодії марксистського експерименту мусіли признатися, що імперія комунізму наближається до катастрофи.⁴ Чому?... Адже устоялася ця імперія перед воєнною машиною гітлеризму, правда, при великій матеріальній допомозі західних союзників, ні разу не переживала з боку зорганізованої полі-

4. Критик Горбачова, Сльцин, на питання репортера Джіма Легрера, яка ситуація в Союзі, відповів, подумавши: "Ми банкрут... Якщо Горбачов не справиться протягом наступного року, ми можемо мати революцію".

тичної сили підопічного суспільства, яке в цілості було арбітрарно поставлене для продукції потрібних партії засобів для внутрішнього і глобально плянованого терору. Чому?... І чому так несподівано для найшвидших спостерігачів західного світу розкрилася вся трухлявість внутрішньої конструкції імперського велетня? В чому коріння тієї причини, яка вимусила на власникові державних засобів політичного насилля визнання банкрутства системи, в якій мало не існувати не тільки класових різниць у суспільно-правному відношенні, але й у матеріальних засобах для достатнього існування?...

Коріння цієї причини в тому, що законодавець і кустодій реформи історичної людини знехтував усіма найосновнішими законами Природи, однаково діючими й однаково незмінними в процесах природного детермінізму, як і в світі людини, що є твором особливої людської свідомості в такій же мірі, в якій абсолютні і всеобіймаючі закони Всесенної стали втіленням предвічного Творця всього видимого і невидимого.

Надмірна експлуатація біологічних резерв підопічного сектора при постійно дефіцитному постачанні регенеративних засобів споживного типу (харчування нижче необхідного мінімуму) і консервуючого (одяг, житло, гігієна) позбавила людину творчого ентузіазму і перспектив її праці. Загальне збайдужіння до висліду праці, яка в більшості випадків не стояла в жодному відношенні до піднесення рівня добробуту працюючої людини, фатально впливало на стандарти продуктів.

Приватної ініціативи колективізованого продуцента, обставленої, з одного боку, стандартними інструкціями центрального плянування, а з другого — небезпекою ризика для езекутивного начальства у відхиленні від тих стандартів, аж ніяк не заступили мітинговим витискуванням ентузіазму із знекровленого робітництва; вона була звернена в напрямі збільшення власного "позачергового" споживання, як тільки нагода цьому сприяла. Це, в свою чергу, впливало на зниження в постачанні для подавляючої більшості тих, що такої нагоди не мали.

Виснажування ґрунтів і грабіжницька аграрна політика комуністичної влади супроти хліборобського населення, яка відбивала зневажливе ставлення ідеологів пролетарської революції ("село — це залишки варварства в цивілізації"⁵),

5. Так К. Маркс називав селянство.

вихолостили село з кращих продуктивних сил і довели рентовність землі і хліборобської праці до найнижчого рівня в Європі. В порівнянні з багато гіршими ґрунтами баварського хлібороба, врожайність колгоспного хазяйства ледве дорівнює одній четвертій продукції баварського приватника.⁶

Батрацька неохайність при зборі збіжжєвих злаків і нечуваний спосіб "магазинування" зерна під голим небом крізь сльотну осінь доводили до втрати четвертини споживної вартості зібраного і незібраного врожаю.⁷

Теоретичне обезвартіснення землі в марксистській економіці, в колгоспній практиці зробило удержавлену землю нічиєю в очах вивласненого колгоспника. "Чия це левада? — питали ви зустрічного селянина ще перед революцією. "Нічия, це громадське", — відповідав запитаний.

Батрацьке відчуження хлібороба від його кормительки аж ніяк не сприяло необхідним засобам проти ерозії ґрунтів та їх енергетичного виснаження.

Обіцяне в теорії зрівняння праці в комуністичному суспільстві з приємностями дозвілля в практиці "пролетарської диктатури" обернулося в каторжні виробничі норми, з каторжними умовами щоденного побуту і спілкування навіть з найнижчим рангою сторожем державної безпеки. Праця замість визволення від злиднів стала поневоленням у напівголодному стані каторжника.

Превентивний терор проти уявних ворогів народу й сітка сексотів доповнювали куліси внутрішньополітичного сценарія Советського Союзу. Не тільки міжсуспільні, але й товариські стосунки паралізував страх перед провокацією.

Вся ця сімдесятилітня практика советського марксизму мусіла довести до того, що країна найврожайніших ґрунтів на цій землі примушена догодувувати своє суспільство хлібом з

6. Дивись "Обезвласнене суспільство", стор. 103. Примітка (1).

7. Більшовицький спосіб магазинування очищеного зерна: "Прийшов наказ зсипати (збіжжя) на землю, тобто... настелити наспід соломки, насипати збіжжя, а тоді накрити соломою зверху... Прошли пару (сльотних) місяців і ті всі копці зазеленіли, збіжжя поросло через соломку яких добрих пару цалів...". Перед Різдвом, коли приїхали тягарові машини перевозити те збіжжя до Володимира, "уже було запізно, бо всей той хліб, те збіжжя зросло в одну купу і стало наче камінь, бо вже був мороз. Під збіжжям були сотки дір від мишей і щурів..., а голова району подивився і сказав: Ну, що зробили, уже запізно, но в нас є много хліба" (Гр. Стецюк, "Непоставлений пам'ятник", стор. 27).

капіталістичних держав. Властиво, ця харчова нестача вже існувала в шістдесятих роках, але наглухо закриті кордони "великої зони" і на експорт підкрашувана статистика економічного розвитку під комунізмом давали підстави Дудлі Діллардові — професорові Мерилендського університету⁸ (як також і іншим американським економістам) побоюватися за конкурентну спроможність американського капіталізму, судячи по великому коефіцієнті економічного приросту в Советській Союзі. Але поет і дилетант з економіки Микола Руденко вже в половині шістдесятих років передбачав і перестерігав партію перед неминучою економічною катастрофою і то якраз через безглузду політику в аграрному питанні. Сьогодні Горбачов намагається санувати державне господарство, половинчо пропонуючи реформи, на яких настоював Руденко.⁹

Ключі до розв'язки наболілих і вистражданих проблем у советській імперії в руках Міхаїла Горбачова і від успішного, як і неуспішного, подолання перешкод на шляху його "перестройки" залежатиме доля цієї імперії, перовзором якої під структурно-політичним і соціальним поглядом (із суто формального боку належить уважати Московське царство часів опричини Івана Грозного.

По суті, це не тільки проблема реформи сімдесятилітнього застою комуністичної системи, це колосальне завдання переламання понад чотиристарічної традиції імперської політики Росії. Їддю цієї традиції просочена ціла бюрократична побудова, якою імперія розросталася і на якій загнивала. По суті, ленінська революція була тільки спробою рятування не тільки імперії, але й її політичної схеми під ідеологічним прапором марксизму, на якому гасло "Пролетарі всіх країн, єднайтесь!" було незвичайно зручним засобом переставлення тієї ж імперії на соціально-економічні витoki марксистського комунізму.

З усього того, що ми покищо бачимо, то Горбачов хоче обернути історичний процес російського політичного розвитку в протилежному напрямку — у сторону демократизації політичних процесів, але також з наміром збереження імперії.

Його політична позиція в час приходу до влади першого секретаря на початку вісімдесятих років — під суто формальним

8. Дивись "Обезвласнене суспільство", стор. 335.

9. Дивись "Економічні монолози" і "Шлях до хаосу".

поглядом, якщо ми забудемо про династичні права Івана Грозного — точно така ж, як і Івана IV у п'ятдесятих роках 16-го століття: на перешкоді намірам Івана перетворити абсолютистичну систему на автократичну стояла Вибрана Боярська Рада, навикла до своєї привілейно-дорадчої ролі під абсолютним монархом: на перешкоді ж Міхаїлові переставити партійний автократизм першого секретаря (як тільки вдається йому консолідувати свою партійну позицію влади з найвищими позиціями державної бюрократії) на зворотний курс до лібералізації стоять консервативні елементи в Політбюрі і у вищій номенклатурі, навиклі до партійного автократизму першого секретаря, бо тільки це гарантує їхнє узурповане панування. У Східній Європі тодішньої хліборобсько-пасторальної економічної системи цар Іван мав право думати, що монарший автократизм, спертий на поголовне кріпацтво орендного типу, міг служити скріпленню імперської влади царя; перший же секретар Горбачов наочно бачить, що колгоспне кріпацтво (радше невільництво) не в стані засильовати індустріальний ріст, технологічний розвиток і паразитний мілітаризм і, кінець-кінцем, мусить довести до енергетичного вичерпання біологічних резервів. Якраз ця обставина примушує його брати курс на лібералізацію системи, розраховуючи на те, що привілейне (не правне!) поширення громадських вольностей на всі прошарки підопічного суспільства розбудить творчий ентузіазм і дасть, як за НЕПу, оздоровлення союзної економії.

Для зламання хребта Вибраній Раді й для ліквідації вищої боярської аристократії цар Іван потребував підтримки широких мас "земщини", з яких він формував свій опричний корпус і який, згодом, був ужитий з однаковою послідовністю для небувалого перед тим закріпачення селян.

Аналогічний корпус Горбачов одідичив у вигляді КГБ, який — залежно від обставин — може бути вжитий для пацифікації сучасної "вибраної ради", як і для придушування демократичних сил сучасної "земщини".

"В "Комуністичному Маніфесті" Маркс дуже влучно характеризував соціальні процеси в занепадаючому суспільстві: "... коли міжклясова боротьба наближається до рішальної години, розкладовий процес серед пануючої кляси і, фактично, в цілому суспільстві набирає такого виразно розрядного характеру, що мала частина пануючої кляси відчаюється і пристає до революційної кляси, в руках якої майбутнє".

В опричинні Івана Грозного опинилася поважна частина боярства, що й дало повід російському історикові Г.Н. Бібікову написати, що за царя Івана "жодної класової боротьби проти боярства не було, бо в опричинні брали участь бояри і поміщики проти інших бояр і поміщиків".

Аналогічний процес відбувається на наших очах у комуністичній партії Советського Союзу: одна п'ята делегатів на першому конгресі Народного Руху в Україні — народної формації, виразно опозиційної до комуністичної партії — вийшла з лав комуністичної партії.

Навіть непевність позиції Горбачова "між двома силами" ми бачимо і в царя Івана, коли він перед своїм опричним ділом вів переговори з англійською королевою Єлисаветою I щодо взаємного азилу для монарха в крайній потребі. Проте, позиції Івана IV були набагато солідніші. По-перше, він одіичив по батькові царство, про яке писав з історичної перспективи пізніший російський історик: "Щодо політичних і фізичних обставин, то треба ствердити, що на території, одіиченій Іваном IV від його батька Василя, його царювання могло б бути найспокійнішим і найщасливішим з усіх часів" (С. М. Соловйов, т. III, стор. 174).

Крім політичної стабільності, закріпленої агресивною зовнішньою політикою і внутрішньо упорядковуючою правну систему, юний цар користувався вже ореолом містичної влади помазаника Божого, впоюваного в народні маси московським православ'ям, яке в цілості сприйняло ідеї митрополита Макарія про божественне походження монаршої автократії і про місійність московського царства Пересветова. Містика екзотизму засекреченої перед Заходом "Росії" і економічна автаркія примітивного хазайнування Сходу — все це давало в руки царя-автократа необмежену й безконтрольну владу. Про фанатичну відданість тій владі цілого народу писав Н. М. Карамзін: "Бояри й народ увесь, не маючи в глибині душі своєї найменшого заміру проти вінценосця, тільки покійно молили Господа, щоб Він усмирив цареву лютість" (Записки о давней и новой России).

Тільки Петро I і Ленін користувалися подібним ореолом і подібною владою, хоч в контекстах інших ідеологій.

Під політично-територіальним і мілітарним оглядом Горбачов перебрав імпонуючі світові величини, але підміновані перманентною економічною кризою, яка робить мілітарний потенціал незастосовним на скалю глобального конфлікту під

загрозою загального голоду вже в першому році воєнного стану із західним капіталізмом. Коли б не те, що під кінець 20-го віку фактор високого технологічного розвитку, постійного економічного приросту, з рівночасним умасовленням добробуту, вирішує про місце держави — особливо держави з претенсіями на світову потугу — майбутній історик міг би повторити слова Соловйова про прихід до влади Горбачова.

І ще одна аналогія щодо Міхаїла Горбачова, першого секретаря всесоюної комуністичної партії і голови президії Верховної Ради, тобто президента ССРСР, до Івана Васильовича Московського в чернечій рясі і з важким хрестом на грудях ченця-ігумена опричного "духовного товариства", і царя "всієї Русі" під шапкою Мономаха, Івана IV Грозного. І точно так, як у шістнадцятому віці ігумен-чернець наказував цареві земщини що і як робити, так і по сьогоднішній день перший секретар партійної опричини говорить устами всесоюзного президента на форумі всесвітнього "історичного карнавалу".

Знаємо, кудюю повів Іван Грозний російську націю у віки історії і як навчав провідну верству російського народу гордитися своїм рабством в угоду великій імперії. Горбачов ступив на нібито зворотну стежку. В його сучасному становищі важко вгадати, коли він говорить чи робить щось по своїх намірах і волі, чи це звичайна самозахисна тактика на межі двох протилежних таборів. Партія й надалі залишається єдиноправною політичною силою, в її руках всі засоби політичного й фізичного насилля. Активісти Руху, правда селективно, підлягають покаранню позаконституційно, як і за Брежнєва. Різниця тільки у вимірах покарання, що ми спостерігали за "відлиги" Хрущова, а це значить, що 15 днів арешту може одного дня змінитися на 15 років, бо всі ці зміни не сперті ні на формальній законності, ні на реальних засобах економічної природи поза контролем партії. Єдина сила Народного Руху — це готовість політично й національно свідомих людей жертвувати своїм життям. Це велика моральна сила, але політично ефективною силою вона стається щойно тоді, коли охоплює народні маси як поза партією, так і в партії, в такій мірі, як це сталося в Польщі, а останньо в Румунії. Покищо фактичне становище Руху символічно репрезентує безборонний китайський студент перед танком. В періоді розгубленості режиму в центрі для ліквідації того "китайського студента" партії потрібна його допомога — потрібно, щоб він почав кидати бомби або й звичайне каміння.

Коли повертається консолідація центру, провокація з боку того "студента" зовсім непотрібна — його ліквідується порядком "соціалістичної законности".

Відлига під політичним і культурним поглядом у ширших розмірах, як це мало місце за Хрущова — це, очевидно, наслідки внутрішньополітичної програми Горбачова. Можна сумніватися в тому, чи передбачав він, що в наслідок цієї політики виринуть національні аспірації союзних республік до повної самостійности чи тільки в межах конфедерації (від союзної держави до союзу держав), і чи мав він готову відповідь на випадок конфронтації з відосередніми силами. Треба сумніватися в тому, чи хотів би Горбачов повернутися в майбутньому до безперспективної утопії кимунізму засобами перманентного терору над онімілим від страху суспільством. Але й не можна сумніватися в тому, що перший секретар єдиноправної партії хотів би допустити до розвалу советської імперії, не застосувавши всіх можливих засобів насилля і то тим більше, що в цьому напрямі співдіятимуть впливи американського капіталу. Також не може бути найменшого сумніву в тому, що може існувати демократична система влади над обезвласненим суспільством. Передумовою справжньої демократії є економічна незалежність підопічного суспільства від покликаної ним політичної влади, компетенції якої не сміють виходити поза організацію засобів для оборони суверенного суспільства перед зовнішніми ворогами, оборони громадянських прав людини на приватну власність засобів і ресурсів і для захисту перед злочинними елементами правопорядку визнаваного більшістю повнолітніх громадян і періодично завірюваного вільним, тайним і безпосереднім голосуванням. Тільки при уведенні в життя цих елементарних підстав емансипації цивільного сектора з-під повної економічної залежності від політичного сектора — від держави, а в советській системі від партії, можна говорити про право на свободу совісти, політичного переконання, вільного вислову, вибору місця осідку і праці та про незалежність судочинства від політично-адміністративної влади. Доки існує повна монополія єдиної політичної корпорації на політичну владу, на власність і на економічне керівництво, доти не може бути й мови про повноцінну демократію як перманентно-суспільний процес, бо гарант того процесу — легальна опозиція — не має економічної бази для своєї ефективної діяльності. Передбачаючи політичну ситуацію, яка розвинулася в останньому році, я ще влітку 1977

року писав:

”Ми можемо собі навіть уявити, що Брежнев міг би дати згоду на політичну опозицію, нехтуючи засадою ”науковости” марксизму, але зберігаючи за комуністичною партією всі економічні засоби володіння — від природних багатств починаючи і на варстатах праці, засобах комунікації і пропаганди кінчаючи; які шанси така опозиція у великій модерній імперії могла б мати на достатню організацію і політичну перемогу?... Жодних, бо парафразуючи Енгельса — скажемо: обезвласнений народ супроти повністю монопольного й до зубів озброєного уряду — це тільки зникама кількість”.¹⁰

Супроти повищого, то не параграф 6 конституції є коренем усього лиха, а цілий розділ 2 про Економічну систему, особливо параграф 11, що починається: ”Державна власність, тобто спільна власність совєтського народу, є головною формою соціалістичної власности”.

Партія могла б відмовитися від 6 параграфа, але, залишаючись на фактично керівних позиціях у політичних відомствах держави, загальносуспільних, економічних і військових організаціях, вона й надалі затримувала б ініціативу й ексекутиву в своїх руках. Клич: ”Вся влада Радам!” — це нічого нового. За умов, що існують сьогодні, опозиційні елементи не посідають засобів запобігти більшості дисциплінованих партійців і в радах.

Все вищесказане — це аксіомна правда. Як цю правду примінити на визволення закріпачених народів, це не завдання автора цих рядків. Властиво, це поза компетенцією кожного наукового теоретика української діяспори. Це справа практичних, детально ознайомих з обставинами в країні і зрілої громадської думки політиків, свідомих неминучої всенародної катастрофи, якщо поржавілу імперську машину залишити на старих рейках, і які зуміють зашепити цю свідомість працюючим і голодуючим народам.

Повертаючись до горбачовської перебудови, в якій і надалі залишається централізована в Москві комуністична партія як надійна запорука збереження організаційного ”статус кво” на території цілого Союзу; яка й надалі спирається на виключно державну власність землі і під землею, на центральне планування наступних п’ятиліток, на виручку з господарської катастрофи

10. ”Обезвласнене суспільство”, стор. 40.

від Заходу, замість на повернену автохтонному населенню приватну ініціативу — все це аж ніяк не сумісне з заповідженою демократизацією внутрішніх порядків імперії. Стежка, на яку ступив Міхаїл Горбачов, неодмінно заведе його до розпуття, де йому треба буде вибирати — або зраду сучасній "опричині", або зраду сучасній "земщині". І це також аксіома.

В наступних розділах цієї розмови постараємося проаналізувати роль діаспори супроти нашого материка під двома аспектами: що ми повинні робити, а ще важливіше — чого не сміється робити.

СТАРІ ДІРИ В НОВИХ МІХАХ

Про виступ Юрія Шухевича в журналі "Україна" і про зустріч з ним

Спонсором на приїзд Юрія Шухевича до США був краєвий провід революційної ОУН з осідком у Чикаго, який в площині загальногромадської діяльності виступає і діє через свої прибудівки т.зв. "Організації Визвольного Фронту". Під тим же протекторатом був підготовлений і організований публічний виступ Юрія Шухевича перед українською громадою Лос Анджелесу.¹

Ця подія набрала особливого значення для Богдана Маланяка, адміністративного директора Синай-госпіталю в Лос Анджелесі, якого лучать з Шухевичом спомини спільних переживань, коли двоє неповнолітніх (13 і 10 років) конспірували втечу зі Львова в ліси до упівських загонів. З цієї нагоди Богдан приготував полуденок у своїй резиденції, на який запросив нас з дружиною. Але прибув тільки я, бо дружина нездужала.

Всі ми знаємо про трагічну долю сина головного командира УПА і про те, що в наслідок 40-літньої каторги Юрій втратив зір, але безпосередня зустріч витискає куди сильніше враження від найскрупультніших звідомлень у пресі. Юрій — 58-літній мужчина — робить враження людини щонайменше 70-тилітньої, а його сліпота ще тим більше посилює те враження.

Ми привіталися як старі знайомі, бо Юрій пам'ятає також і те, що в 1941 році, з вибухом війни із Советським Союзом, його батько Роман довірив мені перевіз його родини — жінку Наталку з Березинських, сина Юрка і дочку Марійку в немовлячому ще віці — з Кракова до Оглядова в Радехівщині, де батько Наталки душпастирював довгі роки. До Грубешова на Холмщині доїхали ми залізничним транспортом і там я передав родину Романа в

1. Зустріч Юрія Шухевича з українською громадою Лос Анджелесу від булася 12 липня 1991 р. в домі Українського культурного осередку.

надійні руки Нестора Ріпецького, який мав дуже добрі зв'язки для переправи через Буг, який обсадили пограничниками.

На зустріч цю йшов я без тієї безпосередньої щирости, яку розгортаємо перед старими, давно не баченими, знайомими, приятелями. Причиною цього було те, що тиждень чи два перед тим перечитав я в журналі *Україна* (10 травня 1991 р.) інтерв'ю Михайла Малаша з Юрієм Шухевичом.² Погляди Юрія Шухевича на історичної ваги події в сьогоднішній Україні та його судження про людей, які ці події плянують, інспірують і на них впливають, здивували мене і насторожили, і мушу зізнатися, що на цю зустріч ішов я упередженим, але з маленькою надією, що людина не стіна і повинна б сприйняти з одвертою головою доброзичливу і в добрій вірі критику.

В названому інтерв'ю найприкріше вразили мене ось які висловлювання Юрія Шухевича:

1. "Бачите, — відповідав Юрій інтерв'юваному, — слова "демократія" я не наважуюся вживати, бо, на мій погляд, воно дещо дискредитувалося. Я сказав би — вплинути на зміни цієї структури (Верховної Ради?.. — П.Б.). Наша діяспора могла б посприяти тим змінам, але свого часу вона поставила на РУХ і програла. Бо виявилось, що то не та сила, яка могла б перетворити Україну. Йї (діяспорі — П.Б.) треба переорієнтуватися..."

2. На питання чи Народна Рада (коаліція демократичних сил у Верховній Раді — П.Б.) має якусь перспективу, Шухевич відповів: "На жаль, не має, і вона втратила цю можливість під час прийняття Деклярації про державний суверенітет України (?!!!)... Найбільша помилка демократів у цьому, що вони пішли до Верховної Ради з думкою, що зможуть справді перевернути всю Україну і щось зроблять, але це неможливе, хоч би тому, що вони там у меншості. Та якби й у більшості були, все одно нічого не могли б змінити — у цьому переконає приклад Литви (?!!!) Роля Народної Ради скінчилася, відтак починається спад..."

3. На питання, як Шухевич оцінює зміни в Галичині: "Ці зміни дуже поверхові..., вони пояснюються не тільки заслугами демократичної влади... Це, що Галичина пробудилася і піднеслася вище — не заслуга Чорновола чи Гориня, просто багато чого вона (Галичина) зберегла ще з тих часів (передокупаційних сов.

2. Під рубрикою "Позиції" — Нове вино в нові міхи (*Україна*, ч. 5, 1991).

владою — П.Б.). А що стосується Чорновола, то він та інші демократи піднялися на хвилі популярності політв'язнів... Однак тепер вони однобоко розуміють цю проблему (?). Влада їх таки заколисала, вони поступово інтегруються в цю систему, яка здатна засмоктувати найпорядніших людей”.

4. На питання, як він ставиться до праці Галицької Асамблеї (коаліція трьох галицьких областей: Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської — П.Б.), Шухевич відповів: ”... особисто, я негативно ставлюся до Галицької Асамблеї. Надто ж тому, бо знаю, що Чорновіл виступає за федеративний устрій України. Коли перед скликанням Асамблеї журналісти запитали голову львівського облвиконкому Степана Давимуку, як він розглядає автономію Криму, він відповів: позитивно, бо це є втілення ідеї Чорновола про майбутній федеративний устрій України. Скликання Галицької Асамблеї — то своєрідний крок до автономізації Галичини, до галицького сепаратизму, якого в народі справді немає...”.

5. Погляд Ю. Шухевича на референдум: ”Всесоюзний референдум Міжпартійна Асамблея закликала бойкотувати. Україна втратила незалежність 1920 року, коли програла війну. А окупант не має права провадити референдум на чужій території, бо право має кожна нація від Бога (на свою самостійність) і хоч би як ми сьогодні проголосували — ми не можемо розпоряджатися долею майбутніх поколінь українців, накидати їм те ярмо, навіть якби ми й добровільно наділи його на себе”.

Залишаючи поза увагою інші суперечності й логічно непов'язані міркування Ю. Шухевича, ми зупинимося над вищезгаданими поглядами на суспільно-політичну й економічну дійсність сьогоденної України, що покладені в основі діяльності провідника цієї націоналістичної фракції, що прикрилася назвою Міжпартійної Асамблеї.

Що в першу чергу вражає в ”політичних” міркуваннях Шухевича? Це нехтування соціальною, політичною, економічною реальністю та низькою національною свідомістю і сукупністю серед автохтонного населення України. Ад і. Погляд Шухевича на демократизм як на ”дискредитовану” політичну систему суверенного суспільства — це пряме відлучення демократофобії галицького націоналізму 30-х років, що розвинувся під впливом успіхів однопартійних структур у тодішній Італії та Німеччині. В Західній Україні 20-х років Д. Донцов став дуже талановитим

каталізатором тиж фашистських ідей, надавши їм свою оригінальну форму вислову. Вийшовши із соціал-демократії російського штамп, для якого концепт "льоаяльної опозиції" в англійському парламенті являвся самозапереченням політичної влади в самому принципі, Донцов не мав глибокого розуміння рушійного механізму демократії західного типу, хоч у першій із своїх більших праць ("Підстави нашої політики") ставив на демократію "як це слово розуміється на Заході в області політики". Ця праця публікована 1921 року. А 1926-го появилася його головна й центральна для його політичної філософії праця — "Націоналізм", в якій принципи західної демократії були замінені концептом "активного націоналізму" і "власновладства нації". Суть тих акронімних термінів розкрив сам Донцов: нація, щоб стати повноцінною і суверенно діяти, мусить вилонити наснажену волею до влади провідну верству, яка "перейметься поняттям влади над людністю і територією, скує і змусить до послуху своє оточення, опанує економічне і політичне життя нації і самовизначиться у відношенні до зовнішнього світу...". Це суть волюнтаризму "луччих людей" нації.

На нашу думку, дві історичної ваги події вплинули на радикальну зміну в теоретичних міркуваннях Донцова про метаморфозу народу в націю, як це визначається в західній політології:

а) В наслідок глибоких розрушень соціально-політичного ладу в цілій Європі, диверсійна праця Третього Інтернаціоналу вносила анархію у західні держави і загрожувала революцією на взір більшовицької в Росії. З особливою силою позначилося це при кінці десятих і на початку двадцятих років в Італії. Комуністична субверсія та хисткі позиції ліберальних партій при владі викликали самооборону нації у вигляді фашизму під проводом здібного політика в особі Беніто Муссоліні. Вийшовши на політичну арену на чолі незначної меншости в суспільстві, Муссоліні націлився на здобуття політичної влади в ім'я молодого покоління проти "здитинілих лібералів". Коли його питали щодо власної програми, він відповідав: "Наша програма є проста: ми хочемо правити Італією... Італії не бракує програм — для її рятунку не програми потрібні, а люди із силою волі". І, не зважаючи на малу популярність фашистів серед народу, король покликав Муссоліні творити новий уряд 22 жовтня 1922 року.

Ця "проста програма" Муссоліні і політично-суспільні зміни,

що заіснували в перших роках фашистського режиму в Італії, не могли не привернути до себе уваги аналітичного таланту Донцова; вони недвозначно позначилися на ідеологічній сторінці "Націоналізму" і на його дальших працях.

б) Донцовській ідеї інтегрального націоналізму сприяла внутрішньополітична констеляція в добі Центральної Ради 1917 року, в якій Донцов убачав "типово буржуазну революцію", тобто демократичну, якій не під силу було устоятись перед диктатурою марксистського пролетаріату Леніна. Ця хибна думка про "чистий демократизм" Центральної Ради покутує в наших публікаціях по нинішній день — їй далеко було до західних демократій. Насправді, це була диктатура соціалістичних партій без фізичного терору.

В тридцятих роках Донцов був справжнім володарем душ молодого покоління. "Десять заповідей українського націоналіста" — це вірний переклад політичної філософії Донцова на поточну мову. Безпосередня зустріч з українським Сходом в роках 1939-1944 виявила односторонність націоналістичної пропаганди і безпорадність в питаннях суспільно-економічних. В наслідок демократизації згори, пост провідника замінено бюрою проводу (тріумвіратом), відхилено моністичний принцип ідеалістичного світопогляду, дозволивши і "матеріялістам" боротися в рядах ОУН за українську державність, а в основу соціально-економічної структури покладено принцип безкласового суспільства та праці, запозичивши ці "ідеали" від марксизму. Коли йдеться про націоналістичну фракцію бандерівців, то на еміграції С. Бандера, вийшовши з німецького концентраку, встиг упродовж трьох років вичистити "революційну" ОУН (ОУНб) з демократичних налічок і привернути ідеологічну непорочність та внутрішню структуру своїй фракції часів 1930-их років. Внутрішня дискусія, яка в будь-чому порушувала б цю непорочність, була придушена. Степан Бандера проголосив себе і свою партію єдиними повноправними представниками українського народу, а свою революційну програму єдиноправильною в боротьбі за українську державність.

Під проводом Ярослава Стецька, найближчого товариша "по зброї" С. Бандери, розбудувавши довкола себе сателітні організації т.зв. "Визвольного фронту", ОУНб вже виразно завернуло на ідеологічно-утопічні позиції 30-их років. Про це плякатно свідчить стаття Ярослава Стецька п.н. "Без національної революції немає соціальної", написана 1938 року і

передрукована в журналі *Визвольний шлях* за лютий 1980 р. Із змісту редакційної дописки виходить, що аксіоми 30-их років зобов'язують і сьогодні. Не просто собі думки під розвагу й обговорення серед зрілого членства, а бездискусійні аксіоми.

Стаття насичена патріотичним патосом і революційною бомбастикою. Вийшовши голіруч на відвойовування України самостійности, автор безпотрібно роздмухує стільки ворожнечі до свого руху й самостійности серед вже здавна осілих на українських землях і поза Україною сущих елементів, що ледве чи середньої міри імперія потрапила з цією ворожнечею упоратись.

“Українська Національна Революція є одночасно соціальною, — каже автор. — Це доосновна зміна відношень поодиноких людей та суспільних верств... до цінностей життя: духовних і матеріальних; це доосновна зміна всіх вартостей та установ індивідуального (!) та суспільного життя української людини... Справа політики — це справа всього життя, без решти... Політична революція — це захоплення влади для продовжування і здійснювання соціальної програми в національних рамках...”.

Маркс також вимагав доосновних змін не тільки в соціально-економічному й політичному аспектах, але й у психологічному, бо без цього ідеальне комуністичне суспільство являлося неможливим. Обидва вони — і Маркс, і Я. Стецько — не усвідомлювали собі того кардинального факту, що всю політичну владу й всі засоби продукції в користь тих революційних перемін вони вкладали в руки не ідеальної людини свого благовістя, а в руки сьогоднішньої людини — в першому випадку “зіпсутої буржуазним капіталізмом”, а в другому — “доморослими соціялістами й демократами”. А те, що ця людина, якій вся честь і поклоніння, в одному випадку “революціонер-пролетарій”, а в другому “революціонер-націоналіст” — цілком без значення, обидва вони належать до тієї ж самої породи історичної людини, яка може цю дану їй владу обернути проти найкращих інтенцій ідеолога.

“Ми руйнуємо весь сьогоднішній соціяльний лад, — каже Стецько, — в ім'я свого національно-справедливого, ново-СОЛДАРИСТИЧНОГО” і задля “етичних вартостей, які мають своє творче відношення до соціяльних проблем життя”.

В статуті Комуністичної Ліги (1848) Маркс також уставив, що “Метою Ком. Ліги є зруйнування старого суспільства і

повалення буржуазії, вживаючи всіх засобів пропаганди й політичної боротьби...”

І коли у Маркса тільки економічні фактори мають “своє творче відношення до соціально-політичних проблем життя” і з них випливає постулат поголовної ущасливленої праці, а знесення приватної власності ліквідує ворожнечу в суспільстві, вносить справедливість і об’єднує всіх спролетаризованих в одну щасливу сім’ю, то у Стецька “Етична постава в житті диктує постулат праці, соціальної справедливості, ліквідації руйнної клясової боротьби, об’єднання всіх українців навколо однієї ідеї, якою живуть, яку здійснюють, яка визначає їх вартість як людей. Бо — хто поставив би знак запиту над своїм українським патріотизмом — поставив би знак запиту над собою взагалі як людиною...”

Не було б “гріха” в повищому висловлюванні, коли б не той психологічної натури віковий досвід у тому, що запевнювання самого себе і свого однодумця в досконалості, хоч би тільки часточки своєї душі, роздмухує в тій людині почуття власної вищості до тої міри, що просто внеможливорює знаходити спільність думки і дії із звичайним смертником в найзагальніших основних питаннях у найкритичніші часи. На фоні публіцистичної спадщини цитованого автора — це абсолютно не гіперборічна парабола реторики і автор як провідний репрезентант свого ідеологічно-політичного середовища ставить під сумнів людськість кожного українця, який також служить ідеї державности, але під іншим прапором і для дещо інших ідеалів, ніж прапор та ідеали авторового середовища. Таким чином автор монополізує патріотизм для своєї партії і підриває довір’я в своїх членів до інших середовищ, що в свою чергу спричиняється до роздору в загальногромадських установах і то якраз у тих питаннях, які автор ставить на першому пляні.

Отож першою передумовою безкласового суспільства націоналістичної структури є “етична постава в житті, що об’єднує всіх коло одної ідеї”. Другою вимогою є поголовна праця, бо в світлі всенациональних потреб кожна праця є однаково потрібна, а через те й всіх зрівнююча: “Ми видвигаємо любов до праці, працю, як змісл життя, як стихію життя, як честь, як радість життя. Тільки лінох “мусить” працювати... Примушуватимем до праці лінових людей..., кожний українець..., коли він працюючий і героїчно сприймає життя — повинен увійти в ряди нашої аристократії духа й творчости..., і перестерігати, щоб злі

елементи його не залили; ми демократи, які твердять, що перед кожним без різниці стоїть в однаковій мірі постулат чину, та кожний, хто цю вимогу сповняє, згідно наших етичних засад, має тотожну оцінку...”. “І пастух, і професор університету, і рядовик, і маршал, і замітач вулиці, й її будівничий, і служниця..., і господар-власник — всі вони морально однаково вартісні, коли живуть тією самою ідеєю”.

Маркс і Енгельс висловлювалися на тотожну тему дещо ляпідарніше: “В комуністичному суспільстві праця буде не тільки необхідністю життя, але й першою потребою і ніхто не буде в стані дати суспільству щось інше, крім праці”.

А Ленін вже цілком натуралістично визначав демократію: “...і селяни, і біднота, і інтелігенти, і проститутки..., і вчителі, і солдати, і робітники — коротко: всі соціал-демократи і ніхто інший тільки соціал-демократи”.³

На чому ж полягає новосолідаризм цитованого автора?

На тому, що соціальний розподіл праці за схемою фізіократів (французька економічна школа 18-го століття): на рільництво, торгівлю-промисл і державну бюрократію — замінить Марксове визначення капіталістичного суспільства як експлуататорів і експлуатованих. Чому такий “неосолідаризм” мав би забезпечити соціальний устрій української національної держави перед клясовою боротьбою Марксового зразка і перед експлуатацією робітника?

Тільки тому, що “наш лад буде побудований на засаді етичної рівності різне творячих людей та безоглядної вимоги праці перед кожним; ...тому, що в нас буде національний моноліт; ...тому, що всі українці співпрацюватимуть взаємно: хліборобські робітники з хліборобами (хазяями), замітач вулиці з будівничим, робітник у підприємстві з підприємцем, робітник у державному підприємстві з його керівником...”.

Коротко: реку і станеться! Простішої розв’язки соціальних, економічних і національноменшинних проблем в українській державі й не придумати!

З цього й випливає ось така структура економічного характеру українського суверенного суспільства в уявленнях бандерівського ідеолога: “Ми проти ліберал-капіталізму й проти комунізму, бо ліберал-капіталізм задовольняє тільки вимоги

3. “Ставлення соціал-демократії до селянського руху”.

зникаючої меншости населення, капіталістів, вимог гедоністичних..., а соціал-комунізм у теорії хоче зрівняти всіх людей: лінивих з трудолюбивими, чесних з підлими, розумних ініціативних з недотепами, безвольними; а в практиці (комунізм) створив бюрократичну буржуазію, отих усіх наглядачів, керівників колхозів, совхозів, фабричних заводів тощо...”

Яку ж запоруку дає нам автор, що в його неосолідаризмі підопічна людина буде забезпечена перед усіма тими лихами ліберал-капіталізму і комунізму? ”Нація, — каже Я. Стецько, — усім дає можливість праці і вона є працедавцем, а не одиниця, хоч, звичайно, свої повновласті зчаста переливає на здібні для цього одиниці, для яких вона сама є моральною дійсністю... і вони виконують тільки її волю. Коли б робили зле, нація увійшла б у свою санкційну компетенцію”.

Тільки всього та й до цього зміст цієї обіцянки не новий. Маркс також запевняв своїх віруючих, що комуністичне суспільство дасть право і можливість своїм громадянам кожночасно відкликати своїх бюрократів, чого на практиці не сталося.

”Санкційні компетенції нації” цілком виразно пояснює Стецько економічною програмою новосолідаризму: ”...держгоспи (совгоспи) будуть частинно поділені, а частинно будуть збережені, але на нових основах (?). Важкий промисл підляже удержавленню, як також усі монополії (?); легкий мануфактурний (промисл), велика більшість харчово-смакової промисловости... перейде на власність працюючого в даній галузі робітництва (кооперативну чи індивідуальну) і на принципі приватної ініціативи закладатимуться нові підприємства, а в них зчасом робітництво буде ставати співвласником”. І все це мало б уміщатися у фразі: ”Право приватної власности нашого розуміння (!!!) буде повернене” (підкреслення мої — П.Б.).

Відчуваючи, мабуть, хисткість своїх програмових положень, Стецько намагається підкріпити їх пустословною аксіоматикою, кажучи на закінчення: ”І коли хто каже: національна революція, то вже не потребує додавати — соціальна. Коли хто каже: український націоналіст — то це означає національний суспільник-революціонер”.

Розміркувавши вищевиведене, нам стає зрозумілим апель Юрія Шухевича до української діаспори ”переорієнтуватися і посприяти тим змінам”, які цілком певно довели б український народ до широко розпропагованих в діаспорі благодатей неосолідаризму, який уже готується нам в організаціях ”Виз-

вольного фронту”, хоч покищо без практичного застосування.

При тому й дивуєшся: якщо справді тяготиємо до Заходу, то чому наш інтелект так сахається реального і практично утвердженого суспільно-економічного ладу на цьому Заході і постійно тікає у свої власні утопії: Володимир Винниченко, проживши вигідно і безпечно в буржуазній цивілізації, почував себе чужим у ній і ущасливив людство власною утопією найвного конкордизму, а його ідеологічний антипод Я. Стецько, також вигідно і безпечно перешмагавши всі капіталістичні країни західного світу, вважав за потрібне замаркувати свою непричетність до цього світу своїм — таким же утопічним і наївним неосолідаризмом, якого на практиці вжахнувся б в однаковій мірі і галицький колгоспник, і київський інтелігент, і шахтар Донбасу.

В цьому утопізмі ми стали дуже близькі до російського інтелігента другої половини 19-го віку, який переконував англійського дослідника, що в російському парламентах “не буде партій, бо в Росії немає соціальних каст, а через те в російському парламентах будуть керуватися науковою думкою, подібно як філософ у своїх розважаннях про нескінченність. Коротко: він, очевидно, уявляв собі, що народний парламент буде складатися з нього і його однодумців, і що ціла нація буде покійно коритися його указам, як дотепер корилася указам царів”.⁴

Ад. 2. Україна мала щастя якраз у тому, що без теоретичних дискусій, а просто у висліді силового укладу в новообраній Верховній Раді і з почуття самозбереження окремих демократичних партій, у законодавчій інституції зразу створився кістяк справжньої демократії західного типу: правляча більшість комуністичної партії і коаліція демократичних партій, тобто Народна Рада у вигляді опозиції. Треба було великої політичної зрілості, щоб не допустити до собіпанства окремих партій у Верховній Раді й до розпорошення демократичних сил.⁵ Парламентарна більшість і меншість — це вислід виборчого процесу в народі, а через те опозиційна меншість у парламентах — це природний стан. Проте, її роля в посиленні демократичного процесу і в зберіганні правовості в державі — просто незаступна, бо партії при владі законні обмеження цілком зайві; вона воліла б правити указами згідно власних партійних інтересів. Тож

4. Wallace, Sir Donald Mackenzi, “Russia on Eve of War and Revolution”.

5. Нажаль, це політична зрілість виявилась короткотривалою

опозиційна партія, а не правляча, є тим захисником конституційних і поточних законів. Маючи повну волю в своїй політичній діяльності, парламентарна опозиція є найефективнішим кустодієм суспільного правопорядку, родовищем ідей і корисніших народові проектів. Безуспішні програми партії при владі та самовільні вихватки виконних органів, з одного боку, а з другого — пильне слідкування за діяльністю уряду, публічна критика тієї діяльності дають перспективи парламентарній меншості прихилити до себе довір'я народу й замінити партію при владі у найближчих перевиборах.

Принцип легальної політичної опозиції в демократіях західного типу є й залишиться "кісткою в горлі" тим ідеологічним угрупованням, які хотіли б завести "демократію власного розуміння", про яку писали С. Бандера, Я. Стецько, а тепер посередньо — шляхом знецінювання ролі опозиції в Верховній Раді — й Юрій Шухевич. В розумінні тих ідеологів це політична статика "народної демократії" раз уведена демократичним ритуалом неперебірливих засобів — терор, підступна пропаганда, віроломство — які дають їм повноту влади. В концепті "власновладства нації" не допускається не тільки легальної опозиції, але й внутрішньої дискусії в спілці "луччих людей" з наміром піддати сумнівам будь-які позиції партійного автократа.

Посягання на владу таких груп автократичної ідеології — це одна із найбільших загроз стабілізації демократичних структур в оновленій державі й то якраз з уваги на те, що в поході до влади найбезоглядніші сатрапи аж захлистуються від демократичних лозунгів (Ленін).

Друга не менш важлива небезпека, хоч і не зразу очевидна в стадії революційних перемін, для тривалости демократичних інституцій — це недоцінювання ініціаторами тих перемін найосновнішого елементу демократії — повноправної приватної власности в усіх секторах національної економіки. Історія відомих нам цивілізацій учить, що демократичні форми суспільного самоуправління з'являються тільки там, де існує правна інституція приватної власности. Без приватної власности в демократичні форми можна убити найжорстокішу тиранію політичної влади ("Народна демократія" Советського Союзу!).

Розвиток репрезентативної демократії західного типу був би неможливий без приватної власности в основі міжсуспільних стосунків. Навіть такий марксистський доктринер, як Плеханов, розумів вагу приватної власности для громадянських вольностей,

коли виступав проти Леніна в питанні націоналізації землі: "Умови в нашій країні були такі, що земля разом із землеробами були в невільничій залежності від держави і на ґрунті тієї невільничої залежності виріс деспотизм. Для того, щоб повалити деспотизм, необхідно усунути його економічні основи".

У фєвдальній системі місця для приватної власности не було — вона була необхідна для організації міста й для тієї ролі, яку середньовічне місто мало відограти в історії західної цивілізації. На ґрунті економічної незалежности городського громадянина від політичної влади, тобто на ґрунті приватної власности, заіснував поділ політичної влади на уставодавчу, виконавчу і суддєйську задовго перед появою політологічних праць Монтеस्क'є.

Тривожить мене невиразне і двозначне наставлення сьгоднішньої Верховної Ради до права громадянина на повну, нічим не обмежену приватну власність на землю, на варстат праці, на виробниче чи торговельне підприємство з правом продажу, заміни чи даровизни. Фліртування в питанні приватної власности колективними чи кооперативними ідеями на демократичних основах не є в інтересі ні справедливости, ні демократії, ні продуктивности. Кооператива, як і кожна корпорація, служить цілому суспільству, коли на ті економічні об'єднання складаються економічно самовистачальні родини для забезпечення себе перед визиском посторонніх людей і для помножування комерційного та промислового капіталу суспільства на більшу скалю, ніж це під силу пересічно заможному громадянинуві. Це прекрасно розумів Ленін, коли на самих початках НЕПу проєктував піддати кооперативну та артільну самодіяльність під суворий контроль політичної влади.

Також оренда державної землі — це крок назад до фєвдалізму, а не до демократії. Орендар не піднесе врожайности землі, ні не задовольнить продовольчих потреб постаючого з економічної руїни суспільства. Земля потребує господаря, а не орендаря.

На твердження Шухевича, що перспективність Народної Ради провалилася "під час голосування за суверенітет" у спілці, очевидно, з комуністичною більшістю, є таке абсурдне, що й не заслуговує на коментар, а його думка, що, допомагаючи РУХові, діяспора поставила на програну карту, є цілком безпідставною, бо справа мається якраз навпаки: наскрізь демократична плятформа РУХу — це єдиний концерт для сьгоднішньої Укра-

їнської Республіки, який у виконанні розумних і політично-грамотних людей може об'єднати різноетнічне населення навколо повноправної незалежності.

Ад 3 і 4. Це правда, що західноукраїнські землі, особливо області Галичини, вирізняються сьогодні своєю національною свідомістю та організаційною сукупністю. Від "весни народів" (1848 р.) над галицьким автохтоном працювали цілі покоління інтелігенції, яка, вийшовши в переважній більшості з села, віддавала велику частину свого вільного від заробіткової праці часу на допомогу народові, втягаючи його в просвітнянські, кооперативні, сільсько-господарські і, врешті, політичні організації для збереження національної гідності й почуття перспективності в боротьбі за національне самовизначення й політичне усамостійнення. Сорок п'ять років хоч і як жорстокого винищування найсвідомішого елементу, грабунку культурних та економічних надбань аж ніяк не можна рівняти із понад 300-літнім фізичним, культурним і духовним терором та денационалізаційною політикою Москви на забручанській Україні, де, крім православної церкви, яка від царювання Катерини II ставала щораз нахабнішим засобом русифікації, народові не дозволялося організованої самоосвітньої діяльності, а відносна передишка між 1905 роком і 1917 була надто коротка, щоб залишити тривалі наслідки.

Проте не годиться відмовляти аж надто видних заслуг Чорноволам і Гориням в організації нового порядку у вичищеній від комуністів Галичини. Лукавий поступок Шухевича якраз у тому, що його засоби побороювання інакше думуючої людини можна б толерувати тільки у міжпартійній боротьбі за зміну політичного режиму в суверенному і повністю самостійному суспільстві. В критичні й загрозливі часи виринаючої із чотиристалітнього небуття нації найменший осяг кожного українця повинен зустрітися з повною підтримкою політично зрілої людини, а не із злонамірною обезкрилюючою еміграційного патріота критикою, та ще й до того з обмовним закидом, що демократи дають себе "засмоктувати" імперській системі. І за що таке нахабне обвинувачення на форумі української діаспори?.. Чи за те, що відповідальний сьогодні політичний діяч підтримує автономію Криму в межах Української Республіки і повернення татар на їхні землі?.. Адже заперечне рішення цього питання в устах українського політика було б непрощеною помилкою в сьогоднішніх умовах.

А яку ж програму і засоби боротьби за самостійність

України висуває Юрій Шухевич?.. Ту ж самісіньку, яку ми вже чули від його попередника на пості голови Міжпартійної Асамблеї — Григорія Приходька: програма зводиться до цілковитого заперечення понад 70-тилітньої історії українських земель і українського народу. Сьогодні кожний школяр знає, що усамостійнення будь-якого народу вимагає підтримки інших націй цивілізованого світу як моральної, так і матеріальної. А ті нації керуються ригористично усталеними критеріями, які стосуються сьогоднішнього стану в Україні, а не стану до 1920 року. І що ж ми покажемо світові, привернувши його увагу до 1920 року?.. Покажемо, що "Богом дане кожному народові право на самостійність" ми не потрапили захистити; що Українська Народна Республіка у 1920 році вже не існувала на українських землях, а її уряд опинився на еміграції; що на місце УНР настала Українська Соціалістична Республіка, до постановня якої прикладали руки не тільки Ленін і Троцький, але й українські люди — на свій спосіб патріоти.

Запрограмована Міжпартійною Асамблеєю збірка заяв у громадяни УНР 1918 року від людей, яких в тому році не було ще і в проекті, в обличчі всіх тих апокаліптичних трагедій, перемін і сьогоднішнього відродження могла зродитися тільки в голові недорозвиненої людини, або на підшептах ультрапатріотичної реторики спритного диверсанта. Чи ж провід Міжпартійної Асамблеї справді свідомий того, що пропонує викинути з історії українського народу не тільки жахиття ЧеКа, ежовщини, беріївщини й німецької окупації, перед якими блідне пекло Данте Аліг'єрі, але й героїчну витримку українського народу під німецькою окупацією і таку ж героїчну участь в переможній боротьбі проти німецького нацизму, що й дало українському народові право стати членом-основником Об'єднаних Націй?..

Від року 1918-го український народ не переставав жити в структурі держави модерного типу. Він мав свою власну територію, виразно визначену міждержавними кордонами, мав свою столицю, свою праводавчу Раду та її виконні органи і своє повноправне представництво у міжнародній організації Об'єднаних Націй. За цілий час існування советської імперії не було закону типу Емського указу, який забороняв би вживання української мови в столичних чи обласних відомствах, школах чи на вулиці. Був тільки тиск морального і політично-брутального терору з боку компартії, органів безпеки і зайшлого неавтохтонного елементу. Український народ, а радше укра-

їнська інтелігенція і робітництво, в промислових центрах не устоялись перед тим тиском. Серед інтелігенції цей мовний геноцид виявився більш поверховим, ніж серед промислового робітництва. Алеж відсутність української мови в державних відомствах не дає ще підстав політичним партіям діяспори представляти УРСР як чистої води колонію комуністичного центру Москви. Ні ірляндцям після поголовного переходу на англійську мову, ні французам під політично поневоленним урядом ген. Петена і в голову не приходило відмовлятися від правного статусу державного народу, хоч і як той уряд у Віші був зненавиджений кожним французом-патріотом.

А вірменський народ устоявся при своїй мові й культурі. Бо вагомість Вірменії в Советському Союзі набагато менша від вагомости України, а через те й асиміляційний тиск був пропорційно менший — відповідають мені. Так, але це тільки половина правди. Друга половина — це до глибини душі вкорінена національна свідомість, організаційна сукупність, гордість за свою двотисячну історію й традиції і за вищість своєї культури. А як і чи взагалі проявляються ці позитивні риси самопошани в київського українця?... Оповідає мені прибула тому три роки киянка: публіку в київських трамваях страшенно обурюють гуртки польських відвідувачів, коли вони голосно й "безсоромно" перегукуються своєю рідною мовою, немов би вони у себе дома. Чому це мало б обурювати київського українця? Бо це боляче нагадує йому його вихолощеність з національної гордості, почуття своєї меншеартости і приголомшеність культурою "старшого брата". Йому легше було б на душі, якби він бачив, що всі народи, як і він, піддалися асиміляції на копил "старшого брата".

А все таки оця обезволена і безмовна на світовім форумі Радянська республіка, із своєю індустріальною революцією, економічним потенціалом та із своїм людським вкладом у стратосферних досягненнях і наукових здобутках в ділянці астрофізики, була єдиним джерелом гордості радянського українця, бо чогось іншого він не пам'ятав, а чогось кращого не знав.

І раптом — спричинена економічним банкрутством комуністичної імперії гласність в політиці центру повернула голос народам, визволила їх національну енергію. Все, чого потрібно було Радянській республіці, це позарежимного родовища демократичних і вселюдських ідей, за які каралися і гинули

дисиденти Гельсінкської Спілки, і які — раз сублімно, а раз на повний голос — доходили до свідомості нових поколінь із сторінок творів найкращих поетів і письменників. Тож не диво, що першим органом гласної публіцистика стала *Літературна Україна*, а головою цього безпрецедентного в історії нашого народу, спонтанного, понадпартійного Українського Народного РУХУ став визначний поет сучасної України.

Всі ті калейдоскопічні політичні перетворення безкровної революції в Україні, що відбуваються в рамках конституції Радянської республіки і почерез політично-правні інституції цієї республіки, показують, як дуже помилялися ті політики української діаспори, які намагалися списати державницькі елементи цієї республіки на смітник історії і показувати перед світом Україну як чистої води колонію московського комуністичного центру.

Ад 5. Було б доречно, а то й політично доцільно, якщо б актив Міжпартійної Асамблеї критикував ідею референдуму, аргументуючи прецедентами з міжнародного права й переконуючи Верховну Раду. Коли ж в тій Раді запало рішення голосами партійців-комуністів і демократів в користь референдуму, то, проголошуючи бойкот, Міжпартійна Асамблея допускається національної зради.

Поставимо під розвагу проводів МА і його надхненникам з "Визвольного фронту" в Америці, ось яке запитання.

Як почувалися б ті українські патріоти, якщо б політична незалежність України провалилася одним процентом, який легко могли б заповнити голоси бойкотуючих членів МА?..

Обважнілий, ось такими думками, йшов я на зустріч з Юрієм Шухевичем.

Зустрілись ми як старі знайомі і після обміну куртуазійними чемностями, як це звичайно буває при таких зустрічах, про родину, про спільних знайомих розмова зійшла на політичні теми.

— Недавно тому, — говорив я, — перечитав я в *Свободі* про з'їзд комбатантів-упівців у Львові, яким пощастило пережити всі муки каторжної системи Советського Союзу. По нарадах, всі вони в числі, здається мені, 700 рушили маніфестаційно вулицями Львова під червоночорними прапорами всуміш із блакитножовтими. Кому потрібне оте символічне зрівнювання партійної емблеми із традиційним національним прапором?.. Чи свідомі ініціатори таких гібридних маніфестацій, скільки

шкоди вони наносять сьгоднішньому відродженню в Україні і які аргументи дають в руки нашим "приятелям" для розвінчування всенаціонального збройного спротиву сорокових років?.. Ми сорок п'ять років у діяспорі переконували своїх і чужих, що УПА була всенаціональною військовою формацією, найкращим доказом чого є те, що Тарас Чупринка рангою генерал-хорунжого був найменований Андрієм Лівіцьким, президентом Української Народної Республіки в екзилі, а ви, вкладаючи в руки тих недобитків славної армії — несвідомих політичних наслідків тієї провокації — заявляєте перед цілим світом: брехали вам буржуазно-демократичні емігранти — ми були партійною армією на взір чорних сорочок Муссоліні й брунатних Гітлера і так як тамті ми готові були накинути українському народові разом із цією партійною емблемою й однопартійну, неосолідаристську владу.

Чи були такі в рядах УПА?.. Без сумніву, але не було це метою армії як такої. І чи здаєте ви собі справу з того, яку кривду робите добрій славі УПА?

Шухевич слухав, не реагуючи. По застиглому обличчі із заплющеними повіками на невидющих очах неможливо було знати чи і яке враження робили на нього мої слова.

— Ви ж знаєте, — продовжував я, — так як і я, що ця червоночорна символіка зродилася в голові Степана Бандери під впливом фашистських символік тодішнього Заходу — у партіях, які, дійшовши до влади, накинули свою партійну символіку цілому народові — нації. Бандера також вірив — не знаю, на якій основі, — що йому судилося також стати українським Муссоліні. Але це не сталося і його аж ніяк не можна ставити на рівні державних мужів, як Грушевський та Петлюра, а його партійної символіки змішувати і зрівнювати з державними емблемами Української Нації. Ви, ось дивіться, в яку незручність ви ставите нас перед нашими американськими сусідами: на екрані проходить велика демонстрація в Києві і мій сусід питає: а що це за народ демонструє під червоно-чорними прапорами? Чи мав я сказати йому правду?.. А чи зрозумів би він її?.. Це, кажу, татари демонструють разом із українцями проти Москви.

Посміхнувся Юрій та й каже:

— Так воно й мусить залишитися. Того вже не завернути.

Значить — справа порішена і мені захотілося закінчити цю тему альтернативною прогнозою.

— Якщо це справді так, тоді є дві можливості. Перша найправдоподібніша: історичні події промчать попри ваші вікна без вашої участі і ви кумами на хрестинах самостійної Української Республіки не будете. І друга — не в злу годину вимовити — вам пощастить запаморочити голови достатній кількості молодих людей, а внутрішні ворожі сили, які довго ще чекатимуть на нагоду, допоможуть вам ще раз угнати недовершене діло у велику руїну.

— Я, бачите, цілком іншої думки, — тихо промовив Шухевич.

— Добре, тоді дозвольте, що висловлюся ще в одній спарві, яка мене дуже муляє... Винниченко у "Відродженні нації" згадує такі випадки: "На мене розважні люди мало що не з кулаками кидалися: не валить гетьмана — він краще вас знає, як діло вести!"... Сьогодні я повторю за тими розважними людьми: не валить Кравчука — він краще від вас знає, як діло вести. Які державні пости здатна обладнати своїми людьми Міжпартійна Асамблея порівняно з досвідченими організаторами й адміністраторами державного життя Кравчукової гвардії?.. Щонайбільше поліційні станиці та районіві управи. А крім того: Кравчук під цю пору це ваша асекурація перед танковою інтервенцією з Москви. Вам не ясно? Уявіть собі, що в останніх виборах ваша Асамблея здобула парламентарну більшість і проголошує суверенітет Української Республіки, відхиляє горбачовський союзний договір і поза спиною Москви підписує двосторонні договори із сусідніми республіками... Дорогий мій, вас би зразу й поховали в румовищах парламентської палати і світ зідхнув би з полегшею: Горбачов урятував Європу від українського фашизму.

Зовсім інша справа з Кравчуком і його залізною гвардією. Вони ветерани всесоюзної комуністичної партії, і як це виглядало б, якщо б Горбачов послав танки проти комуністичного уряду України?..

Розмову в цьому місці перервав господар дому, запрошуючи на полуденок.

Дивлячись на бліде втомлене обличчя Юрія, мені пригадався Юрась Хмельниченко, син великого гетьмана...

Пообідавши, Юрій, його поводитир і Богдан поспішали на інтерв'ю з якоюсь телевізійною станцією...

О 7-ій годині вечора Юрій Романович мав зустріч з українською громадою. Мені здавалося, що він говорив у дещо

пом'якшеному тоні порівняно з його виступами в Нью-Йорку і в Чикаго. На запити і відповіді прелегента я не чекав. Спадали сутінки, а мені далеченько додому, і я вирішив попрощатися з Юрком телефонічно. Їдучи, думалося мені: героїчний характер — у нелюдських каторжних умовах і під повсякчасною загрозою наглої, а то й мученицької смерті, був здатен витримувати довгі роки і, переживши всі ті загрози, він може накоїти багато лиха народові, за кращу долю якого він готов був умерти.

Липень 1991р. Друковано в Укр. Вістях на початку листопада.

УКРАЇНЦІ ПЕРЕД ЩЕ ОДНИМ ІСПИТОМ ПОЛІТИЧНОЇ ЗРІЛОСТІ

"Охорони нас Боже від приятелів наших, бо з ворогами самі дамо собі раду".

1

Всенародний рух в Україні до політичної незалежності й економічної самостійності не переступив ще свого кризового пункту. Тепер Україні загрожує міцний економічний зашморг, в якому має смертельно захлиснути новонароджена українська державність. Пряжа цього зашморгу стала засновуватись ще в періоді горбачовської гласности. Справа у тому, що справжня Українська Держава з власною армією, економією й валютою стає впоперек інтересам впливових консервативних сил Заходу, серед яких уряд об'єднаної Німеччини виступає на перше місце. Протинаступ на усамостійнення України відбувається тихцем поза лаштунками публічних заяв у симпатіях до Українського Народу, найчастіше від позаурядових кіл Федеративної Німеччини, у щирості яких можна не сумніватися.

Після розвалу советської імперії, Німеччина в "новому світовому порядку", що його несе Вашингтон, не відчуває себе добре. Те, що було добре в час холодної війни під крилом американської атомової зброї, воно об'єднаній Німеччині сьогодні не то, що непотрібне, але й не вигідне. Безконкурентність американської надпотиуги в новому укладі сил переставляє Німеччину мимоволі із поважного союзника на сателіта США. Її арбітрарно накидається фінансова контрибуція на кошти війни американського капіталу з Іраком, в якій не то що не мала ніякого інтересу, але навпаки — вона втратила люкративний експорт індустриального продукту на рівні високого технологічного розвитку. На додаток, Німеччина дістає облизня за те, що ніби то не доглянула розбудови приватним капіталом споруд атомової технології в Іраку, що є останнім кроком до продукції атомової бомби. А фактично, для Німеччини немає різниці, де

купувати нафтові продукти в Кувайті, в Савдійській Арабії чи в Іраку.

В історичній пам'яті німецького народу глибоко вкорінені традиції доміантної сили в центрі Європи на протязі віків. Великому народові з історичними традиціями неможливо є відмовитися від тих традицій, навіть по великих втратах. В історичній пам'яті цього народу, що сягає половини 18-го віку, є світлі сторінки із тих часів, коли політична доктрина її суверенної влади йшла нога в ногу з російсько-імперською, а політика німецьких володарів рідко розходилася з цією доктриною. Завдяки тісній співпраці Пруського королівства часів Фрідріха Великого і Фрідріха II Вільгельма з Російською імперією, на троні якої сиділа німецька принцеса Софія-Фредеріка-Августа (Катерина II), дійшло до поділу й ліквідації Польщі (Річипосполитої) і до значного побільшення території того королівства (кінець 18-го ст.). Союз Пруського королівства з Росією проти Наполеона I і невтручання Росії у війну того королівства з Францією Наполеона III перенесли центр політичної ваги з Парижу до Берліну і дали О. Бісмаркові можливість об'єднати цілу Німеччину в імперії Вільгельмів (1871 р.), яка вже на переломі 20-го століття загрозувала поважною конкуренцією Англійській імперії на світових ринках.

Відхід Вільгельма II від проросійської політичної доктрини приніс кінець обидвом монархіям. Ваймарська республіка й советська Росія знайшлися на периферіях світової політики. Потреба порозуміння виникає одночасно в свідомості президента Гінденбурга й голови уряду народних комісарів советської Росії. У висліді тайних переговорів уповноваженими від головного штабу "вермахту" з представниками режиму Леніна, доходить до підписання договору в Рапалло: советська Росія зрікається воєнних влішкодувань, а Німеччина зобов'язується перенести частину воєнного промислу на російську територію й зайнятися реорганізацією Червоної Армії на пруський лад. Це дозволило Німеччині обійти прийняту на Версальському мирі заборону розбудови модерних родів зброї на власній території.

Шалена реакція Антанті, з погрозами нової війни, не захитала рішення Німеччини залишитися вірною рапальському договору. Щойно ідеологічна перебудова суспільно-політичних основ з приходом до влади Гітлера визначила фатальний курс до німецької поразки, найбільшої за всі віки її історії. Ця жорстока наука історії не могла залишитися поза увагою

вдумливого політичного проводу сьгоднішньої об'єднаної Німеччини.

І в цій аналізі, що доступна не тільки авторові цих рядків, треба шукати причини цього, що не зважаючи на надсподіваний референдум в Україні і недвозначні заяви українського президента про змаг Українського Народу до повної політичної незалежності й економічної самостійности, Захід, включно з Америкою, хоче уперто бачити Співдружність Незалежних Держав не як необхідний етап для "цивілізованого способу ліквідації СРСР", а як перший крок до якихсь ще неокреслених форм нової федерації — нехай і "незалежних держав-стейтів", але обов'язково зі спільною валютою, спільною поштою, спільним емісійним банком, спільною зовнішньою політикою на спільному для всіх економічному просторі, зі спільними для всіх усіма видами національної оборони та зі спільним зобов'язанням сплати боргів Советського Союзу банкам "великої сімки".

Нехай нас не присипляють симпатичними заявами українцям, запрошеннями на державні візити міністра оборони України К. П. Морозова, гарматними салютами й його зустрічами в Пентагоні. Про ті паради ми не бачили гідної уваги згадки в американській пресі, ні на телебаченні. Натомість візита російського віцепрем'єра, Гайдара, була розрекламована на т.зв. публічній телевізії, де й дозволено йому тероризувати тих в Конгресі США, які ще не рішені пристати на мільярдovu допомогу Росії. "Очевидно, — відповідав мін. Гайдар журналістові, — інвестиція 24-ох мільярдів є ризикозна, але є більшим ризиком не дати їх", — натякаючи на небезпеку від російського "Гітлера" для Заходу... І ось слідом за українським міністром оборони приїжджає український Президент Леонід Кравчук на запрошення Президента Дж. Буша. Кравчук, напевно, буде переконувати Буша, що й Україні належиться пропорційна допомога для стабілізації гривні й американська гарантія безпеки для без'ядерної й послушної України в обличчі ворожо непримиреної й "до зубів" озброєної Російської Федерації. А тим часом західньою трасою, через Каліфорнію, на запрошення особистого приятеля, експрезидента Роналда Регена, прилетіло подружжя Горбачових в суботу, другого травня, з наміром відбуту тринадцятиденну туру по вагомих осередках, в яких гальванізуються політичні напрямні американських урядових кіл.

І що ж ви думаєте, дорогі земляки, кому буде приділено більше уваги, більшого розуміння й більшої допомоги?... Тож, приймаючи з вдячністю дружні заяви, обіцянки й симпатії до миролюбного Українського Народу, ми повинні пригадати собі такий повчальний приклад із-перед двохсот літ: Вже після першого поділу Польщі, стосунки з Пруською державою мусіли бути настільки приязні, що польські патріоти, які заходилися оздоровляти державу, що загнивала "передбачливо заключили союз з пруським королем, Фрідріхом II Вільгельмом проти російського насилля (березень 1791 р.). Коли ж по проголошенні конституції третього травня, російські війська рушили на Варшаву, "пруський король, нехтуючи формальними зобов'язаннями, відмовився обороняти таку небезпечну конституцію перед росіянами". Виходить, що стосунки пруського короля з російською царицею були більше приятельські й інтереси ближчі серцю, ніж з польськими реформаторами.

В чому ж причина такого холодного, а то й негативного, ставлення Заходу до суверенної держави Українського Народу?.. Котрій із потуг західного світу могла б загрожувати ця країна, в якій політичний переворот і вихід із советської тюрми народів відбувся так організовано, тихо — без внутрішніх фронтів серед осілих національностей і так одностайно? Вже само питання звучить абсурдно. А проте, є три головні причини нехиті до нас цього західного світу.

Першою з них наше довговічне бездержавне існування. Ми на протязі майже семи віків не спромоглися на тривале усамотійнення, на перетворення народу в націю в західному розумінні. Всі наші спроби усамотійнення й державницького визрівання, починаючи від Хмельниччини, були такі короткоривалі, що й не зареєструвалися повноцінною нацією в свідомості західної політичної думки. Проголошення самостійності інтелігентською плівкою політичних амбітників ніколи не знаходило одностайної та тривалої підтримки в масах; їх завжди вдавалося задовольняти обіцянками конкуруючих сусідів на легше ярмо. Так завжди дивилися на наш етнос державні мужі та їх дорадники на Заході. З такою ж міркою вони й підходять до мережі суспільно-політичних стосунків в сьогоднішній Україні. Є одностайна думка західних спеціалістів від політичної консолідації Содружності Незалежних Держав, що коли новий рубель стане вимінною валютою на світових ринках і випередить

стабілізацію гривні, "це завдасть нищівного удару по українській незалежності" і спричинені тим "економічні труднощі, напевно посилять сепаратизм Криму, Одеси і, можливо, Східньої України, де самостійницькі настрої слабші ніж в інших частинах України".

Це якнайвиразніше говорить, що нам недовір'ють, що ми здатні прорватися через готовлений нам економічний зашморг. Очевидно, на перегонового коня з такими традиціями ніхто великої ставки не ставить.

Другою причиною нехоті Заходу визнати повноцінність суверенної української держави це пасивний, інертний опір культурно-наукового світу західних суспільств, в якому лексичні символи "Рашія і рашіян" криють колосальний континентальний обшир від Білого до Чорного моря, від Балтійського моря до Пацифіку. В європейській історії, Росії відступається весь період від дев'ятого до двадцятого віку — від найважливіших до найдрібніших історичних подій: все це "Рашіян". Те саме в усіх географічних підручниках, соціально-політичних трактатах, в усіх енциклопедіях і в усій літературі мистецького слова — в белетристиці та поезії. Ви розкрийте Енциклопедію Британіка на сторінках про російську архітектуру і ви побачите всі перлини київської архітектури від Володимира Великого, по через козацьке барокко, аж до тюремно-касарняного стилю соціалістичного реалізму комуністичної цивілізації. Найзамітніші монастирі Почаївської Лаври і Києво-Печерської — це найстарші центри російського християнства, російського письменства і патріотизму. Західноукраїнські жемчуги-церковці народної дерев'яної архітектури Підляшшя і Холмщини (всі спалені поляками), Галичини, Лемківщини і Закарпаття — все це також "русского народного генія". Все це має вже вікові традиції в культурі й літературі Заходу.

З укріпленням Української Держави на протязі першого чвертьстоліття її існування, українська наука буде послідовно відвойовувати украдену історію, культуру, свої славетні роди і творчі індивідуальності в усіх ділянках духовної й матеріальної культури. Тож уявімо собі цю колосальну ревізію в загальнонаукових довідниках, в історичних та етнографічних працях, у шкільних підручниках, у психіці мас, виховуваних на фальсифікатах санкціонованих автократичною владою великої євразійської імперії. Це ж бо не таке собі просте, як переміна назви Цейльону на Срі Лянка чи Камбодії на Камбоджа, бо ні Срі

Лянка ніколи й ніким не вважалася Англією, ні Камбоджа Францією. І врешті — як пояснити новим поколінням студіюючої молоді таке безкритичне й нерідко свідоме сприймання високорозвиненими інституціями західної науки, публічної інформації і практичної політики таких псевдонаукових фальшивок, таких апокрифів, препаративаних поліцейськими засобами імперської цензури?..

Усвідомивши собі все це, ми зрозуміємо причини цього опору й усвідомимо рокованість того величезного тягару праці, посвяти й жертвенності, що його Боже Провидіння поклато на плечі мого покоління й покоління наших синів і дочок, на найтруднішому з усіх поневолених народів шляху з дому неволі й віковичного призирства.

Третьою, хоч не останньою причиною холодного й неприязного ставлення до суверенної Української Держави є фактор політично-стратегічної та економічної натури. Не будемо зупинятися над причинами ворожнечі, як комуністичної, так і демократичної верхівки в сьгоднішній Російській Федерації. Вона має глибоке коріння в династичній політиці князів Мономаховичів, крім економічних і престижевих.

Північна Америка, раптом і несподівано, відкрила у своєму конкурентові на світову гегемонію голодного клієнта і на швидку руку починає латати свою політичну доктрину, яка на протязі трьохчвертих століття визривала на конфронтації двох непримиренних цивілізаціях. В новій ситуації голодний клієнт з колосальним ядерним арсеналом у чотирьох, ще вчора колоніальних республіках, став ще більше небезпечним, ніж під диктатурою комуністичної олігархії. На його послугах ще й далі найбільша в світі армія, та, як і вчора, служба політичної розвідки і внутрішньої безпеки і безідейна галапасна бюрократія, що віками товстіла на грабіжах покорених периферій, а в урядових колах Вашингтону, в академічному світі, в концернах приватного капіталу і серед численної російської еміграції можуть проросійське лабі, для якого відновлення російської "демократичної імперії" з капіталістичною системою в економії рівнозначне з приверненням політичної стабільності й можливостей для люкративного експорту технології та товарів легкої індустрії для колосального споживного ринку, роками занедбаного комуністичними п'ятирічками.

Адміністрація президента Буша, загрожена спадком економічного обороту й безробіттям, замішана в безуспішні перего-

вори свого союзника з арабським Близьким Сходом, обтяжена державним задовженням, торговельним дефіцитом з Японією й заворушеннями безробітного пролетаріату, рішилась іти по лінії найлегшого опору: допомогти Російській Федерації шляхом економічно-фінансових гарантій прискорити вимінність нового рубля, надіючись, що стабілізація валюти найбільшого члена СНД збереже єдність економічного простору колишнього Союзу і здавить сепаристичні тенденції в національних республіках.

В цьому зовнішня політика Німеччини йде нога в ногу з політикою адміністрації Буша. Проте, її дальшою метою є, в першу чергу, вийти з сателітного стану в стосунках з Америкою. Це може статися за відбудови російської імперії в капіталістичній системі. Рівнорядна Америці потуга на євразійському континенті привертає знову Німеччині можливість стати політичним брокером в інтернаціональних стосунках. Тільки в оперті на сильну Росію в її традиційних границях, дасть Німеччині надію на ревіндіфикацію втрачених в користь Польщі східних територій після Другої світової війни. Сильна й економічно самостійна Українська Держава зводить такі надії нанівець. Україна, силою свого геополітичного положення, задля власної безпеки буде радше орієнтуватися на дружні й союзні стосунки з державами середньої Європи — з Польщею, Чехо-Словаччиною, Угорщиною, Австрією й Румунією на заході, і з Балтійськими державами та Білоруссю на півночі. В такій політичній перебудові Східної Європи, Росії не під силу досягнути імперіального статусу, рівномірного під політичним й економічним поглядом з США.

Незалежна Україна стоїть на перешкоді до нового Рапалло. Емісія вимінного рубля, по курсі 20 за доляра, назначена на серпень цього року. Наближається кризовий стан для України, з якого вона може вийти смертельно покалічена, якщо наша українська діаспора не здобудеться на чин, який в нормальних часах здавався б неможливим. Але час не є нормальний. Це унікальний час — єдиний на протязі існування нації і він короткий, бо зашморг над незалежністю України затісняється методично і, навіть, для багатьох з нас непомітно. Від цього чи здатні ми для здійснення "неможливого", залежить ступінь незалежності.

Україні потрібна від нас державна, середньотермінова позичка у висоті не менше як п'ять мільярдів доларів для покладення фундаменту Емісійного Банку незалежної України і

його вимінної валюти! Виконання цього завдання багато важливіше від усього іншого. Якщо Україна виграє валютну війну із світовими потугами і з Російською Федерацією, то переступить через кризу свого відродження, здобуде подив світу й збереже свою територіальну інтегральність, свою флоту і свою майбутність.

Чи здатні ми доклати це? Все залежить від якості нашого патріотизму, від почуття відповідальності за існування нашого народу в найближчих віках, від вартості нашої національної присяги, в якій прирікаємо "душу й тіло покласти за нашу свободу", коротко — від нашої політичної зрілості, без якої нарід не може стати Нацією. Чи в силі ми дивинути цей тягар фізично?

Я переконаний, що ми в силі. Нам далеко до національностей в діаспорі, які віками накопичували капітали і стали вірителями зубожілих держав, але в нас немає й жебраків. Кожна наша родина, перепрацювавши 30 літ у США, Канаді, в Австралії і в розвинених країнах Європи, забезпечила своїх дітей відповідною професією і подбала про ощадності на чорну годину — одна більша, інша менше.

Нас є коло 4 мільйони поза Україною. З цього числа, щоб тільки 10 проц. знайшлося у спроможності на фінансову допомогу Україні пропорційно до свого маєткового стану, то це робить 400 тисяч. В цьому числі є вже не мало мільйонерів, яким під силу викуплення облігацій Української Держави на суму по 100 тисяч. На підставі цієї статистики, пропоную, щоб серед тих 400 тисячах знайшлося тільки: 10 тисяч (2.5 проц.) по сто тисяч — це дасть один мільярд доларів; 20 тисяч (5%) по 50 тисяч — це дасть один мільярд доларів; 40 тисяч (10%) по 20 тисяч — це дасть 800 мільйонів доларів; 100 тисяч (25%) по 10 тисяч — це дасть один мільярд доларів; 200 тисяч (50%) по 5 тисяч — це дасть один мільярд доларів: Разом: чотири мільярди 800 мільйонів доларів.

Наші банки, щадниці, забезпеченеві товариства, громадські товариства, торговельно-промислові корпорації та окремі вийняткові успішні індустріялісти, повинні спромогтися на один мільярд доларів. Разом ми закупили б державних облігацій України на 5,800,000,000.00 доларів.

Це не значить, що вилучені з цієї статистики — біля 3,500,000 української діаспори мають залишитися непричетними до цієї акції, навпаки, їм полишено латати своїми дрібними вкладками

ті "діри" в повище наведеній статистиці.

І коли ми в найближчих місяцях виявимо стільки організованости, посвяти й політичної зрілости, ми здобудемо в очах зовнішнього світу великі симпатії для нашої справи й фінансову допомогу від тих, хто дивиться на Україну як на партнера у прибуткових інтересах.

* * *

Нижче подані міркування належать до компетенції Уряду України. Проте, воно не пошкодить висловити наші пропозиції. Беручи до уваги сьогоднішній економічний стан в Україні та її аграрно-промисловий потенціал 5 років наперед, пропонуємо об'явити облігації безвідсотковими перших 5 років. По 5-ти роках, держава зобов'язується платити 2 проц. від вкладів, що в цілості становило б суму 116,000,000.00 доларів річно. В наступних 20 роках держава зобов'язується викупити вірчі папери на загальну суму 290 мільйонів доларів річно. Як перша квота (сплата процентів) так і друга (сплата капіталу) в річному бюджеті промислової країни, творять незначну суму. Треба також передбачити й такі випадки, що власники вірчих паперів захотять передати їх своїм унукам і правнукам з усім відсотковим приростом.

Організаційно-технічна сторінка цього проєкту, не належить до автора цих рядків. В кожній державі українська діаспора має організовані координаційні центри з кадрами в терені, які мають знання і практику в тій праці. Проте, офіційне проголошення цієї акції, перша ініціатива звернення й узгоднення участі в цьому проєкті самої України, повинні вийти і залишитися в компетенції Світового Конгресу Вільних Українців, тобто його Екзекутивного Комітету.

Тепер негайно Президент СКВУ повинен звернутись до Президента України і його Уряду, щоб довідатись чи, на погляд Уряду, така акція необхідна, а коли так — наполягати на прискіпшення офіційної відозви в цій справі й отримати урядове уповноваження на очолення цілої акції на всіх континентах поза Україною.

* * *

У валютній справі, про важливість національних грошей для повного усамостійнення держави, необхідна авторитетна і

всестороння роз'яснювальна акція. Ми рідко, а то й ніколи, не додумувались, як побудувати систему платностей усій тій бюрократії і від чого залежатиме вартість тих платностей на вільному ринку міжнародних фінансових розрахунків. Ледве чи кожний патріот усвідомлює собі, що особливо Україна у Співдружності Незалежних Держав не може мати власної пошти без власної вимінної валюти; не може мати діючого й інтернаціонально визнаного емісійного банку; вимінний рубель вчинить випуск невимінної гривні безглуздом, бо її ринкова вартість буде на рівні сьогоднішнього рубля супроти доляра. Вимінна валюта Росії витисне таку гривню з внутрішнього обороту. Рубель стане валютою України, що в свою чергу доведе до монополізації українського експорту Росією по демпінгових цінах, бо тільки дорогою експорту Україна може отримати відповідну кількість рублів, щоб не допустити до низьких цін на внутрішньому ринку й зберегти конкурентність промислових підприємств і мінімум життєвого рівня робітника. При таких стосунках між Росією і Україною, центральний банк міжнародних платностей в Україні стається фікцією.

В сьогоднішній Україні є багато фахівців у всіх галузях економічної продукції і суспільної служби, яких з даною територією в'яже заробітна плата повноцінною готівкою.

Велика Росія, забезпечена твердою валютою і підтримкою приятелів на Заході, буде мати такий притягальний вплив на ті кочівничі елементи, як пілосос на цигаркові недогарки, розкидані по підлозі. Це фатально відіб'ється на професійному рівні перебудови державних структур в окремих секторах: військовому, прогресивно-технологічному та теоретичній й досвідчальній фізики.

Брак національної валюти не пошкодить жодній із закавказьких держав і середньо-азійських так, як це пошкодить Україні у світовій opinii. Ніхто не називав тих народів росіянами, а їхніх країн справжньою Росією, тому й прив'язання України до Росії спільною валютою і узалежнення її фінансової політики від російської, стане початком поглинання української незалежності традиційним Росії нахилом до імперіялізму і грабіжницької економічної політики. Цей крок назад у стремліннях до повної незалежності тільки потвердить сумніви Заходу щодо нашої здатності спромогтися на державотворчі зусилля.

Розвиток внутрішніх протиріч в російській імперії комуністичного періоду дав українцям чергову нагоду, без проливу

крови, заявити голосно й одностайно свою волю жити у своїй власній політично незалежній і економічно самостійній державі. Нам тепер історія підсуває нагоду закріпити цю нашу незалежність на реальній економічній базі не ціною жертви "душі й тіла", а безмірно дешевшою від крові пролитою нашими предками й сучасниками за нашу свободу. Чи покажем що ми, браття, козацького роду?..

Каліфорнія, 12 січня 1992 р.
Друковано в Укр. Вістях,
у Свободі і в Народній Волі.

**ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
ЛЕОНІДОВІ М. КРАВЧУКОВІ
В КИЇВІ, УКРАЇНА**

Вельмишановний Пане Президенте!

Не знаю, як за державним протоколом сьогоднішньої України звертатися до Голови Держави, тож не погнівайтесь, коли це звичне наше звернення не відповідає вживаному сьогодні в Україні державному протоколові.

Пише до Вас 82-річний українець, що дістався до Америки почерез Авшвіц (Осьвенцім) і ДП табори для переміщених осіб.

1939 року — перед самою війною, я закінчив правничо-економічний факультет в Польщі, цензусом магістра. Непосильною, нераз, працею, я на протязі 8-ми років запевнив своїй родині можливий життєвий стандарт (жінка, син Вірко — відомий сьогодні інтернаціонально п'яніст і диригент симфонічними оркестрами. Систематично відвідував УРСР від 1967 року).

Від 1963 року я присвятився доглибинно поважним студіям марксизму і в своїй 686 сторінковій праці, п.н. "ОБЕЗВЛАСНЕНЕ СУСПІЛЬСТВО" показав зовсім ненауковий характер праць Маркса і його послідовників, а в його нежиттєздатній на довшу мету соціальної структури — чисту утопію. Мої численні статті й есеї з історії соціального розвитку Заходу на фоні здорових економічних практик, які можливі тільки на відвічній інституції приватної власности, що в свою чергу є єдиною запорукою демократичного устрою, здатного протиставитись зазіханням на диктаторську владу всяких демагогів.

Вчора перечитав я в англомовнім "Українським Тижневику" (видання Укр. Народного Союзу) про пораду молодій Українській Державі з-під пера двох авторів: Стівен Г. Ганке і Алан Волтерс, яка була переслана Вашому Урядові в жовтні 1991 року, про стабілізацію вимірної валюти України почерез позичку в сумі одного більйона доларів від Інтернаціонального Монетарного Фонду. Ця дуже здорова порада не була прийнята Вашим Урядом.

Припускаю, що спричинився до того традиційний у нас страх перед експлуатацією природних резерв України чужим капіталом. Цей страх безпідставний, бо інвестиції чужого приватного капіталу в економіку новопосталого суверенного суспільства — це "кондіціо сіне ква нон" для економічного розвитку країни.

Англійський промисл 15-го й 16-го століття розвивався на інвестиціях голяндського приватного капіталу; американський промисл користувався англійським капіталовладом, а царська Росія будувала залізниці, цукроварні і воєнний промисл концесіями і позиками від французького промислу, англійського та німецького до початку Першої світової війни. А внук винахідника динаміту, Нобеля, розбудував чорноморську торгівельну флоту і нафтові вертільні на прикавказьких басейнах своїм власним капіталом. Все те було понищене жовтневою революцією. Ленін давав поважні концесії західним капіталістам для промислового розвитку країни. Наприклад: мультімільйонер Арманд Гамер на тих концесіях розбудував свою фінансову імперію і врятував більшовицький режим.

В прилозі пересилаю Вам (ще раз) копію статті, що була публікована в травні 1992 року в діаспорній пресі. Зміст цієї статті говорить сам за себе. На жаль, моя порада для усамостійнення вимінної валюти України не найшла належного розуміння та підтримки ні в діаспорі, ні в Україні. Все, що передповідав я, вже сталося, стається і може завершитися в короткому часі. Але ще можна рятувати українську незалежність, якщо Ваш уряд випустить негайно позичкові облігації на світовий ринок. Є велика різниця у жертвенності людей, коли йдеться про допомогу в поточних проблемах, і коли йдеться про бути чи не бути самостійній Україні.

Від Вас, Пане Президенте, залежить зараз валютна, а тим самим і економічна стабілізація України. Тож закликаю й закликаю Вас діяти негайно і бути певним, що це реальна й єдина дорога до закріплення державности України.

Я глибоко стурбований і щиро відданий Вам і українській спарві. Із щирим признанням Вашим політичним здібностям в керівництві таким ще хистким державним човном, Ваш*

12 червня 1992

Петро Балеї

* Авторів цього листа невідомо чи дійшов він до Президента Л. Кравчука.

20 червня 1992 року

**ВЕЛЬМИШАНОВНОМУ ПРЕЗИДЕНТОВІ
СВІТОВОГО КОНГРЕСУ ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ
ПАНОВІ ЮРІЄВІ ШИМКО
в Торонто, Канада**

Вельмишановний Пане Президенте!

До Вас звертається рядовий член великої української діаспори, довголітній студент суспільно-політичних наук, історії й економіки. Закінчив вищу освіту на правничо-економічному факультеті Люблинського Університету. У цьому зверненні не репрезентую жодної політичної фракції — пишу до Вас тільки й виключно від свого власного імені.

Слідкуючи за незвичайними історичними подіями в Україні й аналізуючи кожну з них під аспектом політичної доцільності в процесі політичного усамостійнення й економічної відбудови України, мене тривожить брак належного розуміння — як в Україні, так і в діаспорі — для основних факторів у державному будівництві модерного індустріального суспільства. Конкретно, йдеться мені про поставлення економічної відбудови в Україні на, від нікого незалежній і вимінній на світових ринках, власній валюті. На цю тему написав я обширну довідку, яка по сьогоднішній день публікується у пресі нашої діаспори і була ще в травні передана урядовим колам у Києві. Вона й у прилозі до цього листа, п.н. "Українці перед ще одним іспитом політичної зрілості". Тож не буду повторяти аргументів про загрозу стабілізованого й вимінного рубля для економічного розвитку новоусамостійнених республік на неросійських територіях так зв. "спільного економічного простору" відмерлого Сов. Союзу. Ця загроза, особливо актуальна й небезпечна для повного усамостійнення України із добре відомих всім нам причин.

Тут додаю ще наступне:

1. Всі фракції організованого українського націоналізму завжди закликали до орієнтації на власні сили у боротьбі за усамостійнення української державности. Всенародне зусилля покласти фундаменти під емісійний банк вимінної гривні якраз і є виявом власних сил народу гідного бути господарем на власній землі.

2. Під пресію Вашингтону й "великої сімки" український президент Кравчук був приневолений прийняти на рахунок України великі задовження відомерлого Сов. Союзу, тоді, коли Російська Федерація привласнила собі всі весоюзні активи, як закордонні інвестиції, запаси золота, воєнний виряд сухопутних армій, повітряних сил, фльоти та ядерної зброї. Успішне переведення в діаспорі державної позички в твердих валютах зразу відкриває Україні повноправне членство в Міжнародному Валютному Фонді і Світовому Банку, що в свою чергу

послабить тиск зовнішніх сил на уряд України і дасть цьому урядові можливість поставити свої вимоги на міжнародному форумі у виді дилеми: АБО РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ ПО СПРАВЕДЛИВОСТІ ПОДІЛИТЬСЯ З УСАМОСТІЙНЕНИМИ РЕСПУБЛІКАМИ ВСІМ СПАДКОВИМ МАЙНОМ ФЕДЕРАТИВНИХ СОВЕТСЬКИХ ВЛАСТЕЙ, АБО УКРАЇНА ВІДМОВЛЯЄТЬСЯ ВІД СПЛАЧУВАННЯ БУДЬ-ЯКОГО ЗАБОРГОВАННЯ СОВЕТСЬКОГО СОЮЗУ У МІЖНАРОДНИХ БАНКАХ. Валютове усамостійнення України без задовження в міжнародних банках зразу поставить Російську Федерацію під тиском міжнародного капіталу задовільнити справедливі претенсії українського уряду.

3. Навіть наполовину успішне переведення внутрішньо-позичкової акції матиме безцінні наслідки в піднесенні українського престижу у держав світу; скріпить національну сукупність української діаспори; доведе до справжньої політичної консолідації всіх її сил і нерозривно пов'яже ті сили із самостійницькими державно-творчими силами Українського Материка. Така акція не залишиться непоміченою чужоземним капіталом — чутливим на майбутні прибуткові інтереси з надійним партнером, у якого такий великий ринок голодний на споживний товар та технологію — і до нашої акції пристануть поважні фірми, які вже сьогодні наставлені на економічну експанзію на Сході Європи.

4. Задум Києва оперти вимінність гривні на товарну продукцію країни — на взір стабілізації німецької марки гітлерівської ери, в Україні не матиме успіху. Надто вже великі різниці в державно-політичних і економічних традиціях тогочасної Німеччини й сьогочасної України (індустріальна автаркія в Німеччині і співзалежність республік у постачанні факторів продукції на території колишнього Сов. Союзу), як також і поважні різниці в національно-політичних сукупностях цих двох країн.

5. Якщо з усіх республік Співдружності Незалежних Держав тільки Росія матиме вимінну валюту, тоді жодні договори про "законність гривні й незаконність рубля" на українській території не матимуть навіть вартости записаного паперу. Навіть драконські покарання за "валютну спекуляцію" під вчорашнім комуністичним режимом не могли запобігти вторгненню американського доляра на територію законного, але безвартісного рубля. Пересторога віцепрезидента Світового Банку, Ларрі Саммерса, міністри фінансів України, Павлові Сліпченкові, про "світовий досвід", який доказує, що уведення нестабільної валюти в приявності вимінних валют на сусідніх територіях доводить до супер-інфляції і до виходу підприємств з ринкової системи — це заповідження не можливого результату, а невідхильного. В процесі ставання й закріплення нової суверенної держави, немає і не може бути замітника універсально визнаного монетарного фонду

для стабільності й вимінності національної валюти.

Вельмидостойний Пане Президенте! Беріть у свої руки ініціативу в цій переважливій справі, переконайте президента Кравчука в доцільності цієї ініціативи. Доведіть у невідкладності випуску позичкових облігацій і посиленої роз'яснювальної акції, як у діаспорах, так і по всій Україні. Щастя нам, Боже, у цьому переважливому завданні!

З глибокою до Вас пошаною,

Петро Балей
(805) 949-6374

Торонто, 14 липня 1993 р.

Вельмишановний Пан
Петро Балей

Вельмишановний Пане Балей,

Вашого листа з дня 20-го червня 1992 р. адресованого до президента СКВУ, Ю. Шимка, ми одержали в канцелярії СКВУ, і передали йому для інструкції, що на нього відповісти. Я, прочитавши Вашого листа щойно недавно і, не знаючи чи він Вам відповів, хочу поінформувати Вас, що я в повні поділяю Ваші думки висловлені в листі, як також у Вашій статті "Українці перед ще одним іспитом зрілості", яка появилася в щоденнику "Свобода" минулого року.

Для Вашої інформації ці справи ми обговорювали ще в жовтні-листопаді 1991 р. і пропонували представникам України, щоб вони випустили свої державні бонди, як це робить Ізраїль, і тоді легше буде зібрати потрібні гроші для відбудови української держави.

Хочу вірити, що Ви мали нагоду читати наше звернення у справі сплати боргів СССР як і розподілу його майна. У зв'язку з тим ми зверталися до громадян українського походження в західних країнах, щоб вони писали листи до своїх членів парламентів чи конгресу, і звертали їм увагу, щоб їхні уряди не тільки вимагали, щоб Україна брала на себе обов'язок сплати сов'єтські довги, але також, щоб ті уряди вимагали від російського уряду справедливого розподілу сов'єтського майна, будинків, амбасад по різних столицях, розподілу морської флотії, тощо.

Пишу Вам про це тому, щоб Ви знали, що Президія СКВУ думас про ці справи і намагається робити все, щоб допомогти Україні. Однак Ви самі добре знаєте, що й в самій Україні не все гаразд і не всі ті, що стали у її проводі виявили себе на висоті. Не всі наші поради, як і поради фахівців у державно-політичних питаннях, відповідальні чинники беруть до уваги. Особистий егоїзм і амбіції стали знова на перешкоді

закріплення української державности, так як це було в 1918-1919 роках.
Ще раз дякую за Ваші сугестії і за інформативного листа.

З глибокою пошаною до Вас
д-р Василь Верига
Генеральний секретар СКВУ

26 липня 1993 р.

ВШановний Пан
Василь Верига,
Торонто

Вельмишановний Пане Верига!

Дякую за листа від 14 липня і за врятування чести Центральної Української Установи за кордоном. Не було випадку, щоб на листа до американського конгресмена, сенатора чи президента я не отримав потверджуючої відповіді, бо це питання політичної культури. Нашим президентам ще довго треба буде вчитися цієї культури і ледве чи колись навчаться.

Я думаю, що знаю, чому уряд України не випустив облігацій. Перше, це те, що події громадсько-політичного характеру що заіснували в ході літ у міжпартійних стосунках в діяспорі не дуже-то добре свідчать про здоровий глузд наших громадсько-політичних проводів, а друге, це обережність тих залишок комуністичної номенклатури, щоб не узалежнюватися від закордонних націоналістів у питаннях влади в перемішаному та з анархічною традицією суспільстві. Люди, що при владі сьогодні, знають суспільно-політичну механіку відбудови державного життя. Я також переконаний, що від мудріших, тобто доцільніших рішень їх стримує страх перед помстою т.зв. націоналістів, коли б їм влада висмикнулася з рук. Те безбожно безглузде погрожування народними судами Чорновола та інших наших опришків над комуністичними фєвдалами Москви в Києві, каже їм триматися влади, а триматися влади значить не допустити, передовсім, до економічного лібералізму. Кому-якому, але Чорноволам та іншим опришкам вже час було б довідатися, що за право на самостійність, чи тільки справжню автономію Києва, загинуло багато більше комуністичних кадрів в Україні, ніж націоналістичних в тридцятих роках. Тільки в році 1937 половина тих кадрів була ліквідована Москвою. Не за ідеологію, а за самостійність. Коли судити, то судити тільки московське політбюро та їхніх опричників. Але, це нам не під силу.

Із щирою пошаною до Вас,
П. Балей

НА ПОТРЕБУ ДНЯ — В УКРАЇНІ

Загальна еuforia, що була викликана рішенням Верховної Ради про незалежність України 24 серпня 1991 року, притемнила в очах політичної діаспори погляд на великі недоліки в усіх структурних галузях державного будівництва в Україні — від соціально-економічних та політично-мілітарних починаючи і на сукупності школеного дипломатичного персоналу для повноцінної праці і гідної репрезентації Української Держави у приязних їй народів кінчаючи.

Ця ж еuforia стримувала нас від доброзичливої критики якраз тому, що ми здавали собі справу з усіх тих непосильних труднощів, успадкованих від довговічного підяремного існування українського народу — не тільки періоду советського політично-економічного терору й визиску, але й довголітнього національного поневолення царською російською імперією. За всі ці вирішування критичних проблем і ладнання невідкладних потреб, що впали на плечі сьогоднішнього уряду в Україні, в не меншій мірі почуває себе відповідальною і українська патріотична діаспора. Керуючись якраз почуттям цієї відповідальності, ми дозволили собі в попередній статті ("Українці ще перед одним іспитом політичної зрілості", *УВ* 24 і 31 травня 1992 р.) звернути увагу на зростаючі зміни на політичній шахівниці Європи, на якій перебудовується і розвиватиметься новий уклад т.зв. політичної рівноваги сил у світі, а особливо в Європі. Від того нового укладу політичної рівноваги сил у великій мірі буде залежна доля молоді Української Держави. На щастя, силою свого економічного потенціалу, стратегічного положення, 52-мільйонного технологічно зрізничкованого населення і політично зрілого проводу сьогоднішня Україна має всі дані на те, щоб внести свій поважний вклад і корективи в процеси формування нової політичної рівноваги сил в Європі.

У попередній статті ми звернули особливу увагу на значення власної вимінної валюти як з огляду на суто внутрішньоекономічні потреби, так і з уваги на шахування української самостійности зовнішніми силами. З відгуку на ту статтю в

приватних листах і зустрічах з людьми різних політичних налічок в автора тієї статті укріплюється переконання, що висловлені думки знайшли загальне схвалення нашої громадськості. Також з приємністю відзначаємо відклики до діяспори й політичну активність президента Кравчука й інших державних діячів, з яких пробивається повне розуміння тих небезпек в найближчих десятиліттях, про які була мова в попередній статті. Вражає тонкість Кравчукової всебічної політики особистих контактів з головами держав, які силою свого історичного досвіду є також помітно зацікавлені тенденціями розвитку нових зближень і розходжень поміж нещодавними ворогами й союзниками. Все це вимовно свідчить про запобігливість і далекозорість зовнішньої політики сьогоденного уряду України.

Особливо значуща в цьому відношенні остання візита президента Кравчука до президента Франції Франсуа Міттерана. Підписання з Францією документу про "взаєморозуміння і співробітництво", про "розширення взаємодій між обома державами у міжнародних організаціях, про регулярні консультації в обличчі поважної загрози для миру в Європі" і про тісне співробітництво Франції і України "у будівництві мирної Європи на принципах солідарності" — це доказ ясного розуміння майбутніх небезпек як для України, так і для Франції з боку недвозначних тенденцій за віднову старої політичної доктрини поміж двома потенційними порушниками європейського миру. І сьогоднішній журналіст, хоч і популярний і плідний в коментуванні біжучих проблем, може легко звести на манівці громадську опінію в питаннях першорядної політичної ваги, коли він не знає — чи не хоче знати — аксіоми політичної історії, що інструкції на майбутнє сучасність знаходить у минулому.

Вся ця ініціативність і рухливість українського президента та його міністрів не в силі заповнити великих прогалин у персонажі, вишколенім на всестороннім політичнім досвіді в державному будівництві. Аж надто багато фахово школених підсоветським режимом "енків" прислалося до жирного підчерв'я бюрократичних кадрів "матушки Росії", не пориваючи з традиціями царських часів. В ділянках дипломатії, публічної інформації, економіки й науки аж роїться від українських прізвищ і миловидних молодих облич.

Проте, нехай пригадає собі сьогоднішній провід України оцей знаменний факт, що, починаючи з реформ Петра I, російська імперія розбудовувалася найманими професійними

силами із Західньої Європи: голландські майстри розбудовували Росії Балтійську флоту, італійські архітекти — нову столицю, німецькі вчені клали основи під російську академію наук, французькі дипломати заселяли внутрішньоадміністративні й дипломатичні пости розлогої імперії, німецькі генерали муштрували московські армії, а "внутрішні інородці" (за словами Столипіна) малороси на другорядних посадах русифікували поярмлені народи включно із своїм власним.

І все це зовсім не пошкодило Росії й російському народові у світовій opinio. Навпаки, різнонаціональні елементи в структурі імперської бюрократії ширили в світі прихильність до Росії за її вклад у цивілізацію євразійських народів. Цю прихильність Заходу недвозначно висловив Енгельс у листі до Маркса (23.5.1851 р.):

"Не зважаючи на всяку підлість і слов'янський бруд, російське панування є цивілізаційним елементом над Чорним морем і над Каспійським, в Центральній Азії між башкирами і татарами. Росія поглинула багато більше цивілізаційного, а особливо промислового елемента (від Заходу), ніж поляки... Простий факт, що російська аристократія — від царя і князя Демідова починаючи і кінчаючи на вошивому чотирнадцятої кляси бояринові, який тільки "благородний" — продукує, торгує, ошукує, дозволяє собі на хабарництво і не цурається всяких можливих християнських і жидівських інтересів, — все це само по собі корисне". (Очевидно для ширення європейської цивілізації — П.Б.).

Чому б сьогоднішньому урядові України не покористуватись досвідом Росії, починаючи від часів Петра I-го? Ми переконані, що якби інформаційна служба в Україні і в діаспорі доклала зусиль, ми знайшли б услужливих і прихильних Україні людей серед інших націй. Наприклад, шведський громадянин з відповідними кваліфікаціями може добре прислужитися українській державі на пості амбасадора в Москві; чех — амбасадором в Німеччині; італієць у Франції; австріяк в Італії і т.д. Не треба дуже журитися й тим, що наша освічена людина не має досвіду в дипломатичній службі, а через те може повести себе "по-запротокольно" і збільшити урядові України неприємні судження чужинців. Існує безліч анекдот про "ковбойську" дипломатію декотрих перших послів і амбасадорів США в європейських державах, які по сьогоднішній день переповідаються серед політиків і дипломатів з такою ж доброзичливою усмішкою і

розумінням, як і двісті літ тому. Головне, щоб людина мала основну освіту, вроджену інтелігентність і почуття гумору, а все інше — річ набута.

Є, очевидно, що багато інших неясностей у внутрішній політиці сьогоденного уряду в Києві, які тривожать українських патріотів діаспори. Перша з них — це присутність на українській території військових одиниць т.зв. стратегічних сил під командою генерала, лояльність якого стосується виключно до Російської Федерації, тобто до Росії. Ми не можемо забути того факту, що поступова ліквідація Козацької держави почалася з хвилиною, коли Хмельницький погодився на постійний гарнізон московського війська в Києві, яке згодом поширилося по інших містах України. Якщо Російська Федерація й Україна взаємно визнали одна одну в добрій вірі, то й взаємне довір'я повинно зобов'язувати обидві сторони в однаковій мірі, і стратегічні залоги на території України повинні підлягати міністрові оборони України та його генералам, так як в Росії підлягають російським. Надто покvapлива уступчивість уряду України у спірних справах вражає не тільки в питаннях збройних сил і фльоти.

У згаданій нашій статті було звернено увагу на наслідки відсутності власної валюти. Було сказано, що коли дати право російському емісійному банку вирішувати про загальну суму грошового обороту в рублях, що її вистачило б на внутрішні потреби Української Держави, то в найкритичніший час російський уряд може повести таку політику, щоб монополізувати експорт, диктувати ціни й саботувати внутрішні міжзаводські й робітничо-виробничі розрахунки. Воно так і сталося, і український прем'єр-міністр мусів бити чолом Москві, і ми ще довго не знатимемо, на які поступки він мусів іти. На жаль, ніхто з наших економістів чи й публіцистів не підхопив і не підтримав нашої думки — крім одного, який зредукував зміст згаданої статті до короткозорої критики нашої політичної аналізи назріваючої нової політичної рівноваги в Європі. Уведення в найкоротшому часі власної валюти — це одна з найголовніших економічних проблем, навіть якби та валюта (гривня) і не мала повноцінної вимінної вартости, як і сьогоднішній карбованець, який також девальюється з тижня на тиждень, але це не перешкоджає йому анархізувати економічні стосунки в Україні. Набагато безпечніше виміняти девальювану гривню на нову стабілізовану, коли прийде для того час, ніж

покладатися на добру волю неприязної держави в такому переважному питанні, як внутрішньофінансові обороти щоденних розплат і незалежність експортної політики.

Не менш важлива проблема в Україні — це перехід на економіку вільного ринку, що може статися тільки тоді, коли в народному виробництві відродиться приватна ініціатива, наросте приватний капітал і хліборобство (земельна власність) перестане бути доменею держави.

Приватизація в Україні, в сьогоднішніх інтернаціональних економічно-політичних стосунках є основою самого існування України як самостійної держави. Про це мусить постійно пам'ятати сьогоднішній уряд. Повернення до старого вседоконуністичного ладу не може сподіватися найзаскорузліший номенклатурник. Тільки розважна й поступова приватизація національних засобів виробництва і комерції запевнить існуючому урядові тривалість, а сьогоднішній "політичній аристократії" безболісне вrostання у справді демократичне суспільство власної суверенної держави.

Проводам опозиційних партій і кандидатам на президентський фотель треба пам'ятати, що ударні засоби приватизації як і колись ударні засоби колективізації, принесуть таку ж саму руїну. В період переходу від пляново-державного господарства до системи вільного попиту й постачання ні на хвилину не можна спускати з очей біжучих потреб для мінімального прожитку цілого народу. Тільки тоді приватизація буде здоровим курсом до кращого, коли поступатиме в міру того, як в суспільстві проявлятимуться одиниці з відповідними кваліфікаціями й бажанням іти на власний ризик. Тому уряд повинен рішуче протиставитися вуличному домаганням "ударної приватизації".

Йдучи розважним і пляновим курсом до економічної перебудови господарства країни, сьогоднішній уряд повинен з такою ж рішучістю протиставитись галасливим домаганням підюджуваної вуличної юрби в питанні негайного (вимушеного дейнеківським "ганьба!") перевибору Верховної Ради, бо в сучасному стані Української Держави — як під оглядом внутрішньо- і зовнішньополітичним, так і економічним та демографічним — демократичний ритуал загальних перевиборів, при наявності партійної розщеплености й чужосторонньої агентури, може закінчитися дуже трагічно для молоді "неповнокровоної" держави. При сьогоднішньому стані цієї держави навіть найгірший,

але стійкий і ефективний уряд, остаточно виявиться кращим, ніж найкращий (очевидно, відносно в обох випадках) в тих умовах, які може викликати несвочасне розагітування передвиборчими кампаніями, і то якраз проти тих "інкубантів", які цю державу проголосили і здійснили.

І останнє зауваження на адресу теперішнього уряду. Хоч і як політично-економічним силам Заходу залежить на демократизації і приватизації політично-економічних стосунків в Україні, вони цілком певно будуть більш виrozumілі до безпосередніх потреб самого існування незалежної України, коли ті потреби будуть з'ясовані об'єктивною й послідовною політикою, а не нашою рідною вулицею, підстьобуваною модерними дейнеками-амбіціонерами.

Друковано в "Укр. Вістях", 18 жовтня 1992 р.

ПОДІЇ В УКРАЇНІ В ІСТОРИЧНОМУ РЕТРОСПЕКТІ

"... І тому Нація Українська повстане лише тоді, коли в незалежній Державі Українській Ви всі, місцеві інтелігентські підюджувані соціальної та національної зневасти, будете посаджені всі в клітку, і коли Ваше зневасти на себе гарчання у цій клітці буде живим образом того, якою була й якою не повинна бути Україна".

В'ячеслав Липинський,

"Листи до братів хліборобів".

Вступне слово до читачів з ворожих таборів, стор. XV.

1.

Безкровну революцію в Советському Союзі і перетворення УРСРеспубліки в 1991 році в Українську Державу без ідеологічних налічок українська патріотична діаспора привітала як щось надзвичайне й неочікуване, хоч як палко бажане й омріяване.

"І хто б то сподівався п'ять років тому, що щось таке можливе в імперії зла?", чуємо при кожній зустрічі від старих знайомих. А ми ж так революційно вибиралися по-геройськи виносити наших національних ворогів на паперових багнетах з України — аж тут раптом уся наша революційна романтика лопнула як мильна банька, і Україна майже одногосно проголосила свою суверенність і політичну незалежність під проводом якраз отих ідеологічних ворогів, яких наша націоналістична безкомпромісовість списала з політичних активів українських визольницьких сил. Без проливу крові власної й чужої, без братовбивчої боротьби, без розбрату між автохтонним населенням і осілою меншістю із сусідніх народів виринула Українська Республіка з промисловими кадрами, технічним устаткуванням, з технологічним потенціалом і з власною армією, яка вилущується із тих всесоюзних військових сил, що їх ще вчора ми називали окупаційними. І ЧИ НЕ ЧУДО?

Ні, не чудо, а послідовний розвиток діалектичних процесів

у просторі, що був накреслений Версальським мирним договором по Першій світовій війні, з одного боку, а з другого — більшовицькою революцією на просторах царської імперії. Нахабна агресія Комінтерну в покореній Німеччині і покривдженої Італії викликала інстинкт національної самооборони в тих державах і то в найбільш рудиментарній формі — "клин клином". Прихід до влади Муссоліні в Італії і Гітлера в Німеччині та їхні початкові успіхи в консолідації внутрішніх сил і зовнішній політиці визначили неминучість мілітарного зудару ідеологічних кузенів — більшовизму і нацизму.

Українські землі, від 1920 року поділені на чотири дуже нерівні частини, опинилися в становищі нинішніх курдів: будь-який рух в напрямі незалежності в одній частині викликав ворожу реакцію у всіх чотирьох державах-окупантах. А проте була велика різниця між окупованими землями у вигляді адміністративних провінцій у Польщі, Чехо-Словаччині й Румунії і тими, що увійшли до складу СРСР як Українська Радянська Соціалістична Республіка. У цій республіці український народ не переставав жити в державницькій формі з елементарними атрибутами сучасної держави: територія у власних кордонах, народ, що визначив себе історично й культурно з тенденцією до політичної самостійності, і конституційно визначена державна влада, але без політичної ініціативи і дволика: по внутрішньореспубліканському відношенні — наказно-адміністративна одиниця московського центру, діюча під політичним насиллям проти основних інтересів народу, який репрезентувала на форумі зовнішньої політики як суверенна республіка із власним представником в Об'єднаних Націях.

Ця державницька структура, в якій перебував український народ за Збручем, не маючи вирішального впливу на її зміст, була ігнорована політичною думкою, що розвивалася поза межами СРСР. Особливо ідеологи українського організованого націоналізму в своїй пропаганді зводили цю державницьку по формі структуру до рівня звичайної колонії советської імперії російського народу. Політичних публіцистів, що на підставі історичних прецедентів уважали Радянську Республіку переємницею Української Народної Республіки, політики і публіцисти націоналістичної школи трактували на рівні з богохульниками. А проте під аспектом суто політичним, державницьким переємність Радянської Республіки по розгromі УНРеспубліки не дається заперечити. Від самого початку, тобто від проголошення

Української Радянської Республіки на Першій Всеукраїнській з'їзді Рад 25 грудня 1917 року, самостійність якої визнав радянський уряд Леніна в Москві, ця республіка по через усі пізніші переформування ні на один день не переставала виступати як "суверенна" республіка українського народу.

Ще в січні 1917 року Ленін в листі до Інез Арманд висловлював надію, що чейже "доля Росію врятує від "австрійського типу" розвитку", тобто від автономізації Росії за національним (етнічним) принципом на федеративній основі. Однак вияв українського націоналізму на протязі часу від березня до листопада 1917 року, який остаточно оформився Третім Універсалом 16 листопада, переконав Леніна, що Україну, навіть збільшовичину, неможливо буде втримати при Росії на правах автономного "коронного краю", і він визнав Українську Радянську Республіку самостійною, ідеологічно заприязненою в орбіті московського центру. Перший уряд тієї республіки в особах Є. Бош, В. Затонського і М. Скрипника, покликаний названим з'їздом 25 грудня 1917 року, не виступав проти проголошеної універсалом державности України, а тільки як "пролетарський" уряд УРРеспубліки проти "буржуазного" уряду УНРеспубліки. В правно-політичному розумінні це була переємність чистої води революційним порядком за усталеним ритуалом марксистської політичної філософії: від "буржуазної" революції (березень-грудень 1917 р.) до "пролетарської" (соціалістичної) революції в Україні.

Офіційно визнавши існування українського народу в царській імперії і суверенність Української Радянської Республіки, Ленін радикально відокремив більшовицьку національну політику не тільки від старорежимної царської, але й від усіх інших російських груп і партій, для яких територіально-адміністративна, ідеологічна й політична єдність російської імперії була непорушною догмою. Тим актом він, очевидно, визнав заіснування реальності революційних перемін в Україні на протязі семимісячного періоду і зробив свою партію чемпіоном національного самовияву народів, які для старого режиму не існували, а меншовицьким режимом Керенського були ігноровані. Оце, обставинами накинене Ленінові, визнання українського народу державною нацією лягло в основи незвичайно драматичного діалектичного процесу від грудня 1917 року до грудня 1991 року, що відбувався між російським центром у Москві й українським у Києві — на форумі єдиної й неподільної кому-

ністичної партії, яка від 1922 року стала називатися Всесоюзна, бо все, що виринали й відбувалося в аспекті соціальному, економічному, культурному чи політичному, розрішувалося і вирішувалося на тому форумі на протязі тих 74 літ. В центрі цього діалектичного процесу завжди стояли: безпосередньо Ленін і посередньо Маркс, тобто їхня літературна спадщина по відношенню до остаточної мети в інтернаціональних стосунках після пролетарської революції і закріплення пролетаріату "нацією."

Змістом цього процесу була невгаваюча сублімна боротьба КП(Б)У (згодом КПУ) всередині ВКП за своє автономне існування, що тісно пов'язувалося з існуванням українського народу в його державницькій структурі. Як і Всесоюзна Комуністична Партія (більшовиків), так і її філія КП(Б) України (КПУ) покликувалися на тих самих "свідків" — на Леніна і Маркса. Свої свідчення ті свідки писали в залежності від різних обставин і за різним прицілом: раз на ідеологічно-стратегічні позиції загірної комуни до неподільної влади для глобального експерименту над історичною людиною, раз по політично-тактичній лінії з прицілом на всесторонній розвиток занедбаних і пригнічених буржуазією "неісторичних народів". І коли зведені на одній стрічці ті свідчення взаємно себе виключали, тож вирішувалися всі окремі періоди того процесу засобами політичного й фізичного насилля сильнішого над слабшим.

Той невгаваючий процес боротьби всередині всесоюзної комуністичної партії Києва з Москвою за свою автономію, за право самостійно вирішувати свої внутрішні справи, українські політичні партії поза межами СРСР воліли не додати. Особливо організований український націоналізм (ОУН) бачив і представляв всесоюзну комуністичну партію як один моноліт, а київську філію цієї партії трактував як найпідліших зрадників українського народу, як останніх холоуїв Москви, бо стосунок українського націоналіста до українського комуніста визначався в ідеологічній площині з глибоким ресентиментом до ролі, яку ті комуністи відіграли в агресії московського центру проти Української Народної Республіки в 1917-1920 роках.

Сьогодні з уваги на те, що сталося в Україні в останні роки, особливо в 1991 році, і з уваги на вирішальну роль партійної номенклатури в Україні у проголошенні Української Незалежної Держави 24 серпня і роллю членства цієї партії — вже після її розв'язання — в цілому державному апараті по нинішній день, всім ідеологічно-політичним партіям в Україні і в діаспорі,

публіцистиці й історіографії необхідно приступити до переоцінки значення українського комунізму під жакливім більшовицьким режимом Москви — його суто політичної ролі у відстоюванні своєї республіканської окремішности на протязі 74 років. Без такої об'єктивної, очищеної від усяких "ізмів" переоцінки соціяльна, внутрішньополітична й економічна структури в сьгоднішній Україні, адміністративний режим та історичне значення цього режиму для стабілізації державної незалежности залишаться нам не повністю зрозумілими, а то й фальшиво розцінюваним станом речей. Всяка переоцінка з будь-яких ідеологічних позицій, щоб дійти до потрібних сьгоднішній Україні висновків, мусить виходити з цього безспірного факту, що тенденції до власної суверенности на власній території серед верхівки КПУ ніколи не переводилися і що в сучасну пору весь тягар суверенітету й відповідальности за цей суверенітет стоїть на тому ж людському апараті, на якому ще недавно стояла УРСРеспубліка.

На потвердження цієї думки нехай вільно мені буде покликатись на свідчення чужоземного автора, який уже в 1939 році був добре поінформований про Україну та її змагання до самостійности:

"Багато українських комуністів щиро вірили, що українська автономія буде респектована й що українська партія, українська економічна організація й українська червона армія будуть існувати незалежно від Москви. Вони скоро розчарувалися. За допомогою конституції від 1924 року, яка поклала основи під т.зв. Союз Соціалістичних Советських Республік, Україна була в цілості позбавлена автономії і вся політична, мілітарна й економічна влада була централізована в Москві...

В наслідок невдоволення з такого порядку речей в самій партії в Україні вже в 1925-26 роках під проводом Шумського, Максимовича і Хвильового — відомого письменника — появилася в українській партії опозиція і домагалася виготовлення національної комуністичної програми... Існування опозиційних груп було виразно протисоветською роботою як у містах, так і по селах...

В 1933 році Скрипник, старий більшовик і приятель Леніна, який займав ряд високих посад, включно з постом заступника голови Ради комісарів в Україні, був звинувачений у конспірації з наміром стати на чолі незалежної України, і коли був покликаний до Москви звітувати про свою діяльність, наклав на

себе руку.

Постишев, росіянин, був посланий з Півночі здушити бунт. Прибув він з великою свитою росіян і з великою силою російського війська. Націоналістів стали знаходити в усіх прошарках по цілій Україні. Близько половина компартії в Україні була вичищена разом із сотнями урядовців. Українські комуністи, що їх помилювано, поздоровляли Постишева за його добру працю, а він — вірячи в щирість тих похвал, був дуже вдоволений собою... В кінці й Постишев мусів признати, що націоналізм завжди перемагав. Після того він був відкликаний до Москви і зник десь на далекій Півночі.

В січні 1937 року Лазар Каганович, дівер Сталіна, був посланий в Україну з почотом контролерів і чекістів. Він розкрив, що серед українських комуністів залишилося ще багато націоналістів, які тільки прикидалися комуністами. Незабаром розкрито нову конспірацію. Тим разом головним злочинцем виявився сам Любченко (Панас), голова Ради комісарів. Був час, коли він був непримиренно ворожий до українських націоналістів і навіть виступав прокурором на процесі сорокап'яти¹ ним заарештованих провідних людей. Раптом він підніс протест проти уведення російської мови в початкових школах, бо це утруднювало дітям вивчати свою рідну українську мову... На конференції компартії він дорікав, що чужі елементи, тобто російські, саботували українізацію, яку, на його думку, треба було проводити з цілою енергією. Тоді Москва вислала нового представника в Україну, експерта-чекіста, який називався Ізраїль Леплевський. Знову було викрито, що українські націоналісти отримали чільні посади на всіх заводах та інституціях..., і Любченко відважився радше на самогубство, ніж стати перед судом. Його наступник, молодий комуніст, званий Бондаренко, був настільки нерозумний, щоб прийняти запрошення в Москву, і з того часу не було про нього чутки.

Якийсь час Рада народних комісарів була без голови. Тоді добре знаний російський чекіст Коротченко і другий добре відомий російський чекіст, званий Хрущов, були назначені.

¹ "В 1929 році ГПУ викрило широкозакресну революційну організацію під назвою Спілка визволення України. Сорок п'ять провідних людей було заслано на довголітні ув'язнення і багато обвинувачених у спілці з ними було розстріляно" (Л. Лавтон).

Хрущов став секретарем компартії України. Приблизно в той час Петровський, старий більшовик і приятель Леніна, який від початку був президентом Української Радянської Республіки, був заарештований і зник. Інші комуністи, такої ж популярності, пропадали безслідно... Отож в Україні на протязі семи останніх літ (1932-39) змови повторювалися в коротких проміжках часу і не мало було резигнацій. Ті демонстрації були не тільки протисоветські. Вони завжди мали дальшу мету: **творення Української Незалежної Держави**".²

2.

1. Округло сімсот років тому англійський король Іван, прозваний без-Землі (1167-1216), через надмірне оподаткування всіх станів на війну з французьким королем за свої ленні володіння у Франції зразив собі населення всіх станів, а зарвавшись з Римською курією за право єпископської інвестири, стягнув на Англію інтердикт, а на себе папське викляття. Позбавлений союзників та ізольований від нижчих верств англійського суспільства, король, під загрозою позбутись трону, підписав Велику Хартію вольностей і цим актом започаткував еволюційний процес політично-правної емансипації суспільних станів згори вділ. Хоч міський патриціят і волосне лицарство й надалі залишилося безправною клясою на рівні державного суверенітету, вони підтримки королеві не дали. Якщо б за панування королів Івана й Генрика III англійська Церква була вже автокефальною, як це сталося за панування Генрика VIII (1491-1547), а міський патриціят разом з міським плебсом та волосним лицарством стали по боці короля, в Англії першої чверти XIII століття сталося б те, що сталося в Московському царстві Івана IV Грозного в другій половині XVI століття.

2. В Москві процес кільчення формальної легалізації родової аристократії як законної суспільної верстви, повноправної в рішеннях політичної влади на рівні державного суверенітету, почав виразно проявлятися під час малоліття Івана IV (1533-1547), коли Вибрана Рада бояр була інституцією найвищої

² Lancelot Lawton, "Ukraina: Europe's Greatest Problem", reprinted from *East Europe and Contemporary Russia* (Vol. 3, No. 1, Spring, 1939).

політичної влади від імени малолітнього монарха.³ Завдяки довголітньому досвідові державних мужів, що склалися на Вибрану Раду, той чотирнадцятирічний період належить до найсвітліших років в історії Московського царства. З такою думкою погоджуються навіть і ті російські історики, які обстоюють необхідність опричинни, а проте завдяки об'єктивним умовам, на визрівання яких склалися татарські впливи політичної сатрапії, візантійське розуміння теософського походження монаршої влади, цілковита беззахисність найвищого православного кліру перед царською самоволею і абсолютна льояльність цареві з боку чернецтва і нижчого світського духовенства, цареві Іванові пощастило при допомозі сюрреалістичних засобів політичної пропаганди ізольовати від нижчих станів боярський прошарок і при активній допомозі тих станів фізично ліквідувати родову аристократію.

— "Опричина, — пише Олександр Янов,⁴ — мала сильний вплив на весь наступний розвиток російської політичної культури... Якраз із тих часів невитравне тавро було випалене на чолі тієї культури".

Це тавро жорстокого автократизму в природі провідних верств російського народу постійно завертало розвиток всенародної економіки до грабіжницької політики кочового суспільства, затримувало його історичний розвиток аж по сьогоднішній день⁵ і зловісно появляється на чолах провідників сьогоднішнього російського демократизму.

3. В серпні 1991 року суверен на території СРСР у вигляді Центрального Комітету Всесоюзної Комуністичної Партії в Москві виявив своє повне банкрутство під оглядом економічним, ідеологічним і політичним. Київський февдал у вигляді Комуністичної партії України, розпоряджаючи переважною більшістю голосів у Верховній Раді, проголосив на її форумі УРСР самостійною і ні від кого незалежною Українською державою

³ "Автократія московського царя зударилася, як це траплялося вже і перед тим, з домаганням февдальної верхівки політичних прав... Февдальна аристократія могла кожної хвилини вчинити бунт проти свого суверена, Великого князя" (П. А. Садиков, "Очерки по истории опричинны", стор. 6).

⁴ А. Янов, "Иваниана", *Континент*, ч. 9, 1976.

⁵ Під історичним розвитком розуміємо еволюційний процес суспільно-політичних і правно-економічних перемін в суверенному суспільстві, у висліді яких суверенітет народу, або на місце суверена з Божої ласки — суверен з волі народу.

без ідеологічної налички і, при ентузіастичній підтримці демократичної опозиції, поклав на себе обов'язок реалізувати цю незалежність у політичній практиці.

А тому що це сталося на сесії найвищої законодавчої інституції в державному пляні, а не партійному, цей акт являється всенародним виявом волі Української Нації. Між іншим, з усіх подібних актів ХХ-го століття від імени народу — це єдиний, що був проголошений політичною формацією, в руках якої ієрархічна комплектисть політично-адміністративної влади на цілій державній території зберігається по закону спадкоємства від попередньої державницької формації — від Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Всі три наведені події великої ваги в європейській історії, хоч і відділені одна від одної століттями часу і в різних — під культурним і політичним поглядом умовах мають одну спільну рису: у всіх трьох випадках наростаюче напруження й конфлікт між політичним сувереном і упривілейованою верствою підопічного суспільства за її політично-правну емансипацію — чи то у формі заміни привілеїв на невід'ємні права упривілейованій верстві на рівні державного суверенітету, чи то за заміну фєвдальної залежності на повну самостійність. В усіх трьох випадках були: сильний спротив суверена і перевага засобів насилля по його боці. І доки суверен не позбавлений тих засобів, які він знаходить у традиційній залежності нижчих суспільних станів (кляс), доти шанси перемоги залишаються завжди за ним. Коротко — для своєї перемоги суспільна верства, що прагне своєї політично-правної емансипації, мусить використати ізоляцію суверена від підопічного йому суспільства.

Основна різниця між двома першими випадками і останнім українським ("київський фєвдал") є в самому характері політичного визволення — аж до повного суверенітету — з-під довгорічної влади автократичного суверена і закріплення державного суверенітету суспільства з тавром довговічного підневільного існування. Коли в випадку середньовічної Англії і Московії раннього періоду модерної історії родовій аристократії йшлося про узаконення її участі в рішеннях на найвищому державному рівні, то в українському випадку така політично-правна участь "київського фєвдала" вже існувала де юре, але була де факто постійно обкрюювана і насильно здушувана. Київ, маючи за собою не один сумний досвід у правно (на папері) гарантованих фєдеральних стосунках з московським центром,

категорично відкинув ідею федералізму і проголосив повну політично-правну незалежність і економічну самостійність. Початкові надії на співдружні стосунки з Російською Федеративною Республікою на підставі міжнародного права виявилися сновидними. Традиційна доктрина політичної експансії попередніх режимів і узурпована ідея про "старшого брата" були дуже швидко реадоптовані впливовими колами нової російської демократії. І хоч нова урядова коаліція демократичних партій в Росії була примушена як внутрішніми, так і зовнішніми обставинами формально визнати незалежність України, де факто московський центр те визнання ігнорує і найрозмаїтшими засобами — таємно і явно — послідовно працює на послаблення влади Києва на його власній території і на міжнародному форумі, не втрачаючи надії на допомогу традиційно питомого українським визвольним рухам дейнеківства⁶ в найкритичніший час для самостійного існування країни з населенням і економічним потенціалом більшим ніж у Франції.

Від проголошення самостійності України проминув округло рік, і у внутрішньополітичних стосунках неповнокровної ще держави, в стосунках підопічного суспільства, репрезентованого парламентарною меншістю у Верховній Раді, з урядовою більшістю колишньої "февдальної номенклатури", ми не бачимо ще справжнього політичного розуму, який керувався б у той критичний час виключно політичною доцільністю, а не модними демократичними ритуалами, яким місце тільки в повнокровних державах з довголітнім демократичним досвідом і прив'язанням до демократичних традицій. Особливо небезпечним міг би виявитися ритуал демократичних виборів до Верховної Ради під сучасну пору. Передвиборчі кампанії партій розкрили б таку скриню Пандори, з якої скористали б тільки вороги Української Держави. Сучасна критика президента і його уряду фракцією РУХу під впливом Чорновола скидається радше на змову для повалення існуючої влади, ніж на доброзичливу критику, не

⁶ "... в 1657-58 роках нар. повстання селян ДЕЙНЕКІВ Лівобережної України проти гніту козацької старшини і гетьмана І. Виговського... На початку 1658 р. дейнеки об'єдналися з повсталими козаками М. Пушкаря і запорожцями Я. Барабаша. В бою під Полтавою 1658 р. наймане військо І. Виговського та загони кримських татар розбили повстанців. Не зважаючи на поразку, дейнеки вели боротьбу до остаточного вигнання І. Виговського з Лівобережної України (1659)". Укр. рад. енцикл. словник, 1966.

пропонуючи абсолютно нічого конкретного і кращого. Режимові уряду, що проголосив державну незалежність, потрібно щонайменше 4-5, років, щоб увійти в ритм духу часу, щоб льояльно перейти в стан опозиції до наступного режиму в новому суспільстві.

В сьогоднішньому пливкому економічно-політичному стані, з незакінченою організацією війська, поставити бюрократичну номенклатуру доби Советів перед дилемою — або остракізм в новому суспільстві з тавром підсудного, або ще раз під захист в обіймах чужої метрополії було б з державницьких позицій фальшивим кроком. Цей з досвідом в державній бюрократичній праці елемент являє собою велику стабілізуючу силу в періоді таких стрімких зламів у всіх ділянках суспільного життя. На жаль, спостерігаємо, що навіть такі розважні провідники демократичних сил, як Горинь і Драч — щоб тільки не пасти задніх — напірають на якнайскоріший перевибір Верховної Ради.

3.

Цю політичну ситуацію, що витворилася по розвалі советської імперії, передбачував В'ячеслав Липинський і, передбачуючи, переживав у такому психічному напруженні, що всі подробиці цієї історичної драми, які нагадували йому цілий ланцюг тотожних зусиль, зруйнованих дейнеківством нашого політичного примітивізму, він передав нам у бичуючому стилі сердитого пророка. І коли ми приглянемося до нічим невиправданих курйозів української дійсності сьогодні і побачимо, наскільки ми й надалі залишаємося в полоні руїницьких інстинктів традиційно нашого гуляй-поля, ми зрозуміємо той гнів і ту безжалісну правду у зверненні найбільшого нашого політичного мислителя про безвихідність із двополярности ідеологічного патріотизму нашої інтелігенції. Те звернення було написане в 1926 р.:

"І пам'ятайте Ви, українські інтелігенти, що народ український визволитись може лише тоді, коли він свою голову з пащі московської і польської метрополії вирве. Голова його — це пани. Не тільки сучасні, а ВСЯКА ВЕРХНЯ — ПРОВІДНА І ПРАВЛЯЧА ВЕРСТВА, яку Ви — представники народу — своїми "очима завидючими і руками загребущими" всякий раз, як починає творитися Держава Українська, назад у Москву та

Польщу заганяєте. **ВЕРСТВУ ЦЮ ВИ МУСИТЕ ДО НАРОДУ ПРИТЯГНУТИ І З НАРОДОМ В ОДНУ НАЦІЮ ЗВ'ЯЗАТИ.** А зробите це лиш тоді, коли панські сепаратистичні українсько-державницькі стремління всіма силами своїми, всім Вашим впливом на народ, піддержите. Без цього вся Ваша українська — соціялістична, націоналістична, чи як би Ви її не називали — праця буде конвульсіями живого кадовбу з прищемленим верхом. І не називайте екскрементів, які Ви, безвершники, будете в цих конвульсіях виділяти — "Україною", бо реальної України — Держави Української — з них не буде ніколи, ніколи" ("Листи до братів хліборобів". Вступне слово, стор. IX).

Тими "панамі" сьогодні, тією "верхньою провідною правлячою верствою" — без найменшого сумніву — являється верхнє членство розв'язаної Комуністичної партії України. Це "політична аристократія" сьогоднішньої — з однорічною давністю — Української Держави. Вона фактично керує життям та адмініструє інституціями держави й національної продуктивності. Вона, покищо, робить це так, як уміє, як навчена тричвертьстоліттями метропольного керівництва з Москви. Переставитись їй з того, що вона знає і вміє робити, на те, чого вона не бачила й не знає і що психологічно чуже їй, це за однорічний період понад людські сили. Але вона знає, що мусить переставитись, бо хоче "самозберегти себе" в Українській Державі.

Так, пане Чорновіл, інстинкт самозбереження — це командна сила в кожному живому, і коли ця політична "аристократія-пани" спостерігас, як модерно-демократична дейнеківщина, з товстими палицями в руках, готується до самосуду над цими "панамі", як тільки "настане справжня демократична незалежна Україна" ("нам замало самостійної, ми хочемо демократичної!") зі своїми кордонами (?!!), армією, економічною безпекою, зі своїми грішми...", — цим "панам" не дуже то спішно заводити цю "справжню" дейнеківську демократію. Для нашого політично малограмотного дейнеківства це ж таке просте: **НЕГАЙНО ПОЗБУТИСЯ ІСНУЮЧОЇ ДЕРЖАВНОЇ НОМЕНКЛЯТУРИ І АВТОРИТАРИЗМУ**" в особі президента Кравчука і його обласних представників — і все упаде на своє місце.

Сильветка того радянського судді, що читав останній безсоромний вирок українському дисидентові, заступає Чорноволові вид на сьогоднішню дійсність і залежні від цієї дійсности майбутні перспективи. Він так закусив зуби на ненависних йому "панів", що не цурається демагогії з архівів нашого традиційного

популізму: він знецінює Акт проголошення 24 серпня Верховною Радою в користь всенародного референдуму, лукаво затаючи той факт, що якби не було тієї одідишеної від радянської республіки номенклатури — не було б і того надсподіваного висліду; бо хоч би й як ми не намагалися звеличувати впливи нашої "національно-свідомої демократії", безспірним залишається той факт, що вирішні впливи як на вибір президента, так і на вислід референдуму мала номенклатура "панів". Воно аж ніяк не переконливо доказувати, що номенклатура при владі, рішившись (хоч як обережно) на шлях самосійности, могла б бути проти власної суверенности.

Вищенаведена довша цитата з доповіді Ланселота Лавтона про популістсько-дейнеківські джерела прийнятого "на віру" комунізму інтелігентським пролетаріатом України в 1917-20 роках, про його швидке переставлення на національні джерела умами його кращих представників і про реакцію московської метрополії, її все посилюваний тиск на формування і неустанне перереформовування його в інструмент советської — а фактично російської — великодержавности, її неперебірливіх засобів терору внутрі КПУ, жертвою якого впали найкращі члени тієї партії, — воно не випадкове, а з метою унагляднення політично думаючій українській людині того факту, що у вісімдесятих роках КПУ не могла бути іншою, ніж вона була, і те, якою вона все ж таки була, вона завдячувала своєму етнічно-українському кореневі і цупкості його державницьких тенденцій. Зваживши на перманентні вичищування КПУ від "націоналістичних і сепаратистичних ухилів" московським центром, революційне перенаставлення Верховної Ради під проводом Л. Кравчука на незалежну Українську Державу на модель В. Липинського не має собі рівного прецеденту в нашій історії. І тому власне "реконсіліяція" інтелігентських кадрів радянської школи і націоналістичної у спільній праці і над закріпленням молодой української державности є імперативом дня. Без цього майбутне самостійности й визрівання народу в націю буде постійно під загрозою як зовнішніх, так і внутрішніх ворожих сил.

А проте журналістові В. Чорноволові реформістська стриманість ВРаді в економічних питаннях набагато загрозливіша для самостійности України, ніж тенденції російського імперіалізму в демократії Єльціна. А тому й ставлення провідника розколеного ним же РУХу до сепаратних тенденцій серед ворожих Україні елементів в її прикордонних смугах зали-

шається "невтральним",⁷ тобто Чорновола концепція соборности українських земель не зобов'язує. Такі й подібні тому "вихватки" В. Чорновола в його журналістиці і в прямих політичних актах напрошуються на детальне вивчення принципів його діяльності, хоч би вже із-за того, що кандидатура його на президента в найближчих виборах цілком певна, на що вказує його перед-виборчого типу діяльність зараз таки після референдуму і президентських виборів.

15 вересня 1992 р.

Друквано в Укр. Вістях, Дітроїт.

⁷ *Свобода*, 27 серпня 1992 р.: "В. Чорновіл критикує уряд України".

КРИТИКА НА КРИТИКУ

"...поставтеся (до моєї книжки) хоч ворожо, але чесно. Це значить: поняття в ній уживані прошу розуміти так, як я їх розумію..."

*В. Липинський,
Листи до братів хліборобів, стор. XLVII*

В *Сучасності*, ч. 6 за червень 1992 року надруковано критичний огляд літературної спадщини В'ячеслава Липинського під аспектом історичним, політичним і філософським з-під пера Валерія Шевчука, відомого й премійованого письменника в сьогоднішній Україні. Праця Валерія Шевчука звертає на себе увагу критичного читача як своєю ерудитністю, так і вульгаризацією суспільно-політичної термінології, якої дотримувалися і дотримуються соціологи й політологи вільного світу. І власне в наслідок цієї вульгаризації, через яку автор проводить соціально-політичну думку В. Липинського, найбільшого нашого політичного мислителя ХХ-го віку, цей мислитель являється перед очима недосвідченого в науковій термінології читача невігласом — якраз у тій ділянці своїх праць, із-за яких науковий світ в Україні і поза Україною вважає його великим мислителем.

У своїй статті Шевчук пише: На думку Липинського, "класократія відзначається рівновагою між владою та свободою, що знову-таки не відповідає політичній практиці: чисто класократичні структури (комуністичні, фашистівські, олігархічні) приводили, як правило, до цілковитого придушення свободи і самодіяльності громадянства і через те виявили свою нежиттєвість в часі".

І далі: "В. Липинський вважав, що демократія характеризується порушенням рівноваги між владою і свободою, хоч історичний досвід людства доказав, що й це аж зовсім не так, бо коли класократія ставила інтереси класу, партії, стану над інтересами народу, створюючи цим прецедент несправедливого розподілу (чого? — П.Б.), а відтак виникла колізія: не держава для людини, а людина для держави — то демократія ставить у свою основу колізію інші: є закон і народ, а в народі немає

”підлих” (?! — П.Б.) і поставлених над ними, панів та рабів, хоч є бідні й багаті, але всі перед законом однаково рівні”.

Тут, як бачимо, діалог між Липинським і Шевчуком зводиться до того, щоб переконати Липинського, що клясократія несумісна демократії, яка органічно виростала на Заході, бо клясократія — це суспільно-політична система ще недавнього Советського Союзу. І щоб дискусію з Шевчуком поставити на властивому рівні, нам треба було б напевно знати чи він свідомо лукавить, чи може він не виборсався ще з ідеологічного лукавства ”соціалістичного реалізму народної демократії”. Приймаючи за основу дискусії з ним другий варіант, тобто, що в обговоюваній статті Шевчук висловлюється згідно з власним переконанням, не оглядаючись на ”задні колеса” модної сьогодні — традиційно нашої рідної демократії, нам необхідно прослідити, звідки в нього ці термінологічні нісенітниці. А джерело їх, без найменшого сумніву, в марксизмі, починаючи від самого Маркса, який у своїй політичній філософії клясичний термін ”суспільний стан” переклав на ”суспільна кляса”. Проте ”кляса” у теоретичних працях Маркса і його послідовників ХІХ-го століття мала те ж саме значення, що й суспільний стан у Франсуа Кене. Різниця тільки в тому, що Кене вважав суспільні стани позачасовими категоріями в державній структурі, а Марксовій теорії історичного матеріалізму вигідніше було трактувати суспільні кляси (суспільні стани) історичними феноменами, тобто проминальними категоріями — як і сама держава — що мали зникнути після пролетарської революції: знесення суспільних кляс.

Коли ж у політичній практиці комунізму виявилось, що Марксова ”безклясовість” утотожнюється з однопартійно-бюрократичною олігархією (номенклатурою) з безконкурентною перспективою на понадчасовість, у спостережливого югославського автора Мілована Джіласа упривілейованість бюрократичної олігархії комуністичного суспільства стала виразним запереченням безклясовості у практиці комунізму, і він так і назвав свою книжку: ”НОВА КЛЯСА”. І це власне, головним чином, спричинилося до того, що в поточну журналістику і безкритичну публіцистику на суспільно-політичні теми закралася оця вульгаризація клясичної термінології Липинського.

”Клясократії” Джіласа, тобто номенклатури комуністичного суспільства, не можна змішувати чи й утотожнювати з клясократичною побудовою держави у Липинського, ні з позачасовим визначенням суспільних станів в Арістотеля, бо коли

просочити перше й друге через звulьгаризовану термінологію Марксових епігонів — виявляється нісенітниця: те, що у Липинського називається клясократією, у тут же критикованого автора виходить охлократією — комуністичною чи фашистською диктатурою.

Основна різниця між клясою і політично-ідеологічною партією лежить у тому, що кляса побудована на принципі економічної праці, а партії — особливо вищеназвані — за принципом ідеологічним. Приймаючи ідеологічно-програмові основи марксизму за свої, до комуністичної партії може пристати член будь-якої кляси та професії.

Ідеологічно-політичні системи, як комунізм (більшовизм), фашизм, нацизм, силою своєї ідеологічної ексклюзивності в політичній практиці опановані ними держави приймають олігархічну структуру. Цілком влучну назву закріпив за ними Петро Григоренко: ПАРТОКРАТІЯ.

До хліборобської кляси може належати тільки той, хто причетний до вирощування хліба і до продукції всіх інших споживних сировин своєю співпрацею з природними силами сонця і землі, до промислово-комерційного стану належить той, хто організовує засоби промислового виробництва, хто виробляє, і той, хто постачає споживачам необхідний продукт для піднесення життєвої стопи і для забезпечення суверенного суспільства.

Інтелігенцію та її роль у суспільстві суверенної української держави Липинський виразно уточнює:

”Інтелігентом не називаю всякого, хто скінчив вищу чи середню школу, бо таку школу скінчити може і хліборобов, і військовий, і промисловець, і робітник. Інтелігентами, по моїй термінології, єсть люди, не зайняті матеріально-продуктивною працею, не володіючі ані засобами війни, ані засобами продукції, і здобуваючі собі прожиток взамін за працю свого ума і духа”.

Яку роль приписує Липинський українській інтелігенції?

”Політика це меч і сила продуктивна, матеріальна. Але щоб ця сила матеріальна не оберталася, як досі в українців, у взаємопожираючих себе звірів, українські люди меча, плуга і станка ждуть від вас, інтелігентів, слова духовного, яке ви — тільки ви — маєте обов’язок їм дати. (...) Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії можна сотворити Україну. Чи здатні ви, інтелігенти українські, що майже всі сьогодні соціялістами або

націоналістами єсьте, такий хрестовий похід Духа розпочати?.. Де ви, старшино українська, що новітньою зброєю Духа — пресою і книжкою — володіючи, силою свого духа нову віру українську творите? І яку нову думку вашу сучасний грамотний народ український прочитавши та діла ваші побачивши, за свою прийме і з нею голови свої на боротьбу, на смерть за Україну понесе?..”.

Це, як бачимо, зовсім не підрядна роля у життєздатному суспільстві, що прагне до своєї державної самостійности. А чи може інтелігенція стати суспільною клясою — станом, і чи повинна?

Кожна суспільна кляса в процесі своєї політично-правової емансипації вилонює свою інтелігенцію; і як довго вона інтереси своєї кляси приймає за свої, вона стає провідною верствою тієї кляси. Коли ж вона починає захоплюватися чужими тій клясі ідеями, вона відходить, щоб злучитися із ідеологічно співзвучними прошарками інтелігенції інших клясів, але не посідаючи своєї власної продуктивно-економічної бази, окремим суспільним станом стати не може — вона стає ідеологічно спаяною **ПОЛІТИЧНОЮ ПАРТІЄЮ**. Перед політичною партією без економічної бази є тільки дві дороги: а) здобути своїй вірі поважну і впливову частину серед невдоволеної своїм сучасним становищем кляси і, спершись на її силові ресурси, захопити політичну владу над цілим суверенним суспільством. Тією найбільш невдоволеною клясою може бути навіть сам монарх в конституційній монархії, і це буде за політичною філософією Липинського охлократична система правління державою. (Про інші походження охлократії буде мова пізніше).

б) Коли провід партії не посідає відповідного темпераменту для насильного підпорядкування собі суспільства, серед якого він діє, він буде послідовно і поступово розкладати і знецінювати існуючі ідеології, підривати основи традиційної моралі (віри) в ім'я якнайповнішого визволення людини від усіх обмежень релігійних, етичних і естетичних, які ніби стоять впоперек дороги до абсолютно гуманного, рівного і справедливого ”розподілу” всього того, що випродукували і придбали продуктивні кляси. Здобувши врешті більшість виборчих голосів, партія непродуцентів — вже з позиції сили — далі зацитькує підопічне суспільство нездійсненими обіцянками, а для збереження всіх правил демократичного ритуалу колиться на дві частини: прогресивну і консервативну, правлячу і опозиційну. Зміна при

владі однієї чи другої не приносить жодних суттєвих змін продукуючому населенню. Єдине, що змінюється, це стан національної економіки на гірше. Гроші поступово девалюються, задовження держави у приватного і чужоземного капіталу постійно зростає, бюрократії і хабарництва на найвищих урядових посадах щораз більше; число народом обраних депутатів, губернаторів, городських посадників, що після кількох каденцій на впливових урядових позиціях відходять у стан спочинку грубими мільйонерами, побільшується; банки розкрадають фінансові спекулянти, а розпрямність в річних заробітках кваліфікованого фабричного робітника і директора корпорації, в якій той робітник працює, в пересічі як 1:20, а буває й багато більша. Єдине, що може продати матеріально непродуктивна інтелігенція — це ідеї. Коли ж ідея нікудишня і наносить нації великі втрати, їх мусить покривати оподаткований продуцент.

Тому, власне, Липинський називає демократію непродуцентів безконтрольною і безвідповідальною, бо розтратний безвласницький парламентар не має чим ні перед ким відповідати. Згідно опінії багатьох соціологів вік демократії триває від 200 до 300 років.

Під загрозою катастрофи, звичайно економічної, з шарків пануючої інтелігенції вилонюється опозиція з радикальною програмою санації — суспільного оздоровлення. Але в програмі оздоровлення **не звинувачується самих нездійснених положень егалітаризму**, як анархізуючої ідеї суспільних співвідношень, включно з родинними, та гасел "справедливого розподілу", що доведені до абсурду стають впоперек дороги всім законам здорової економіки, **а навпаки: існуюче правління засуджується за нездійснення положень** — засад "повної демократії" (Марксова критика пореволюційного буржуазного режиму у Франції). Демократичний режим, що своїм легковажним ставленням до необхідних законів збереження міжсуспільного миру й правопорядку і позбавив себе рішучих засобів самооборони, змушений віддати владу демагогам наступаючої охлократії, яким і в думці немає реалізувати свої фантастичні обіцянки, бо їх цілою програмою є захоплення тотальної автократичної влади — "ми хочемо правити!".

Ось, як пише Ерік Гоффер — "американський Сократ" про режим інтелігента-інтелектуала:

"Діяльність хронічно невдоволеного інтелігента створює для нас можливість поправити свої життєві умови... А яка ж

доля має у вимріянім інтелігентом раю? Вони відкривають в інтелектуалі найгрізнішого тирана, якого знає історія. Жоден інший режим не трактував народних низів так безсердечно, наче це був би сирий матеріал, над яким можна експериментувати і маніпулювати по своїй волі. А вже комуністична інтелігенція вживає насилля в цілком особливий спосіб. Традиційний тиран уживає владу, щоб вимогти послух і тим вдоволяється. Не так воно, коли влада опиниться в руках інтелектуала; ...його не можна задовольнити звичайним послухом. Він пробує силою вимусити відданість собі, що звичайно є вислідом найдосконалішого способу індоктринації, при чому він робить терор своїм жажливим інструментом, щоб вижимати віру й ентузіазм з розчавлених душ.

Це також гідний уваги факт, що там, де інтелігент має повноту влади, вона звичайно не створює сприятливої атмосфери для творчої праці. Причину цього знаходимо в ролі нетворчого псевдоінтелігента в такій системі. Справді творча особа, як правило, не посідає необхідного темпераменту для захоплення влади, для володіння і, особливо, для утримання себе при владі. Тож, коли інтелектуали приходять до влади, тоді — як правило — псевдоінтелігент стає доміантною силою, і він звичайно накладає печать своєї пересічності й убогости духа на кожную фазу культурної діяльності. Тож в інтересі народних низів є, щоб боротьба між інтелектуалом та існуючим дільцем залишилася нерішеною”.¹

Липинський не був ”політиком”, думки якого можна б обертати шиворіт-навиворіт, а політичним філософом, глибоким аналітиком минулих політичних систем і прогностиком майбутніх на підставі свідчень минувшини. Не дозволено спростачувати висновки цієї філософської аналізи тільки тому, що мислитель висловлюється засобами собівласної термінології. Те, що Шевчук напевно назве класичною монархією і фєвдалізмом, Липинський у своїй аналізі достемено показує і називає монархічною охлократією. Наприклад, французька охлократія Людовіків, що розвинулася в наслідок того, що фєвдально-земельна аристократія Франції не приклала належної уваги до власної політично-правної емансипації за перших королів з

¹ Eric Hoffer, *“The Ordeal of Change”*.

династії Капетів, і через те сама стала непрохідним заборолом для еволюційного емансипаційного процесу для нижчих станів, даючи вільний хід монархічному абсолютизму в автократичну охлократію — "ль'ета се муа" (держава — це я) — за класичним висловом Людовіка XIV. І ще один приклад: охлократія всіх царських режимів, що її початок дав Іван IV Грозний. Ось класична ілюстрація монархічного абсолютизму і царського автократизму охлократичного типу: московський князь Дмитрій Донської на ложі смерті звертається до оточуючих його бояр: "Я народився у вашій присутності, виростав серед вас, ділився владою з вами в різних краях, винищуючи невірних". А тоді до синів: "Прислухайтесь до своїх бояр і не починайте нічого, не порадившись з ними".

А оце в листі до князя Курбського пише цар-автократ ним же заведеної російської монаршої охлократії: "Земля строится нами, государи своими, а не судьями и воеводами... и ежели мы различными смертми воевод своих разтерзали, с Божьей помощью имеем и еще воевод множество, оприч вас, изменников. А жаловать мы своих холопей вольны, а и казнить их вольны же".²

В першому випадку говорить монарх у природно розвиненій звичасній монархічній державі, а в другому пише монарх-втократ рабського охлократичного царства.

По цьому ж питанню охлократії пише від себе і по засвоєній в охлократичній школі В. Шевчук: "Охлократія, на думку Липинського, означає абсолютистичне панування войовників-непродуцентів з цілковитим придушенням свободи і самодіяльності громадянства (військові диктатури, сучасні зразки яких в Ірані чи на Кубі)...". А де ж поділася з пам'яті Шевчука наймілітарніша в історії Європи охлократична советська імперія, найбільш поневолююча й виголюдожуюча в усьому світі?.. Читаємо далі: "Ослаблена розвитком матеріального добробуту класократія, на думку Липинського, вироджується в демократію, а її гробокопателем є охлократія. І знову-таки сучасна історія заперечує і цю схему: класократія добробуту не створює і то з простої причини: клас привілейованих збагачується за рахунок непомірного егоїстичного визиску народу панівною меншістю...".

² П. Балей. "Без ідеологічного самодурства", стор. 526.

Очевидячки, В. Шевчук не має тут на увазі ані Англії, ані Бельгії, Голляндії, Данії, Швеції і Норвегії, а тільки щойно проминулий Сов. Союз із його сателітами та їхнім добробутом, бо вищеназвані західноєвропейські держави — це клясичні приклади клясократії в термінології Липинського... Що ж властиво є тая "класократія, яка розвитку добробуту народного не допускає?..". Ця проблема вимагає совісної аналізи самої істотности поняття "клясократія" у Липинського та її народження, і то тим більше тому, що ті західноєвропейські народи посідають найвищу життєву стопу.

Пише Липинський: "Українська держава може бути здобута тільки клясократією: політичною співпрацею авторитетних клясових провідників, обмежених у своїм бажанні якнайбільшою для своєї кляси влади послухом — послухом одному всеклясовому державно-національному закону і зберігаючій цей закон одній гетьманській верховній владі".

А в іншому місці: "Коли ті, що правитимуть Україною, не будуть клясовою аристократією, клясократією — найсильнішими, найздатнішими і найбільш авторитетними в своїх клясах — вони ніколи не зможуть і не захочуть правити Україною власними силами, боротись за державну незалежність Української землі...".

Клясократія має також свою історію. Її народження, ріст й остаточне оформлення відбувалося у суверенній державі. Тому то В. Липинський вважав відродження клясократії на Україні таким надзвичайно трудним завданням.

Князь-завойовник уважав всі території під його суверенітетом своєю приватною власністю. Для адміністрації, судочинства і постачання матеріальних засобів для свого двору й на воєнні видатки він наділяв найближчих до себе і найздібніших з-поміж своїх дружинників окремими територіями, а вони зобов'язувалися служити своєму суверенові радою і мечем. Такі завжди були початки родової земельної аристократії, а в міру того, як зростала їх засібність і зроджувалися нові апетити на вигідніші побутові обставини і престижеві амбіції, розвивалося ремісництво (промисл) і торгівля у підніжжя городищ, твердинь і февдальних замків. Поступове різничування міжсуспільних стосунків і розрахунків вимагало грамотности. Появлялися винахідники образного письма і азбучної символіки. Виростали когорти писарчуків, рахівників, наглядачів і кортієрів. В античних суспільствах (Сумерія, Єгипет) сама грамотність і прошарок

грамотних людей виростали самотужки і настільки, наскільки геній даної породи міг спромогтися. Рання феодальна Західної Європи отримав ці основні фундаменти своєї цивілізації від Римської імперії. Уведення християнства й побудова монастирів як місійних осередків нової віри численно й інтелектуально скріпили прошарок людей непродуктивної праці при королівських і аристократичних дворах — світських і духовних. Двірське життя упривілейованих, звільнене від тягарів щоденного прожитку, сприяло появі найрозмаїтіших скоморохів, а жадоба прославлення себе і свого роду у "владу імущих" давала поле до попису літописцям, астрологам, поетам і трубадурам. Такий то скромний був початок світської західноєвропейської і взагалі європейської інтелігенції.

З цього схематично накресленого тут процесу ставання середньовічного феодального суспільства остаточно оформилися і заклепилися в собі головні суспільні стани: монарх як політичний суверен і титулярний власник державної території; земельна аристократія — світська і духовна як де факто власник земельних наділів; ремісничо-промислова й комерційна верства міста як власник засобів продукції і торговельного обороту; селянсько-робітничая верства, користуючись чужими засобами продукції, своєю працею заробляла на свій прожиток. Цього станового порядку не видумували "ні піп, ні пан", він був продиктований законом природи, що забезпечує суспільний організм усіма даними йому по тому ж законові для самопрожитку, самооборони і саморозвитку на вищій цивілізаційній щабель.

Від заклеплення тієї початкової державної форми в кастовості на взір індійського браманізму західні суспільства раннього феодалізму були врятовані християнською догмою, що кожна людина є рівна кожній іншій перед Богом, і моральним впливом Римської Церкви на світську владу. Римський патріарх (папа), по упадку Західноримської імперії, закріпив за собою суверенітет щодо морально-релігійного формування християнських суспільств і став незалежним від світської влади контрагентом християнських монархів на такій zasadі: папа визнає світську владу від Бога та врочистою коронацією впроваджує короля на його трон, а за те світська влада зобов'язується боронити Римську Церкву мечем перед ересями. Таке загальникове домовлення, в залежності від індивідуальних прикмет обох контрагентів, давало багато нагод до ривалізації. За понтифікату

Григорія VII (Гільдебранда) авторитет папи в західньому християнстві дійшов свого вершка. Орудуючи анатемою, він змусив імператора Генрика IV, зодягненого у волосінку покутуючого, під Каносою просити у папи прощення. Такий же поважний вплив мав папа римський і на започаткування емансипаційного процесу в королівстві Англії.

Загрожений утратою трону під папською клятвою та відчужений від усіх станів надмірним оподаткуванням на війну з французьким королем за свої ленні володіння у Франції, король Іван (безземельний) був змушений підписати Велику Хартію громадянських вольностей. Вольності тієї Хартії були використані передусім аристократією — світською і духовною — як найбільш політично зрілою й економічно сильною. За Іванового наслідника, Генрика III, завершилася політично-правна емансипація англійської аристократії; вона стала законним співвирішальним чинником на рівні державного суверенітету. (Перша половина XIII-го віку.)

Завдяки постійній ривалізації між цими двома партнерами в питаннях державної політики й економіки, поставали щораз частіше нагоди для зростання впливів міського патриціату на хід державних справ. Той процес політичної емансипації третього (міщанського) стану закінчився "лагідною революцією" 1688 року, а законом із 1832 року міському плебсові надано право голосу в загальних виборах.

І коли в XIX-му столітті розгорілася в Англії ідеологічно-політична ривалізація за владу між ліберальною партією, яка на ділі була "чемпіоном" промисловости, і між "Торіс", тобто партією земельної аристократії, і коли та ривалізація включила в гру нову суспільно-політичну силу, організоване робітництво, "Торіс" — під впливом Дізраелі — вставили у свою програму право голосу в парламентських виборах для робітництва, перехоплюючи ініціативу в наболілому питанні і з'єднуючи собі симпатії робітничої кляси. Закон реформ з 1867 року, що його Дізраелі назвав "стрибком у темноті", поставив консервативну партію на тривкі основи в народі — і тим закінчив політично-правну емансипацію суспільних станів, що й рівнялося повній демократизації політичної системи — без ліквідації хоч би однісного суспільного стану і при повному збереженні суспільної рівноваги клясократичного суспільства.

Чи перейде ця клясократична демократія в охлократію, — цього не передбачував Липинський, і в нас сьогодні немає

історичних доказів на те, хоч на цьому світі все має свій кінець. Одне тільки цілком певне: демократія, що еволюційними етапами "сходить з гори вниз", набагато відпорніша на демагогію охлократичних ватажків, ніж та, що доходить до голосу революційним вибухом знизу; вона вже з самого початку має зародки охлократії.

Такого терміну — "клясократична демократія", який тут вжито, Липинському не дозволяли вживати: його безпосереднє знайомство з "українською демократією" революційних років 1917-1920, студії над Козацького Державою XVII і XVIII-го віків та соціологічна аналіза "аритметичної демократії" західніх зразків.

Як офіцер царської армії, В. Липинський українізує свій відділ кавалерії, полтавчанки вишивають для відділу жовтоблакитний прапор з написом: "В своїй хаті своя сила, і правда, і воля", і він іде до Секретаріату військових справ у Києві за дозволом організувати більший відділ на оборону української самостійности. Йому такого дозволу не дають, "хоч дозволи цього роду видавалися тисячами". Причина цього в 1917-20 роках очевидна.

На чолі понад двосотої делегації від хліборобського з'їзду в Лубнях іде Липинський до Центральної Ради, щоб домогтися включення до складу ЦР українських хліборобів-самостійників. М. Грушевський відмовляється прийняти його з делегацією, а в Генеральному секретаріаті йому радять: про особисту участь у ЦР старайтеся почерез польську меншину. А причину неуспіхів його і йому подібних у "демократичної" влади в Києві подав у пресі голова ЦР проф. М. Грушевський: "Гадки про відновлення гетьманства, про відродження козацького війська, українського панства, національної аристократії, про сильну українську владу, Україну для українців і можливо найбільше поширення Української Держави — все те не могло подобатись українським кругам, настроєним демократично і соціалістично. Вони бачили в таких бажаннях погрозу для свободи й демократії, тому й виступали проти самостійників".

Проаналізувавши соціально-політичні причини упадку Козацької Держави XVII і XVIII-го віків, Липинський прийшов до ось яких висновків:

"Історія наша вже сотні разів нас навчала, що наша демократія, всі оці канцеляристи і писарчуки по фаху, демагоги по тактиці і кар'єристи по духу — всі оці Брюховецькі, Тетері,

Петрики й їм же "несть числа" — на одне тільки здатні: знищити власну українську державотворчу аристократію, а з нею й українську державу... Хоч плакав кат, як Сомкові голову рубали, але її таки відрубали... Військово-хліборобський, козацько-шляхетський аристократичний клас, що відродився і зформувався знов за великого гетьмана Богдана — потім був демократією нашою вирізаний і винищений до коріння...". Сьогоднішня інтелігенція не хоче, щоб народ це знав.

"Аристократією, — пояснює Липинський, — зву я всяку правлячу й провідну в даній добі верству (те, що в західноєвропейській літературі називається тепер "елітою") без огляду на її походження...".

А в іншому місці він уточнює своє поняття аристократії та її ролі у відродженні української держави ось так:

"І пам'ятайте ви, українські інтелігенти, що народ український визволитись може лиш тоді, коли він свою голову з пащі московської і польської вирве. Голова його це пани. Не тільки сучасні, а **ВСЯКА ВЕРХНЯ ПРОВІДНА І ПРАВЛЯЧА ВЕРСТВА... ВЕРСТВУ ЦЮ ВИ МУСИТЕ ДО НАРОДУ ПРИТЯГНУТИ І З НАРОДОМ В ОДНУ НАЦІЮ ЗВ'ЯЗАТИ...**".

Насправді то те, що Липинський називає "демократією" в 1917-20 роках, фактично було коаліційною диктатурою двох соціалістичних партій суто інтелігентського складу, тільки без фізичного терору. Для охлократії тому режимові бракувало свого Леніна, який безжалісним терором хотів би рятувати інфантильні зачатки тієї демократії. Те ж, що він називає "демократією" в Україні XVII-го і XVIII-го століть, насправді це типова охлократія, інспірована грішми і керована агентами Москви й Варшави.

В доказ фальшивої чванькуватости демократів, що вони правлять державою з мандату більшості управнених до голосування, Липинський наводить статистику з виборів у Франції з травня 1914 року, де з управнених голосувати до парламентарних виборів голосувало тільки 40.25% (з управнених 11.266,098 голосувало 4.844,206). Отож, умандатовувала своїх депутатів поважна меншість і, якщо вибрані мали за собою незначну більшість голосуючих, скажімо 52%, то фактично державою правили депутати від 22.36-процентної меншости, тобто фактично нею правили, горстка партійних лідерів і горстка схованих за цими "представниками народу" анонімних представників капіталу, які цю демократичну політику послів

фінансували...

Оці, власне, пропорції уявної більшості до справжньої меншості, що править державою в демократіях, мав на думці Липинський, коли писав, що це вірить в арифметику демократів.

В ті ж революційні роки дорікали йому наші національно свідомі "демократи", чому він не відречеться свого шляхетського стану і, як хлопоман В. Антонович, не включається в ряди революціонерів-соціалістів за федералістичну Українську республіку в демократичній Росії.

"... Бо ми (давні передвоєнні самостійники і хлібороби) як люди, що хотіли української держави, — пише Липинський в "Листах" (стор. 26) про ті намагання "вихристити" його на щирого українця-соціаліста, — були певні, що поки український поміщик буде вважати себе за росіянина або поляка, то збудувати державу, навіть республіканську, не вдасться. І тому я особисто навіть польської мови часто в своїх українських по змісту виданнях уживав, щоб тільки швидше національну свідомість українську серед своїх спольщених земляків поширити. Але вже тоді, здається в 1908 році — бо цитую по пам'яті — зустріла мене з боку одного нашого суто демократичного органу перша осторога. Мені закинули, що я не йду слідами свого ідейного учителя Володимира Антоновича, який — не так як я — вирікся був зовсім свого класу й тому став цілковито українцем. Хоч це й не зовсім по відношенню до особи В. Антоновича вірно, але не про це тут на разі мені йде. Важна сама інтерпретація з боку українських демократичних кіл певного соціального факту. Українська демократія тільки тоді може визнати члена українського хліборобського класу українцем, коли він здекласується, стане, як вони, відірваним від усякого суспільного класу інтелігентом і побільшить своєю особою силу групи, що живе не з якоїсь продуктивної праці, а з експлуатації української національної ідеї і з "любови до українського народу".

І коли б мені був хтось сказав місяць тому, що справжній українець, хоч і польського походження шляхтич-католик, який дав українцям глибоко продуману й єдино спасаючу теорію нашого державницького відродження, буде ще раз — по майже столітньому розвиткові нашої політичної думки — мусіти захищати свій український патріотизм і любов до української землі перед тими самими звинуваченнями з-перед майже сотні літ, виведеними пером українського інтелігента, письменника і

демократа, я вважав би це за провокацію. Аж ось читаю в престижевому журналі з націоналістичними тенденціями: "В'ячеслав Липинський розумів, що без народоловства його акція та місія в середовищі українського народу немислима".

Чи не відчуваєте, що Шевчук натяком сугерує читачеві, що в нього була своя окрема місія і властиво не та, до якої він явно і славно признавався, а саме: здобуття незалежної держави і західноєвропейського статусу нації для українського народу?..

Читаємо далі: "Але роздвоєність його душі лишалася впродовж усього життя фактом незапереченим. Він не проголосив, як то зробив його прямиий попередник Володимир Антонович, свого повного відречення від польсько-шляхетського, чи радше кажучи, українсько-польського шляхетського стану і левною мірою засліплено не бачив, що цей стан у масі своїй, а не в свідомих тих одиницях, які переростали його, як і загальний рівень польсько-української інтелігенції на Україні, виявляв себе все таки ворожо супроти ідеї українських визвольних змагань, отже, його погляди репрезентували не свідомість його стану, а все таки свідомість його одиниць".

Якщо Шевчук тільки догадується, що Липинський не здавав собі справи з тодішніх соціально-національних стосунків у революційній Україні, тоді він помиляється. Якщо ж він уважно читав "Листи", то він лукавить.

Липинський не лукавив, до України він прямо йшов без лукавства. Ось його відповідь:

"... І чого б я мав вирікатися? Шляхтичами польськими були: Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Станислав Кричевський, Іван Богун, Юрій Немирич, Богдан Стеткевич, Іван Виговський, Мазепа-Калєдинський, Орлик, Кальнишевський. З культури шляхти польської виросла вся лівобічна гетьманська старшина, а багато з неї було й польських шляхтичів по походженню..."

"... ви знаєте, що од свого стану, від братів моїх, мене ви не відірвете ніколи. Ви знаєте, що до України я йшов від самого початку і досі не викиднем, не одинцем, а разом із своїми, з своїм станом. ГОРСТКА НАС БУЛА, але ми були собі свої; ми всіма фібрами розуміли себе так, як ви із своїм "націоналізмом" себе не розумітимете ніколи. І ми РЕШТУ НАШИХ БРАТІВ БУЛИ Б ДО СЕБЕ ПРИТЯГНУЛИ, якби ви своїм націоналістичним повстанням проти нас не знищили зародків — всі класи і всі стани обіймаючої — Української Нації" (капіталація

моя — П.Б.).

Невже ж Шевчукові Липинський був би ріднішим, коли б до України прийшов ренегатом — "вихристом"?.. Невже ж Шевчук думає, що відректися свого стану, своїх предків це так просто, як відхриститися й відійти від комуністичної партії?.. Невже ж ми й надалі хочемо славитися "безкласовою нацією", "мужичим народом" і думатимемо, що світочам на рівні світової науки ми зробимо ласку тим, що помажемо їхні голови нашим болотом, і що вони повинні бути вдячні за те, що хочемо бачити їх ренегатами — за нашою національною традицією?.. Як довго ще наші продукуючі, тяжко працюючі й нерідко голодуючі суспільні стани будуть вдоволятися тією плівкою політикуючої інтелігенції, про яку писав Липинський, пригадуючи собі Українську Народну Республіку в її найкращих часах:

"... При такій народній констеляції народилась Українська Народна Республіка. На чолі її стояли українські інтелігенти-демократи, що в справах внутрішніх відзначалися принципіальністю, російською революційною щирістю, а в справах міжнародних бездонною дитячою несвідомістю".

Чи був Липинський доктринером і ніколи не пішов би на службу державному режимові, що не по його душі? Ось його відповідь:

"... І коли я, не присягнувши Директорії, покинув свій уряд (амбасадора у Відні) після того, як ви убили Болбочана (полковника), найспосібнішого тоді для встановлення держави вождя між вами, ви помстилися на мені жорстоко...".*

Під час протигетьманського повстання Липинський був амбасадором Української Держави. На цьому посту він залишався служити УНР, аж коли довідався про розстріл полк. Петра Болбочана, в якому бачив "українського Наполеона" тих

* Під гаслом: БОЛБОЧАН П. в Українознавчій енциклопедії за ред. проф. Кубійовича: "... З наказу Директорії восени 1918 р. командував корпусом і всім військом Лівобережної України; після відступу на Правобережжя, командних постів не займав. 9.6.1919 р. у Проскуріві зробив спробу самовільно стати на чолі Запор. Корпусу і за вироком Военного польового суду був розстріляний".

Цікаво, що Матвій Стахів у своїй історичній монографії "Україна в добу Директорії УНР", том 6, де він дуже дрібничково й детально описує всі клопоти і заходи тричленної директорії утриматись при владі, про аферу з полк. Болбочаном не згадує. Причина його розстрілу, як подано в Енциклопедії, щонайменше сумнівної вартости.

часів, він відмовився служити убивцям кращого від них самих.

Чи справді був В. Липинський українським дон Кіхотом і романтиком тільки тому, що "не йшов з духом часу", тобто з тими, що були "лівіші від кадетів і правіші від більшовиків"?

Перше всього, що це властиво є той "дух часу"? Виходило б, що це якась стихійна, непоборна сила, з якою найрозумнішій людині не рівнятися. Той "дух часу" в Європі ХІХ і ХХ-го століть був надиханий інтелектуальним зусиллям трьох мужів: Маркса, Енгельса і Леніна, а на Україну занесений з десятого покоління хитрими пропагандистами, що знали, чого хотіли і як це хотіння здійснювати. Коли ж той дух наткнувся на людей з тверезим розумом і не ледачих заглянути до його першоджерел, з того духа залишилося тільки трохи смороду. (Дивись: Петро Балеї, "Обезвласнене суспільство", розділ: Марксизм під критикою Павла Барта). На жаль, у нас таких людей тоді не було, та й сьогодні трапляються тільки зрідка.

Відповідає на наше питання Липинський:

"Ми (хліборобська кляса) від них (інших клясів), як і вони від нас, маємо тільки вимагати, щоб усі ми позбулися нахилів до диктатури і анархії — щоб усі ми визнали над собою видимий символ нашої національної єдності і символ необхідної для нас усіх Держави — Українську верховну гетьманську монархічну владу".

В початкових 20-их роках Липинський мав ще підстави покладатися на хліборобську клясу як на першу основу клясократії. Хліборобський стан в самому розгарі НЕПу подавав надію. Він також уперто настоював на монархічному завершенні клясократичної структури в самостійній Україні, бо був глибоко переконаний, що повернення Україні спольщеної шляхти і зросійщеного дворянства поверне Україні соціальну рівновагу і стару славу Київської Русі, а те повернення може здійснитися тільки під монаршій суверенітет — в цьому також була незаперечна правда по його боці. Читаємо далі: "Нема ідеального політичного устрою на землі. Нема і не може бути земного раю, і книга ця не проповідує соціальних утопій для простаків. Не єсть ідеальним і устрій клясократичної трудової монархії. І в ньому будуть надужиття, помилки. Проти них треба буде бути в опозиції, і той чи інший покривджений народ обороняти. Ця книга не хоче знищити вашу опозицію і вашу оборону покривджених народів. Вона тільки хоче, щоб ваша опозиція поправляла, а не руйнувала, розкладала. Тільки гетьман (або в наших

часах сильна президентська влада — П.Б.) може в одну націк сполучити "лівих" і "правих" українців, які без гетьмана будуть творити завжди дві взаємно себе виключаючі — і тому засуджені на загибель — "НаціГ".

Хоч і як хотів би він бачити Україну під конституційним монархом на базі хліборобської кляси, але, передбачаючи соціальну перебудову і знищення народних традицій під "народною демократією" більшовиків, Липинський допускав можливість для промислової і торговельної осілої кляси, і для українського пролетаріату дати тривкі основи під клясократію. Він навіть радів і велів радіти своїм однодумцям, коли в половині 20-х років надіявся, що напливом до українського пролетаріату кращого елементу від старих соціалістів підсилиться його інтелектуальний стан і національна свідомість. Бо найосновніші елементи клясократії — це тісна співпраця всіх рівноправних клясів на рівні державного суверенітету; влада в руках або під ефективним контролем авторитетних суспільно-політичних інституцій; легальна опозиція економічно незалежна від урядової партії; незалежні від політичної влади суди і очолення державно-політичної структури аполітичною всенаціонально визнаною інституцією з правами найвищого морального арбітражу і зберігання державного протоколу.

* * *

Особливо вдаряє у статті Шевчука діалектична побудова потрібної авторові аргументації. З усіх наявних, а їх немало, зачитуємо тільки кілька. І коли ви піддастесь сугестіям автора, його резонність буде вам здаватись цілком логічною. Він цитує з Липинського:

"Але я не вірю, щоб Україну можна було створити голосами "плебіситу". Не вірю, щоб держава наша постала шляхом демократичним — шляхом "свобідного виявлення волі більшості" — а не так, як поставали всі держави шляхом завоювання чи відвойовування, при якому українська держава, як всяка держава, може бути створена для "народу", для більшості організованим, розумним і витривалим хотінням та зусиллям меншості".

Немає на світі відповідального за свої думки політолога, який наважився б заперечувати ці аксіоматичні думки Липинського і свої заперечення підтримати стосовними до теми

доказами. Такої ж самої думки був теоретичний подвижник революційного пролетаріату Маркс, талановитий популяризатор Марксових ідей Енгельс і їх геніальний реалізатор в житті Ленін проти великих, здавалося б непоборних, перешкод. Такої ж самої думки був і конкурент Липинського на полі політичної філософії Дмитро Донцов. Щойно Валерій Шевчук піднявся цього завдання. Він пише від себе:

”Цікаву тут маємо суперечність, адже той таки Липинський, досліджуючи історію постанови держави Хмельницького, цілком резонно і логічно довів, що це сталося передусім при умові з’єднання, консолідації всіх станів нації, тобто фактично ”плебісциту”. Життя показало, що він мав рацію як історик, а не політик, адже в 1991 році Україна постала як самостійна держава таки в наслідок плебісциту”.

А ще цікавішу суперечність маємо тут у ставленні Липинського ”із ніг на голову”, — відповідаємо, парафразуючи Маркса. Вдаримо перше по очевидно неточних окресленнях автора. Перше — Липинський політиком не був, бо самостійно в політичній практичній діяльності не брав участі. На підставі студій та політичної аналізи під соціально-економічним поглядом державних структур в минулому випрацював собі власну доктрину — ”путівник для акції” до української самостійної держави у специфічних умовах, які він застав під поглядом демографічним, соціального наверхствування, економічним і політично-державницьких традицій в сучасній йому Україні. Друге — в 1991 р. Україна рішенням свого тодішнього верховного правління, потвердженого всенародним плебісцитом, тільки проголосила себе самостійною державою. Чи утривалиться вона такою, буде залежати від того, наскільки політична провідна верства буде здатною застосувати цю доктрину Липинського в житті. І третє — проблема логічної конструкції доказового матеріалу в Шевчука: якщо ”при умові з’єднання, консолідації всіх станів нації” — очевидно без різниці віри й родового походження — за Хмельницького дало бажаний вислід, то чому від Липинського вимагали в 1917 році і вимагають тепер станового ренегатства перед тим, як прийняти його в українську націю з повними громадянськими правами?..

Далі відповідатимемо за чергою:

а) Боротьба проти польської окупації України в половині XVII-го віку була заініційована самим Хмельницьким перед старшиною Війська Запорізького і підтримана запорожцями, які

були поважною меншістю супроти цілого населення України — вольного і невольного... Шойно по блискучих перемогах тієї меншости під булавою Великої Людини під Жовтими Водами і під Корсунем стихійно і сконсолідовано спалахнула "Великим Гнівом" всенародна сила. Якщо той справді вогненний і кривавий спалах можна занести в книгу історії під термінологічним гаслом "плебісцит", тоді треба називати плебісцитом таке ж сконсолідоване і жертвенне зусилля цілого американського народу у війні проти Німеччини Гітлера і японського імперіялізму.

б) У своїх "Листах" (стор. XV) Липинський написав: "Щоб могла повстати Україна, всі місцеві сили, що хочуть своєї держави, мусять одділитися од сил піддержуючих держави метропольні. І це відділення — щоб перемогти могли ми, українські самостійники, мусить піти по лінії вертикальній: зверху вниз. Це значить, що в українськiм державницькiм таборі мусять об'єднатися кращі й активніші частини всіх місцевих класів і всіх місцевих "націй": поміщик, промисловець, робітник, селянин, місцевий руський, поляк, українець. **ЯК ОРГАНІЧНО ЧЕРЕЗ СВОЇ ВЕРХИ ВХОДИЛА І ВХОДИТЬ ЗАВЖДИ УКРАЇНА В СКЛАД ДЕРЖАВИ МЕТРОПОЛЬНОЇ, ТАК САМО ТІЛЬКИ ОРГАНІЧНО, ВІД ВЕРХІВ ВОНА МОЖЕ ВІД МЕТРОПОЛІЙ ВІДДІЛИТИСЬ**".

Дивним дивом і з незрозумілої для нас причини Шевчук вдає з себе несвідомого щодо цього факту, що українська повноправна держава, але **ПОЛІТИЧНО** московською метрополією поневолена, існувала перед останнім плебісцитом вже від 22 січня 1918 року. Ніхто, навіть Москва, цього факту заіснування української державности не відкликав. А ця державність була виборена армією УНР — і знову таки зникомою частиною в стосунку до цілого народу. Без кривавої боротьби тієї армії Ленінові навряд чи поирібно було б визнавати Українську Радянську Республіку суверенною і тільки "ідеологічно заприязненою" з РССРеспублікою.

І точнісінько, мов би за рецептом Липинського, ця Радянська Республіка відділилася від московської метрополії. Липинський — монархіст-самосійник — визнавав цю "вертикальну структуру" Радянської Республіки, тому й ужив слова "відділитись", а не проголосити чи організувати. Чомусь наш письменник, сьогодні завзятий захисник "української демократії", перейшов над тим історичним фактом до денного порядку, а факт формального проголошення 24 серпня 1991 р. Верховною Радою Радянської

Республіки самостійною Українською Державою без ідеологічних налічок, і то фактично голосами комуністичної більшості в Раді, Шевчук і не згадав. Чи не слідом за Чорноволом наша сьогоднішня "демократична еліта" ще раз хилиться в бік традиційно нашого і постократ проклятого популізму?..

Шановні колеги по перу! Щоб як ви намагалися перебільшувати роллю популізму, молодішої нашої демократії і галицького націоналізму (а цієї ролі аж ніяк не заперечуємо), то все таки нема де правди діти — і обрання Л. Кравчука президентом, і вислід референдуму чи плебісциту завдячуємо самому існуванню тієї тероризованої Москвою і безініціативної Радянської Республіки і тій партійній номенклатурі на всіх постах державного правління. Бо службова інтелігенція, робітництво й селянство, приручені на протязі десятиліть іти на кивок партії, дали в референдумі отой надсподіваний понад 90-процентно позитивний вислід. Без проголошення самостійности Верховною Радою 24 серпня референдум 1 грудня стояв би під великим знаком питання.

в) В. Липинський настоював на тому, що об'єднання всіх українських земель може здійснитися тільки за сильної гетьманської клясократичної влади. Для історії було задовго чекати на зреалізування засобів, ним визначених, і вона здійснила саму суть проблеми своїми власними засобами, які підійшли під руку. Сталося це під важенькою рукою "царя Йосифа Джуґашвілі" безмірно великою ціною самої субстанції народу і його культури, але воно сталося. І без тієї важенької руки Сталіна, яка виключила з політичної гри інших трьох конкурентів, ми й по сьогоднішній день залишалися б у становищі курдів. І колись у вільній і укріпленій Україні, коли національний біль дещо ущухне, і живі свідки великих трагедій відійдуть у вічність, було б не від речі на місце великої статуї Леніна поставити невеличке погруддя Сталіна...

г) Вернімося до проблеми демократичної інтелігенції в Липинського і в Шевчука. Новочасна репрезентативна демократія, крім самої назви, не має майже нічого спільного з античною атенською безпосередньою демократією. Тій демократії бракувало поняття "льоаяльної опозиції", бо не існувало загально визнаного й шанованого живого символу, супроти якого треба було б бути льоаяльним. Інституції монарха Атени позбулися на світанку своєї історії, а льоаяльну опозицію заступлено остракізмом невігідних владі людей. Льоаяльна опозиція в Англії

практикувалася на протязі віків і щойно 1826 року, ніби жартом, посол парламенту Джан Кам Гобгауз закріпив за нею назву: **ЛЬОЯЛЬНА ОПОЗИЦІЯ ЙОГО (ІІ) КОРОЛІВСЬКОЇ МИЛОСТИ**. Ця льояльність не стосується до правлячої партії, а до голови і незмінного репрезентанта державної й національної єдності, в очах якого як позиція, так і опозиція однаково потрібні й однаково льояльні, бо сьогоднішня опозиція, за волею народної більшості, переходить у позицію.

Модерна демократія в Англії розвивалася в міру і в ході емансипаційного процесу суспільних станів. Її суть якраз і є у вільному наростанні в народі традиції мирного переходу парламентської опозиції, тобто льояльної опозиції Його Королівської Милости, на позиції Уряду Його Королівської Милости. Репрезентативна демократія в Англії зродилася й поширювалася на щораз нижчі суспільні стани в міру того, як парламент позбавляв монарха його політичної влади. Аж врешті, в році 1610, верховний суддя оприлюднив опінію, що "законочинство у формі королівських проклямацій (указів) було і залишається незаконним". Це, одначе, цілком не означало, що інституція монарха сталася зайвою. Не місце тут на ширший коментар, але для прикладу дозволимо собі навести один випадок.

Лідер партії праці Клемент Етлі мав великі клопоти з контроверсійним і визначним членом партії Анюрином Беваном. Врешті, він попросив молоденьку королеву Єлисавету II покликати Бевана до себе на авдієнцію. Перебіг і зміст розмови королеви із своїм підданим ніколи не був публікований, але Етлі не мав уже більше неприємностей з Беваном.

В російських імперіях і в їх колоніях ніколи чогось подібного не відбувалось, і ми розвинули свій автохтонний рід демократії. Вона полягала і полягає в тому, що її, головним чином, репрезентувала інтелігенція, в більшості без глибокої родової традиції — селянського походження. Поляризована на щонайменше два протиставні один до одного ідеологічні табори, вона виключала будь-яку консолідацію цілого народу за свою державу. Брак всякого арбітражного, загально визнаного авторитету створює ідеальні умови для собіпанства — кожна партія починала від себе.

Монополізація Центральної Ради двома ідеологічно спорідненими марксистськими партіями, які поставили своєю програмою "економічну урівнювку", тобто експропріацію (націоналізація), і тим самим позбавили країну продуктивних

клясів і людей із царської бюрократичної адміністрації — "вислужників буржуазного капіталізму", які розбіглися по цілому світу, забираючи з собою решки не вкраденого ще майна. Про цю політику соціалістичних інтелігентів у Центральній Раді Липинський пише у четвертій частині "Листів":

"Держава скрізь і всюди обіймає все громадянство: всіх без винятку людей, що живуть на даній території. Це проста істина — з роду, наприклад, тих, що земля округла — була довго, та є й по сьогоднішній день для більшості політиків українських абсолютно незнана..."

Поставивши впритул до соціалістично-експропріативної революції революцію національну, тобто здійснення спершу повної автономії, а згодом і самостійности, Центральна Рада поставила себе перед нездійсненим завданням: ще жоден народ у світі не пробував вийти цілим з двох революцій, ведених на протилежних принципах. Обезвласнивши підопічне продуктивне суспільство узаконеним насильством і позбавивши себе досвідченої в державній адміністрації бюрократії, стала одразу з демократії невоєвничою охлократією — легкою здобиччю воєвничої охлократії Леніна, який мав тільки одне завдання: соціальною революцією захопити владу і при допомозі перейшовшого на його бік, майже цілого, царського апарату насиллям рятувати імперію.

Ніхто з наших соціологів так прецизно не визначив національної місії і так ясно не висловився про революціонізуючу силу інтелігенції у визвольній боротьбі народу, як Липинський.

"Так! Наш досвід без вашої примітивної сили мало вартий, бо хто ж буде його здійснювати? Але ще менше варта ваша примітивна сила без нашого досвіду, бо хто ж нею на будову, а не на руїну України, покереу".

Про це найглибше підложжя руїнницької сили всякої охлократії, незалежно від волі її носіїв — проаналізувавши соціально-економічні причини її вибухової сили і раптового упадку на прикладах історії, — Липинський знав уже на початках 20-х років:

"Ахіллова п'ята охлократії, це повна її нездатність, справитись з організацією продукції, з вимогами матеріального розвитку нації. І в даному прикладі у Франції, перемога абсолютизму (радше автократизму — П.Б.) йшла в парі з упадком промислу і — хліборобства. Бо навіть найкраще зорганізованим охлократичним державним апаратом не можна

привчити націю більше інтенсивно, більше організовано і продуктивно працювати... Інтенсивне хліборобство і машинна техніка, без яких не може бути розвитку нації, охлократичному гіпнозові не піддаються ніколи — однако чи це буде гіпноз Людвіків, чи пророків "диктатури пролетаріату". І примусом охлократичним матеріальної культури створити неможливо. Її розвиток губить всяку охлократію...".

І чи не дивно, шановний читачу, що, маючи перед собою цю беззаперечну істину, наші дипломовані економісти від ХІХ століття по сьогоднішній день дошукуються ліків на економічні хвороби України в Марксовій критиці капіталістичної продукції і в його політичній системі найжорстокішого охлократизму.

Ні, шановний авторе, інтелігенцію Липинський цинив, але не таку, між яку його доля кинула. І перестаньмо хизуватися осягами наших інтелігентських попередників, що, мовляв, ми своїми революційними починами вже дві імперії Сходу завалили. Ніхто тих елементарних заслуг нашої інтелігенції не заперечував і не заперечує. Йдеться про те, щоб ми в політиці вчилися справді по-державницьки думати, щоб ми не ставили коляски наперед коня, щоб політичну доцільність даної дії в даному часі ми ставили понад ідеологію, понад демократичний ритуал, а існування самої незалежної держави понад всякі ідеології і політичні режими; бо коли закріпимо державу, народ буде мати ще різні режими, і водити його за ніс ще будуть різні дурисвіти, а не закріпимо — к'бісу йому всі наші ідеології і демократії. Лячно стає, коли подумаєш, що 1918 р. польська Рада Народова, як колишні сенатори Римської республіки, дає Юзефові Пілсудському диктаторські повновасті, бо ситуація того вимагала, а наша сьогоднішня інтелігенція, у найгірнішу пору не тільки для незалежності, але й для самого існування української нації, з титулу ритуальної опозиції заметушилася, чи часом президент Л. Кравчук не прибрав завеликої політичної влади до своїх рук. Чи ви знаєте, шановна опозиціє, що це таке політична доцільність і першорядність завдань у конкретному часі?.. Перше ваше завдання не організація дейнеківських загонів для видворення існуючої Ради; ваше завдання зараз якнайтісніша співпраця на форумі Ради й урядових інституцій. Тільки там повинна проявлятися ваша державотворча опозиція. Тільки там потрібна ваша настирлива і льояльна, а не погрозлива, опозиція. Не слухайте недотеп, які кажуть вам, що поки ви в меншості, ваша присутність в Раді нічого не варта. Вона стане безвартісною

тільки тоді, коли ви втратите голови. Не йдіть за людьми, які всі свої зусилля вкладають у те, щоб, як захисники "української демократії" вїхати до Києва на білому коні й на президентський фотель. За нашої пам'яті ми вже мали такий вїзд...

Перестаньмо, повторюю, побратими в царині слова, узурпувати головну роль у валенні імперій, бо це тільки ініціююча роль. Коли б центр советської влади під час НЕПу, замість ставити на крайньо охлократичну організацію цілого суспільства, поставив на клясократію і дозволив ініціативним і здібним одиницям в народі організувати працю, залишив як матеріальну, так і духовну продукцію в руках вільної людини, сьогодні Союз радянських республік виглядав би як колосальна "Швейцарія" на двох континентах, і жодна революційна ініціатива "вічно невдоволеної" інтелігенції не зрушила б народні маси на руйнування такої "Швейцарії..."

Відкиньмо раз на все засіб більшовицьких демагогів підлецування до народних мас їхнього "самоорганізованістю", "народною ініціативністю", їхньою "революційністю" та "самодисципліною до позитивної творчості", бо ми прекрасно знаємо, що це неправда, і повинні знати, що це засіб найздібнішого з-поміж демагогів до тотальної влади та експериментування над тими масами; за кожним колективним почином, за кожним революційним зрушенням і за кожним суспільним, культурним рухом і рухом громадської "самодіяльності" стояла, стоїть і завжди стоятиме одиниця виняткових здібностей, яка той рух плянує, ініціює і надихає — на добро чи на лихо. І правдою є, що коли широко закросений рух набирає собівласної руйнуючої інерції, одиниця стає безрадною. Власне якраз цього і боявся Липинський, а не народних низів, трудових хліборобів і робітників. Цього повинна боятися кожна розважна людина. Ось як виявляє Липинський до українських "низів":

"... наша нація, в своїх по духу аристократичних і до демократії української ворожих селянських "низих"... має надзвичайну притягаючу асиміляційну силу, а в своїх демократичних верхах надзвичайну силу відпихаючу, яка все, що єсть на Україні політично чесного, творчого, сильного і здорового, від взятої нашою демократією в монопольну експлуатацію української національної ідеї й "любви до українського народу" відганяє".

Вчимося писати й проповідувати правду, навіть як вона прикра, не тікаймо від власної історії, бо все одно колись "невчене око загляне нам в саму душу глибоко, глибоко...". Ви

знаєте, колего Шевчук, або повинні знати, що здорово думаючи, чесні люди в Україні "малошо не з кулаками на Винниченка кидалися: "не валить гетьмана, він ліпше від вас знає як діло вести". Це ж власні Винниченкові слова. Але він не слухав розумних і чесних людей, а раду вів з підручним Леніна Дмитром Мануїльським, який своїми "без числа їм" агентами розпутував пекло по всій Україні. Ви також повинні знати і людям писати, що під монархізмом наші предки жили на протязі Х-го віку — доби передхристиянської і християнської (номінально!) і аж до 1340 року в Галицько-Волинській державі, коли галицькі бояри отруїли останнього свого суверена Болеслава Юрія II по лінії Романовичів, а інші землі, як: Підляшшя, Полісся, Волинь, Брацлавщина, Київщина і Східне Поділля, жили під монархією литовської династії Гедиміновичів аж до року 1569, коли наша тодішня магнатерія, за сенаторські місця і привілеї польської шляхти, відняла ті землі від Великого Литовського Князівства і віддала під суверенітет польського короля Жигмонта Августа. Не враховуючи гетьманського періоду — від 1648 до 1764 року — так це ж не 70 років! Незрозуміло мені, чому український інтелігент після 70-тилітнього охлократично-більшовицького пекла на Україні мав би боятися свого монархізму англійського типу?..

Валерій Шевчук закінчує свою статтю довшою цитатою із статті Ярослава Пеленського про В. Липинського, публікованої 1956 року і це показує, з яких джерел він вивчав спадщину Липинського.

Коментарів до цієї цитати не будемо давати. Скажемо тільки коротко: для чого потрібна була (правому) соціал-демократові така "літературна вінегрета", скомбінована з прецікавої особи живого Липинського і з його многогранної наукової спадщини?..

Відповідь: тільки для літературної дискусії. Це ж небуденний предмет для безконечних літературних дискусій, і баста! Бо вивести його справжнього перед народ і показати його цілісного без вінегретного спрепарування — це досить небезпечна справа: можна наразити літературних дискутантів на втрату авторитету в народі.

Наприклад, хоч як палко обстоював він гетьманський монархізм для вільної України, а все таки не завагався перестерегти нас щодо гетьманування аматорів:

"Гетьманство не на класократичній базі може стати лиш

найгіршою і найбільш руйнуючою політичною спекуляцією українських опришків і дейнеків. Не дай, Боже, щоб цю ідею взяли колись у свої руки українські скункси з-посеред інтелігентів. (Це було б) остаточне осміщення єдиної державотворчої ідеї, а з нею і остаточне осміщення самої ідеї України...”

Або: ”Держава українська може постати лиш тоді, коли потрапить власними руками, не кличучи на поміч ані Москву, ані Варшаву, здавити внутрішній бунт опришків і дейнеків. Без такого здавлення українського бунту українськими руками, Держава Українська останеться на віки — нездійсненим сном про власну силу”.

І як же притулиш такого Липинського до Липинського-вінегрети?

25 листопада 1992 року

Друковане в Укр. Вістях, Детроїт.

ЧИ ПОТРІБНО УКРАЇНІ МОВНОГО ШОВІНІЗМУ?...

В числі 8 "Українських Вістей", від 21 лютого 1993 р., Петро Одарченко у своїй статейці п.н. ПОСОЛ ЧИ "АМБАСАДОР" переступив межу мовної тематики і вторгнувся у сферу інтернаціонально визнаного політично-дипломатичного Протоколу. Його відповідь заторкує набагато поважніші питання, ніж те чи буде в українській літературній мові збережена її автохтонна чистота. Питання вже в самому принципі абсурдне, бо цієї чистоти вже давно немає. Вона зберігається тільки в оповіданнях Квітки-Основ'яненка. Хто із сучасних письменників погодився б обходитись мовою нашого славного корифея?...

"Польонізм" АМБАСАДОР належить до тих чужоземного походження слів, якими названо предмети, що їх ідея, постання і практичне примінення заіснували на іншомовній території, і адоптуюча територія, не маючи власної назви для того предмету, приймає разом із предметом і його назву у свою мовну скарбницю. (Це ж очевидне, що назва не може зродитися наперед зродженого — щонайменше в людській думці.)

Наприклад, до таких слів у нашій мові належать:

ПЛУГ (нім. Pflug), ЛЯМПА (нім. Lampe), СЮРПРИЗ (анг. surprise), ДЕПУТАТ (анг. deputy), ВАГОН (нім. Waggon), КАНДИДАТ (анг. candidate), ФРАК (нім. Frock) і т.д. — всіх же не вчислити...

Інша категорія слів, також чужоземного походження, з'являється в тубильних мовах на вищому ступні наукового й технологічного розвитку, коли задля полегшення порозуміння і співпраці між науковцями і винахідниками різномовних суспільств термінологічні назви нововинайдених чи новорозкритих предметів створюються за прийнятим звичаєм з лексичних первнів мертвих мов — старогрецької і староримської. І тут ми маємо: БІОЛОГІЯ, АРХІОЛОГІЯ, ГРАМАТИКА, ГЕОГРАФІЯ, ОКЕАНОГРАФІЯ, і т.д., і т.д.

І як же виглядали б ми, коли б задля цілинності нашої

мови замінили всі ці чужинецькі назви на-ходу кованими рідними термінами?.. Невже ж хотіли б ми задля такого "кобиляківського принципу" й надалі залишатися побіч Росії в позиції: "Європа і ми", а не "МИ В ЄВРОПІ"?.. Ця дилема особливо стосується поставленого Одарченком питання: Посол чи "Амбасадор", як це згодом побачимо.

Слово "АМБАСАДОР" аж ніяк не є польонізмом. Це або жарт, або "біла пляма" Одарченка. Воно кельтського походження і почерез Галію (Юлія Цезара) увійшло в латинську лексику як АМБАКУС (ambacusc = помічник). У другій половині XIV віку надзвичайна дипломатична рухливість італійських суверенних міст, особливо Венеції, уводить титул амбасадора в дипломатичну службу. Уряд папського нунція як представника-резидента датується роком 1500 у Венеції. Якраз уряд папського нунція в гостинній державі найбільше відповідає урядові амбасадора від світського до світського суверена.

У віках освіченого монархізму в Європі (17 і 18 віки) дипломатична служба амбасадора застерігалася тільки між монархами.

На Віденському Конгресі 1815 року ранги дипломатичної служби були усталені по старшинстві, ось в такому порядку:

1. Амбасадор і папський нунцій репрезентують не тільки інтереси своєї держави (римської церкви), але й особу висилаючого суверена, його достойність, і за ними признається право кожночасного доступу до голови приймаючої держави.

2. Уповноважений міністер чи посол (minister plenipotentiary, envoy) акредитовані до голови приймаючої держави, але не репрезентуючі особу посилаючого.

3. Міністер-резидент акредитований дипломат, але нижчого, ніж попередні, рангу.

4. Дипломат найнижчого рангу (charge d'affaires) акредитований міністром зовнішніх справ одної держави до іншої, іменованій, звичайно, "ад хок". І врешті, без дипломатичного рангу дипл. кур'єр (посланець), так мовити б, міждержавний листоноша.

Всі ці формування й нормалізування дипломатичної служби відбувалися вже в ті часи, коли нас як нації не існувало в історії. Ми втратили останнього суверена і разом із ним національний суверенітет ще тоді, коли послали, які приносили недобрі вісті, пороли канчуками спину, або стинали голови. Звідки ж могло слово "амбасадор" узятися в усіх тих наших словниках, що їх

Одарченко переверстав, коли в політично підопічного українського народу аж до 1991 року не існувало ніякої можливості, а тим самим і потреби, для екстериторіяльного амбасадорського уряду?..*

Це перший раз в нашій історії Україна стала суверенною нацією і її суверенітет став визнаний на рівні суверенітету світових потуг і потверджений акредитованим представництвом найвищого дипломатичного рангу до президента України, Леоніда Кравчука. І коли Кравчук приймав американського дипломата українського походження, Романа Попадюка, словами ПАНЕ АМБАСАДОРЕ, це слово тої ж хвилини увійшло в розговірну, урядову й літературну лексику української мови на рівні слів ПРЕЗИДЕНТ і МІНІСТЕР.

Не міг же український президент вітати американського амбасадора словами ПАНЕ ПОСЛЕ, бо це ображувало б самого амбасадора, американського президента, що послав його, й американський нарід. З тієї ж самої причини не міг Кравчук висилати до американського президента дипломатичного представника України як ПОСЛА (envoy), а тільки як АМБАСАДОРА Білоруса. І ні при чому тут словниково-архаїчна чистота рідної мови... Дуже шкода, що реальна можливість такого "занечиснення" не закріпилась на Українській Землі 75 років тому, а тільки промайнула пустоцвітом, залишаючи по собі невгасаючу тугу в серцях свідоміших її синів і дочок.

* А все таки, маленьку прірву в блокування московським цензором слова АМБАСАДОР в українську мову зробила Редакція Київського Словника із 1970 року, увівши в реєстр АМБАСАДУ порожньою — без АМБАСАДОРА... На жаль, загумінкова провінційність, нав'язана нам "старшим братом", не легко переводиться в наших головах, і ось бачу товстими черенками через три газетні шпальти: УКРАЇНСЬКИЙ ПОСОЛ ДО КАНАДИ ЛЕВКО ЛУК'ЯНЕНКО. Адже грамотні канадці не перекладуть інакше ПОСЛА як "ЕНВОЙ". А його ж трактує Канада не як ПОСЛА, а як АМБАСАДОРА — дипломата найвищого рангу.

ВЕЛЬМИШАНОВНИЙ І ДОРОГИЙ ІВАНЕ ФЕДОРОВИЧУ!

21 липня 1995 р.

Дві події, що заіснували в Україні в цьому році, зганяють мені сон з очей і я, по довшому ваганні, вирішив поділитися своїми критичними, крайньо негативними думками про ці події, а саме:

З діяльної преси, особливо із допису Ярослава Гайваса в чотирьох числах "Свободи" (129-132) про "Слобожанський Великдень", а з найновіших чисел "Свободи" й англomовного тижневика про "похорони патріарха Володимира" в ямі на хіднику перед Софійським Собором.

До цих двох подій, почуваю себе як "ГОМО ДОКТУС" в тенетах державницької політики європейських народів — а українського особливо — до обов'язку висловити свою гостро критичну й негативну думку до цих подій. Думку, яка по своїй природі чисто прагматична і поза та понад усіми і всякими ідеологічними утопіями "свідомого українця", який визрів в організованому галицькому націоналізмі до абсурдальних розмірів, до самозаперечення. Свідомим українцем називаю всіх тих щирих провінційних патріотів, які поза ідеалістично вимріяною візією **МОНОЛІТНОЇ, СОБОРНОЇ, ПОЛІТИЧНО САМОСТІЙНОЇ ДЕРЖАВИ**, тобто літературної України, психічно неспроможні критично із повним розумінням сприйняти реально існуючу сучасну Україну. Для існування незалежної й політично суверенної української держави цей ідеологічно наснажений патріотизм галицького бандерівства, з-поміж усіх внутрішньо-державних барикад на шляху до скріплення державної незалежності України, являється найгрізнішим фактором повторної руїни крихтної політичної незалежності українського народу. На випадок поважнішої кризи і розладу у владних структурах сучасного режиму під тиском саботажу підривних сил Москви, цей ірридентний характер галицького бандерівства може стати рішальним фактором нової руїни.

В четвертому продовженні (Свобода, ч. 132), Гайвас зачитувавши цілу заяву українського комуніста на російській мові в Харкові, достоменно приголомшений, вигукує: "і це в Харкові!". І це ж якраз реакція типічного бандерівця, для якого діялектика тристалітньої історії українського народу під тиском російської політики, а передовсім культури — світської й духовної, не існувала. Він хотів би одним місійним походом галицького націоналізму відвоювати цілу Слобожанщину на образ і подобу "літературної України свідомого галицького українця". Це той самий бандерівець, що під гітлерівською окупацією проголошував самостійну Україну, байдужий до того, які це буде мати наслідки на території зудару обидвох крайньо ворожих українській самостійності потуг. Адже не міг він не знати, що творення підпільної стотисячної армії виключно задля символічної маніфестації українського народу до політичної незалежності — буде аж надто коштовне!

Вернімося до сучасності і порадьмося демографічної статистики в Україні. Номінальне населення України — 52,000,000. З цього (також номінально) 40,000,000 українців за етнічним походженням, 11,000,000 громадян України за російським етнічним походженням і 1,000,000 інших меншостей.

Згідно найновіших опитувань 37% етнічних українців і 72% етнічних росіян — разом це становить майже 23,000,000, або 43.7% цілого населення є за наданням російській мові статусу офіційности, тобто рівнорядно з урядовою українською мовою. Додаймо до цього, що (з незначними винятками) вся російська інтелігенція — при владі чи в опозиції в Російській Федерації — буде постійно підсичувати і вести підривну роботу серед вище названих елементів. Додаймо до цього, що процеси політичного насилля з боку переважаючої сили (тобто російської) є завжди швидші в осягненні своєї мети, ніж культурні процеси відвойовування серед етніки з почуттям впоюваної в неї віками меншевартости. І коли Ви собі це тверезо з'ясуєте, що консеквентно ведена Москвою політика втручання у внутрішні справи України в обороні російськомовного населення (як в 17 і 18 віках московське втручання у внутрішні справи Річпосполитої*) МУСИТЬ довести до силової конфронтації з Москвою, і

* В обороні православного населення.

Київ перед дилемою: втратити поважну територію в обороні мовного принципу чи піти на уступки вимушені, а тим самим признати Москві право на втручання в мовних справах, буде мусіти признати російській мові статус офіційності. (Адже не можу й допустити такої можливості, щоб Київ — байдуже під яким режимом — міг би радше піти на очевидне самогубство, бо Захід, а особливо Америка аж ніяк не зрозуміє, чому "СЛОБОЖАНСЬКИЙ КАНТОН" України не мав би мати права спілкуватися на російській мові!) При тому — довший процес поважної конфронтації зруйнує громадську сукупність у підстав соціальної структури, що створить внутрішній фронт на велику радість Москві. Місійні ескурсії галицького націоналізму, все що може зробити це загрозово захитати стабільністю неповнокровної української державности. Якщо свідоме українство справді доросло до ведення державницької політики, а не тільки культурно-мовної, воно повинно підказати (пошепки!) Кучмі проголосити указом про офіційність російської мови. Далі, з ініціятиви того ж президента, Верховна Рада повинна ухвалити закон, щоб у всіх російськомовних школах України було обов'язково уведені навчання української мови і літератури не менше, як 6 годин тижнево в кожній класі. І другий закон, що неволодіючі грамотно українською мовою в слові і письмі не матимуть доступу до державних посад. Це, на мою думку, єдиний розумний шлях, щоб зберегти в своїх руках ініціативу супроти національних меншин.

Щодо безглузких подій у зв'язку з похороном патріярха Володимира, то тут не може бути й сумніву в тому, по чийому боці "заслуга" за цей патріотичний скандал і хто за нього відповідає в першу чергу.

Ціле населення України, як автохтонне так і зайшло, живе сьогодні у своїй правовій і політично незалежній державі. Немає на світі одної держави (крім, можливо, Швейцарії), в якій існуючі державні закони і політичний режим відповідали б в однаковій мірі всім соціальним прошаркам, етнічним групам, ідеологічним об'єднанням та віроісповідним конфесіям. І не зважаючи на цю демографічну "різношерстність" демократичні держави зберігають органічну сукупність так довго, як довго в суспільстві існує пошановання державних законів, а в державних властей уважливість до основних потреб суспільства та конституційних прав громадянина.

На території України існує сьогодні три православні церкви

під трьома окремими патріярхами: найбільший своєю чисельністю московський патріярхат, на половину слабший киевський і — назвім його умовно — львівський, очолений колишнім парохом Петропавлівської церкви у Львові. До внутрішньо-релігійних справ цих патріярхатів держава не має ніякого відношення, але відношення патріярхатів до державних властей регульоване державними законами. Один із тих законів поставив Софійський Собор поза духовною юрисдикцією і — як жемчуг архітектурного будівництва Київської Русі — залишив у юрисдикції політичної влади. Така спадщина від часів Советського Союзу. Користуватися в час виїняткових урочистостей Софійським Собором можуть тільки за дозволом держави. Чи є глузд зберігати цю традицію в сьогоднішній незалежній Україні? Не тільки глузд, але й політична доцільність цього стану, бо віддання Собору в юрисдикцію котрогось патріярхату означало б фаворизування того патріярхату державою, тобто втручання політичних властей у конфесійні чвари, а це дестабілізувало б цілковито політичний неутралітет держави супроти церкви і поляризувало б емоційно внутрішньо-суспільні відношення. Кому залежало на заваренні такої "коломийки"?.. В кожному разі не Україні і не українським патріотам-державникам. Але "коломийка" була виконана руками "свідомих" українців-революціонерів. Це ж від самого початку було видно кожній тверезій людині, що дозвіл уряду на поховання патріярха Володимира символізувало б передання Соф. Собору київському патріярхові, а політично думаючий уряд — навіть якби й хотів того — не може піти на це не тільки з уваги на ускладнення внутрішніх проблем, але й зовнішніх із північним сусідом, який тільки й чекає на таку нагоду.

Чи міг існувати у тверезо думаючої і політично виробленої людини сумнів у тому, що державна влада в сучасних умовах не дозволить київському патріярхатові поховати свого патріярха на площі Софійського Собору, без уваги на будь-які компромісні пропозиції?.. Від кого і з ким?.. На це питання ми відповіли вже вище.

На тему "чорного вівторка" газетні борзописці написали вже дуже багато, дуже туманно і — передусім — дуже тенденційно. Всю ганьбу й очернення "цивілізованої української держави" перед цілим світом адресовано на урядові особи — від найвищої вниз — і безпосередньо на "беркутівців" і омонівців — хлопців у шоломах і з гумовими палицями, тобто на службу

державного правопорядку.

Я далекий від того, щоб схвалювати методи наведення порядку біля Софійського Собору, але аж ніяк не можу погодитись з таким поясненням цієї трагічної події. Всі ми знаємо, що не тільки в сьгоднішній українській державі, але й у всіх державах світу — цивілізованого і нецивілізованого — на таку службу не йдуть інтелектуально розвинені й емоційно зрівноважені молоді люди. Крім того, весь їхній вишкіл наставлений на продукцію людини цього типу. До цього ще й нормальний в таких ситуаціях спортивно-психологічний момент: Хто кого більше, хто кого краще! А з перебігу самої аварії і з висліді на побоевищі виразно видно, що акти насилля не були односторонні.

У довшому репортажі про цю подію розповідає Осип Зінкевич, відомий сьгодні організатор і публіцист модерної поезії (в американському окресленні "пап-калчер"). Він пише: *"У соборі церковні хоругви губляться серед великої кількості червоно-чорних прапорів..."*. Це в сорокових роках Бандера увів, на взір гітлерівських партійних прапорів, свій партійний прапор. Далі: "Коло год. 1-ої дня ми вийшли з "дружиною" на кілька хвилин із собору, але повернутися вже не могли. Упорядники УНСО (!) нікого вже в середину не впускали...". Описавши саму подію, Зінкевич звертається риторичним питанням: "Чому (високі посадові люди) нічого не роблять, щоб направити страшне зло, заподіяне нашому народові і нашій державі?". Власне, додаю від себе, чому не посаджено за ґрати людей з чорно-червоними прапорцями і не почато слідства проти організаторів похорону і тактики похорону з КУН-у?..

В сьгоднішній недокровній державі українській є дві партії однаково небезпечні для закріплення й існування самостійної української держави: КОМУНІСТИЧНА І НАДИХАНА ДІЯСПОРНОЮ БАНДЕРІВЩИНОЮ НАЦІОНАЛІСТИЧНА, замаскована патріотичними і парамілітарними організаціями під чорно-червоним прапором. Евентуальна перемога любої з них (політична перемога) матиме в дуже короткому часі ті ж самі наслідки: повернення України на довічне існування в обіймах Москви.

Далі Зінкевич пише таке: "І виринають ще інші питання: *Як це так, що не Церква і її ієрархія підготовляли й організували поховання, а прерізні організації, в тому числі й мілітаризовані, які не повинні бути причетними до справ Церкви?*". І знову

дев'ятого дня по смерті патріярха "на Софійському майдані тисячі людей. Їх закликали листівки Української Організації Само-Оборони". (Перед ким? Перед Єлцином чи Жириновським?!) "Промовляють представники і лідери багатьох організацій, партій, рухів... Все вістря звинувачень *справедливо (!)* проти Президента й Уряду України...". Деякі депутати знімають свої підписи з-під Конституційного договору. Треба зняти всього 40 підписів, щоб договір був "уневажнений" і нова коломиїка почалася б між президентом і Радою. Підбичовується емоції до тої міри, що нехай валиться все, мовляв, взяв чорт теля, нехай бере й корову. І з якої ж це причини?

Той же самий автор в іншому місці пише: *"Від часу татарської навали Софійська площа ще не бачила такого побоїща"*. (Підкреслення моє.) Ця літературна гіперболя нагадує мені таку ж саму в розписах Панаса Феденка про каральні відряди за гетьмана (1918) проти інспірованої більшовиками економічної анархії за часів Центральної Ради. Феденко писав свої спомини на еміграції по Другій світовій війні, тобто після трьох голодоморів в Україні: *"Ані перед тим, ні після того українське селянство не переживало таких побоїв, такого знущання і такого поневолення, як за гетьмана"*.

На такі літературні гіперболи міг собі дозволити поет Шевченко в "Гайдамаках". В журналістиці і політичній публіцистиці це демагогічні засоби затруювання цілих душ простолюддя.

Вернуся ще до елементарних подій двадцятого століття в Україні, про які свідомий українець ніби-то і знає, але вони ніяк не пов'язуються в його голові:

1. Попри всі чистилища, через які народні маси та інтелігенція перейшли під Сталіном, з історичної перспективи це був єдино можливий шлях до соборности українських земель. Це щось в роді караючої і нагороджуючої руки Провідіння. Не хотіли ви класти свої голови за свою землю і державу, то за вас зробив це ваш палач: він своєю тяженькою рукою поставив кордони УРСР і сьогоднішньої Української держави. У виду свого геополітичного положення і бездержавницької спадщини, іншого шляху Україна не мала. І якщо Україна переживе свій сьогоднішній кризисний стан і стане сильною державою, Сталінові належить поставити невеличке погруддя в національному музеї.

2. *Сьогоднішня українська держава із своїм псевдо-кому-*

ністичним режимом — це єдина форма держави, яку Україна могла поставити, на яку могла здобутися, бо ані націоналізм Західніх земель чи емігранський, ні залишки старих соціалістів, що опинилися по 20-му році на Заході, ані великомученики гельсінського руху — всі вони окремо і разом не мали найменшої історичної шанси поставити українську державу під любим їм режимом. Ця шанса від самого 1922 року залишалася за Радянською республікою під умовою, що доживе вона у своїй державницькій формі до часу повторної революції в Москві. Без захитання режиму в метропольному центрі, про революційний метод усамостійнення київського фєвдала не могло й бути мови. Цю істину-правду проповідував український державник, великомученик по советських тюрмах і психушках, голова обидвох гельсінських представництв на Заході — генерал Петро Григоренко. За цю його поставу справжнього державного мислення і діяльності тут серед нас, організована бандерівщина та її поплентачі пів- і чверть-інтелігенти вішали на нього собак і виключали його з української еміграційної громади. А він відповідав їм: "В Україні ми вже маємо таку партію і такий політичний режим, але під іншим прапором. Всі ваші наклепи на мене ані печуть мене, ані холодять, але коли в Україні колись поставлять питання, чому ви робили все те, що потрібне було Москві, тоді вам стане і холодно, і жарко...". На жаль, і тут шашелі провокації й руїни випередили пересторогу генерала, і знову роблять все те, що потрібно Москві. А слизаві емігрантські демократи не подбали про те, щоб писання генерала спопуляризувати в Україні.

3. На якій основі тверджу, що жодна з емігрантських партій, а зокрема ОУН Бандери, не мали найменшої історичної шанси відновити політично незалежну державу?.. Відповідь, очевидно, знаходимо в пропонованих програмах і засобах визвольної боротьби. В окупаційних умовах ультра-поліцейської терористичної системи Советського Союзу, єдино доцільною політичною стратегією ОУН від самого початку була революційна. Ця теоретична революційність дійшла свого апогею в бандерівщині. Бандеру як теоретика зовсім не цікавили реальні можливості для переведення успішної революції. Його революційна програма побудована не на поважному простудіюванні цілого комплексу найосновніших і найнеобхідніших елементів для створення самостійної держави в конкретних умовах жорстокого політичного поневолення, економічного обезвласнення і невгаваючого

фізичного терору з боку метропольного центру до зубів озброєної імперії. Не займало його уваги й питання щодо фізичного, морального і збайдужілого повоєнного стану серед тих народніх мас, які мали б дати революційному проводові боєву й рішену на все армію. Визволення українського народу з-під московського поневолення Степанові Бандері уявлялося за його власним сюжетом. Цитую:

1. "Як тільки в певному середовищі здобудемо ґрунт під ногами зразу ж починаємо формувати ці маси, підтягаючи їх на вищий рівень та крок за кроком починаємо вести їх до цілі. Маючи вплив на масу, починаємо нею кермувати і з стану маси, до якої нам із початку треба було пристосовувати свою тактику, переводимо її до ролі свідомого, виробленого і активного чинника в нашій політичній роботі" (Ст. Бандера, "Значення широких мас та їх охоплення").

2. "В першій фазі (нашої революції) проходить процес зтяжної прогресуючої боротьби. В ній іде змагання передусім за душу народних мас, мобілізація й активізація їх по боці революції проти большевизму; підриваються позиції большевицької системи і сила большевицького режиму, зростає організована сила революції. В цій фазі проходить основоположний конструктивний процес: наші ідеї і наша програма опановують найширші маси українського народу, поширюються на інші народи, уярмлені большевизмом, визначають для них бажаний зміст (?) і форми життя в усіх ділянках, стають дороговказами їхньої дії — їхньою метою, мобілізують й організують змагання за реалізацію нашої програми".

3. "Друга фаза як продовження першої — це фаза визволення. В ній завершується зтяжна визвольна боротьба, всі сили зосереджуються у безпосередній відкритій боротьбі з большевицьким режимом і його силою, в остаточному загальному зриві народів".

4. "У третій фазі — будовання на місці знищеного СРСР незалежних національних держав, забезпечення їхньої незалежності назовні, здійснення ідей і програм визвольної революції в державному і суспільному ладі, у змісті побудови цілого життя".

Ось бачите, як просто можна побудувати державну незалежність, не тільки українську, але й всіх інших поневолених

советаи народів за геніяльною програмою і під проводом нашого вождя! А ви, "несвідомі східняки", іронічно посміхаєтесь під вусом, мовляв: так і видно, що ваш вождь не пережив ані одного тижня в "країні, где так вольно дишет челавек...". Маловіри!..

Описаний вище спосіб інфільтрації в "середовища" загальногромадських організацій — центральних і провінційних — був у діяспорі дуже успішним в узурпації бандерівцями їхнього майна в користь "визвольного фронту" і в переставлюванні тих організацій із загальногромадських на прибудівки до і під виключну команду політичної партії, тобто ОУНб. Цьому, очевидно, сприяв сам факт повної відкритості демократичного суспільства, де всі підготовні акції, як заповнювання членських реєстрів даної організації своїми членами організованим порядком, і то дуже часто при приязній поставі членства неприналежного до організацій "визвольного фронту" (мова про відступ позначений числом 1). Із центральних установ треба згадати Червоний Хрест у 40-их роках, Союз Українців Британії в 50-их роках, Український Конгресовий Комітет Америки в 1980 році.

* * *

Вище "відвойовану" українську державу Бандерою (в чотирьох пунктах) виповнив ідеолог бандерівської фракції, Ярослав Стецько, у своєму експозе п.н. "Без національної революції немає соціальної". Стаття була написана і перший раз публікована 1938 року і передрукована в журналі "Визвольний Шлях" за лютий 1980 р. Із змісту редакційної дописки виходить, що аксіоми 30-их років зобов'язують і сьогодні. Словом — нічого не забули й нічого не навчилися на протязі 42-ох років, які під кожним поглядом були ревеляційними. Цитую:

"Українська Національна Революція є одночасно соціальною. Це доосновна зміна відношень поодиноких людей і суспільних верств... до цінностей життя: духовних і матеріальних — це доосновна зміна всіх вартостей і установ індивідуального та суспільного життя української людини... Справа політики — це справа всього життя без решти... Політична революція — це захоплення влади для продовжування і здійснювання соціальної програми в національних рамках...".

Цю політизацію життя "кожної української людини без решти" сьогоднішній "маршал визвольного фронту" пояснював мені добре зорганізованою поліційною системою.

"Ми руйнуємо весь сьогоднішній соціальний лад в ім'я свого національно-справедливого, ново-СОЛІДАРИСТИЧНОГО" і задля "етичних вартостей, які мають своє творче відношення до соціальних проблем життя...". Етична постава в житті диктує постулат праці, соціальної справедливості, ліквідації руйнної клясової боротьби, об'єднання всіх українців навколо однієї ідеї, якою живуть, яку здійснюють, яка визначає їх вартість як людей. Бо хто поставив би знак запиту над своїм українським патріотизмом — поставив би знак запиту над собою взагалі як людиною (!)".

На фоні публіцистичної спадщини цитованого автора — це абсолютно не гіперболічна парабола реторики, і автор як провідний репрезентант свого ідеологічно-політичного середовища ставить під сумнів людськість кожного українця, що також служить державницькій ідеї, але під іншим прапором і для дещо інших ідеалів, ніж прапор та ідеали авторового середовища. Таким чином цитований автор монополізує патріотизм для своєї партії і підриває довір'я в своїх членів до інших середовищ, що в свою чергу спричинюється до роздору в загально-громадських установах, і то якраз у тих питаннях, які автор ставить на першому пляні своєї політичної діяльності.

Отож першою передумовою безкласового суспільства інтегрального націоналізму є "ЕТИЧНА ПОСТАВА В ЖИТТІ, що об'єднує всіх коло одної ідеї". Другою вимогою є поголовна праця.

"Ми видвигаємо любов до праці, праці як змісл життя, як стихію життя, як честь, як радість життя. Тільки лінох "мусить" працювати. Примушуватимем до праці лінових людей... (виправні табори праці?! — *п.б.*), кожний українець, коли він працюватий і героїчно сприймає життя — повинен увійти в ряди нашої аристократії духа і творчости..., і перестерігати, щоб злі елементи його не залили... (сексотизм?!). Ми, демократи, які твердять, що перед кожним, без різниці, стоїть в однаковій мірі постулат чину та кожний, хто цю вимогу сповняє, згідно наших етичних засад, має тотожню оцінку: і пастух, і професор університету, і рядовик, і маршал, і замітач вулиці, й її будівничий, і

служниця, і господиня-власниця — всі вони морально однаково вартісні, коли живуть тією самою ідеєю”.

Маркс висловлювався на тотожню тему дещо ляпідарніше: “В комуністичному суспільстві праця буде не тільки необхідністю життя, але й першою потребою і ніхто не буде в стані дати суспільству щось інше крім праці”. А Ленін вже чисто натуралістично визначав свою демократію: “... і селяни, і біднота, і інтелігенти, і проститутки, і вчителі, і солдати, і робітники — коротко всі: соціал-демократи і ніхто інший — тільки соціал-демократи” (“Ставлення соціал-демократії до селянського руху”).

На чому ж полягає новосолідаризм цитованого автора?

На тому, що соціальний розподіл праці буде за схемою Фізіократів (французька економічна школа 18-го століття). Рільництво, торгівля й промисл і державна бюрократія замінять Марксове визначення капіталістичного суспільства на експлуататорів і експлуатованих. Чому такий неосолідаризм мав би забезпечити соціальний устрій націоналістичної держави перед клясовою боротьбою Марксового зразка і перед експлуатацією робітника? Тільки тому, що

“наш лад буде побудований на засаді етичної рівності по різному творчих людей та безоглядної вимоги праці перед кожним; тому, що в нас буде *національний моноліт*; тому, що всі українці співпрацюватимуть взаємно (і мирно)...”.

Коротко: РЕКУ І СТАНЕТЬСЯ!

Простішої розв'язки соціальних, економічних і національно-номеншинних проблем в українській державі і не придумати!

З цього й випливає ось така структура економічного характеру українського суверенного суспільства в уявленнях бандерівського ідеолога:

“Ми проти ліберал-капіталізму й проти комунізму, бо ліберал-капіталізм задовольняє вимоги тільки незначної кількості населення — гедоністичних вимог капіталістів..., а соціал-комунізм у теорії хоче зрівнати всіх людей: лінивих із трудолюбними, чесних із підлими, розумних ініціативних з недотепами, безвольними, а в практиці створив бюрократичну буржуазію, отих усіх наглядців, керівників колхозів, фабричних заводів тощо”.

Яку ж запоруку дає нам автор на те, що в його неосолідаризмі підопічна людина буде забезпечена перед усіма тими лихами ліберал-капіталізму й комунізму?

“Нація, — каже Я. Стецько — усім дає можливість

праці й вона є працедавцем, а не одиниця, хоч, звичайно, свої повноважності зчаста переливає на здібні для цього одиниці, для яких вона сама є моральною дійсністю... І вони виконують тільки її волю. Коли б робили зло, нація увійшла б у свою санкційну компетенцію”.

Маркс також запевняв своїх віруючих, що комуністичне суспільство дасть право і можливість своїм громадянам кожного відкликати бюрократів, чого на практиці не сталося.

”Санкційні компетенції нації” Стецько пояснює економічною програмою новосолідаризму: ”Держгоспи (совгоспи) будуть частинно поділені, а частинно будуть збережені, але на нових основах” (невже в характері опричнини ”лучших людей”? — *п.б.*). ”Важкий промисл підляже удержавленню, як також усі монополі; легкий мануфактурний промисл, велика більшість харчово-смакового промислу перейде на власність працюючого в даній галузі робітництва (кооперативну чи індивідуальну), і на принципі приватної ініціативи закладатимуться нові підприємства, а в них з часом робітництво буде ставати співвласником”.

І все це мало б уміщатися у фразі: **”ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НАШОГО РОЗУМІННЯ (?) БУДЕ ПРИВЕРНЕ-НЕ”**.

Хисткість своїх програмових положень Стецько намагається підкріпити пустословною аксіоматикою: **”І КОЛИ ХТО КАЖЕ: НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ, ТО ВЖЕ НЕ ПОТРЕБУЄ ДОДАВАТИ — СОЦІЯЛЬНА. КОЛИ Ж КАЖЕ: УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІСТ — ТО ЦЕ ОЗНАЧАЄ НАЦІОНАЛЬНИЙ СУПІЛЬНИК-РЕВОЛЮЦІОНЕР”**. Тобто — герой!

* * *

Перечитавши з належною уважливістю наведені цитати з опусів ідеологів бандерівської фракції організованого націоналізму, і сконфронтувавши запроєктовані ними методологічні засоби — засоби відвойовання Україні політичної незалежності та узмістовлення тієї незалежності під поглядом соціальним і економічним — з реально існуючими умовами тоталістичної й до перфідності доведеної поліцейської системи ССРСР, політично-грамотна й інтелектуально розвинена людина стає перед рядом питань, що, на перший погляд, не мають логічної відповіді.

1. Як це могло статися, щоб провід цієї фракції у своїм волюнтаризмі й антиінтелектуалізмі міг опинитися в стані практичного соліпсизму і психологічні засоби панування демагога над масами прийняти за власну віру й мотиви політичної діяльності?

Відповідати на це питання даємо слово Василеві Рудкові, відомому дослідникові й критикові українського організованого націоналізму.*

”Не дивниця, що розлам ОУН, який означає повну емансипацію того явища, що його звать популярно бандерівщиною, припадає якраз на той час, коли перші головні кадри колишньої націоналістичної молоді досягнули пересічно 30 літ життя. Це означало, що один етап розвою націоналістичного руху закінчений та, що деякі його тенденції яскраво скристалізовані. Українському життю на Заході почала диктувати закони сила, якої ще ніколи, бодай у таких розмірах, не було. Її діяння знане: одначе вона сама не пізнана, і в цій непізнаності невловна.

Проти неї не раз здіймались атаки; аргументами цих атак були дуже навіть поважні закиди. Так її закидали тоталістичні тенденції, нетерпимість супроти інших, аморальність чи неморальність метод і т.д. Не від сьогодні здобули собі поширення думки, що це партнер громадського життя, з яким не можна робити ніякого договору, що кожна його примирливість — це тільки обчислена на якийсь переходовий час тактика і т.д. Ці твердження здебільша правдиві, одначе не тільки нічого не пояснюють, але й не показують людині, що перебуває в полоні націоналістичної системи, ніякого виходу.

Проти таких закидів ОУН Бандери має свої аргументи, що їх не легко з місця заперечити. За допомогою масивної пропаганди вона твердить, що вона єдина організує збройну боротьбу за Україну, що її людський елемент найбільше ударний, боєвий і порівняно з іншими групами таки найкращий: що на випадок її (ОУН Бандери) виєлімінування все українське життя зупинилося б. Гляньте, скажуть, на старі демократичні групи та нові демократичні новотвори!

Якщо ці перші протинаціоналістичні чи протибандерівські закиди невеселі своєю безсилістю, то бандерівські протизакиди

* Василь Рудко (псевдо — Р. Лісовий), ”РОЗЛАМ В ОУН”, публ. 1949 р.

понури й розпачливі для кожного думаючого українця — і то зокрема тоді, якщо вони, бодай у дечому, слухні. А що вони не без деякої слухности, на це треба заздальгідь погодитись. Так, наприклад, ніхто не може заперечити, що ОУН Бандери так глибоко, врзалася в деяких галузях українського життя, що тут і там вона виглядає, як явище центральне. Що багато українців у найкращій вірі і найкращому довір'ї бачили в ОУН Бандери найкращу українську силу, це теж правда. Одначе, це точно так само освячує ОУН Бандери, як віра й довір'я західньо-української молоді освячують Донцова, переконують у правоті того, що він писав. Зате ніхто не може ухилитися від питання: що то за сила ОУН Бандери та яка її натура? Питаємо за неї спеціально тому, що вона найяскравіше репрезентує націоналістичну систему.

Досьогочасні завваги приготували першу засадничу відповідь. Рушієм і репрезентантом тієї системи стало те покоління українського Заходу, що змолоду юнаками входило в націоналістичний рух і в наслідок дуже несприятливих внутрішньо-суспільних обставин не вийшло в своїх головних кадрах поза тодішній час або іншими словами: на юнацькому пориві вичерпалось. З націоналістичним рухом у наше життя ввійшов чинник, якого раніше, бодай таких розмірів, у нас не було: "юнак" (у лапках), що літами давно вже вийшов поза юнацтво. І це одна з наших засадничих і найболючіших проблем; неполаднання її зводить найкращі задуми нанівець.

Цю справу дуже важко з'ясувати нашій читацькій публіці. Довголітня демагогія на тему "юних літ", підбудована стародавнім сантименталізмом, а далі повний занепад наук про суспільність, що їх заступили стилістично привінчані парадокси на тему "сильної людини" — пародія людського впливу — усе це вбило зір для проблеми та скріпило дуже небезпечні нахили внутрішньо-української суспільности. Це не вперше українські течії або українство взагалі мають характер "руху молоді". За часів визвольної війни на долю молоді, що й сама ще мусіла вчитися різних елементарних речей від самого початку, припали неспівмірні до її сил завдання. Так, але ці молоді люди були відносно скромні й знали свої межі. Траплялися, правда, амбіціонери, але це не було надто небезпечне лихо. Нечисленні старші одиниці не були поплентачами, а мали щонайменше співвирішальний голос. Про культ демонії влади ніхто в нас не чув.

Та проте навіть такий стан мусів би бути причиною до тривоги за дальший розвій українського життя. У ньому мусіли б бути побачити велику пересторогу. Одначе цієї проблеми ніколи в належній площині не розглядали. У нахилі українського життя до односторонньої молодечости наші наївні романтики бачили якраз доказ особливої живучости "нації" та провість її "світлої майбутности". А тим часом не мало було таких наївних і таких фальшивих поглядів. Суспільність з такою слабкою живою пам'яттю минулого, коли її найстарші представники репрезентують щонайбільше традицію молоді й недавньої української політичної демократії, — тяжко загрожена зсередини. Противагою до цього стану може бути така побудова суспільного життя за даного часу, щоб усі три сьогочасні покоління ("діти", "батьки", "діди") діяли в одно, при чому ні одно нашарування поколінь не може брати на себе функції другого. Це є м.ін. одна з передумов того, щоб кожночасна молодь могла жити й розвиватися.

Розвій життя українського Заходу показав, що на всій лінії в нашій суспільності починає перемагати нахил до тільки-молодечости, отже нахил слабих, що із своєї слабости роблять чесноту. Слабість суспільних верхів уже віддавна впадала в вічі. У нас, звичайно, не траплялося, щоб діти визначнішого батька також задержалися на висоті; носії знаних і гомінких прізвищ швидко сходили на ніщо. Так, але при цьому стані бодай "батько", тобто бодай одно покоління вміло ще держатись. Цей нахил до занепаду й розпаду вже чимало часу перебуває в стадії степенювання.

Правилом великої загальности, отже чимось на взірець закону життя українського громадянства Заходу, стало вже те, що людина верхів поза своїми юними літами звичайно нічого навчитися не може і взагалі своїм духовим життям поза них не виходить. Що з того, що в нас розбурхано величезні молоді енергії, якщо ці енергії у величезній частині, і то головно завдяки фатальному господарюванню, знищені! Те, що в нашому житті на чужині оглядаємо, — знаменита ілюстрація до цього твердження: по вирішальний голос, по "панування" сягає масово людина, що, закінчившись на своїх юнацьких літах та залишившись "юнаком" (у лапках), хоче свою власну природу зробити природою української суспільности. Небезпечна демагогія на тему "нашої патріотичної молоді" у 30-их рр., дике помпування в цю молодь жадоби до влади серед такої загро-

женої внутрішніми небезпеками суспільності безмірно скріпили цей фатальний нахил українства новітніх часів. Націоналістичний рух, такий дуже бідний на далекозорих людей, зробився фактично приспівувачем цього розвою, а ОУН Бандери за-репрезентувала засаду молодечої суспільності радикально. Тут лежить ключ її нечуваного радикалізму по лінії старого нахилу до безверхної суспільності.

Звідси можна легко пояснити багато незаперечних і, на перший погляд, нерозгаданих фактів. Політична література націоналістичного руху у величезній більшості — це ні поезія, ні проза, ні плід вільної поетичної уяви, ні речеві, зв'язані пізнанням і знанням реальної дійсності погляди. Ні, це щось посереднє, мішане (бастардне). Головні аргументи походять завжди із сфери, де будь-яка перевірка виключена. Їх подають завжди як абсолютні правди, що в них треба вірити. Недарма ця література відкликається до "Краю". Що ОУН Бандери точно відбиває бажання й інтереси "Краю", — це одна з основних догм пропаганди цієї групи. Що ця група за кордоном, де її головні й провідні кадри, розвиває руйнаційну поліційно-таборову діяльність; що її рівень стоїть нижче від усякої критики — це згаданий догмі не перечить. Не визнавання очевидних фактів і власної історії, широка пропаганда з тим призначенням, щоб у громадській сфері ніхто ні в чому не міг зорієнтуватися — це один із найсильніших засобів цього арсеналу. Таке саме призначення має свідоме й несвідоме фабрикування мітів про себе й наклепів про інших. У цьому всьому яскраво видно байдужні риси образу світу юнака, що обернувся, нарешті, в брутальний засіб цієї людини закривати свою соціальну якість — природу, і здобувати безоглядне панування у власному середовищі. Справжній, нічим не обтяжений юнак, уважав себе колись за речника вічної "волі Нації", при чому він вірив у "Націю" щиро, по-юнацьки.

Фатальне продовження цього бездоганного колись юнака — людина мужнього віку з горизонтами юнака, говорить уже не про "волю Нації", а про "волю й бажання широких мас". Так і видно той самий магічний юнацький арсенал, але поіржавлений, почорнілий, сказати б, постарілий. Тільки демагогія, що йде слідом за такими "теоріями", далеко небезпечніша. Вона ж виростає з містичної поезії на тему "Маси". Ці юнацько-старечі уявлення про містичну волю "мас" стали одним із наріжних каменів націоналістичної системи періоду її смеркання.

Про одну з найпоширеніших і може найпонуриших легенд

ми ще не згадували. Це легенда про небувалий і понад усякі сумніви винесений активізм цього покоління, про його виїмкову здібність до політичної дії. Одначе тут якраз треба сумніватись. Уже вгорі була мова про те, як старше покоління, не вивершившись і не перемигши своїх юних літ до решти, перестало панувати над внутрішньо-суспільними ситуаціями на переломі 20-их і 30-их рр. Але що ж тоді казати про націоналістичне покоління, яке пережило катастрофу власного росту, що не вийшов поза юні літа?!

Правда, його виховувано для активізму, жертвовности, посвяти; одначе не було кому дати цьому активізму фундаментів. Шпенглер жахався за політичне майбутнє тодішньої німецької молоді, бачачи в неї справді горіння й запал, а разом із цим лише довільні уявлення про речі, а не розуміння відповідних проблем. Людина, що на нашому ґрунті хотіла де в чому наслідувати Шпенглера, вважала за відповідне підсичувати динаміку молоді, що й без цього була велика. Тому могла постати така ситуація, коли велике зрушення людини молодого покоління не дістало фундаменту в формі розбудованих суспільно-політичних горизонтів; одночасно з цим не розбудовано ніяк і провідних кадрів молодого покоління. А це все поставило весь його активізм на бездоріжжя, а докладніше: на шлях самознищення. І коли з одного боку треба визнати, що націоналісти, це середовище найбільше здібне до руху, то з другого боку треба про нього одночасно сказати, що дуже великою мірою — воно нездатне до діяння в політичних ситуаціях, а зокрема на довшу мету. Так само здібне воно в'язати собою людей, одначе мінімально здібне розбудувати суспільні сили. Великий розклад нашого громадського середовища йде в першу чергу на його рахунок.

Ці твердження важкі і еретичні, але це мусить бути сказане. Активізм молодого покоління нашого Заходу в такому вигляді, як є — це глибокотрагічне явище, і ним нема чого пишатись. Він тільки доказує, яке страшне українське господарювання молодими силами. Ще страшніше те, що це господарювання йде з повною силою далі. ОУН Бандери — це клясичний приклад цього. Організування апарату, різних, здебільша безсенсовних "завдань", намагання держати людей у постійній організаційній метушні при заглушливій оркестрі пропаганди, — що те все, мовляв, для "революції" й "Краю", — отже піддержування "активности" й "руху" за всяку ціну стало засадничим завданням

кожної ситуації. І тут напрошується питання: чи це навмисна робота, чи це свідомо воля?

Питання треба заперечити. Коли б цю роботу, в якій стільки логіки й системи, робив хтось свідомо, то за ним треба було б визнати справді диявольський інтелект. Одначе так далеко в поясненнях заходити не треба. Річ далеко простіша: утеча від фактів життя до роблених мітів, невизнаваний власного фактичного минулого, пересит поверненої на своє власне середовище пропаганди — це те саме, що й робити "рух" та метушню за всяку ціну. Це охоронний засіб даного соціального середовища, що розпачливо бореться за своє існування. Машина не сміє стояти, якщо не має розлетітися. Якщо всередині все тріщить, то конечні інєкції. Напередодні війни молоде націоналістичне покоління нашого Заходу відчувало вже безнадійність власної ситуації; внутрішнім чварам цього середовища не було тоді кінця. Ролю інєкції виконали алярми про "революцію в небезпеці" і "провокаторів в ОУН". Вони довели до розколу й зробили становище націоналістичного руху далеко важчим, одначе дали радикальному крилу "тему" до великої метушні та оманне почуття відсвіжених сил та ідеалів. Відколення групи "Укр. Трибуни" від ОУН Бандери останнього часу теж послабило цю останню, одначе зв'язані з цим алярми скріпили метушню в середині неї та дали середовищу новий поштовх і почуття відсвіжувального струсу. "Час" писав, що після цієї історії ОУН Бандери вийшла сильнішою, хоч автор, який писав завдання з партшколи, не вмів пояснити, чому. Повинен був написати: почуває себе сильнішою від нової інєкції.

Перша причина всіх таких і подібних виявів без діла полягає в "юнацькому" характері націоналістичного середовища. ОУН Бандери, що її головний штаб і головні кадри вийшли тільки з молодого покоління нашого Заходу, репрезентує цю смертельну тенденцію до тотальної молодечости українського суспільного процесу в радикальній формі. Що це ніяка революційна тенденція, на це не треба ніякого доказу. Ця тенденція лежить точно на лінії старих нахилів: руїна серед українського громадянства — це є їх найяскравіше вивершення. Тут лежить перший ключ розуміння бандерівського радикалізму та ключ розуміння таємниці його притягальної сили щодо найпортуністичніших і найбезхребетніших елементів". (Кінець цитати).

2. Які фактори в українській діаспорі склалися на захоплення

мас "свідомого українства" ідеологічною пропагандою (говорю: ідеологічною, бо з державницькою політикою після війни вона не мала нічого спільного) Бандери-Стецька і "докторів" з Асоціації Діячів Української Культури?

Теорію політичної активізації "пасивної більшості", тобто підопічного громадянства, дав українському націоналізмові Дм. Донцов, цитуючи західних соціологів, як Вільфредо Парето (італієць) і Ле Бон (француз):

"... Дві головні підстави всякої революційної ідеї, отже і національної: перша — волюнтаризм (антиінтелектуалізм), друга — войовничість (антипацифізм)..., до цього третя — *"романтика"*... Про романтичний характер великих доктрин я вже говорив. Тепер треба підкреслити їх другий аспект: *догматизм, безсанкціональність* [в практичній політиці — поза межами всякої відповідальності, — *п.б.*]. Ті доктрини завжди з'являються в супроводі категористичного наказу почуття, що наказує безоглядний послух. Ці ідеї... сполучені з "простими і скрайніми почуттями"... Вони сприймаються масою мов догми віри... Маса все більше податна емоційним зворушенням, як холодній логіці розуму. Маса мало надається до розумування, але за те тим більше до чину... юрба "переконується" лише ідеями, яких пожиточність для себе, або взнесість яких вона не зовсім ясно собі усвідомлює ("їх" не розуміє), але тим ліпше відчуває. Догматизм тих "переконань" полягає в тім, що вони абсолютні, без "санкцій", тобто безвідповідальні, бо хто ж мав би відповідати за "ДОГМУ"?.. На "фантазії" народу спочиває потуга завойовників і сила державна; на неї, особливо, треба діяти, коли хочеться пірвати маси".*

Із уплетених у тексти Донцова цитат західних теоретиків не зовсім-то ясно чи всі ці атрибути революційности, як антиінтелектуалізм, пацифізм, догматизм, романтицизм та ірраціоналізм в однаковій мірі прикметні, як "масам" так і "проводові" революційних рухів, чи може провід має право, а то й обов'язок, стати понад ці атрибути і в діалектичному процесі революційного розвитку пильно стежити, щоб ті революціонізуючі фантоми в масах не вигасали, та всебічного й *раціонально* їх використовувати згідно з діалектикою часу і обставин.

* "Націоналізм", ст. 253-255.

І коли ми починаємо розбиратися в оригінальних текстах названих Донцовом соціологів, і конфронуємо ті тексти з теоретичною й практичною діяльністю окремих революційних рухів, нам зразу впадає в очі, що фантоми активізуючі й революціонізуючі маси впливають з інших мотивів і для іншої мети, ніж ті, що ініціюють революційні рухи і визначають їм конкретний ідеологічний причал і мету, яка завжди є різна, а дуже часто й протилежна цій, до якої прагне поставлена на послуги революціонерів маса. Наприклад: в кореспонденції Енгельса з Марксом знаходимо таку думку:

”Дивне явище. Селянство, яке постачало воюючі армії всім буржуазним революціям, завжди падало жертвою перемог тих революцій”.

Те саме ще раз повторилося в пролетарській революції: селянство, яке вирішило перемогу Леніна в роках 1917-20, а в двадцятих роках урятувало метропольні міста від голодової смерті, в тридцятих роках було ліквідоване тією революцією фізично. Значить — супроти селянства була застосована грубо шита демагогія. І наколи б інтелігенція в рядах революційної партії, яка в революційних роках ставила своїм завданням захищати інтереси селянства, була на такому інтелектуальному рівні, щоб розібратися в ”грубих стібах” ленінської демагогії, вона зразу зрозуміла б, що мотивом селянської участі в ленінській революції було поліпшення економічного стану існування, а метою — якнайскоріше повернення в стан ”пацифізму”; а мотивом Леніна було захоплення абсолютної політичної влади і ”категорично” ліквідувати селянську ”буржуазію” на шляху перманентної революції до ”загірної комуни”.

3. Трагедією партії Бандери було те, що в погоні за підкоренням своїй революційній концепції цілої діаспорної громади, і за повернення в ехтериторіяльних гостинних умовах демократичних суспільств своєї партії на конспіративно-ідеологічні позиції тридцятих (передвоєнних) років, а своїй особі принцип автократичного провідника — все те викликало серед провідних — інтелектуально й політично визриваючих кадрів — опозицію. Рятуючись від внутрішньої дискусії, він — щоб закріпити за собою автократичну владу в партії — мусів усі донцівські фантоми володіння революційного центру над масою застосувати до партійної номенклатури згори вділ: волюнтаризм проти інтелектуалізму; завойовання проти домовлення; роман-

тика підпільно-революційної програми визволення проти явно позитивної праці на форумі міжнародних організацій і спілкування з приїзжими представниками УРСР; фантастична утопія проти розсудливого сприймання дійсності. Для людини із спостережливим і критичним інтелектом накинені Бандерою і Стецьком ідеологічні рямки створювали задушливу атмосферу, і після 1948 року нарослий партійний інтелект у воєнні роки, почав відходити: одні, необтяжені родиною, на наукові студія, інші пустилися самотужки пробиватися і зростати крізь не легкі початкові роки політичного емігранта.

Організаційні функції вчорашніх "маршалів" і "полковників" зайняли пів- і чвертьінтелігенти. У бандерівці міг вписатися, хто тільки хотів мати ореол героя і "будівничого нації". Бандера, а згодом Стецько, почали використовувати ті безкритичні елементи для підпорядкування загально-громадських організацій політичному прововоді бандерівців, які ставали політичними прибудівками партії, залишаючи за собою формальне право називатися громадською установою. Ті, що обурювалися на ті підступні "палатні революції" і виходили із таких прибудівок, вони гуртувалися в нові громадські репрезентації. У вісімдесятих роках, в наслідок тих опереткових революцій, українська громада в США стала поділеною на українців і бандерівців. Між іншим, організація, яку Ви, Іване Федоровичу, очолюєте, Українська Всесвітня Координаційна Рада, є ідейною дочкою Українсько-Американської Координаційної Ради в США, яка постала після узурпації Українського Конгресового Комітету Америки бандерівцями 1980 року в склад "визвольного фронту".

З проголошенням Української Самостійної Держави опереткові революції бандерівців у громадських організаціях припинилися і партійна метушня переставилася в Україну.

4. Іншим фактором чисельности бандерівської фракції українського організованого націоналізму став той, що емігрувати легально із царської імперії й советської не було дозволено. Подавляюча більшість українського елемента США і в Канаді це вихідці із тих західніх земель, які до жовтня 1939 року не жили під російською окупацією. Найбільший контингент українців в Америці є із самої Галичини.

Після розколу ОУН 1940 року, в рядах прихильників Бандери опинилися підпільники Галичини і мале число із Волині. На еміграції від 1945 року, стали появлятися у вищій но-

менклятури бандерівської партії інтелігенти із-за Збруча з вищою й середньою освітою і тільки декотрі із них залишилися до тепер — більшість із них опинилися у Івана Багряного. Отож, ОУНб як "крайова" галицька політична партія і як партія кацетників, творців збройного резистансу (УПА), підпільного уряду (УГВР), тобто партія героїв, вона поглинула весь активніший елемент галицького походження — у формі членства і симпатиків. І коли б ви у 80-их роках запитали зустрічного добродія із західньоукраїнським акцентом про його політичну орієнтацію, ви отримали б одну із нижче відтворених відповідей: "Я, очевидно, бандерівець". Яка ж програма вашої партії? "Здобудеш українську незалежну соборну державу, або згинеш у боротьбі за неї". А які ж засоби вашої боротьби? "Революційні, очевидно". Коли ж ви трапили на симпатика, відповідь буде менше категорична, але не менше однозначна: "Я?.. Як би вам сказати?.. Вважаю, що бандерівці це найпатріотичніша, найкраще організована, дуже рухлива і революційна організація".

То все, що і членам "визвольного фронту" треба знати, і симпатикам, і центральному проводові революційної ОУН.

5. По розподілі Польщі, західні окраїни, що залишилися під німецькою окупацією, покрилися допомоговими комітетами в людніших містах, а в еміграційному центрі української еміграції з-під советів, в Кракові, німецька влада дала дозвіл на організацію Українського Центрального комітету для репрезентації й допомоги перед німецькими властями всіх українців в Генеральному Губернаторстві. Головою УЦК німці затвердили професора Краківського університету, Володимира Кубійовича, сина Лемківщини. Після прилучення Галичини до ГГ, коли на затвердження Національної Ради та її екзекутиви (псевдо-уряду) не увінчалось успіхом, у Львові постала філія краківського Цкомітету, очолена талановитим політиком і великим сином Галицької землі, Костем Паньківським. Залежність від Кракова на практиці мала чисто номінальний характер. У себе дома Паньківський із своїм "штабом" керував галицькими справами на правах середньовічного потужного фєвдала.

Найпекучішою і найневідкладнішою справою Центральних Комітетів було подбати, щоб усі самоврядні і низові адміністративно-виконні станиці в терені залишалися в українських руках. Тому, що це для вдержання національної сукупности,

було найпершоряднішим з усіх завдань т.зв. Допомогових Комітетів — воно було *позастатутовим*, тобто в статутах діяльності комітетів, затверджених німецькою владою, воно не фігувало, бо це не було в інтересі колоніальної політики Третього Райху супроти України. Без української людини, співчутливої національним інтересам, у формаціях льокальної допоміжної поліції, на пості солтиса і службовця в "бецірк- і крайс-амтах", що безпосередньою експлуатацією тяжили над населенням, утримання суцільно організованого суспільства стало б поза межами всякої можливості. Без мережі таких рідних коляборантів у терені і заступлення їх чужонаціональним і ворожим елементом, українському суспільству загрожувала б цілковита атомізація і анархія. Без того в поневоленому суспільстві прошарку "коляборантів", підпільному революціонерові не існувало б можливості проявити себе героєм.

На політичну еміграцію Другої світової війни такі коляборанти складались на понадвісімдесятпроцентну більшість. Їх зустріла на німецькій території з усіх сторін нагінка: в советській пропаганді вони представлялись як зрадники й злочинці, організатори експлуатації трудового народу, а з боку західніх аліантів закиди в коляборантстві...

Якраз із легіону тих коляборантів вийшли фахівці свого діла, які оформлювали в Німеччині переселенчі табори, організували адміністрацію, службу внутрішньої безпеки, постачання, школи, церковне життя і мистецькі колективи, як театри, хори і т.п. Більші скупчення мали свої видавництва, за які і в яких велася боротьба за політичну лінію і, звичайно, вигравала партія героїв. Рідко коли табір був очолюваний "справжнім" націоналістом-кацетником чи підпільником. Воно було вигідніше й безпечніше користуватись з-поза куліс "коляборантами". Її-бо провід опинився на еміграції з ореолом кацетних страдників і членів збройного резистансу.

Сьогодні ті "коляборанти", їхні діти та внуки творять кадри "визвольного фронту", жертвенно платять на рахунок "визвольної боротьби" і з питомою собі ініціативністю розбудовують економічні станиці організації, і коштом знищування інституцій загально-громадського характеру, запевняють вищій бандерівській номенклатурі вигідні економічні умови для організаційної та пропагандивно-політичної праці і курортних відпочинків.

Сьогодні, дещо більше політично вироблені симпатки і

головні "маршали" ОУНб перестали вже вірити в революційно-визвольні проєкції покійних провідників, та в ідейного, не-підкупного націоналіста-революціонера, і в його ново-солідаризм в економії, але ці утопії стали вже вірою низового, малограмотного політичного членства "визвольного фронту".

Сьогоднішня гарячка побудови гранітних пам'ятників не тільки Бандері й Стецькові, але й меншої ранги підпільникам та членам уряду премер-міністра Я. Стецька по місточках і селах Галичини має запобігти критиці їхньої ігнорації щодо взятих на себе задань в питаннях, до яких не мали найменшого теоретичного ні практичного вишколу, що у висліді неоправданих амбіцій нанесло українській національній субстанції надто великі й непотрібні втрати. Замість вчитися у професійних теоретиків і практиків революційних зривів таких як Маркс, а за ним повторяв Ленін, що

"добре організована і централізована партійна влада запобіжить невчасним безвиглядним зривам, які могли б принести пролетаріатові тільки поразку і зневіря у власні сили"

— вони пішли на безвиглядне "ставлення доконаних фактів" перед мнимим союзником, який безцеремонно посадив провідні кадри бандерівського активу за дроти концентраційних таборів.

Полуднева Каліфорнія
24 серпня 1995 р.

Пост Скрипту:

Цей "чудернацький лист в Україну" був писаний під гнітучим впливом істеричних і безвідповідальних описів подій пов'язаних із смертю і похованням київського патріярха, що продовжували появлятись в діаспорній пресі. Все це насуває досить неприємні рефлексії:

1. Чи справді помер патріярх природною смертю від серцевого удару? Ми знаємо, що оречення західних експертів стверджували, що смерть Лева Ребета і Ст. Бандери також наступила від серцевого удару...

2. Виглядає, що ця смерть була потрібна якраз тепер для зудару київського патріярхату під чорно-червоними прапорчиками із сьогоднішнім державним режимом України. Чому не з московським патріярхатом за Печерську Лавру?

3. Поставити київський патріярхат в полоні "революціонерів" під чорно-червоними прапорчиками мало безсумнівний

намір ініціаторів зудару відчужити цей патріархат від православного населення Слобожанщини і цілої полудневої України. Про це міг не знати аполітично вихований галицький бандерівець, але для "свідомого українця" зазбручанської України повинно було бути самозрозумілим і ясным...

4. Чи зрозумієте — врешті — "свідомий українче", що три революції нараз, в народі на рівні національної свідомости й політичної зрілости сьогоднішньої України, тверезо думаючій людині не прийшло би на думку; що політична революція (політичне усамостійнення), щоб утривалитися, мусить іти впритул із соціально-економічною революцією (узаконолення власницького класу й уведення ринкової системи економічних оборотів); що успішно перевести ці революції можна тільки існуючими засобами та існуючими людськими силами, а не тими, що мали б бути завтра; тому всяка ідеологічна перебудова суспільства, культурномовна та релігійна мусить проходити еволюційно, бо революційні (насильні) засоби у сфері ідеологічних абстрактів та націоналістичних емоцій зруйнують початкові хисткі структури у сфері політично-соціальної та економічної; що сьогоднішня Україна, з усіма своїми слабостями політичного новородка, не існує в порожнечі, а в обличчі найрішучійшої московської опозиції до політичного усамостійнення свого київського фєвдала, і тільки чекає на послаблення цього збунтованого фєвдала його внутрішньо-ідеологічними ворогами; що перші спроби такої троїстої революції в роках 1917-20 закінчились повною національною катастрофою; що ідеологічний шовінізм був найпершою і найголовнішою причиною зникнення з політичної карти Європи, великої середньосхідної європейської імперії, що називалася Річпосполитою; що той же самий шовінізм росіян вже двічі призвів до розладу російських імперій — раз єдиновладної царської і другий федеративної; що без київського патріархату українська держава може прекрасно існувати, вдоволившись відновленою київською метрополією здійснюваною митрополитом Василем Липківським, і що не втрималась вона не тому, що не стала патріархатом, а тому що хотіла здійснитися в політично поневоленій Радянській Республіці; що українська держава може стати тривалою дійсністю в сьогоднішніх історичних умовинах, коли автохтонно українська більшість населення зрозуміє, що сьогоднішня Україна є і має залишитися багатонаціональною державою — в однаковій мірі дорогою кожній етнічній групі.

Переконання, на яке я потрапив у зустрічі з молодшим поколінням українців Київщини, що боротьба з російською мовою повинна початися від законних санкцій проти розмовляючих по-російськи в державних урядах — таке переконання не тільки архаїчне за своєю істотністю, але й першорядною диверсійною акцією проти української держави.

На цьому закінчую цього "чудернацького листа" не тому, що не було б про що більше писати, але тому, що й цього вистарчить. Не мав я наміру будь-кого незаслужено критикувати, але й не міг я мовчати, коли мовчання могло б бути рівнозначне злочиніві.

Вам, Дорогий Іване Федоровичу, бажаю всього найкращого у Вашому приватному житті, а як голові Товариства глобального співвідношення, зичу відваги і сили протиставитись усім проявам нашого традиційного популізму й атаманії. Щиро відданий Вам

Петро Балеї

Пост-пост скриптур: Хочу мати надію, що цим разом Ви знайдете час перечитати цього "листа" і розділ із дорученої Вам книги "Без ідеологічного самодурства", ст. 432, п.н. "Коли ж ми вже станемо політичним народом?"

Ще один постскриптур:

TURNING WEAKNESS INTO VIRTUE

Ось питання, над яким варто подумати перед тим, як відкидати низче пропоновані аргументи в користь офіційності російської мови в сучасному періоді політичної незалежності України:

1. Якщо б завтра хтось із молодих талантів Слобожанщини написав російською мовою літературний шедевр з українською тематикою і питомою українцям духовістю, на рівні гоголівської літературної спадщини, як повелося б свідоме українство з таким твором і його автором: вписало б його в реєстр здобутків української культури чи відослало б його і його автора до російської літератури?

2. Понад два століття всестороннього тиску — суспільно-культурного й політично-економічного — і два століття під жорстоким режимом царської Росії, наші політично активні й економічно незалежні прошарки ставили непосильний опір ворожій асиміляційній політиці на фоні політично пасивних і економічно безпомічних народних низів і, врешті — ратуючись в обидвох випадках від поступової денобілітації, піддалися

асиміляції. Як і треба було сподіватися, вирішила політична влада і засоби терору в руках провідної верстви панівного народу в державі. Окрім широко закроєного релігійного прозелітизму католицької Польщі й ударно-насиленницького на-вертання уніятів на московське православ'я за цариці Катерини, асиміляційні процеси в обидвох випадках були наставлені проти провідної шляхецької і шляхетсько-козацької верстви. Це були довготривалі процеси й етнічної культури широких мас вони не торкалися. В ті часи народні маси як фізична сила в продукції необхідних матеріальних засобів, у державі не мали політичного значення. Щойно з поширенням на Сході демократичних ідей про народній суверенітет і в слід за тим поширене на народні маси право рішати в політичних питаннях на рівні національного суверенітету зробило народні маси предметом для посиленої асиміляції з ідеологією і культурою метрополітарної нації. Цьому останньому денационалізуючому процесові в українському народі посприяв на протязі останнього століття марксизм — спершу у виді соціал-демократії німецької ортодоксії Бернштайна і Каутського, і лєнінського большевизму від 1917 року. Денационалізуючу й деструктивну силу Марксового "демократизму" прозрів і виразно окреслив Іван Франко в кінці 19-го століття: "... Соціал-демократизм стає ворожо як проти усяких проявів суспільної самодіяльності і децентралізації, так само і проти українського національного руху, і з того погляду являється для українства далеко гіршим ворогом, ніж російське самодержавіє і російська цензура. Бо коли самодержавний тиск є тиском фізичної сили і, так би мовити, в'яже руки, то соціал-демократизм краде душі, наповнює їх пустими і фальшивими доктринами, і відвертає від праці на рідному ґрунті" ("Про соціалізм і комунізм").

3. Сьогоднішній стан національної свідомости, культурної самобутности і політичної грамотности в українському народі у щойно відродженій самостійній державі, це вислід тих довго-вікових деструктивних процесів, в яких колосальну роль відігравали побутово-культурні впливи вищих і освічених верств імперських народів, їх наукові досягнення, мистецько-літературна творчість, і впливи церковних ієрархій, які пішли (особливо в Росії) на послуги політичній владі. Ті впливи й надалі діють в українському суспільстві по інерції, і протиставитись їм лобовою атакою під націоналістичними гаслами "слава!" і "ганьба!" — значить діяти на шкоду неповнокровної ще укра-

їнської держави і на користь її потужного ворога. Нам треба добре усвідомити собі, що відворотний процес не буде, бо не може бути коротшим. Якщо розумно і з політичним тактом керований, він забере також не менше як два покоління. Найсуттєвішим фактором ревіндифікаційного процесу, це його позитивний зміст, етичний тон і культурна форма його повсякчасного вияву. Не місійними пропагандивними засобами галицького націоналізму під чорно-червоними прапорчиками, а признання офіційності російській мові послабить опір російськомовних елементів проти українізації і політичної самостійності України. Тут діятиме чисто психологічний момент: вломлюватися у відкриті двері відбирає противникові патос (пафос) боротьби "за правду" і робить цю боротьбу смішною фарсою. Тиснути на верховні політичні власті сьогодношньої України, щоб ті власті перебирали на себе боротьбу в сферах культурно-церковних — це фатальна тактична і стратегічна помилка: вона ставить українську громадськість і державну владу на позиції вчорашнього в Україні польського шовінізму й російської чорносотенщини. Аргумент, що "ми відвоюємо тільки своє", це тільки повторення аргументу привезеного українською православною автокефальною Церквою з діаспори в її боротьбі з вийшовшою з підпілля греко-католицькою церквою в Галичині: там також була ставка — і то ворожою рукою — на відвоювання "колишнього нашого" (читай "Коли ж ми вже станемо політичним народом — II", ст. 432, "Без ідеологічного самодурства"). Психологічно, між галицьким греко-католиком і слобожанською людиною, вихованою у третім поколінні в російськомовній культурі, немає різниці: як перший, так і другий вважають своїм те, в що вони вросли. Відворотний процес в духовій сфері сьогодношньої України, це процес довготривалий і ведений тільки культурними факторами і засобами, а ніколи засобами насилля — будь-якої політичної, економічної природи чи суспільного остракізму. Україна не є в положенні завойовних імперій, яких імперіялізм закорінений в нажитій імперіялістичній психіці народів-грабіжників, в яких політична лінія дії виправдується не правдою, а силою. І тут якраз виклик творчому генієві українського народу в його власній вільній державі: кілька нобелівських премій з літератури й наукових дисциплін в українській мові поверне українській мовній культурі багато більше число зросійщених слобожанців, ніж усі місії під чорно-червоними прапорчиками.

4. Офіційність російської мови в Україні автоматично поверне Україні всіх великих письменників і науковців, як Гоголь, Короленко, Туган-Барановський і багато інших. Бернард Шов і Джеймс та Бирнс залишилися б тільки в англійській літературі, якщо б Ірляндія не стала англійською. Ми набагато щасливіші, бо відновлення політичної незалежності в Україні застало українську мову ще глибоко закорінену в літературі і в народному побуті. Повне національне відродження, а особливо мовної культури, залежатиме від скріплення й забезпечення існування української незалежної держави.

Я свідомий цього, що кидаючи ці думки публічно, являюся білим круком в "обществі" свідомих українців. Але я так глибоко переконаний в правильності своїх висновків на цю пору, що копію цього "меморандуму" пересилаю в Архіви Української Академії Наук в Нью Йорку. І якщо історія покаже, що політичний провід мого народу знайде кращі шляхи для збереження його політичної незалежності й економічної самостійності — це тільки зробить мене щасливим, навіть по смерті...

Вересня 9, 1995.

ІДЕОЛОГІЧНИЙ СТИГМАТИЗМ ЧИ ПОЛІТИЧНИЙ ПРАГМАТИЗМ?

Питання можна поставити ще й так: Чи здатний національно "свідомий українець" — в сучасну пору, в пору просто непосильних економічних труднощів, внутрішньо й зовнішньо-політичних ускладнень, етнічно-культурних наверствовань і крайньо поляризованих ідеологічних стосунків між Заходом і Сходом — побудувати й закріпити самостійну українську демократичну державу при 22-24 процентних "національних" (етнічно-культурних) меншостях і дуже поважного числа мовно (культурно) русифікованого корінного населення? Чи той "свідомий українець", якому повинно б найбільше лежати на серці відновлення ДЕРЖАВИ (політичної нації) на історично українських землях, настільки політично грамотний, щоб чисто "літературну Україну" (мрію про Україну) почати прагматично реалізувати в умовах, що в першу чергу домагаються далекойдучих компромісів у всіх вище названих сферах людського цивілізованого світу?.. Чи інтелектуально й емоційно позбувся той "свідомий українець" почуття меншевартості супроти своїх сусідів, щоб не тільки декларативно (на взір вчорашніх окупантів), але й насправді по щирому вчинити Українську державу "національним меншинам" їхнім рідним домом, в якому вони почували б себе вільнішими і жили б заможнішими, як у державах одинорідних їм по вірі і по культурі?.. Чи навчив жажливий досвід 1917-20 років того погрузлого в ідеологічному самодурстві "свідомого українця" політично і доцільно думати, і перевіряти порядок і черговість національних вартостей, керуючись якраз цією політичною доцільністю на кожному кроці державотворчої праці?..

Від позитивної відповіді на всі ті тривожні питання залежатиме не тільки політично незалежна й економічно самостійна Україна, але й гідна людського пошанівку українська національність ("нашонеліті").*

* Народність

На жаль, прислуховуючись і приглядаючись до покутуючої на американській діяспорі оунівської романтики — давно вже відшумілої у тридцятих і сорокових роках, яка і тоді вже, крім національно-маніфестаційної, не мала жодної силової вартости, а повернена сьогодні за американські долляри у рідну Галичину, маніфестує парамілітаризм політичних недоростків під чорночервоними партійними прапорцями, провокуючи й даючи причину для наклепів традиційно ворожим нам інтернаціональним елементам.

Теж саме ідеологічне самодурство — тільки під прапором іншого кольору, безглуздо заморожує національну енергію понад три роки від дня проголошення України самостійною державою. В чому справа, товариші комуністи, що по інерції успадкували владні структури радянської псевдо-республіки, які так ретельно вислугувалися збанкрутованому, ідейно і економічно, Советському Союзові в експлуатації рідного вам народу і цілого обезвласненого суспільства советської імперії?.. При чому ви уперлися та бездіяльно і безвислідно прогайнували дорогий трирічний час? На що ви надієтеся?.. Для вас вже немає повороту до "спільного котьолка з братнім російським" під "демократично" оновленою диктатурою Москви. Ви смертельно супроти неї "согрішили", а "Москва сльозам не веріт". І коли б таке сталося, що над Україною знову запанує московське політичне насилля, ви і ваші діти та внуки будете першими знищені до тла — за акт 24 серпня 1991 р.

Тупцювати на ідеологічних смітниках "загірної" утопії, ви також вже довше не можете, бо державу, яку ви сьогодні репрезентуєте і якою монополюно правите, ви довели до краю цілковитого банкрутства. Над вашими головами повис меч Дамокля, а народові, за якого ви так голословно заступаєтеся, загрожує нова кровава купіль в загальній анархії цілого європейського Сходу, яку повне економічне і політичне банкрутство України напевно потягне. Трудно повірити в те, що ваші провідні люди настільки туполобі, щоб — зустрівшись віч-на-віч з економічним та суспільним поступом капіталістичного Заходу — не бачили, що альтернативи немає: що історичне майбутнє України як нації залежить виключно від уведення її на паритетних умовах в економічний ритм високорозвинених під технологічним поглядом демократичних держав, тобто в ринкову систему приватної власности на землю, капітал і на працю.

Заявляти перед цілим світом, — як це зробив голова

Верховної Ради О. Мороз, — що поки він очолює Раду, в Україні не буде приватної власності на землю, це те саме, що повторяти за Марксом, що земля, як все в природі, "не має вартости", тобто не має ринкової ціни і через те не може бути предметом торгівельного обороту.

Націоналізація землі, або державна власність на землю, це ані суспільна, ані народна, це власність найвищої партійно-державної бюрократії, в руках якої найважливіший актив всенародньої економіки — основа всякого капіталобудівництва в системі модерного капіталізму — залишається замороженим і вилученим з економічних оборотів. Ця ж система державно-бюрократичної власності на природні багатства і засоби виробництва якраз і була причиною розвалу советської імперії російського народу. Вона розвалилася під тягарем власної анти-економічної структури в продукції й обороті капіталом; вона зробила приватну ініціативу антидержавним злочином і через те позбавила ціле суспільство найосновнішого фактора технологічного поступу. Технологічний поступ став предметом імпорту із капіталістичного Заходу — імпорту явного і шляхом шпигунської системи, в обидвох випадках солено оплачуваного природними цінностями країни. Та система протривала 74 роки тільки завдяки партійно-монопольному політичному насиллю і фізичному теророві. Тільки така система могла спричинити політично мотивоване знищення голодом селянства в Україні. В так званих нормальних часах, хто тільки хотів підтягнутися до життєвого рівня країн середньої Європи, мусів красти. Ті, що при політичній владі, крали явно і славно, і жили на рівні середньовічних фєвдалів. Підопічні, ближче корита, крали тайно. Зродився советський жарт: Питає сусід сусіда: "Прийдемо до комунізму? Ні. Чому? Бо ще за соціалізму розкрадуть усе".

І коли б справді пощастило О. Морозові обстояти свою марксистську ідеологію на довшу мету, приватизація проходить незаконними шляхами — шляхами влучно підхопленого вульгаризму — "прихватуваці". Це, очевидно, під соціологічним поглядом відкинуло б Україну вісім століть узад — до часів вчасного фєвдалізму. Проте, у вік електронічної технології та глобальної ринкової системи для такої — любої нашим епігонам вчорашньої утопії — розв'язки, немає місця. Багатющий природний потенціал України занадто поважний для цієї системи, щоб до цього допустити. Мусіли б прийти нові вар'яги...

Якщо голова Верховної Ради справді хотів би бачити такий

фінал у цій черговій спробі в державницьких зусиллях України, то не повинен прикидатися кустодієм "всенароднього багатства".

Маємо мужність признатися: щодо особи Леоніда Кучми, ми — був час — помилялися. На вийняtkово трудному посту президента молодої Української Республіки, він показав себе політично грамотною і зрівноваженою людиною. У своїй передвиборчій президентській кампанії він обіцяв піднести статус російської мови в Україні до "мови офіційної". Не будемо тут входити в мотиви, якими керувався тодішній кандидат на президента — це для нашої дискусії несуттєве. Суттєвим є оте обурення і протести, що їх ця пропозиція кандидата Леоніда Кучми викликала серед "свідомих українців" від Львова до Києва, і це якраз робить цю проблему настільки поважною, що вимагає ширшого й глибшого обговорення під найважливішим сьогодні аспектом — аспектом політичної доцільності такої пропозиції.

Перш усього треба ствердити, що питання мови по своїй природі не із сфери політики, а культури. Це трюїзм. Очевидно, кожний культурний процес можна політично знасилувати, але це окрема проблема.

Друге. Що в сьогоднішній Україні є першочерговим завданням: а) мовна українізація зрусифікованого населення чи б) збереження й закріплення політично суверенного статусу України як нації?

Українська мова, яку ми сьогодні називаємо нашою літературною існувала в народі від передісторичних часів. В ній не було тієї лексики прижилих абстрактних понять, які стали її невіддільною частиною у висліді наукового і технологічного розвитку та спілкування із зовнішнім світом, але в своїй ембріонній формі вона була мовою усіх тих оріїв та смердів ще перед християнською ерою. Вона у вищих соціальних сферах княжої Русі була знасилувана староболгарським книжним діалектом, але не здавалася. Елементи її вже цілком виразні у "Слові о полку Ігоревім"; вона помалу відвойовувала собі місце у збірниках староруського права, як "Руська Правда", вона здобуває собі місце навіть у макаронізмі "язичія" середньої літературної доби; вона вже цілком виразно проявила себе в думах-піснях лірників-бандуристів козаччини. Цією мовою пише свої універсали Богдан Хмельницький, хоч із зрозумілими польсько-латинськими макаронізмами. Вона у своїй повній красоті виступила в піснях-думах гетьмана Мазепи і у вчених

трактатах та піснях-поезіях — нехай і засмічених рештками старослов'янщини — нашого благочестивого філософа Григорія Сковороди.

Вона у своїй первісній оригінальності існувала по селах і місточках України й за життя Івана Котляревського. Адже ж не видумав він її як "літературну", а взяв "живцем" із мовного скарбу простого народу, де вона віками переховувалася у своїй цілинній чистоті. Адже вона не появилася перед Котляревським раптом у тій досконалості, якою зараз-таки заблестіла у творах Квітки-Основ'яненка і Марка Вовчка. Ця мова мусіла мати за собою сотки — а то й тисячі літ природнього самобутнього розвитку.

Від тих часів український геній створив літературні перлини на світовому культурному рівні: лірична поезія й громовержні поеми Шевченка проти гнобителів і холоїв, драматургія Лесі Українки, жемчуг епічної поезії Франка "Мойсей", незрівняний зразок прози Уласа Самчука "Темнота" — всі вони і далеко не всі тут названі — на ціле небо благородніші і по-мистецьки досконаліші, ніж не один твір нагороджений нобелівською премією. Чому ж ні один із наших літературних велетнів не дочекався такої честі?.. Тільки тому, що були це перлини народу — вічного парія. Ніхто із повноцінних націй — навіть сам парія — не цинив і не буде цинити мудрости народу, якого водять на смичі або їздять на ньому. Такий закон світу цього.

Із повище сказаного єдиний безальтернативний висновок для "свідомого українства": тільки через суверенну, політично незалежну й економічно самостійну українську державу може український геній зберегти свою неповторну культуру і здобути повагу — а то й подив — культурних, державно-повноцінних народів. Ця мета виправдує всякий *внутрішньо-державний* компроміс чи то у сфері етнічних культур, чи то політично-автономній, чи то соціально-економічній.

І коли б ми для крайньо межового прикладу поставили таке абстрактно-теоретичне питання перед ірландською нацією: повернення до старо-кельтської мовної культури під англійським політичним суверенітетом — чи сучасна політично суверенна республіка з англомовною культурою — ми можемо поручитися головами, що ні один "свідомий ірландець" не вибере першої половини цієї альтернативи.

Третє. Яка природа і які функції державної й офіційної мов?..

В жодній із національних держав, що на протязі свого вікового історичного розвитку зберігали свій політичний суверенітет, не має писаного закону про державну мову. Урядовою мовою є та, на якій представники влади спілкуються із підопічним суспільством. Наприклад, у США не має закону, що англійська мова є державна — вона такою є не "де юре", а "де факто", тобто всі основні закони, якими конгрес тринадцяти колоній проголосив себе суверенним політичним тілом, були ухвалені, проголошені і написані в англійській мові, і це стало традицією і правним прецедентом.

США постали на культурі мовній і політичній Англії та на її правових традиціях. Але це зовсім не зобов'язує повноправного громадянина латинської культури в його спілкуванні з федеральними чи стейтовими інституціями: він спокійно може пережити ціле життя, спілкуючись з найвищими політично-правними інституціями при допомозі перекладача. Коли ж із напливом поважнішої іспансько-мовної іміграції, в Каліфорнії виросла поважна меншина т.зв. латинів, неволодіючих достатньо англійською мовою, появилися від стейтових і льокально-самоврядових інституцій урядові циркулярі в двох мовах — в англійській і в іспанській. Сталося це без законодатного акту стейтової легіслятури. Іспанська мова в Каліфорнії стала "офіційною" мовою "узу факто" (*usu facto*) так, як англійська мова стала "урядовою" в цілій Північно-американській Федерації.

Мовна політика Союзу Советських Соціалістичних Республік пішла за вказівками Леніна. Коментуючи критично форсування російської мови шовіністичною бюрократією й публіцистикою у підкавказьких краях у міжреволюційних роках, він назвав те форсування перспективно зайвим, а то й шкідливим справі поширення російської мови в неросійських областях. Мовне питання, — писав він, — в російській імперії буде остаточно вирішене потребами економічного обороту. Втручання режимних структур держави викличе самозрозумілий опір неросійських народів.

Прийнявши Марксову про-національну політику в користь поневолених народів в їх боротьбі проти поневолюючих, Ленін гостро виступав проти ліквідаторських засобів насилля російської окупаційної влади (1914-15) над національним відродженням Галичини. Цю політичну тактику марксистів у періоді боротьби за владу, з погляду ідейного інтернаціоналізму Маркс назвав негативною але позитивною в поваленні капіталістичних

режимів "буржуазного націоналізму".

У сімдесятилітньому процесі поширювання впливів російської мови в неросійських республіках, дефініція "економічних оборотів" постійно прибирала щораз ширшого засягу. Від необхідности спільного засобу спілкування в економічно-торгівельних між-республіканських стосунках, "економічні обороти" в кульмінаційному пункті свого розвитку охопили й контролю над заробітковою працею. Єдиний і фактичний працедавець в цілій імперії, всесоюзна комуністична партія, мала необмежені можливості діяти за примхою: кого люблю, тому дам можливості достанього заробітку для прокормлення родини і вирошення нового покоління. Мова як засіб спілкування індивіда із зовнішнім світом — публічно і приватно — стала засобом економічного терору, а ідеологічно визначена мета в марксизмі — злиття всіх націй в одне спільне для всіх, інтегральне комуністичне суспільство — виправдувала ті засоби.

В найбільш посиленому періоді мовної русифікаційної політики за режиму Мик. Хрущова в допомогу тому поширеному розумінні "економічних оборотів" надане було батькам ультрадемократичне право вибирати для своїх дітей школи: з українською мовою навчання чи російською... Очевидно, у всесоюзному апсекті українська мова стала безперспективною. І так, в країні найрафінованішого терору, культурно-мовна русифікація України обійшлася без репресивного законодавства Верховної Ради.

До мовних проблем сучасної України ми ще згодом повернемося. Тут лише годиться ствердити, що проникнення російської мови навіть у сферу приватного, внутрі-родинного спілкування не мало вирішального впливу на національну свідомість і прагнення політичного усамостійнення в суверенній державі, що й було надсподівано заманіфестоване в референдумі 1 грудня 1991 року.

В наслідок різних "оборотів" українська мова пішла у "підпілля". Її навіть стали називати не українською, а "бандерьовською". Вона, можливо, й залишилася б такою підпільною і безперспективною, якщо б не ті великі культурні скарби в літературі, в науці і в політиці, які були увіковічені в цій мові і стали загально-відомі в культурному світі. В автора цих рядків немає найменшого сумніву, що навіть без проголошення її державною, вона в умовах вільної конкуренції в усіх ділянках людського зацікавлення в дуже короткому часі стала б "де

факто” державною. Про те свідчать 20-ті роки. В Радянській республіці зараз після революції, місто і службова інтелігенція — під мовним поглядом — не були в ліпшому стані, але вже в тридцятих роках самі тільки економічні обороти у всесоюзному масштабі не вистачали імперській нівеляційній політиці, і треба було розстрілювати сотнями поетів і письменників України та засилати тисячі наукових і громадських працівників.

А проте, національний престиж українського народу вимагав від свого суверенного уряду вивести українську мову із підпілля і проголосити її державною, а мовам і культурам всіх національних менших запевнити вільний розвиток. Якщо офіційна настанова Верховної Ради була однакова супроти всіх мовних культур у новій республіці, то фактичний стан поширення і знання російської мови в республіках був далеко не однаковий в порівнянні з іншими мовами — включно з українською.

Російська мова була імперською століттями і знання її грамотними верствами було загальним. На тій мові спілкувалися всі народи імперії із-за потреб життєвих необхідностей, а останньо із чисто політичних мотивів особистої безпеки. Адже неможливо й допустити думки, щоб в наш електронно-технологічний вік, у відкритому для світу суспільстві, хтось із владних структур чи з приватної ініціяти, міг би зайти до редакції будь-якого пресового органу, чи дитячого садочку, чи будь-якого російськомовного товариства, і на взір ”приватної ініціативи” під російсько-більшовицьким режимом втручатися в їхні внутрішні справи. Це прекрасно знають московські демократи на чолі з Єльцином, але справа не в тому, що вони знають, а в тому до чого зміряють.

Як довго т.зв. Російська Федерація буде існувати на величезному просторі від Балтики до Владивостоку, Москві не позбутися імперських амбіцій, хоч, фактично, під територіяльним поглядом, етнічним і економічним, Росія і надалі залишається імперією. Справа, одначе, в тому, що в її імперських амбіціях самостійна Україна над чорним морем і з Києвом — ”матушкою руських городів” — місця не має.

В імперіялістів із виробленою політичною доктриною пам’ять надзвичайно довга і хвилююча. Етнічно-демографічний уклад у сьогоднішній Україні дає московським демократам перспективи повторити царський приклад на історичній Польщі-Річпосполитій, але цим разом ”каменем приткнення” не православна віра, а російська мова. (Православна російська Церква

в Україні має своє призначення в плянах Москви, але тут вона не підходить.) Акція втручання розгортається на факті існування російсько-мовної меншини в Україні, якій загрожує "нова українізація", бо Верховна Рада узаконила українську мову державною. Це не значить, що сьогоднішня московська демократія не могла б знайти інших причин для втручання у внутрішні справи України, але жодна з інших не буде мати того емоційного резонансу серед російсько-мовного населення і не матиме того поляризуючого впливу на внутрішні міжгромадські відношення. Культурна й розумна політика державної влади завжди намагатиметься робити всіх громадян — без уваги на їх походження — однаково щасливими настільки, наскільки це не порушує ні державної суверенності, ні територіальної інтегральності. При цьому, в конкретному випадку, свідомі українці не сміють забувати, що за українську самостійну державу голосувала поважна частина росіян. Їх симпатій і пошани не сміє українська держава втрачати.

Якщо свідоме українство дасться взяти на цю мовну провокацію московських шовіністів і закує вудила на лобову конфронтацію, наслідки такої ідеологічної розв'язки будуть сумні, а то й трагічні, для молоді республіки.

Якщо ж у найближчому часі Президент України узаконить російську мову офіційною, тобто повноправною для внутрішньо-державного спілкування російськомовного населення, вона виб'є з рук російським демократам їхній найзручніший засіб інтриги і шантажу в Україні і на зовнішньо-політичному відтинку.

Свідоме українство, ставши на шлях самостійного історичного розвитку і відповідальності за той розвиток, мусить бути не тільки національно свідомим, але й політично грамотним, щоб керуватися у своїй політичній діяльності доцільністю даного історичного моменту, тобто думати й діяти діалектично.

Четверте. У виступі генерала Константина Морозова в Чікаго, він сказав, що "проекти як двомовність, подвійне громадянство, спільна оборона — шкідливі..., бо вони тільки зміцнювали б впливове становище Росії".* Не будемо входити в те, чи це дослівні слова генерала, чи це тільки переповідь

* "Свобода", ч. 90, ст. 4, 1995.

репортера — суттєвий є зміст. У вислові Морозова є правда і є неправда. Якщо б навіть усунути всі названі ним елементи з України, то, все одно, російські впливи на Україну будуть. Не можна змішувати культурних впливів із політично-мілітарними фактами безпосередньої загрози для самооборони. "Двомовність" — це існуючий факт не від сьогодні і піти проти цього факту політичними засобами насилля, значить ті "впливи" Росії тільки ще більше скріпити. Присутність російських гранізонів на території України і подвійне (українське й російське) громадянство — це не "впливи", а безпосередня загроза українській державності. Найефективнішим засобом царської Росії в ліквідації Гетьманщини були військові залоги в її важливіших містах як гніздо шпигунства, політичної інтриги і дейниківських повстань. Поступившись у мовному питанні, Україна здобуде зручніші позиції в заміні російських спец-відділів при гніздах міжконтинентальних ракет військами Об'єднаних Націй. І це повинно стати першим дипломатичним завданням самостійницької політики України, не тільки у взаємних переговорах обидвох держав, але й на форумі Об'єднаних Націй.

Загроза українській державності в подвійному громадянстві така очевидна, що показати її можна одним реченням: оселенець на українських землях як громадянин України і Росії буде в праві голосувати в Україні в користь Росії, а в Росії на шкоду Україні. Воно ж таке очевидне, що творення будь-яких оборонних союзів із своїм головним ворогом — це самогубство.

22 вересня 1995

ШАНОВНІ І ДОРОГІ ІВАНЕ ФЕДОРОВИЧУ Й ВОЛОДИМИРЕ ГАВРИЛОВИЧУ!

14 жовтня 1995 р.

Мене не менше ніж Вас болить "неукраїнський" стан речей в Україні. Різниця лиш у тому, що мій стратегічний підхід до цих проблем впливає з іншого "кінця", а тактика в наочній ситуації пропонує інші засоби протинаступу від тих, що стосовані свідомими українцями крайнього правого націоналістичного крила. Давайте, постavimo історичні координати сучасного ідеологічно-політичного режиму в Україні, з'ясуємо соціально-політичний "енвайронмент" та гібридний культурно-мовний стан у молодій державі, яка, не зважаючи на всі несумісні куріози, проголосила себе самостійною, політично суверенною. Які справжні традиції та історія сьогоdnішнього режиму самостійної України? Традиції Марксової національної політики на час пролетарської революції, адоптовані й практично застосовані Леніном, а історія — це історія лівого крила соціал-демократів з українців при Леніні, які повірили, що лєнінські позиції в питаннях соціально-національних і економічних для здеклясованого українського народу найвідповідніші. Ось вони:

1. В березні 1917 року з ініціативи українських поступовців зорганізувалася Центральна Рада і залишалася на позиціях федерації всіх царатом поневолених народів в одній великій російській республіці, не зважаючи на те, що тимчасовий уряд Керенського відмовлявся визнати автономні права українській федеративній республіці. Коли ж 16 листопада 1917 року — вже по т.зв. жовтневій більшовицькій революції, Рада заявила Третім універсалом, що Україна буде творити своє власне життя, з'їзд українських більшовиків започаткував в Україні "пролетарську" революцію проти "буржуазної" Центральної Ради і проголосив Українську Радянську Республіку, очолену урядом у складі: Є. Бош, В. Затонський, М. Скрипник. Ленін негайно визнав її суверенною, а армія Антонова-Овсієнка почала займати Східню територію. Це був якраз час мирових переговорів у Бересті н.

Бугом. Повноправна участь у договорі вимагала суверенного статусу України, і ЦР проголосила УНРеспубліку суверенною. Центральні Держави визнали незалежність України і за хліб погодились очистити українську територію з більшовицьких військ. Договір підписано в лютому 1918 р., але виявилось, що УНР не мала адміністративного апарату, щоб хлібний договір з центральними державами здійснювати. Це спричинило переворот і Українську Державу очолив гетьман Павло Скоропадський. Заснований протигетьманський Національний Союз (Винниченко, Петлюра), за активною підтримкою Леніна, повалив гетьманську державу, яка перетривала від квітня до грудня 1918 р. Уряд Директорії не виправдав своїх амбіцій і остаточно опинився на еміграції 1920 року. Радянська суверенна республіка перетривала до 1922 р. і увійшла як федеративна в склад СРСР. Радянська Союзна Республіка, у своїй майже незмінній внутрішньо-політичній структурі (з позитивними територіальними змінами в роках 1945 і 1953, і з виходом на міжнародну арену як сигнатор-основник Об'єднаних Націй, перетривала аж до проголошення себе незалежною державою 24 серпня 1991 року. Перетривала великими жертвами патріотів її республіканського статусу і завдяки її існуванню соборність українських земель стала можливою. Без УРСР сьогоднішня українська самостійна держава була б абсолютно неможливою. Все це історичні незаперечні факти!

І коли сьогодні читаю в бандерівській офіціозі — Визвольний Шлях — що до преамбули державної конституції мала б "увійти спадкоємність Держ. Актів 22 січня 1918-19 рр., листопада 1918 р., ЗУНР, 14 березня 1939 р., Карпатської України, 30 червня 1941 р. Укр. Держ. Правління (Яр. Стецька) і маніфест УГВР від липня 1944 р. ЗА ВИКЛЮЧЕННЯМ УССР ЯК ДЕРЖАВИ З ЧУЖИМ КОЛОНІЯЛЬНИМ АНТИДЕМОКРАТИЧНИМ РЕЖИМОМ" (Визв. Шлях, ч. 8, ст. 942, рік 1992, "Звернення в 51 річницю Відновлення Української Держави 30 червня 1941 р."), я повністю погоджуюся з Л. Кучмою про односторонній, ідеологічно-етнічний, цілком неактуальний акцент у підході до побудови укр. держави організованого націоналізму. Скажу більше: це фальшування нашої історії, ворожа провокація, за підписами Богдана Федорчука, голови УДП і Вол. Мазура, секретаря, чотирорічному державному режимові самостійної України. І якщо цей режим не упорється своїми власними силами з тими галицькими опришками і слобожанськими дей-

неками, то це доведе до нової руїни і до останнього поділу українських земель між сусідами.

Писав В. Липинський у 1926 році:

"І пам'ятайте ви, українські інтелігенти, що народ український визволитись може лиш тоді, коли він свою голову з пащі московської і польської вирве. Голова його це пани. Не тільки сучасні, а **ВСЯКА ВЕРХНЯ ПРОВІДНА І ПРАВЛЯЧА ВЕРСТВА... ЦЮ ВЕРСТВУ ВИ МУСИТЕ ДО НАРОДУ ПРИТЯГНУТИ І З НАРОДОМ В ОДНУ НАЦІЮ ЗВ'ЯЗАТИ**".

А що властиво сталося на наших же очах? Ця правляча верства в особі вибраного народом президента сама потяглася до народу, до української інтелігенції на Другому з'їзді РУХ-у. І що зустріло Леоніда Кравчука від політичних недоростків бандерівського опиришництва — Ви самі прекрасно знаєте. Далі В. Липинський писав:

"Щоб могла повстати Україна, всі місцеві сили, що хочуть своєї держави, мусять одділитися від сил піддержуючих держави метропольні. І це відділення — щоб перемогти могли ми, українські самостійники, мусить піти по вертикальній лінії: зверху вниз. Це значить, що в українським державницьким таборі мусять об'єднатися кращі й активніші частини всіх місцевих "націй": поміщик (сьогодні — голова колгоспу — *п.б.*), промисловець, робітник селянин, місцевий руський, поляк, українець. **ЯК ОРГАНІЧНО ЧЕРЕЗ СВОЇ ВЕРХИ ВХОДИЛА І ВХОДИТЬ УКРАЇНА ВСКЛАД ДЕРЖАВИ МЕТРОПОЛЬНОЇ, ТАК САМО ТІЛЬКИ ОРГАНІЧНО, ВІД ВЕРХІВ УНИЗ, ВОНА МОЖЕ ВІД МЕТРОПОЛІЙ ВІДДІЛИТИСЯ**".

Україна двома, вийнятковими в нашій історії, актами виправдала пророчі слова нашого великого мислителя. Як поставилися до цих актів сили "революційної" бандерівщини, які від двадцятих років по-сьогодні горлаїли і далі горлають про самостійну соборну Українську дежаву?

Попри всі недоречні і протирічні нісенітничі, суперечні проголошуваній головній меті, в названому офіціозі бандерівців, книга друга за рік 1992, читаємо:

"Організація (ОУНб) повинна задержати свою структуру у двох площинах: а) назовні через фасадні організації, б) підпільно. Організація діє відкрито (?) через споріднені

(фасадні) організації... Основне ядро членів і молодий приріст, мають бути глибоко законспіровані...; уникати великих зібрань (членів), на те є фасадні організації (наприклад — Київський Патріархат — *п.б.*). Для суто організаційної праці слід дотримуватися концепції звен — малі горстки людей, які знають тільки про своє звено... Ми мусимо бути стійкі у нашому переконанні, але підхід до народу має бути тактовний і продуманий... Нам необхідно дати до зрозуміння, що організація ніколи не відступала і не відступить від своїх засад, маючи за основну "Концепцію Визвольної Боротьби" Степана Бандери... ОУН стоїть на засадах революційної боротьби. Тільки революційним шляхом, тільки через нищення старого режиму зможемо визволити націю, викоринити з її душі та розуму всі негативні відбитки довголітнього поневолення — рабську психіку, чужу духовність, комуністичну й економічну систему..."

"Молодь в Україні виявила себе динамічною силою. В жовтні 1990 р. українська молодь підняла чорно-червоний революційний прапор ОУН на вулицях Києва і розбудила місто, яке до того часу спало сном русифікації та соціалізму... Ця молодь мусить займатися політичною організаційною роботою серед селян та індустриальних робітників, як також серед військовослужбовців, офіцерів та курсантів Советської Армії. Коли ці три соціальні верстви будуть сконсолідовано діяти, вони стануть незламною силою української національної революції..."

"Розбудова мережі Юнацтва в Україні і в діяспорі... мусить далі проходити згідно із засадами підпільної організації".

Яким же має бути народне самовладдя після перемоги бандерівців над сучасним режимом? Ось Вам відповідь ще одного бандерівського ідеолога, Омеляна Коваля (ВШ, ч. 7, ст. 777-778, рік 1992): "Для України..., яка брала б до уваги наявність політично-партійних угруповань, які діють на форумі Європейського парламенту..., а це християнська демократія, соціалістична група, ліберали, консервати й екологи. Маючи того рода відповідників в Україні, можна було б забезпечитись впливами на європейському форумі у двох різнобіжних сферах — суто державній і партійно-політичній. При цьому може виникнути питання: А де ж тут має місце український націоналізм? (Сік!) Відповідь на це питання належить шукати в Постановках

Великих Зборів ОУН. Вже на першому Конгресі Укр. Націоналістів в 1929 році було стверджено, що ОУН є побудована на засадах **ВСЕУКРАЇНСТВА, НАДПАРТІЙНОСТІ, І МОНОКРАТИЗМУ**" (ВШ, ч. 7, ст. 778).

І чи ж не ясно?.. Ану, спробуйте розібратися в питанні проповідуваної бандерівцями демократії "в їхньому розумінні"!!..

На цьому покінчимо з цитуванням (а таких і подібних політичних мудрощів мало що не в кожному числі ВШ), і замість власного коментаря, дамо слово трьом авторам різних середовищ і поглядів.

Василь Рудко (псевдо Р. Лісовий), "Розлам в ОУН", публік. 1949 року в Німеччині:

"Небезпечна демагогія на тему нашої 'патріотичної молоді', дике помпупання в цю молодь жадоби до влади в такому загроженому внутрішніми небезпеками суспільстві безмірно скріпили цей фатальний нахил українства новітніх часів. Націоналістичний рух, такий дуже бідний на далекозорих людей, зробився фактично приспішувачем цього розвою, а ОУН Бандери зарепрезентувава засаду молодечої суспільности радикально. Тут лежить ключ її нечуваного радикалізму по лінії старого нахилу до безверхої суспільности... І коли з одного боку треба сказати, що націоналісти, це середовище найбільше здібне до руху, то з другого боку треба про нього одночасно сказати, що дуже великою мірою воно нездатне до діяння в політичних ситуаціях, а зокрема на дальшу мету. Так само здібне воно в'язати собою людей, одначе мінімально здібне розбудувати суспільні сили. Великий розклад нашого громадського середовища йде в першу чергу на його рахунок".

У "Визвольному Шляху", крім ідеологічних статей, політичної пропаганди і офіційних відозв і заяв проводу ОУНб, нераз знаходимо вартісні науково-публіцистичні розвідки аполітичні і цікаві. Одною із них, це есей Олександра Нарбута п.н. "Громадська організація: лінія життя". Тут автор — можна припускати підо впливом Гегеля — описує три періоди організації людей, які мають що сказати свому пасивному оточенню і, захоплені своєю ідеєю, підіймаються шляхом боротьби втілити свої ідеали в життя громади, народу, нації. В першій стадії чистої води ідеалістів, які беззастережно вірять у свою місію, намагаються жертвенно і безкорисно поширити ряди своєї

організації і надихати її ідеологічним змістом і вилонити програму діяннн, якою захоплюються щораз ширші кола громадськості.

В другому періоді організація доходить до вершин свого росту і впливу на своє оточення. Коли ж організація, із об'єктивних причин, не в стані здійснити свій найвищий і остаточний ідеал і зупиняється на довший час на здобутих успіхах, в неї починається третій період: катабазіс. Описання цього періоду вийнятковно стосується нашої теми і ми його в цілості наводимо, не зважаючи на те, що його текст — як на цитату — досить довгий:

”Про те, що почався третій етап, спочатку мало хто догадується, тому, що (на перший погляд) все йде якнайліпше: виконується робота, отримується і витрачається гроші, є розголос у пресі та серед громадськості. Але поступово реальна віддача починає відставати від того, що на поверхні. Фактор розвитку залишився тим самим — потреби суспільства, але з'явився новий фактор гальмування — вичерпання ресурсів розвитку. Єдино точним кроком на цьому етапі є перехід до розвитку Ідеї на принципово новому рівні (інколи, це поєднується із розреформуванням організації і початком нової Справи), але цей крок знаходиться у протиріччі із інтересами організації, яка не бажає витримувати всі неприємності перехідного періоду. Відбувається інверсія цілей: головним завданням організації стає не розвиток Справи, що просто неможливо у попередньому напрямку, а самозбереження, саморозвиток. Головне протиріччя третього етапу: інтереси організації та суспільства знову розходяться, але на відміну від першого етапу тепер цілі суспільства більш прогресивні, йому потрібні нові ідеї навіть шляхом повної реорганізації, та організація стає реакційною, регресивною, вона прагне загальмувати небезпечний для себе розвиток. У тих випадках, коли організація стає переможцем, розвиток Справи загальмовується або навіть повністю припиняється, замінюється імітацією, псевдорозвитком. Замість справи форсовано нарощується чисельність, здебільшого за рахунок невливових людей, що створюють другорядні структури. У псевдорозвиток вкладаються значні кошти, замість реальної Справи зростає кількість ”ділового” паперу, усяких звітів, з'являється гігантоманія: прагнення до всеохоплення,

всевладности, єдиноправильности тощо.

“Неоголошена війна” організації проти суспільства загострюється на протязі усього третього періоду. Організація намагається нав'язати суспільству не те, що йому дійсно потрібно, але те, що зручніше організації. Зростає прагнення до монополізації свого становища, що дозволяє зміцнити власний диктат, Організація, створена для боротьби із тим чи іншим суспільним злом, на третьому етапі із ним зростається, оскільки їй не вигідна (в нашому випадку “неможлива” — *п.б.*) повна перемога, після якої неодмінно повинна настати ліквідація організації. Якщо ж організацію створено для допомоги суспільству у конкретному питанні, то тепер організація починає боротьбу із тим, кого повинна захищати” (ВШ, кн. 9, ст. 1037, 1992 р.).

Третій етап ОУНб почався виразно вже на Міттельвальській конференції 1948 р., коли Бандера, Стецько та їхні прихильники завернули організацію під поглядом структуральним, ідеологічним та політично-тактичним на позиції 30-их років; ліквідовано внутрішню опозицію й заборонено дискусію. В тому році стало вже тверезим людям ясно, що революційно “здобути” державу в існуючих умовах це утопія. ОУН-івській революційній ідеї за самостійну, соборну, монолітну етнічну державу судилася трагічна роля: “згинуть в боротьбі за неї”. Її історичне значення якраз у збереженні самої ідеї боротьби за державу. Не маючи під собою територіально-економічної бази, ця ідея силою факту мусіла базуватися на ідеологічно-етнічних, історично-культурних засновках, а революційність — здеградованого палатного типу — звернула проти емігрантських громадських організацій з наміром підкорення їх собі в ім'я своєї революційної єдиноправильності. Це був рятунок власного існування. І коли на лівому крилі політичного спектру виляють самостійна держава із московської імперії, тобто здійснюється ідея самостійного українського народу, задля якої організація правого крила була покликана, ця організація повинна б самоліквідуватися або — щонайменше, переставитись на лояльні до тої держави позиції. А що ж ми бачимо? Вона устами своєї провідниці заявляє, що “це ще не українська держава, її кордони це не кордони справжньої української держави, її армія це не українська армія, а її уряд ворожий українській національній ідеї” — “організація почала боротьбу із тими, кого повинна б

захищати". І цей сюрреалістичний стан останньої шанси мого вимученого народу, нагадує ось такий етюд колись баченого фільму:

Для освоєння нововідкритої планети висилається екіпаж міжпланетних полетів і він під час причалу розбивається, і вся залага гине. Раптом із мертвого тіла адмірала виляється його астральне тіло й воно, з простягнутою рукою у чорну челюсть космону, вигукує: "Хлопці вперед! Перед нами ще великі завдання".

Яка реальна сила могла б урятувати зачаток української державности? На це нелегке питання ніхто інший, а тільки В. Липинський дає точну відповідь:

"Держава українська може повстати лиш тоді, коли потрапить власними (силами) руками, не кличучи на поміч ані Москву, ані Варшаву, здавити внутрішній бунт опришків і деєнеків. Без такого здавлення українського бунту українськими руками, Держава Українська останеться на віки нездійсненим сном про власну силу".

Від себе зичу тій державі розуму і сили цю пораду ґрунтовно здійснити.

2. Шановні Колеги! Ви своєю відповіддю на мій лист дуже мене розчарували. Ви цілком виразно потрактували мене, як учня четвертої гімназійної. Хто вас "нищить", "душить — не дає дихати"? Що? Москва надіслала в Україну нове ЧеКа? (Уточнення: "Ви" відноситься не тільки до Вас персонально, а й до нововиринулих в 1990 році демократичних сил). Хто здавив величний рух національної свідомості і соціальної солідарности із 1991 року? Ані Єлцин, ні Жириновський — ви самі дали рідним нам по-традиції амбітникам, дрібним партійним отаманчикам ліквідували Народний РУХ, зредукувавши його до партійного засобу сісти анархічній безпідставно амбітній особі у президентський фотель. І вийшов пшик! Народний РУХ, у свому загально громадському характері, повинен був залишитися в Україні чи не назавше. Вичерпався?.. Для кого?.. Ця явно-відкрита всенародня маніфестація здорових державницьких сил, піднята голодівкою студентської молоді — на очах усього світу поставила структуру державної влади на коліна. Де вона, ця молодь сьогодні?.. Я вам скажу, де вона: вона у підпільних звенах опереткової бандерівської революції кнує повстання проти сьогодні легітимної й єдиної на-сьогодні державної влади, а фактично проти власної держави. Це не нове. Іконна постать

цього віджилого середовища так же само кнувала зраду проти єдиної на той час реальної держави гетьманської — кнувала разом із Винниченком (символом "літературної України") на поводах Ленінської провокації. Ось чому бандерівська, як і взагалі націоналістична, історіографія викинула з історії України восьмимісячний період під гетьманом. Єдиний в 1917-20 роках період національно-культурного будівництва: три україномовні університети, державна опера в Києві і державний архів. Їм соромно нагадувати народів про той період. Хто завів цю студентську молодь у підпільні бандерівські звена і позбавив публічну опінію найсильнішого й легального на взір Гельсінських спілок голосу? Ви, що іменуєте себе демократами, поставивши себе явно і безхвально під чорно-червоні прапорчики віджилої вже в 40-их роках ідеології. І ви не завважаєте тієї причини, чому відчувалися від подавляючої більшості східньо-українського населення. То ж дозвольте собі сказати. Втокмачувану віками непримиренну ворожість до "гнилого заходу" Московією і російським "благочестивим" православ'ям ненависть до всього римського, а особливо до "езуїтського уніяцтва" Галичини, те населення бачить в агресивній бандерівщині не тільки залишки гітлерівського фашизму, але й уніятського католицизму. Це є фактичний стан в сучасній Україні — це вислід нашої трагічної історії. На жаль, українська інтелігенція ніколи не завдавала собі труду ґрунтовно вивчити свій власний нарід у його неперевершеній складності. Із цього нецтва постала ще одна надзвичайно невчасна складність. Полтавець, хорунжий УНР армії, Степан Скрипник, під час Другої світової війни, під німецькою окупацією піднявся відродити автокефальну православну церкву Митрополита Василя Липківського із 20-их років; прийняв хіротонію на єпископа і на еміґрації став на чолі ним же організованої УПАЦ як митрополит Мстислав. Він заслужено став поважною і поважаною силою в житті української діаспори. Він був у початкових роках свого дев'ятидесятиліття, коли вибухла політична незалежність України. Московський патріархат, zagrożений у своїй монопольності порозумінням всесоюзного генсека з Римом щодо відновлення грекокатолицької церкви, її легітимности в Галичині, вирішив боротьбу проти цього відновлення перенести на еміґрантську УПАЦеркву і тим самим, у найзагрозливіший час для цієї незалежности, розколоти аж до парафіяльного рівня Галичину на дві ворогуючі між собою конфесійні групи. На цю провокацію

— за посередництвом чернігівського єпископа, згодом митрополита УПАЦ, Іоана — пішов колишній амбітний хорунжий Уенерівської армії за ціну небувалої ще в Києві патріархальної мантії. Проголошення київського патріархату, це вірний дуплікат проголошення української держави Ст. Бандери устами Я. Стецька — не оглядаючись на неканонічність такого самозваного проголошення, ні на абсолютну невчасність в немовлячо хисткій українській державності, ні на той факт, що кожна національно-православна церква — байдуже метропольна чи патріархальна — завжди і всюди є повністю залежна від політичної влади. В Росії вона навіть стала частиною російського шовіністичного бюрократизму. Якої ж допомоги міг сподіватися київський патріарх від виділеного із совєтської атеїстичної номенклатури уряду, який в наслідок появи двох (а згодом трьох) православних ієрархій, знайшовся між молотом і ковадлом. Ця номенклатура все ж таки мала настільки розуму, щоб проголосити свій неутралітет в конфесійних питаннях. Залишення Софійського Собору національним заповітником, вилученням з-під юрисдикції будь-якої конфесійної групи — як жемчуг архітектурного мистецтва Київської Русі, в даній ситуації було єдино правильним рішенням. Тим більше, що такий стан не був вирішуваний новопосталим українським урядом, а був успадкований від УРСР. Українська демократія не могла не бачити, що підчинення київського патріархату чорно-червоному бандерівству, це глибокопопання авторитетові цього патріархату, який і так — не маючи визнання вселенського православ'я — мав ще дуже сумнівну вартість. Вона також повинна була знати, що йти на кофронтацію (без найменших правних підстав у республіці) може тільки викликати більшу незичливість з боку держави, шкандал для патріархату, скріплення позиції московського патріархату в Україні і поглиблення прірви між східними і західними областями. Чому ми, свідомі українці, не можемо позбутися того фальшивого почування, що все, що в ім'я патріотизму — мусить бути добрим?.. І ось хлопці з-під чорно-червоних прапорчиків пішли на ворожу провокацію і свідомо йшли на руконашну авантюру відповідно озброєні; про це свідчить здорово побиті "беркутівці". На жаль, в пресі свідомих українців — тут і там — ніхто й не заікнувся про грубими стібами шиту провокацію — чужу і власну — і всю провину покляли на президента і його уряд. І при чому тут сльози перед Москвою?.. Пишете, що і без цього Москва

знайшла б іншу причину для провокації. Та ж справа не в цьому, що провокації Москва буде ще не раз підсувати, а в цьому, щоб не дати зловитися на її гачок. В цілій нашій історії стосунків з Москвою, ми завжди ковтали той гачок прихований під нашим патріотизмом. Пора було навчитися... Повернуся ще до жидівського репортажу в програмі 60-ти хвилин. З цього поводу ми підняли великий гвалт, але всі наші протести були відкинені телевізійною компанією. Справа в тому, що репортаж складався з двох частин: неоправданого наклепу на цілий наш нарід в антисемітизмі, якого нам так сьогодні потрібно, як діри в мості, і оправданого страху потерпілого народу від нацистських ідей, коли інтелігентний репортер-жид побачив, на якій нацистській символіці виховується українська молодь, і як церковна найвища ієрархія бере участь в торжестві під чорночервоними прапорчиками, він цілком оправдано висловив свій протест в імені того жидівського населення, що живе ще на наших землях. Цілу маніфестацію того на Заході зненависного гітлерівського символізму бачив я на власні очі. І це, власне, було причиною неуспішності наших тут протестів. А оливи до вогню доливав ще й той факто, що жоден пресовий орган не виявив публічної мужности, щоб засудити цю глупість галицьких недоростків в політиці. Мій голос як безпартійної людини був ігнорований... Якщо я вразив Вас своєю одвертістю, то це не було в моїх намірах. Якщо все це знали й без мене, то вибачте, бо я маю право думати, що за шість років політичної метушливості, яку накинула Вам історія, і однобічної інформації, Ви не мали часу детально розібратися в деталях нашої емігрантської опереткової революції і про небезпеку від неї для новопосталої держави.

3. Врешті хочу висловитися про заповіджений з'їзд свідомого українства для вибору Національної Ради, якої завданням було б дати відсіч поступовій росіянізації українського населення з боку зарубіжних і осілих росіян. Не знаю я змісту, програми, яку Рада винесе у цій боротьбі і, можливо, своїми думками буду вломлюватися в одкриті двері, але не зважаючи на таку можливість, я всетаки ті думки висловлю.

Перше: Насамперед треба зважити на психологічний момент в такій позитивно ревіндикаційній боротьбі. Людина, що почуває себе українцем, але виростала в російськомовнім оточенні є цілком іншого наставлення до російської мови, ніж просвітитель, що конфронтує цю людину. Донесену до неї вимогу "україні-

зуватись”, у спосіб для неї незрозумілий, несприйнятливий, а то й просто образливий в її почуваннях політично-державницького й територіяльного патріотизму, вона відкине. В неї, коли вона дорослого віку, з'являється нехоть до пропонованої зміни в побутовій культурі її життя. Вона воліла б, щоб решта населення перейшла на ”рідну” її мову. Коли ж просвітитель починає ганьбити її, в неї зроджується ворожість до мови й культури її предків — ворожість, якої ще вчора вона не відчувала до свого україномовного сусіда чи сусідньої області. (Очевидно, тут не мається на увазі російського політичного активіста, який трактує мовну росіянізацію України як засіб повернення її до спільного економічного й політичного ”котьолка”).

Висновок з повище сказаного здається мені очевидний: українізацію російськомовних районів треба починати російською мовою. Той свідомий українець, якого страхає така пропозиція, нехай пригадає собі, який колослашний вплив на відродження історичної пам'яті, культури, політичної думки та історичної науки в Україні 18-го й 19-го віків мали російськомовні твори: Історія Русів, історичні монографії Костомарова, ”Українская жінь” за редакцією С. Петлюри, наукова публіцистика Драгоманова, Грушевського та інших; який позитивний вплив на наше розуміння доби Хмельницького мали польськомовні праці 20-го віку В. Липинського, який поклав основи під історіографію з історично-державницького пункту бачення, у противагу до народницького Грушевського. Щоб такий метод міг себе виправдати, до праці відповідних комісій повинні увійти найкращі сили з-поміж справжніх патріотів-державників обидвомовних культур, зваживши на те, що в накинених життям обставинах, в яких камуфляж російськомовний давав людині можливість наукової чи іншої професійної праці. Перш-чергово повинні бути публіковані на російській мові праці з мартирології українського народу: голодомори 1921, 1933 і 1947 років. Література в українській англійській мові вже існує. Мартирологія українських церков, видання Смолоскипу; мартирологія українських письменників, науковців, діячів культури, політичних в'язнів, жертви чистки Компартії в Україні з ”націоналістичних” елементів, проведеної Сталіном в 30-их роках, нелюдське трактування насильно вивезених і насильно повернених ”остівців”, жертви терору над цивільним населенням у роках 30-их, 40-их і 50-их: Вінниця, Куропатки, Дрогобич, і у всіх в'язничних підвалах ЧеКа, ГПУ, НКВД, ГПУ. Неспівмірна економічна і

кадрова експлуатація України, особливо на протязі 70-тирічного існування всесоюзної комуністичної партії.

Знаю, що Ви думаєте: та ж це мільйондоларовий проєкт! Звідки нам узяти такі гроші?.. Гроші знайдуться — я певен того, якщо потрапите вилонити програму реальних можливостей. А такий фронт і таку програму може дати спільна платформа внутрішніх протиречностей проти зовнішнього ворога, однаково грізного й однаково небезпечного як для українськомовного, так і для російськомовного. Такий національний бльоку має спільну платформу, яка мусить перемогти холодну громадянську війну задля найголовніших спільних інтересів обидвох сторін цієї холодної війни, а це: 1) інтерес політичної природи — одноціла держава як запорука проти протинародних імперських сил на спільній території поселення обидвох сторін. Розколена на дві ворожі одна одній частини — не виживе ні одна, ні друга; 2) економічної природи — звільнення природних ресурсів від експлуатації ворожою економічною політикою імперії; 3) інтерес демографічної природи — забезпечення від винародовлення українських земель шляхом насильних переміщень цілими громадами й поодичними особами в цілях виключно імперських (військова служба поза українською територією, освоєння цілинних земель і експлуатація азійських заполярних речовин тощо); 4) інтерес психологічної натури — присутність політично-незалежної, економічно сильної держави на політичній карті світу наповнить українську людину гордістю приналежності до НАЦІЇ, що стала підметом у всесвітній історії, а це врятує її від асиміляції в діяспорі; 5) забезпечить присутність українського таланту і інтелекту в реєстрі вкладу України в культурний і цивілізаційний поступ людства.

Але це може стати реальністю тільки: 1) коли українські патріоти культурно-етнічного принципу державної побудови і патріоти політично-економічного принципу стануть спільним бльоком проти зазікань Москви на їх політичну незалежність; а у внутрішніх стосунках підопічного сектора з державою (з урядом) таке бльокування про повсякчасні впливи на економічну політику кожночасного уряду; 2) коли питання мовної культури буде залишене майбутній історії, зрозумівши, що одностороннє розрішення цього питання мовної культури не є єдиним і найважливішим фактором в історичному процесі перетворювання народу в НАЦІЮ, тобто в процесі його державного усамостійнення. На це всесвітня історія — від античних часів по

сьогодні — дає безліч прикладів, надто численних, щоб їх тут демонструвати. Творення Національної Ради, наставленої в першу чергу, на боротьбу етнічного принципу з політично-економічним буде саможубною політикою свідомого національно, але неграмотного політично українства в кризовому періоді становлення самостійної держави. Українська демократія, щоб відограти позитивну роль в боротьбі українського народу за самостійність, мусить пам'ятати, що боротьба за українську мову з імперською денационалізуючою політикою — це щось зовсім інше від боротьби за ту ж саму мовну культуру з поважною частиною свого народу у своїй державі. Коли перша боротьба була наскрізь позитивною, друга — з погляду на інтереси цілої нації — наскрізь негативна. Висновок, здається мені, цілком ясний: внутрішній розкол нації по лінії культурно-етнічній і політично-економічній працюватиме на користь новостворення московської імперії.

На цьому кінчу і заповідаю, що це останній раз спілкуюся з Вами на потічні теми. Переконаюся, що в ставленні української людини до правлячих структур і дразливих проблем в нічому не змінилося від тридцятих років, в яких ідеологія донцівського волюнтаризму і антиінтелектуалізму оволоділа ментальністю молодого покоління: нехить до ґрунтового пізнання і холодної аналізи таких проблем, які силою своєї многогранности вимагають від автора ширшого викладу їхньої складности, залишається та ж сама й сьогодні. Я мусів висловитися перед Вами — раз із власної психічної потреби та із-за поваги до Вас як українських патріотів. То ж, як собі постелите, так і будете спати. Прийміть запевнення про моє щире поважання до Вас і побажання успіхів на майбутнє. Ваш

Петро Балеї

Пост скриптом: Думаю, що тими думками Ви повинні поділитися з Вашими однодумцями-демократами.

ГОЛОС З УКРАЇНИ — В ДІЯСПОРУ:

Вельмишановний Петре Несторовичу!

Після нашої щирої розмови у помешканні п. Дімарова 22 травня 1996 р., відразу почуваюся зобов'язаний відповісти на Ваше некоректне "не вірю!" у відповідь на моє пояснення, чому листування з Вами з нашого боку було не таким докладним і деталізованим. Ось цитата з Вашого листа до І. Драча і до мене від жовтня 1995 р.: "На цьому кінчу і заповідаю, що це *останній раз спілкуюся* з Вами на політичні теми [підкреслення автора цього листа — п.б.] — далі пояснюючи чому саме, роблячи нам закиди в "донцівському волонтаризмі" та "антиінтелектуалізм".

Коли б я не вірив Вам, я б не писав того, що скажу далі. Моя повага до Вас більше ніж елементарна, тому приймаю Ваш стиль різких формулювань і навзаєм висловлю кілька власних тез, сказати б психологічного (а може й більшого) порядку.

1. Всіх українських інтелігентів я не беруся наvertати до своїх позицій, але тих, хто хоче і мене почути, завжди буду переконувати не бути гравцями на одній клявіші. В цьому бачу спільника у Вашій особі, але тільки тоді, коли Ви повстаєте проти винятковості тоталітарних рефлексів бандерівців, чи ширше галичан. В ідеології, політиці, стилі мислення і спілкування. Але там, де Ви надаєте своїй позиції (цілковито правдиві, на мій погляд, лише *частково*) жорстокості, непоступливості, тієї самої "ексклюзивності", я мимоволі внутрішньо зіщулююся. Почасти я вже встигнув Вам сказати: тон патерналізму щодо нас, в Україні існуючих, з боку представників діаспори (хай найзаслуженіших, найповажніших) є контрпродуктивний. Це і є тон винятковості, тон Бандери — Стецька — пані Слави — Чорновола, тон деструктивний, що, як інакозвуків коливання, руйнує матеріальні об'єкти. А цей зверхній, авторитарний тон батькування руйнує ауру спілкування, навіть однодумців.

2. Ніхто, можливо, Вам не скаже, то скажу я, дурний хохол: ми "совки", підсоветські українці починаємо захищатися від принизливого того тону такими рефлексами — хто ви (з діаспори) є? В громадському сенсі — *американці* українці, але й

американці. Свідомо чи не свідомо ви не можете не бути носіями АМЕРИКАНСЬКИХ уявлень про шкалу різних цінностей — політичних, економічних, соціальних. Крім того, ви не маєте тієї інформації про українське суспільство, яку маємо ми — не лише друкованої, публічної, а й тої дуже важливої, що нею цілодобово опромінює нас все наше життя наяву, навіть увісні. Ви багато говорите слушного на рівні логічних схем і теоретичних постулатів, але "вічно зелене дерев" української реальності ми знаємо краще. Сполучити ваш досвід і минулий практичний, і інтелектуальний з нашим — корисно. Протиставляти — згубно. Принцип не "або-або", а "і-і", принцип доповнюваності — плідний. Принцип категоричного вибору, імперативу — безнадійний. Особисто Ви обстоюєте набагато те саме, та доки не йдеться про Вашу особисту позицію. Вам дорогий Ваш вистражданий, напрацьований інтелектуальний капітал. Нам свій — також. Я щодо Вас це враховую, Ви, щодо нас, далеко не завжди. Ви не вчителі — ми не учні. Ви не приймачі від нас екзаменів, а ми — не складачі їх вам. Ви тикаєте нас носом, мов тих кошенят, що десь написали чи шкоду вчинили. Дозвольте запитати: ви що — хазяї в домі, а ми прибуду, пригріті і утримувані вами? Даруйте.

3. Істотне й те, що досвід діаспори — це досвід поразки. Української поразки назагал. Наш досвід — досвід теж помилок і поразок, але й — актуально — і досвід перемог. Так! Ваш досвід — як вас і всіх нас побили. Наш теж, але й досвід того, як ми били. Це не самозасліплення, не пихатість, не бундючність (покищо і вам, і нам до хизування далеченько). Це реальність. А з реальністю краще все ж таки рахуватись. І не треба намагатися її лукаво перехитрити діаспорними вигадками про те, що незалежність впала на Україну як манна небесна від самого лише Бога та від комуністів. Ми не прагнемо орденів чи записів на скрижальях, але не приймаємо і невдячності — умисної чи "щирої". Ви — наші предтечі, але й ми маємо доста своїх Голгоф. Багато з нас.

4. Американський досвід, як і інші — для нас корисний. Але від американських консервів негри в Африці вмирили — їхні шлунки звикли хай до гіршої, але іншої їжі. Наші конвульсії сьогодні — знасною мірою від американських (західних рецептів). І як рецепти фашизму завадили ОУН, так рецепти Б. Гаврилишина вадять (багато з них) Україні. Чи не пан Гаврилишин головує у фонді Сороса? А знаєте, що одержати

жебрацький (на американські мірки) грант від п.п. Гаврилишин-Сорос блискучому українському вченому (іншим не дають) можна лише після його розлогої про власні ноу-хау? (?!). І полетів-поплив наш геній і сотні (до США) підживлювати своїми мізками не агонізуючу науку України, а могутність США, що вбачає свій інтерес до України в обезброєнні, технологічній кастрації і розглядає як бруствер свого окопу проти Росії. Та ще ринок збуту товарного непотребу (сигарети продаються в Україні з позначкою, що дозволяє їх збувати лише за межами Америки).

Захід завдав нищівного удару могутній (хоч потворній за структурою економіці) Україні (?! — п.б.) як і Росії, як і іншим постсоціалістичним державам (?! — п.б.). Це реальність. (?!). Можна багато сказати про МВФ (міжн. валютний фонд) тощо, але те, що Заходові Україна потрібна як ринок збуту, як економічно африканізована, латиноамериканізована — це зрозуміло нам тут. А вам? Чи вам уже ніяк не виборсатися з полону півстолітнього досвіду вашої героїчної, але повчальної лише поразкою боротьби і хочеться, щоб і ми слухняно йшли "вперед" (за вами) з головами, оберненими назад?

"Ви" — стосується не Вас особисто, але, гай-гай, і Вас частково. В тій мірі, як і Ви дезавуюєте Драча і Ковтуна, утотожнюєте їх з усіми "українськими інтелігентами (конгресуючими)", не зупинившись перед тим, щоб їм боляче дошкулити. І маєте рацію. Вас болить, але й нас болить. Шкода, що часто це різні болі. То ж не ображайтеся і за мою відвертість, можливо в чомусь вона буде Вас інформативною. (О! Ще й як!.. — п.б.)

5. Коли вже дошкуляете занадто, зринає в душі неконтрольоване: Ви, американці, маєте доляри. На здоров'я! А ми маємо — Україну. Хвору, в муках, може ми й не зумемо їй зарадити, але щодня, щогодини мучимося її болями, сидимо біля ліжка (це ми всі на цьому ліжку) і сподіваємося вилікувати. Себе, Україну. А діяспорні великі лікарі заходять до нашої палати навіть без халатів, не витираючи ніг і гидливо споглядаючи наші виразки, влаштовують над нами свої теоретичні конзиліуми, як то файно лікують в Америці чи в Канаді. Дякуємо.

Звичайно, я переборшую, гіперболізую. Для виразности. Кажу щось несправедливе щодо діяспори Заходу. Але не більше, ніж вона щодо нас. Моя несправедливість дзеркально відбиває вашу, унаочнює. Тільки й того. То ж погляньмо в дзеркала — ви в наше, ми у ваше. І заспокіймося. І спробуймо стати

взаємно вічливими. Якщо зможемо. І облишмо сікатися один до одного. Якщо зуміємо.

П[ост] С[крипту]

Гріх промовчати про витрати діаспори на наше злиденство — непродумані, безладні, часом недоречні, але — витрати, самопожертву. Та от, цікаво: в Україні хмари фінансистів і підприємців з усіх західних усюд. А де серед них діаспорні українці. Ліга меценатів п. Яцика? Знову милостині? А де ліга українських підприємців — вітчизняних і діаспорних? Де ліга професіоналістів? Що, чого забракло, щоб зрозуміти: фабрика паперу в Україні, збудована з допомогою того ж п. Яцика чи інших удатних українських бизнесменів з-за океану — це справжні ліки для України, а не лише харчі та одешинка для українських дітей, не кажучи вже про викинуті даремно гроші для т.зв. "політичних партій" — цих клік політиканів та егоїстів.

І останнє. От, коли порозуміємося отак по-людськи, тоді порозуміємося і науково, інтелектуально, методологічно, стратегічно, тактично. Тоді кожна вартісна думка з обох боків не знищуватиметься в зародку нашою затятістю, зацикленістю, закомплектованістю, а зростатиме урожави (?) для нашої спільної України.

Лист — суто приватне,* хоч я його й підписую:

з правдивою повагою —

Володимир Ковтун

Голова Секретаріату "Конгресуючої інтелігенції"

23 травня 1996 р., Київ.

Пост-Пост скрипту. Єдине просив би — не вибачатися, не говорити, що й на гадці ні Ви, ні Ваші колеги не бажали нікого зневажати й ображати. Отож то й бо... Нетолерантність чи не робиться нашим природним, нормальним станом. ВКов.

* Ніяк не згоден трактувати цей лист як "суто приватне", бо мовиться тут про зовсім не приватне, і автор не підписаний як приватна особа, а як Голова Секретаріату публічної асоціації, про напрямні праці якої українська спільнота має право знати, що всі радянські республіки мали потужну економіку, яку завалив Захід; що США розглядає технологічно кастровану Україну як бруствер свого окопу проти Росії, а під час миру потребує Україну як ринок збуту для безвартісних злишків своєї матеріальної продукції; що Гаврилшин увійшов у спілку із Соросом, щоб вихолостити Україну з інтелекту (чого, "очевидно", Москва ніколи не робила); що вимушений укр. емігрант в Америці аж ніяк не міг залишитися "щирим українцем", і що його щира журба над долею понівеченої підяремним довголіттям України ображає "совка" Ковтуна — вірного сина Неньки України... П. Б.

ПРО ХРОНІЧНУ КРИЗУ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

(Причини і наслідки)

У четверту річницю незалежності України, проголошеної 24 серпня 1991 року, президент Леонід Кучма виголосив промову в роді тих промов, що їх виголошує американський президент на спільній сесії конгресу і сенату в присутності дипломатичного корпусу (state of Union), тобто про стан речей в державі. Окремо Президент звернув увагу на крайньо-ліві та крайньо-праві ідеологічні розбіжності політичних сил в сучасній Україні, які — коли вчасно не приборкані засобами внутрішньої безпеки, можуть знищити політичну незалежність України. Ствердив, що закріплення державности на принципі виключно автохтонно-етнічному виявилось безуспішним у конкретних умовах, що були створювані в Україні русифікаційною та економічною політикою.

”У цьому зв’язку, — говорив Президент, — заслуговує на державну увагу українська національна ідея. На жаль, вона не принесла бажаного згуртування, і насамперед через те, що у неї від початку було закладено не державно-політичний, економічний, а переважно національно-етнічний зміст. На цьому вкотре доводиться наголошувати, оскільки на адресу Президента подекуди лунають звинувачення у запереченні взагалі національної ідеї. [Я] глибоко переконаний: це велика гуманістична ідея боротьби за щастя, добробут і свободу українського народу; ідея, що ґрунтується на глибоких історичних традиціях, які ведуть свій родовід з життєдайних джерел Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, козацької держави; ідея, яка стверджується розвинутою економікою, досягненням культури і науки, надійними гарантіями прав і свободи людини”.

Передбачливість Президента, що його зустрінуть обвинувачення ”в запереченні взагалі національної ідеї” справдилися на ламах різних пресових органів. З усіх нам відомих критичних

оглядів президентської промови, ми спинилися на статті Анатолія Камінського, відомого й шанованого автора багатьох політологічних праць, видаваних у діяспорі. Стаття була опублікована в "Свободі", від 18 вересня, ч. 176, під наголовком: "То ж про яку національну ідею йдеться?..".

Цитуючи вище наведений абзац із промови Президента про те, що в теорії і практиці українських національних сил акцент було ставлено "переважно на національно-етнічний зміст", а не "державно-політичний, економічний", критик робить висновок, що Президент протиставить фактори державницько-політичні й економічні національно-етнічним, а "таке протиставлення цих двох елементів, на жаль, виглядає не тільки штучним, а й політично (і політологічно) невластивим, щоб не сказати недоречним і дивним".

"У світлі цього, — провадить далі Камінський, — його [Президента] твердження на іншому місці, що "орієнтація на національно-етнічні пріоритети певних політичних сил та прошарків населення поглибили політичну неоднородність регіонів України", має виразно односторонній 'оскаржуючий' підтекст, опертий не на об'єктивній аналізі фактажу, а на суб'єктивному намаганні доказати правильність власного політичного курсу. Якщо йдеться про згадані 'певні політичні сили і прошарки населення', що під ними, припускаємо (!), Президент розуміє передовсім демократично, національно-патріотичні сили, то якраз вони радше недостатньо акцентували на практиці, у свій час, мовнокультурні етнічні 'пріоритети' і, як кажуть в народі, перегинаючи подекуди палицю в напрямі запевнення національних прав національним меншинам (...), привели до витворення ситуації, в якій російський шовіністичний елемент отримав зелене світло для своєї імперської антиукраїнської діяльності, виразно спрямованої на підрив і розвал української держави".

Значить, щодо останнього речення, Камінський свідомий того факту, що на території України такі російські шовіністичні сили існують. Знаючи це, він, безперечно, також знає, що в пригожий час ці російські шовіністичні сили — конфронтовані з українськими шовіністичними силами (а в нас вони також є!) — без сумніву підуть і на червоне світло, полягаючись на своїх надійних покровителів — імперських демократів нової Росії. Президент як передбачливий політик знає, а його критик як

політолог, повинен знати, що удар сильнішого, занесений "в холостую", ефективніший в користь слабшого від його прямого протиудару.

Нам трудно погодитись з "припущенням" нашого політолога, що натякаючи в своїй промові на "поглиблення політичної неоднородності регіонів України, Президент мав на увазі демократично-патріотичні національні сили, які "недостатньо акцентували на практиці, у свій час, мовно-культурні етнічні пріоритети", бо подекуди це ж був і є політичний курс самого Президента. Те, що він мав на думці, виразно стверджене в наступному абзаці із його промови:

"Небезпека конфліктів чатує на нас і в інших сферах суспільного життя. Певні політичні сили зорієнтовані на загострення ситуацій і на силовий тиск на державу у вузько корисливих цілях. Хотів би застерегти від таких невважених і небезпечних кроків. Не так вже і важко спровокувати конфлікт у нестабільному суспільстві; льокалізувати його власними силами нерідко майже неможливо. Як свідчить дослідження з кінця 80-их років, майже дві третини внутрішніх конфліктів у державах були інтернаціоналізовані. Отже, тим політикам, які під гаслами захисту держави чи своїх співвітчизників провокують протистояння і зіткнення, варто напам'ятати: у кінцевому підсумку вони працюють не проти окремих політичних сил чи урядовців, не проти Президента, а проти України і її народу".

На протязі нашої цілої історії внутрішні конфлікти і протистояння на ґрунті міжусобиць князів, гетьманів і самозванців проти легітимної влади завжди доводили до втручання зовнішніх сил і до ліквідації всіх починів здоровими силами в напрямі оздоровлення чи відновлення держави.

Які ж заходи пропонує Президент, щоб не дати зовнішнім силам причини для втручання у внутрішні справи української держави?.. Ось вони:

"... виробити таку систему суспільно-політичних відносин, яка забезпечила б узгодження різноманітних інтересів (й) у цивілізованій формі розв'язання неминучих суперечностей; ... нам треба не лише наповнити новим змістом національну ідею, а й виробити і активно втілити нову ідеологію державотворення... з надійними механізмами відторгнення ультрарадикальних сил та попередження політичного екстре-

мізму в усіх його виявах. Останнє набуває особливої актуальності, зважаючи на те, що в Україні мають місце рецидиви у правого екстремізму, іноді з ознакою фашизму. Ми повинні не лише відкрито попередити про це людей, а й вживати адекватних заходів і робити це сьогодні, бо завтра може бути пізно. Хотілося б, щоб над цим, врешті-решт, замислилися політики, які будь-що намагаються нав'язати свою лінію будівництва держави, ховаючись за спину бойовиків". [Бо] "Неупереджена економічна та політична аналіза, оцінка ситуації з точки зору геополітики дає підстави стверджувати, що саме самостійна незалежна Україна — сьогодні оптимальна форма, форма виживання народу".

Президентська позиція Леоніда Кучми нав'язувала йому таку сублімовану форму вислову. Проте, немає сумніву, що в розумінні Президента тими конфронтаційними силами в сьогоdnішній Україні є: з одного боку залишки більшовицько-російського шовінізму, а з другого — частинно відродженого в західних областях і частинно імпортованого з діаспори організованого націоналізму під чорно-червоними прапорами бандерівської ОУН, яка — володіючи добре організованими низовими кадрами і фінансами — потрапила протягом чотирьох років приєднати до своїх політичних акцій всі фракції оригінальної ОУН, що постали на протязі 40-их і 50-их роках. Завдяки своїй видавничій діяльності в Україні та імпортові ідеологічно-політичної пропагандивної преси, бандерівці потрапили поширити свої впливи і на свіжо формовані демократичні партії. Оскільки вороже наставлення й акції ліво-більшовицького й російсько-шовіністичного фронту є для нас samozрозумілі, то ж звернемо свою увагу на сили із права — сили українського екстремізму й шовінізму у своїй державі. Розходження між Президентом і тими силами "правого екстремізму" є поважні й глибокі під більше ніж одним поглядом. Тут ми зупинимося над пріоритетах у державному будівництві в особливих після-советських умовах.

З уваги на те, що сьогоdnішній "свідомий українець" у свому "священому" розумінні "національного патріотизму" не хоче знати фактичного стану річей у своїй новопосталій державі, він робить останні зусилля заклепитися у своїй десятиліттями плеканій ідеологічній утопії, для якої у сфері мирного співжиття з реальною складністю в успадкованій від Радянської Союзної Республіки суверенній державі немає місця. Утопійна концепція

побудови монолітної нації, тобто монолітної держави, під поглядом етнічної сукупності, ідеалістичного світогляду і монархічної політичної системи, так глибоко врізалася в ментальність західньо-українського націоналіста, що при зустрічі з реальною Україною, він відмовляється прийняти її за свою, і одночасно не знаходить у своїй ідеологічній системі засобів для втілення своєї літературної України в життя народу, в його сучасній політично-соціальної та економічній складності. До трив'яльних буденних питань цих прозаїчних складностей ідеологи й міто-творці революційної концепції українського організованого націоналізму не знижувалися — це справа революційної звершеності. Чим ця революційна звершеність мала б кормити свої революційні маси, в що мала б їх зодягати і як оргівати у зимову стужинь? — всі ці "дрібниці" завжди були і залишилися по сьогоднішній день поза увагою ідеологів: їх розрішить народна стихія, звільнена від ворожої політичної окупації й чужої їй духовости.

Історична роль українського організованого націоналізму — силою незалежних від нього умов — обмежилася маніфестацією українського народу в його прагненні стати суверенною, політично самостійною державою, тобто НАЦІЄЮ в розумінні загально прийнятої політології Заходу. Ідеологічно, ця маніфестація ніколи не відхилялася від принципу етнічної культури в усіх категоріях себевияву, уважаючи що всякий ухил у бік економізму і політичної доцільности в умовах даного часу невідхильно доведе до "України без українців", що в світлі історичного досвіду Західньої Європи і обох Америк утрачає всяку віродостойність.

Українська інтелігенція, що перед Великою революцією визрівала в теоретичному підсонні Марксового історичного матеріалізму та ідейного інтернаціоналізму, клала радше акцент на економічний егалітаризм (безкласове суспільство). Етнічний принцип як "тимчасовий залишок буржуазного націоналізму" (національне по формі), в ідеології "революційного пролетаріату" було згори призначене в архів історії. На жаль, та ідеологічно марксистська інтелігенція думала, що в культурі українського здекласованого народу немає нічого із "буржуазного націоналізму" і, очевидячки, не знала ідеологічно-політичної публіцистики Леніна, в якій є ось така повчальна думка: "Лозунг національної культури є буржуазний, (а часто і чорносотенно-клерикальний) обман. Наш лозунг є *інтернаціональна культура*

демократизму і всесвітнього робітничого руху”. (Підкреслення моє.)

Хоч і як дивно може це виглядати для поверхово обізнаної людини із фактом ідеологічної поляризації в лоні української інтелігенції — обидва наголоси в державницькій політиці української інтелігенції мають свої коріння в російській політичній культурі і в російському православ'ї.

Перша лобова конфронтація цих двох концептів політичної активізації народних мас за політичне усамостійнення України відбулася в роках Другої світової війни. Якже глибоко був поражений молодий учасник т.зв. похідних груп — вихований і до жару наснажений чистим безкорисним патріотизмом ідеологічного зразку ОУН, коли його пропаганду за “самостійну, соборну, монолітну і від нікого незалежну Україну” зустріла підсоветська людина таким вульгарним і практичним питанням: “А якою та Україна буде і чого мені від неї сподіватися?”...

Не багато змінилося на “визвольному фронті” від сорокових до дев'ятидесятих років в ідеалістичному погляді на силові пріоритети в розбудові окраденої Москвою української держави. Коли Верховна Рада УРСР під проводом Леоніда Кравчука проголосила 24 серпня 1991 року ту республіку політично незалежною Українською Державою, еuforia в усій західній діаспорі була велика і щира в усіх без уваги на партійну чи безпартійну приналежність. Такою ж була охота в діаспорників відвідати рідну землю без страху перед арештом КГБ, відсвіжитись і надихатись звільненою з-під русифікації рідною культурою...

Повертається патріотична людина, яка й гірко запрацьованого гроша не пожалувала на всякі національні цілі — включно з Україністичними Студіями Гарвардського Університету — і говорить з невеселим виглядом обличчя: “Ще у Львові — пів біди, але в Києві людина просто задихається: на кожному кроці чуєш тільки російську мову і навіть в родинному спілкуванні”...

Дивно воно, що той діаспорник не “задихається”, коли в його родині онуки — а буває й діти — розмовляють між собою не мовою Шевченка, а Байрона... Ну, що ж — звичка, мовляв. Воно ще дивніше, що він американську невимушену звичку сприймає з вибачливою посмішкою. Він також із розумінням ставиться до режимною атмосферою вимушену звичку своїх небожів в Галичині, які — йдучи від підміського села на роботу — говорять між собою по-українськи, а ступивши на поріг

заводу, починають між собою по-російський, бо "інакше не можна"... Коли ж ця "звичка" увійшла в народні маси під небувалим терором голодомору, масових розстрілів, заслань у сибірську тундру і щоденного сексотства, вона нашому національному паломникові відбирає охоту другий раз їхати в "ті сторони"...

Поділ на ґрунті ідеологічно-концепційному в інтелігенції на Заході поглиблювався зараз після Першої Світової війни. Маю на думці інтелігенцію, яка у висліді чергових трагічних неуспіхів у своїх політичних зусиллях була змушена покидати рідні землі, і цю, що виростала і засвоювала собі знання про "рідний край" з історичних і мемуарних творів авторів-свідків "буревійної доби". Ті історичні твори і спогади очевидців причинилися до різкого поділу української інтелігенції, на захід від Збруча, на два антагоністичні табори: на тих, що описували ту буревійну добу, і свою та своїх однодумців ролю в тій добі, і на тих, що намагалися виробити собі власну думку про ту добу з голих історичних фактів, яких не могло пропустити старше покоління у своїх споминах. Гостра і не раз лайлива дискусія між старими і молодими зводилася до питання: хто завинив і в чому була провина, що звела велику нагоду нанівець?

"Старі" у своїх коментарях доводили, що причиною політичної катастрофи в роках 1917-1920-их було брак національної свідомости в народніх (головним чином селянських) масах та недостання кількості свідомих, політично грамотних і професійних одиниць для ідеологічного та організаційно-адміністративного опанування анархізованих більшовицькою пропагандою народніх низів.

"Молоді" доказували, що спонтанні маніфестації цивільного населення і українізованих частин імперської армії в користь Центральної Ради, на яку вони дивилися як на легітимний уряд своєї держави, доказують, що і відповідний рівень свідомости, як не національної в політичному значенні, то в етнічному розумінні, завжди в народі існувала, і що інтуїтивна тяга до власної самостійної держави була набагато сильнішою в народі, ніж у проводах обох соціалістичних партій — соціал-демократичної робітничої Винниченка і соціал-революційної Грушевського, — для яких перемога соціалістичної революції і статус автономної української республіки у відновленій на демократичних основах Росії були головною метою діяльності Центральної Ради, монополізованої інтернаціоналістичними соція-

лістами. Дуже колючим закидом "молодих" проти соціалістів тої доби було їхнє "запопадливіше піклування правами національних меншин, ніж долею українського народу", що в результаті дало негативні наслідки.

Цю свою невдачу в меншостевій політиці могли б соціалісти легко пояснити, але для того треба було розкрити в ім'я історичної правди оту фатальну — до крайностей наївну економічно-соціальну політику Центральної Ради. Йшлося в першу чергу про росіян, поляків, жидів і всіх інших, що репрезентували вклади іноземного капіталу в Україні. З лівої руки Ц. Рада щедро наділяла їх, на рівні з українцями, громадянськими правами на захист, плекання і розвиток національних культур, а з правої законом про націоналізацію позбавляла їх права власності на родинні маєтності, засоби виробництва та інституції публічного фінансування. А щоб такий свіжо-пролетаризований помещик, індустріяліст і фінансист міг повноправно активізувати себе в політичній кар'єрі, він повинен був стати членом котроїсь соціалістичної партії рідної йому "національності".

При таких класових передумовах в Українській Народній Республіці, говорити сьогодні про брак професійних кадрів для побудови владних структур у тій республіці, це просто непристойно. Ясно, що серед революціонерів обох соціалістичних партій таких державотворчих кадрів не було, бо вся політична освіта в тих партіях була спрямована на руйнування держави, а не на побудову.

Уявімо собі, що в сьогоднішній українській державі пощастило силам організованого націоналізму викинути за борт політичного життя всю цю політичну еліту, яка на протязі 74-ох років зберігала державницьку структуру України, і вже 5 років зберігає внутрішній соціальний мир, розбудовує внутрішньо- і зовнішньо-політичні стосунки глобальних розмірів і якомось латає зруйновану союдами народню господарку країни!.. Але це ж якраз те і сталося: професор, який на протязі свого життя не мріяв про самостійну державу в Україні, став головою ідеологічно-партійного "парламенту"; письменник сюжетних повістей був обраний прем'єр-міністром; бухгалтер і журналіст — головнокомандуючим збройними силами, а студент медицини*

* Тим медиком був Тиміш Олесіюк, холмщак, посланий у Холмську губернію формовану царським режимом 1912 р.

був посланий в колишню губернію для організації адміністративного апарату — бо успадкована від імперії "буржуазна" політично-адміністративна еліта була ненадійна для соціалістичної влади під соціально-ідеологічним поглядом, а для опозиції тодішніх націоналістів, що стояли на принципі етнічно-культурнім, під поглядом національним, тобто чисто етнічним.

В історії, писаній сьогодні "свідомими українцями" читаємо: національні меншості "традиційно опинилися у ворожих українській державі таборах". А що ж їм залишалось робити перед перспективою нової держави, яка пропонувала їм соціальний стан парія?.. Цілком природньо: одні пішли до Денікіна, другі потяглися в Польщу, а треті, забравши із собою що далось взяти, емігрували в Західню Європу й Америку. Але ж усі вони — під смертельною загрозою більшовицької революції в Україні, у власному інтересі доклали б усіх сил (а тільки вони були тою силою й вони мали ті знання, без яких держави не творяться!), щоб цю державу рятувати: за Ц. Ради (рік 1917) — перший раз; за Гетьмана (рік 1918) — другий раз; за Директорії (рік 1919) вже порядку тій державі не було. Чи навчився чогось сучасний "свідомий українець" від цих історичних фактів?..

На переломі двадцятих-тридцятих років на захід від Збруча, соціалістам-емігрантам і доморослим в Галичині й на Волині, політично було набагато зручніше погодитися з націоналістами, що в побудові української держави не можна полягати на "національні меншини", ніж виявляти цілу правду про пустословне кокетування національних меншин Центральною Радою.

В тридцятих роках вирішально перемогла націоналістична теза про недопустимість меншин до державно-творчих процесів в Україні, до чого в поважній мірі причинилися внутрішньо-політичні переміни в Італії двадцятих років і в Німеччині тридцятих. Центральну Раду стали називати демократичною інституцією, а тодішніх соціалістів демократами. Все це, однак, не заваджало політичним партіям ставляти у свої програми фрази про "рівноправність національних меншин в українській державі в питаннях національної мови, культури й політичної участі в межах конституції". Сьогодні ніхто із національних меншостей не вірить уже в цю обрядову фразу демократичних конституцій, якщо тих меншостей не видно на найвищому рівні владчих структур.

На еміграцію після Другої світової війни націоналісти — особливо ОУНБ — вийшли з поважним політичним капіталом.

Під їх прапор почали тягнутися і безпартійні емігранти, які потребували політичного камуфляжу теж-націоналістів перед підозрою окупаційної влади аліантів в коляборантстві з німцями. Хоч ставка організованого націоналізму на революційно-збройну боротьбу власними силами з подавляючими силами ворогів показала в практичному застосуванні утопійною, вона накинута себе всім угрупованням політичної еміграції своєю романтикою трагічного героїзму. Навіть політична партія східньо-українських емігрантів, організована Іваном Багряним, не могла обійтися без революційного ярличка: Українська Революційно-Демократична Партія. І так, у політично-патріотичних організаціях, як громадського, так партійного типу, принцип етнічно-культурний отримав своє завершення у збройній революційності власними силами.

В іншому напрямі пішов розвиток стосунків української автохтонної інтелігенції з меншостями етнічної натури під впливом соціалістично-комуністичної ідеології, що в дев'ятнадцятому столітті просочувалася із Заходу почерез щільну царську цензуру. Наголос тих ідеологій на матеріальну сторінку в загально-людських стосунках притуплював різкість різниць між етнічно-культурними групами і відставляв їх на задній плян.

В українському народі навіть провідні індивідуальності, активно діючі в боротьбі за визволення, свою ворожість звертали проти автократичного царського режиму, вбачаючи в російському народі й його інтелектуально розвиненій інтелігенції радше союзника ніж ворога. Всякі цензурні закони валуївсько типу клалися на рахунок царської бюрократії, однаково ворожої, як для українського народовця так і для російського соціаліста. В наслідок витиснення української мови тією бюрократією із сфери друкованого слова, російська мова стала єдиним засобом для розвитку і вияву відродженої в 19-му столітті української політичної й наукової думки: "Історія русов", історичні монографії Костомарова, публіцистика Драгоманова в російських журналах, економічні праці Туган-Барановського, "Українская жизнь" за редакцією Петлюри й багато інших українських авторів. Більша половина літературної спадщини М. Гоголя з українською тематикою, а його "Тарас Бульба" російською мовою став свого часу чи не українською епопеєю. Поєми російського поета Кіндрата Рилєєва про Наливайку, Мазепу, Войнаровського російською мовою, а "Дума про Богдана Хмельницького" українською — емоційно не поступалися перед

найкращими зразками українських поетів про ті історичні постаті. Факт, що автор громовержних поем проти імперської політики царів на Україні, Тарас Шевченко, писав свій інтимної натури щоденник на російській мові, був серед його сучасників і пізніших літературознавців загально відомий і не викликав будь-яких негативних проти нього суджень. Російська мова у внутрішньому спілкуванні української інтелігенції не робила з українця росіянина, як і не робить тепер, і перед революцією на фоні українськомовного масиву народніх низів, це було зником-явищем.

В усіх програмах політичних партій наголос був завжди на соціально-політичні й економічні питання. "Земля і воля" — революційне гасло в імперії доходило до українського селянина й робітника частіше російською мовою ніж українською. Відомо ж, що бажана вістка робить і післанця милим. Грамотність в Україні дев'ятнадцятого століття заводилась російською, не українською мовою, а під час революції 1917 року наради в Центральній Раді відбувалися не на тему мовно-культурних питань, а про демобілізацію українізованих частин імперської армії, про ліквідацію фінансово-індустріальної "буржуазії" і, врешті, про знесення в Україні приватної власности на всі природні ресурси і засоби виробництва. Промови й дискусії партійних делегатів від російської меншини і жидівського "Бунду" велися на російській мові і нікого це з-поміж автохтонних українців у тій Раді не дивувало й не вражало. Публічну дискусію в пресі з російськими централістами, які доводили, що відокремлення України в окрему суверенну республіку загрожувало б соціалістичній революції в цілій імперії, Винниченко як перший перм'єр провадив російською мовою; і раз доводив, що територія української республіки економічно не є самовистарчальна, а тому її політична самостійність не є можлива, а іншим разом обіцяв російським централістам, що коли б він набрав переконання, що державний статус України буде противний інтересам інтернаціонального соціалізму, він "мав би настільки мужности, щоб від самостійности відмовитися". Виступлення т.зв. Національного Союзу (Винниченко-Петлюра) проти гетьманської держави 1918 р., яке в спогадах зазбручанських емігрантів пояснювалося, як виступлення в ім'я української національної чести, культури й мови, фактично було мотивоване двома моментами, які не мали нічого спільного ні з честю, ні з культурою українського народу: 1) поверненням

гетьманського уряду прав на приватну власність; 2) соромом українських ідеологічних побратимів перед російською соціалдемократією (більшовиками) за вигульк українського монархізму в розгарі пролетарської революції, коли Ленін брутально ліквідував цілу царську родину. Домовлення Винниченка з послами Леніна, з Раковським і Мануїльським, проти гетьманської держави не відбувалося на ґрунті "чести й культури" українського народу, а для рятування в Україні "здобутків жовтневої революції".

Ті "здобутки жовтневої революції" несли із собою в Україну цілковите заперечення права на розвиток і процвітання національної (етнічної) культури українського народу.

Виринають питання, яких ніхто в нашій політичній літературі не пробував пояснити, а саме: 1) Який зміст укладали українські соціалісти-комуністи в гасло "національна культура" українського народу, якому залишалося місце в "інтернаціональній культурі демократизму і всесвітнього робітничого руху"? 2) На чому в ідеологічних основах більшовизму спиралося гасло "українізації України" етнічно українських більшовиків у двадцятих роках?

Ад. 1) Микита Шаповал у видаваній і співредагованій ним же "Українській хаті" (1909-1914) писав: "У нас немає предків гідних пошани. Різні хами — розбійники, гетьмани, полковники, сотники, ченці, козолупи, шинкарі та інші творці нікчемности, руїнники нації (!), гнобителі й запроданці своєї свободи... Культуру наших предків, в образі наших київських та інших гравюр, віньсток і т.п. сміло кидаємо в піч" (Остап Войнаренко (Василь Ємець), "До нової Полтави", ст. 20).

Що ж залишалося з гасла "національна культура"? Тільки народня мова, яку наші інтернаціоналісти залишали як засіб донесення до народних ма ідей нової цивілізації Маркса-Леніна. Тільки мова мала визначати "національність культури по формі" — навіть не побут українського селянина й його етнічні традиції, бо "селянство" за окресленням Маркса, це "варваризм у цивілізації", чисто "історичний елемент", засуджений діалектикою історичного матеріалізму на ліквідацію.

Мова — тільки мова була тим елементом по-формі, яким визначалася участь українського народу в асиміляційному процесі до злиття всіх національностей в комуністичне суспільство всесвітнього пролетаріату.

Ад. 2) Діалектика марксизму дозволяла в питанні націона-

лізму на "крок узад". У відношенні до ідеології "революційного пролетаріату" той "крок" був негативним, але в боротьбі пролетаріату з монархізмом і капіталізмом він був позитивним, бо був тимчасовим союзником проти сильнішого противника. Цей ідеологічно "негативний крок" у пропагандивній практиці Маркса ми бачимо в його обороні ірландського націоналізму в боротьбі з англійською імперією, і Леніна в його симпатіях до галицьких українців, які під окупаційною адміністрацією царської армії 1915 р. втрачали інституції національної культури та її розвитку "на єдиному клаптику української землі, де під конституційною монархією вони мали, порівняльно, свободу плекати свою мову і розвивати свою національну культуру". Другий раз цей "крок узад" Ленін застосував з кінцем воєнного комунізму і на початках нової економічної політики 1921 року. Селянство, особливо українське, було до краю виснажене "развйорстками" і голодне на промислові продукти першої потреби. То був ще час, коли Ленін боявся вибуху селянського бунту, якщо доведене до розпачі. Щоб оминати господарську катастрофу і запобігти голодові, Ленін переконував Політбюро, що "крок узад" до капіталістичної продукції в хліборобстві заспокоїть селянство, а воно в свою чергу нагодує центральні російські міста і заситить державу забіржжям і оліями. Радгоспи організовані владою на декотрих панських економіях і хуторах "куркулів", та заселені сільським люмп-пролетаріатом, коштували державі грубі мільйони в субсидіях. Цей "крок назад" Леніна залишився в пам'яті української інтелігенції як найсвітліший період підсоветського режиму, не тільки під економічним поглядом, але й культурно-творчим та демографічним українських міст: наплив сільської молоді до міст по науку і заробіток, перетворив русифіковане "національними" меншостями в українське.

Останній "крок узад" Леніна був мотивований чисто політичним міркуванням щодо тактики супроти "суверенних" і тільки ідеологічно спаяних з Москвою республік, і супроти закордону, на опінії якого Ленінові, в ході закріплення його революції, дуже залежало.

У 1922 році Ленін був уже тяжко хворий і його владна хватка в Центральному комітеті комуністичної партії значно послабла. Сталін, знаючи, що дні його учителя і протектора вже почислені, підготовляв позакулісово ґрунт під своє спадкоємство. Використовуючи "великоруський шовінізм", Сталін на спілку з

Молотовим підготували проєкт покінчення з правовим статусом й політичним суверенітетом народних соціалістичних республік, і перетворення їх в автономні краї та області Російської Соціалістичної Радянської Республіки. Проєкт був розісланий республіканським центральним комітетам, де він викликав бучу протестів. Ленін зажадав пропозиції того проєкту. Довідавшись, що Політбюро комуністичної партії в Харкові сталінського проєкту навіть не обговорювало, він знав, що насильне здійснювання того проєкту викличе велику "сквоку", а "сквока" знищить розпропагований внутрішніми й західними соціалістами міф (міф) про "нову цивілізацію" на Сході Європи. Голосний політичний, а то й збройний конфлікт советської Росії з іншими національними республіками дуже поважно загрожував би новоімперським плянам Леніна. Користуючись бездискусійним авторитетом, він запропонував надрядну державну структуру: Союз соціалістичних, советських республік як рівних з рівними, щоб "не давати самостійникам поживи, не знищувати їх самостійности" і обіцяв "зїсти великоруський шовінізм здоровими ще зубами", як тільки подужає.

В усіх тих періодах ленінської національної політики "національна політика по формі і соціалістична по змісту" була комуністичною партією, а від 1922 року всесоюзна, в Україні толерована і, навіть, пропагована політичним курсом т.зв. "українізації". Українізаційна політика того часу надзвичайно посприяла розвитку української літературної творчості і на протязі 20-их років вона досягнула просто клясичного рівня в окремих жанрах. В окремих випадках та творчість наважувалася переступати межі "соціалістичної по змісту". Нога в ногу із тим розвитком літературної творчості (поезія, проза мистецького слова) йшла наукова література (педагогічна, літературна критика й теоретика). Ввесь той вигульк українського літературного генія знаходив своє політично-правне оперття на той "крок узад" в національній політиці Леніна. В задумах комуністичного проводу той період був мотивований чисто політичним опортунізмом, спрямованим на закріплення політичної влади на окраїнах імперії й відбудови економічної продукції. На переломі 20-их і 30-их років, Центральний комітет компартії під диктатом Сталіна вирішив покінчити з "капіталістичним ухилом" в економіці і з ідеологічно-негативною політикою в питанні національної культури, бо опортуністичний курс Леніна ставав небезпечним для монопольної влади проводу комуністичної партії, і його полі-

тична доцільність в закріпленні комуністичної влади, в реставрації економічної продукції і продовольчих запасів держави вичерпалася.

Починаючи з року 1928 Центральний комітет ВСКПартії стає на позиції "ідеологічно позитивні" в питаннях національної культури і буржуазного націоналізму. Ті позиції ідеологічно позитивні в цих питаннях були також чітко накреслені в категоричній формі і бездискусійної важности самим Леніном. Стосовні цитати (дивись нижче) з різних ідеологічно-політичних та пропагандивних публікацій Леніна:

"Марксизм непримирений з націоналізмом, хоч би він був найбільш справедливий, 'чистесенський', тонкий і цивілізований. Марксизм висуває на місце всякого націоналізму — інтернаціоналізм, злиття всіх націй у найвищій єдності".

"Марксизм це принцип інтернаціоналізму і непримиренної боротьби проти зараження пролетаріату буржуазним націоналізмом, хоч би й найвитонченішим".

Що в розумінні Леніна є "буржуазним націоналізмом"?

"Ми вважаємо буржуазним націоналізмом ідею 'культурно-національної автономії', ми не згодні з тим, що найкращим шляхом організації пролетаріату є роздроблення його по національних куруях..."

"Лозунг національної культури є буржуазний (і часто чорносотенно-клерикальний) обман".

"Коли йдеться про пролетаріат, то протиставлення української культури в цілому великоруській, теж у цілому, означає найбезсоромнішу зраду інтересів пролетаріату на користь буржуазного націоналізму".

"Всяка проповідь відокремлення робітників одної нації від другої, всякі нападки на марксистське 'асиміляторство', всяке протиставлення в питаннях, що стосуються пролетаріату, однієї національної культури... іншій національній культурі, є буржуазний націоналізм, з яким обов'язково нещадна боротьба".

"Факт асиміляції великоруського й українського пролетаріатів безсумнівний і цей факт безсумнівно прогресивний".

"В кожній нації є дві національні культури — культура Пуришкевичів і культура Плеханова... Можливість єднання з великоруським свідомим робітництвом, з його літера-

турою, з його колом ідей обов'язково всіма силами ловити, використовувати, закріпляти — цього вимагають корінні інтереси як українського, так і великоруського робітника”.

Курс ідеологічно-позитивного марксизму зустрів культурне відродження України 20-их років лобовою атакою, насамперед ліквідацією інтелектуально-наукової еліти: судилища членів сфабрикованої НКВД Спілки визволення України — фактично за їхню ідею культурно-національної автономії, що в ленінській ідеологічно-догматичній інтерпретації було виявом буржуазного націоналізму, тобто нічим меншим, як ”найбезсоромнішою зрадою інтересів пролетаріату”.

Ця внутрішньопартійна боротьба київського фєвдала з московським сувереном за своє ”національне по формі” обличчя і за максимум своєї політично-економічної автономії у своїй радянській республіці, — у своїй сублимній формі вона зводилася до боротьби за перемогу першого Леніна — діалектично-політичного, над другим — ідеологічно-догматичним. Київ (тоді ще властиво Харків) намагався довести Москві, що перший Ленін є справжнім послідовником і виконавцем марксистської політичної лінії поєднання й злиття пролетаріатів окремих народів шляхом обопільно сприяючої еволюції на ґрунті взаємного цінування атрибутів, як політично-ідеологічної так і формально-культурної ідентичности партнерів.

Московський суверен непохитно відстоював другого — ідеологічно-догматичного Леніна, для якого толеранція, а тимпаче сприяння етнічно-культурним атрибутам зовнішньої маніфестації будь-якої окремішности — це сприяння буржуазному націоналізмові, який хотів би бачити пролетаріат поділений в окремі курії, за принципом національних (точніше етнічних) культур. Всяке зливання різних в єдине ніколи не відбувається навколо абстрактної ідеї. Єдність найчастіше ініціює вже існуюче політичне тіло більшої біологічної та економічної ваги. У східньо-європейсько-азійському обширі після обидвох революцій — лютнево-березневої та жовтневої — таким політичним тілом могла бути тільки Росія із своїми імперськими традиціями.

Фактично, московському суверенові, як і всякому будівничому імперій світового маштабу, йшлося про якнайкоріше і найтісніше ідеологічно-догматичне поєднання всіх інородних частин почерез викорінювання всіх етнічно-культурних різниць між сателітними частинами і центром, бо це мало б гарантувати суспільну сукупність політично опанованих територій. В процесі

поглинання сильнішим слабшого, фактор часу відіграє поважну роль для обидвох сторін. Всяке проволікання в часі сприяє тенденції відосередніх сил, що завжди з'являються в парі із технологічним розвитком сателіта, із зростом його економічної ваги в спільноті і самопошани в міру розбудови монументів матеріальної культури на його території. Натомість, якнайшвидше викорінення в сателітах національних культур, мало на думку центру, позбавити сателітів тяги до окремішності й самостійності, і сприяти їхньому тіснішому приляганню до центру і його культури. Про засоби і тактику викорінювання "національних культур", у політично підкорених центрові радянських республіках, буде мова пізніше.

Все це було в основі національної політики Леніна супроти національних республік. В боротьбі українських більшовиків за Леніна-політика з оборонцями Леніна-догматика, а фактично в боротьбі українського етнічного патріотизму за автохтонну по формі культуру, в Українській Радянській республіці "лягло лицарів чимало".

На фоні 1933 року, М. Хвильовий виконав самосуд над собою з окликом "Геть від Москви!". У слід за ним М. Скрипник, архітект "українізації" і непохитний сповідник діалектичного Маркса і політичного Леніна, покінчив самогубством, ухилившись перед Сталінським правосуддям. Фатального для комуністичної партії і бюрократичної номенклатури року 1937, в Україні вичищено партію на 50 відсотків, а Панас Любченко на пості комісара народної освіти, запротестувавши проти наступу Центру на "українізацію", і проти росіянізації народніх шкіл в Україні, наклав на себе руку, уникаючи московське судочинство над собою. У слід за ним, молодий Боднарченко — продукт тієї українізації й культурного відродження 20-их років — пропав безвісно, звітуючи в Москві.

По війні, за намісництва Л. Мельнікова, українська мова стає "бандерівською і безперспективною". За Хрущовського періоду (п'ятдесятих-шістдесятих років), указом Центру надається українським батькам "найдемокративніше" право вибирати для своїх дітей школу — з російською мовою навчання чи українською. Котрі батько й мати хочать бути ворогом своїм дітям? Росіянізація української молоді почалася від дитячих садочків. По відлізі періоду Хрущова наступає нова заморозь Брежнєва і нова чистка в партії "з націоналістичних елементів". "Застійні роки" Брежнєва продовжуються в Україні аж до

приходу на пост генсека Петра Шелеста, останньої жертви за підтримку українській літературі і за "льокальний патріотизм", що він проявив його в написаній ним книжці "Україно наша радянська!" (1970 р.). По його відставці (1972 р.) на пост ген. секретаря більшовицької партії в Україні назначений був Володимир Щербицький — чистий продукт советської імперії російського народу. Під його впливом і за особистим прикладом — не тільки партійна й державно-бюрократична номенклатура переходить офіційно і приватно на російську мову, але й робітництво та інтелігенція (за малими вийнятками) робить російську мову засобом спілкування у щоденному родинному побуті. Українське місто стало під мовним поглядом росіянізоване.

Сталося те, чого хотів ідеологічно-догматичний Ленін і, не зважаючи на те, він програв. Російсько-мовне громадянство України, в основній масі, залишилося українським.

Не зважаючи на те, що вище наведені цитати з Леніна не повинні залишати жодного сумніву, що, по-суті, — він від ідеологічного положення Маркса щодо безкласового суспільства, тобто суспільства однокласного, пролетарського не мав наміру відступати, серед активної в літературній творчості інтелігенції вляглося переконання, що — проживши до кінця 20-их років і побачивши економічний ріст в аграрному секторі, добробут країни і експорт хліборобських продуктів в порівняння з передвоєнними роками 1912-1913, — він абсолютно відкинув би ідеї "старих книг" Маркса і залишився б прагматичним політиком.

В доказ своїх переконань, автори-ленінці наводять свідчення А. М. Горького в листі до Роллана від 3 березня 1924 р. ("В. И. Ленін и А. М. Горький", Издательство "Наука", Москва, 1929, ст. 336):

"Я знаю, що Ленін любив людей, а не ідеї. Ви знаєте, як ломив нагинав він ідеї, коли того вимагали інтереси народу".

"... З усіх учителів життя... тільки один Ілліч ніколи не викликав у мене враження слуги ідеї, але завжди в моїх очах був творцем ідеї" (Тамже, лист до Л. Анісіонова, бер. 1928, ст. 348).

Ніхто, однак, не зазначає, що ці цитати відносяться до періоду боротьби за владу, який ми тут назвали "кроком узад". А ось із споминів того ж Горького про Леніна патріота-ве-

ликороса:

”В Кремлі вже, зайшовши по урядових справах, Горький побачив на столі в Леніна ”Война и мир” Толстого. З цього й зачалася розмова: Ленін: Яка глибінь, га? Такий дебелий чоловігяга! Оце й, батінку, мистець... І — знаєте що подивугідне? До цього графа справжнього селянина в літературі не було... Кого в Європі можна поставити побіч нього?.. Нікого!”* (Там же).

Із споминів Крупської в Кракові:

”Волюда страшенний націоналіст... Він за гріхи не пішов би оглядати праці польських малярів, але одного разу потрапив йому в руки каталог галерії Третьякова... і він дуже часто поринає в її експонати”.

І ще одна цитата, що прямим порядком відноситься до питання, котрий Ленін був справжній, ставши ”царем” у Кремлі? 27 березня 1921 р. відбувався Конгрес Робітників Транспорту. Наївний, тобто справжній пролетаріят порозвішував ударні гасла, між якими в самому куточку притулився напис: ”Влада робітників і селян не матиме кінця!”. На той напис звернув Ленін особливу увагу, кажучи: ”Коли б це була правда, тоді це означало б, що соціалізм ніколи не здійсниться, бо соціалізм рівнозначний знесенню кляса, і через те завершення соціалізму неможливе”. Закінчив свою промову Ленін типічно в сенсі революційного пролетаріату: ”Проти кого направлятимем один з останніх наших змагань сьогодні? Відповідь: проти дрібно-буржуазної анархії дома”. Тобто проти приватної власности на землю... Чому?.. Бо ”ця незалежна кляса — кляса, яка після прогнання дідичів і капіталістів, єдина, що здібна на спротив пролетаріатові.

І на такі свідчення самого Леніна й його приятелів, що добре його знали, ленінець недовірливо крутить головою: ”НЕП це соціалізм вагітний капіталізмом, який буває за соціалізму. Адже не можна бути напів вагітним!..”.

Адже в нашому грішному віці аборти стали найбільшою статистикою суспільних досягнень!.. Непереконливо?.. Значить, ленінці, подібно католикам, в аборти не вірять...

* ”Я помічав у нього, — пише Горький — риску гордості Росією, росіянином, російським мистецтвом. Деколи ця риска видавалася мені дивно чужою Ленінові і навіть простодушною, але згодом я навчився вловлювати в ній відзвук глибоко захованої, радісної любові до робітничого люду” (!).

Це не окремий випадок, а правило в нашій мемуарній літературі про ті буревійні часи, що почалися в лютому (березні) 1917 р. Мені цілком не дивно, що в своїй праці Іван Дзюба кликав на свідка інтернаціоналізм Маркса-Леніна проти русифікаторського курсу, почавши від тридцятих років, бо в його підсовєтській дійсності він інших свідків кликати не міг, бо всі вони прогрішилися ревізіонізмом, троцкізмом, ухилом у буржуазний націоналізм, нео-комунізмом — одним словом, усі, що виступали словом чи ділом проти найгеніяльнішого вождя народів, Сталіна, стали бути ворогами народу. Але ж вийшли з-під "великої зони" освічені, поважні, талановиті одиниці, що бодай у деякій мірі пережили часи "чистого ленінізму" і "чистого сталінізму", і не знайшли у своїх розважаннях про різниці між тими періодами під поглядом толеранції національних культур, економічних стосунків та ідеологічного догматизму — нічого суттєвішого, ніж злочинний характер Сталіна.

Те недіалектичне розуміння Леніна періодів його "кроку взад", а навпаки — ідеалізація тих періодів як "справжнього Леніна" в питаннях національних культур, спричинилося до загибелі не тільки елітарного прошарку культурно-наукових діячів підсовєтської України, але й партійної знаті, яка вперто обстоювала в сталінські часи "ленінську тезу про національне по формі" в марксівській перманентній революції інтернаціонального пролетаріату. Нам трудно повірити, що всі ті жертви ідеологічно-культурного унітарного курсу тридцятих і після тридцятих років не були свідомі про вище наведене діалектичне переставлення ліберального Леніна на ідеологічно-догматичного, але в нас немає найменшого сумніву в тому, що — наприклад — конфронтація Івана Дзюби з літературним спадком ідеологічного Леніна не залишала йому нічого іншого, як покаятись. А тих, що відмовлялися в покаянні, справжній Ленін вбивав руками Сталіна.

Властиво, Ленін міг цілком добре обійтися без діалектичного формулювання своєї стратегії як оригінально Марксового відкриття. Труїзм стратегічного плянування до суверенно-політичної влади був відомий і стосований грамотними в політичному мистецтві індивідами в усіх кризових періодах ідеологічної стабільності в людському світі. Цю стратегію докладно описав Нікольо Мак'явеллі у своєму "Лл Прінсіпе", а Маркс убгав це тільки у формулу політичної дії: "Наша партія маршує плече-об-плече з дрібною буржуазією на повалення грубої аж до

повної перемоги. Після перемоги ми звертаємо свою увагу проти нашого вчорашнього союзника в його зусиллях закріпити себе політично”.

Ленін ціле своє життя присвятив для припряжки тієї сільської, дрібної ”буржуазії” в оглобі пролетарської революції. В періоді своєї боротьби проти промислово-фінансової буржуазії і проти хліборобської ”буржуазії” — помещицтва і селянської хліборобської аристократії — хуторянського ”куркульства”. Знищивши свого головного й політично активного ворога, він наділив середняка державними десятинами, і з удоволенням приглядався, як той на приряжці до ”пролетарської” влади новий куркуль обростає салом і наповняє державні шпихліри продовольчими продуктами.

В семирічному періоді зачатої Леніном нової економічної політики, партія Леніна-Сталіна могла не сумніватися в непохитних симпатіях українського селянства. І коли партія об’явила, що мозок українського народу став його ворогом, селянство, позбавлене однорідного собі проводу, вірило свому пролетарському спілникові. Коли ж в наступні роки (1929-31), партія розкрила, що нове селянське куркульство стоїть на перешкоді до щасливого безкласового суспільства, до ”загірної комуни”, партійна та ідеологічно закаптурена інтелігенція теж повірила партії. Селянин, отой кормига всього, що в народі — всіх ідеологічних ледарів, політичних спекулянтів, визискувачів і запродавців; отой віковичний кустодій культурного вогнища народу, був залишений на проізволяще своєю, кров від крові, кість від кості, — інтелігенцією, також соціально-ненадійною. Місто, українізоване його синами й дочками, мовчки переступало через опухлі трупи, не маючи ні можливости, ні відваги підняти із хідника залишене вмираючою матір’ю диття. Москва повторила досвід Івана Грізного в побудові великодержав’я третього Риму, коли отупілому населенню було заборонено ”на горло” давати будь яку поміч матерям в полозі, замерзаючим дітям і старцям опальних родин, що їх транспортували опричники серед тріскухих морозів з Великого Новгороду аж під Урал.

Народний комісар февдального уряду в Харкові задумав чутки про великий голод села перевірити з першої руки. В селі зустрічає його лиш шкіра-і-кості дебелий дідуган словами: ”Я ж вам хурами хліб відвозив, а ваші посіпаки до зерна повімітали й унукам хліб з рота виривали...”.

— А нащо ви дали?.. Не треба було, — відповідає дідові

захисник україзації, великий Чубар... Невже ж не відчував він, що й він і його товариші українізованої номенклатури стали такими ж осамітненими і беззахисними, як і той опухлий від голоду дідуган?.. Відповідь не забарилася. Терор 1937 року легко упорався із найбільш беззахисним прошарком українського народу, з найбільш залежним від державної влади, бо матеріально непродуктивним — з інтелігенцією, тобто із "свідомим українцем" — будь він у партійній, державній чи кооперативній номенклатурі. Тими, що залишилися, почали правити "нові вар'яги". Рік по році, село стало переходити на сюржик, а місто на російську мову. В тому часі діяли на загальну публіку два фактори: один негативної природи, тобто небезпека стягнути на себе закид "буржуазного націоналіста", і другий фактор — щораз позитивніше ставлення до індустріялізації республіки, гордість на незаперечні монументи матеріальної культури — електризація країни, машинобудівництво, літунство, вклад республіки в індустрію міжпланетарних екскурсій, біологічна й економічна потенція другої за питомою собі вагою в Союзі — все це не тільки змінювало фактори зовнішньої маніфестації традиційної етнічності, але й наповняло новим змістом ті емоційні почування, що складаються на патріотизм. При цьому той патріотизм був безпечніший у щоденному побуті. Він не був ексклюзивної природи супроти неавтохтонних елементів. Він був однаково сприйнятливий як для автохтонів, так і іногородців — він виключав із суспільно-політичного життя в республіці поняття "національної меншини". *Етнічно-культурний принцип національного патріотизму органічно переходив у принцип територіально-політичного, економічного. Творився в Україні тип суспільства, що його передбачав Липинський у своїй клясократії, де суспільне наверхствування визначалося за економічною функцією: хліборобство, промислове робітництво, промисловці й фінансісти (організатори засобів і способу виробництва), професійні люди воєнного ремесла та інтелігенція, яка не посідаючи засобів виробництва матеріальної культури, найтісніше пов'язувалася з державними структурами в характері бюрократії, чи в характері вільних професій — матеріальної й духової культури.*

Різниця між проєкціями Липинського (20-их років) і підсоветської дійсністю (80-их) полягала в тому, що в його клясократичнім суспільстві різних побутових культур "наша нація в своїх по духу аристократичних селянських низах... має

надзвичайну притягаючу силу”, і вона матиме останнє рішальне слово в питаннях національної культури, то в підсоветських умовах цей ”аристократичний дух селянських низів” і з них же вийшлої інтелігенції був вимушений шукати камуфляжу в ”обще-понятном язике”, зберігаючи свою автохтонну субстанцію. Цей мовний камуфляж у полудневосхідних — найбільш упромисловлених — областях, під русифікаційним тиском наплинулого із півночі пролетаріату, став фактором щоденного побуту, як щось своє, то в західних областях, більше агрикультурного характеру, де той тиск був набагато коротший і слабший, російсько-мовний камуфляж так і залишався чужим в інтимних стосунках ”між своїми”. Горбачовська перестройка і вслід за тим проголошення політичної самостійности України дали вільний хід організованому й рідному Галичині визвольнo-фронтівському націоналізмові, і національно-етнічний принцип став агресивним фактором внутрішньo-національної політики бандерівського ”визвольного фронту”. Політично вульгаризований і зведений своїм провідником до рівня партійної авантюри, РУХ відповідав на привіт Президента устами галицьких опришків вигуками ”ганьба!”, а отоман тих опришків зневажливо порівнював його до слідчого органів безпеки вчорашнього Советського Союзу і погрожував комуністам при владі в Радянській Республіці народними судами, як тільки до влади прийде ”справжня демократія”. Це погрозливо-реванжистське ставлення тієї демократії до вчорашньої советської номенклатури в сьогоднішніх владних структурах, від якої в тій критичній ситуації залежало бути чи не бути українській самостійній державі, не тільки що не могло викликати симпатії до тієї ”демократії” у тих владних структурах — воно й значінювало в їхніх очах політичну зрілість тієї опозиції.

* * *

Дмитро Донцов закріпив у західньo-українській публіцистиці лексичний символ ”нація” на означення українського, етнічно-автохтонного народу на українських землях і в діаспорі. Таке специфічне наше визначення нації суперечить політологічній термінології, яка сьогодні прийнята всім культурним світом. Проте, ця концепція нації на етнічно-культурнім принципі — під час перебування українських земель під чотирима окупаціями — мала цю перевагу над державно-політичною, що почerez чужі

кордони об'єднувала українців в одну всенародну цілість. Те почуття "національної" єдності, хоч під окремими окупаціями, скріпляло дефензивні позиції українства під асиміляторським тиском окремих окупантів. Між іншим — етнічно-культурне визначення народу нацією, дало Донцову перемогу над Липинським, бо давало право народові "з тавром бездержавности" називати себе нацією.

Наскільки те Донцівське визначення нації служило українству поза межами Советського Союзу, настільки в зовнішньополітичному світі не мало значення, бо той світ не признавав "недержавної нації". Сьогодні ж — після 1 грудня 1991 року, цей принцип не тільки противний світовій політології — він створює непотрібний молодій державі внутрішній ідеологічно-політичний фронт, який, не зараджений вчасно засобами державної влади, може причинитися до трагічних для України наслідків.

Вихований в ідеологічній ізоляції ексклюзивного націоналізму, імпортований з Америки націоналіст-ідеаліст ніколи не чув про справжні соціально-політичні процеси, які формували підсоветську людину на протязі три чверті століття. Все, що за Збручем діялося — ворожий Україні російський імперіялізм під комуністичним прикриттям і з хвилиною відходу тих темних сил в історію, всі ці нашарування безбожного комунізму й російської культури мали б сковзнути з народу, як сніг із стріхи під весняним сонцем. Йому до болю незрозуміло, коли він чує повсюдно російську мову — навіть в інтимних родинних стосунках. Він переконаний, що все те залишок від страху перед політичним терором пережитої системи й "духа ворожої культури", і все що залишається свідомому українству зробити, це відродити історичну пам'ять в народі, передмонструвавши перед ним пластично його минулу славу і все стане на своє: "відвічна стихія українського народу увійде в свої компетенції...".

В рух пішли театральні параферналії за традиціями опереткової революції визвольного фронту. Річницю славного Запоріжжя відсвяткував свідомий українець у козацьких шараварах і контуші на коні із "пікою" і шаблею із реквізитів аматорських театрів. Видовище було приязно зустрінуте, як і всяке видовище, якому ще вчора не було ходу.

Ентузіяст літературного відродження, згуртувавши біля свого видавництва американського походження молоду літературну богему, почав видавати твори молодих літераторів, які своєю проблематикою й духовістю не то, що не зазіхала на

каталізатора всенародньої евфорії й патріотизму, але своїм фінігілізмом і своєю словесною еквілібристикою переплюнули шедеври емігрантської т.зв. ньюйоркської групи. Пописові турне тієї групи по областях ледве чи запліднять своїм "молодим вином" справжні таланти на велику літературу.

Ентузіясти невідкладної українізації Слобожанщини заду-мали при допомозі професійних сил діаспори організувати "Слобожанські Великодні", тобто національно-освідомлюючі семінари для широкої публіки під гаслами: "Щоб Україна була українською" та "За українську Україну", тобто щоб російськомовні українці ставали українськомовними, а комуністи — націоналістами.

Питання: чому в уяві "свідомого українця" лише та людина може бути справжнім українцем, а ціла країна українською, коли та людина говоритиме по-українськи і визнаватиме націоналістичну ідеологію? Адже народи з окремим історичним розвитком, питоменно біологічними рисами і в різних геополітичних обставинах відрізняються один від одного багато глибшими прикметностями, ніж мова, тобто особливий уклад фонетичних символів для міжродинного чи суспільного спілкування. Цю прикметність даної етнічної групи ще найлегше замінити іншою організацією фонічних символів, що майже неможливе, коли йдеться про темперамент і культуру матеріального побуту. В п'ятдесятих роках 19-го століття, англійський журналіст-письменник Дональд Мекензі Воллес, вирішив написати книжку про Росію. Його захоплював отой стомилевий розвиток малого Суздальсько-московського князівства в імперію між двома океанами. Знаючи з писаної історії тієї імперії, що "Кієв — мати руских городов", в нього склалося цілком природне враження, що тайна цього феномену в Києві, тобто на Україні. Розглянувшись і порозмовлявши вивченою російською мовою з тубільчою російськомовною інтелігенцією, він написав ось таке у своїй книжці: "Малороси, полудневороси, русини чи хохли, як їх тут різно називають, відрізняються від великоросів півночі... Справді, коли б я не боявся безпотрібно вразити патріотичні почування моїх великоруських приятелів, які мають свою улюблену теорію на цю тему, я повинен би сказати, що ми маємо тут дві різко окремі національності, набагато різніші одна від одної, ніж англійці і шотляндці" ("Росія", вперше видана 1877 року).

Або візьмемо сучасний приклад. Якщо хтось із наших

земляків побував в Англії і, маючи потребу чи охоту, переїхав в Ірландію, він не міг не помітити, що опинився в гостині іншого — хоч одномовного народу.

Пишу й підкреслено наводжу ці приклади не для того, що хотів би бачити російську мову замість української в українській державі, а тільки для того, щоб показати, що мова не є найважливішим фактором існування української держави, і що в сьогоднішній тяжкій і критичній ситуації свідомий українець — якщо він справді свідомий — він не сміє на культурномовному тлі створювати внутрішньо-ідеологічний фронт і ставити державне правління перед необхідністю вибирати між етнічно-ідеалістичним Заходом і історично-матеріалістичним Сходом, бо те правління має сьогодні набагато пекучіші проблеми до розв'язування...

Перша спроба "Слобожанських Великоднів" не дала позитивних наслідків. Навпаки, вона не то, щоб "у цивілізованій формі розв'язувати неминучі суперечності", вона поглиблювала протистояння східних і західних областей і вносила психологічний момент відчуження в обидвох сторін якраз через те, що свідомий українець не має належного розуміння для ідеї державницької національності, покладеної від самого початку радянської республіки (грудень 1917 р.) на ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНОМУ й ЕКОНОМІЧНОМУ ПРИНЦИПІ. (Головою першого харківського радянського правління не була особа етнічно-українського походження, а жидівського — Євгенія Бош.)

На щастя для українського народу, Президент Л. Кучма має належне й глибоко відчутне розуміння для етнічно-культурного принципу в побудові держави при особливих умовах сучасної України. Він не підняв киненої йому в образливий формі "рукавиці", як ініціативною групою, так і Президією Конгресу української інтелігенції, і запропонував спільно

"виробити таку систему суспільно-політичних відносин, яка забезпечила б узгодження різноманітних інтересів й у цивілізованій формі розв'язання неминучих суперечностей; ...нам треба не лише наповнити новим змістом національну ідею, а й виробити й активно втілити нову ідеологію державотворення..."

Що фактично він міг конкретно мати на думці?..

Спробуємо розгадати. Перше, що приходить на думку, це позбутися нашої "хлестяковщини" на тему: "хто кому тато?" — чи нація творить собі державу, чи народ, здобувши державу,

стає нацією. В періодах нашої бездержавности ми тією "хлестяковщиною" прикривали своє почуття меншевартости; тепер те "гохштаплерство" (з німецького) розкриває наше почуття меншевартости. Перед 1991 роком ми навіть пробували надати нашій теорії про націю наукової легітимности: один із молодих докторантів з історії України на Гарвардському університеті публічно висловлював думку, що "на Заході держави творять нації, а на Сході нації творять держави". На Сході такої другої "нації" як наша, не було, і далі продовжувати таку нісенітницю не личить. Коли ми справді зараховуємо себе духово і по історичних традиціях до Заходу, то давайте, будемо говорити за загально прийнятою політологічною термінологією, яку визнає цілий культурний світ, а тут "бездержавної нації" немає.

Коли нарід чи народи на даній території оголошують себе політично суверенною державою, виходять на форум інтернаціональних стосунків як НАЦІЯ, і здобувають визнання в рівноправності існуючих націй-держав, поняття "національних меншин" на території суверенної держави втрачає всякий глузд. Коли дана нація признає на своїй території правне існування частини іншої нації, воно не може мати іншого значення, як тільки те, що гостинна нація дає іншій нації концесії заступатися за інтереси цієї "національної меншини", тобто вона відмовляється від своєї суверенности над тією меншиною на своїй території. Такого в практичній політиці модерних держав не буває. Подібну ситуацію зустрічаємо в історії Річпосполитої (польської) задокументовану в Андрусівському договорі з Московським царством, 1667 року, в якому Польща признавала право Москві заступатися за інтереси Православної церкви в Річпосполитій. Наслідки тієї концесії були для Польщі трагічні.

Історичні випадки 1991 року переставили нас із дефензивних позицій на офензивні і це переставлення дає нам вибір: 1) залишатися на успадкованій від Польщі і Росії інтензивній концепції внутрішньої політики поглинання "національних меншин", тобто етнічно-культурних груп — чи 2) прийняти екстензивну концепцію в стосунку до всіх етнічно-культурних груп — без уваги на їх статистичне відношення до гегемонної української групи.

В першому випадку ми завертали б на віджилі самогубні позиції — "національної більшости" і "національних меншин" — позиції наших учорашніх окупантів з асиміляційними тенденціями, з обезсилюючою внутрішньою боротьбою, в якій

меншини, загрожені націоналізмом більшості, завжди будуть оглядатись на закордонні — етнічно однородні й Україні ворожі сили, даючи їм оправдання на втручання у внутрішньо-українські справи.

Сакраментальна конституційна фраза про "повні права меншин на національно-культурний розвиток, і невтручання держави в їх внутрішні справи" — нікого вже не переконує. Якщо підемо слідами наших учорашніх окупантів, ми не будемо розумніші, ні толерантніші, ні культурніші.

Року 1926 писав В. Липинський на тему екстензивної концепції клясократичної держави:

"Держава скрізь і всюди обіймає все громадянство: всіх без винятку людей, що живуть на даній території. Це проста істина — з роду тих, що Земля округла — була довго, та є й по-сьогодні для більшості українських політиків абсолютно незнана...". А в іншому місці: "Щоб могла повстати Україна..., в українському державницькому таборі мусять об'єднатися кращі й активніші частини всіх місцевих клясів і всіх місцевих "націй": поміщик, промисловець, робітник, селянин, місцевий руський, поляк, українець".

У випадку другому — екстензивної концепції у внутрішньо-державній політиці, поняття "національної" більшості чи меншості зникає. Всі етнічно культурні групи добровільно творять одну націю-державу. В державу вони входять на рівних політичних і цивільних правах по через суспільні стани економічного розподілу продуктивної — всякому суверенному суспільству необхідної праці. Якщо декотрі групи чи одиниці асимілюються з іншими етнічними групами, то це діється тільки у сфері культурних взаємовідносин. *В такій побудові політичної спільноти фактор політичного примусу "національної" більшості над меншістю, яка звичайно опиняється під більшістю не добровільно, не існує. Цей екстензивний характер побудови суспільно-державних структур запевняє державі експанзивний характер в її зовнішній політиці й монолітно скріплює самооборонні сили супроти зовнішніх агресорів.*

Воно для автора цих рядків ясно, що схематично накреслена тут екстензивна концепція внутрішньо-державної політики із значними етнічно-культурними групами, в практичному застосуванні натрапляє на сновидно непрохідні труднощі — якраз через те, що вона відходить від традиційних ідей та уявлень про

організацію "національної" держави...*

У випадку наших політичних уявлень, взорованих на інтензивній концепції з традиційною "національною" більшістю і меншостями, екстензивна концепція натрапляє на цілий ряд проблем, яких розв'язку заблоковують оті запозичені віджилі уявлення. А проте, українська держава п'ятилітнього тривання має всі дані на переставлення себе із традиційних концепцій (інтензивних) державотворення на нові (екстензивні) за проєкціями В. Липинського і в дусі сучасної політичної термінології. Є однак серед політичного активу в Західній Україні — сьогодні поширене вже й на осередні області — застоєле поняття щодо "національного" (фактично — етнічно-культурного) обличчя Української держави, якщо держава відмовиться від питомих їй політичних засобів тиску в невідкладному курсі українізації російськомовного суспільства. Наскільки мовне питання важливе у визначенні етнічно-культурної відрубности народів, ми вище мали нагоду говорити.

Твердження народніх максималістів, що без повсюдно пануючої української мови в державних, громадських і научних інституціях Україна стає "неукраїнською" — це абсурд з історичної й соціологічної точки погляду. Твердження, що офіційне існування мови поважної й політично вагомої етнічно-народної групи побіч української державної, припинить "національне відродження" України — це в обличчі того історичного факту, що завдяки голосам російськомовного населення, Україна з географічної назви стала Нацією, виглядає радше на ворожу провокацію у хворобливому мовному питанні, ніж на заботливе піклування українського патріота. Воно було б ліпше для України та її відродження, якщо б той фанатичний націоналіст (між двома тотемами: "Слава" і "Ганьба") поцікавився тим фактом, що він своїм політичним невіглаством допомагає комуністичній партії збирати підписи в полуднево-східних областях за відновлення Советського Союзу.

* В екстензивній концепції індивід сам і добровільно визначає свій стосунок до держави-нації, в якій живе. В інтензивній — лояльність індивіда "національній меншості" є майже завжди невідома державі. Його державна приналежність із категорії "наці.-меншостей" є майже завжди вимушена як не мілітарним, то політичним насиллям більшості, а тому й підозріла в масовості. В екстензивній концепції індивід також може назвати себе українцем не в добрій вірі, але тут він робить це добровільно й індивідуально, не викликаючи підозріння до цілої етнічно-культурної групи.

Щоб сьогоднішній Україні влегшити перехід на екстензивну концепцію будівництва і скріплення держави, й сукупности цілого суспільства, український патріот мусить добре усвідомити собі, що:

а) Російськомовні українці у відомих областях, якраз через прискішений курс індустріалізаційного розвитку, прийняли великий наплив російського робітництва, яке разом із русифікаційним тиском московського центру, мало дуже поважний вплив на мовну асиміляцію українського пролетаріату в користь російського. При тому треба мати на увазі, після ліквідації культурного відродження 20-их років масового терору проти української інтелігенції в 30-их роках, і безустанних чисток партійних кадрів і діячів української культури від "буржуазного націоналізму" — аж до масових арештів 1972 р., український пролетаріат був ізольований від усяких впливів, які могли б нагадувати йому про його етнічно-культурне походження. Додаймо до цього ще й той наплив недоморених голодом і недостріляних терором у шахти Донбасу, які, щоб пережити, стали б говорити не то, що по-російськи, але й по-турецьки. Тепер, для порівняння, нагадаємо нашому читачеві галицькі режимні умови під Австрією в другій половині 19-го століття. Про ті умови пишуть: Ольга П. Драгоманова-Косач і Михайло П. Драгоманов, в російськомовній статті з першої половини 70-их років, п.н. "Русские литературные общества в Галиции". До цього — пояснення в примітці: "У 1848 р. два "сс" писати галицькі русини не наважувалися; тепер пишуть їх в неофіційних листах і журнальних статтях, але коли треба показати себе лояльним (до австрійської монархії, — п.б.) — одне "с" зникає". (Перекладаю з російського тексту:)

"При всіх своїх недостатках, конституційний порядок в Австрії не відбирає в жодній народності засобів боротьби за своє існування, дає достатній простір громадським організаціям і приватній ініціативі; крім цього галицькі русини далеко не завжди були занедбаною дитиною австрійської державної влади; вона не раз була їм покровителькою, щоб здобути собі їхню підтримку проти поляків, які в свою чергу, хоч і рідко, але оглядаються на задні колеса, щоб надмірним обезправненням русинів не довести їх до відчайвно-ворожого до себе наставлення, і для того в сеймі, час від часу, погоджуються раз на виділення із краєвих доходів субсидій руському театрові, товариству розповсюджених книжок, журналів, а іншим разом підтримати петицію русь-

ких депутатів в справі засновання руської гімназії у Львові, яка ось тепер ухвалена і затверджена властями...”.

На цьому закінчимо цитувати, бо й цього вистачить. А тепер наведемо із статті Драгоманова про “Літературу російську, великоруську, українську й галицьку”, про літературну мову галицько-угорських русинів з їх старосвітським духом і мовою, з якої можна хіба розвинути якусь власну літературу, яку можна б назвати австро-угро-уніятсько-бурсако-руською, але крий Боже не російською і не великоруською. Коли додати до того, що галицькі “русские”... виробляють літературу, ні духом, ні мовою не похожу на російську, і після усіх криків про єдність з Росією пишуть так, як “Страхопуд” (про “Новый свет” я вже й говорити не буду). Колись був кусник з його (твору) наведений буквально у “Санкт-Петербурзьких ведомостях” — так росіяни вже й не сміялись, аж сумно стало: “Господи, казали, невже є живі люди, що так і таке думають!..”. Наведені тут описування міжнародностевих стосунків і мовно-літературного стану в Галичині відносяться до 1870 років. Треба було 60 літ великого фінансового й культурного вкладу таких добродіїв та науковців Правобережної України, як Єлисавета Милорадська (тітка гетьмана Павла) і Михайло Грушевський, щоб виростити в Галичині “піємонтизм” і “чинний націоналізм”, також при великому вкладі слобожанця, Д. Донцова. А Галичина навіть в сотій частині не переходила через таке денационалізуюче і фізично ліквідаторське пекло, як забручанська Україна, а особливо її полуднево-східні області. То ж у всіх своїх ревіндифікаторських починах, “свідомий українець” повинен запам’ятати собі, що тут потрібна не політично-пропагандивна ударність, а терпелива, на покоління розкладена, КУЛЬТУРНА праця.

б) Український нарід вийшов із три-чвертьвікової “м’ясорубки” й несумісно забріханої системи дуже покаліченим, поставленим перед обличчям нового світу, в якому він не знає, на яку ногу стати і як повертатися. Йому, в його каліцтві, потрібні наша пошана й любов — глибоко відчутна любов не до того, яким ми хотіли його бачити, а до того покаліченого, але гордого й до його російськомовности, яка допомогла йому пробитися почерез те пекло і віддати голоси за самостійну Українську Державу. Якщо “свідомий українець” настільки політично грамотний, щоб бути позитивним фактором в розбудові власної держави, він мусить навчитися виявляти пошану й до його російськомовности, бо тільки в той спосіб той українець з’єднає

собі в ньому приятеля і великого союзника проти комуністичної та імперсько-російської язви. *Поставити сьогодні російськомовного українця по боці політично незалежної держави разом і в небрежливій дружбі із україномовним українцем, офіційність російської мови у внутрішньо-суспільному спілкуванні — це дуже мала ціна. Ви цією ціною обезвладнюєте підризву інтригу в невизрілій ще державі. Вірте мені, що Москва не бажає собі цієї вашої великодушності.*

в) Українська, конгресуюча, "національно" свідома й патріотична інтелігенціє! На які підстави ти засвоюєш собі право єдино-уповноваженого репрезента цілого народу? Невже ж ти неусвідомила собі цієї правди, що підрубувєш ту галузку, на якій ти сидиш?.. У своєму зверненні, Президент правду тобі каже, що підриваючи авторитет Президента в його просто непосильній та відповідальній праці, ти, "національно" свідома інтелігенціє, валиш не Леоніда Кучму, а українську державу, за яку ти у підневільнім стані поклала великі жертви, а сьогодні ти на шляху стати причиною нового лихоліття. Ти сьогодні стоїш на одній тільки нозі й то на тій, якою вимушений, покалічений робітник і колгоспник найменше цікавиться: ваша єдина легітимація виступати в імені українського народу — це утотожнювання власних інтересів — інтересів "служилого" соціального прошарку, з інтересами хліборобського стану, що відповідальний за ваш хліб на столі, а в хронічній ситуації енергетичної кризи і браку молодих здорових сил в основній галузі державної економіки він непевен чи буде чим засіяти і засіяне зібрати; з інтересами індустріяльних колективів, що відповідальні за балянс інтернаціональних платностей в країні без власної валюти, а самі в час неоплачувані й незабезпечені найнеобхіднішими побутовими потребами; з інтересами донбаських шахтарів, що в час неоплачувані й з застарілим технологічним вирядом спускаються в підземні челюсті із щохвилиною загрозою власному життю. В усіх ваших маніфестаціях і резолюціях я не бачив однієї практичної поради Президентові, як пов'язати кінці з кінцями, а в списку премійованих творів творчої інтелігенції я не завважив ні одної поважної праці, яка свідчила б про те, що інтелігенцію ці проблеми турбують і сон з її очей зганяють. В порівнанні з тими випадками тяжкої відповідальності за чисто біологічне виживання цілого народу, в Президента немає ні часу, ні охоти піклуватися тиражами газет (що плюгавлять його) чи видавництвом фіктивних та

сентиментальних творів. В державах унормованих суспільно-економічних стосунків, ті проблеми не належать до обов'язків Президентів. А в скороченнях тиражів і видань книжок причини треба шукати не в Президента і його кабінету міністрів, а радше в тому факті, що в Україні немає потрібної ринковим вимогам фабрики паперу. У своїй агресивній опозиції до існуючого режиму не переступайте тієї межі, за якою всяка критика стає демагогією. Якщо б це все було правдою, що ви начіпляли Президентові, то його треба було б судити за державну зраду. Ви маєте щастя, що в нього багато терпеливості і здорового розсудку: у відповідь на вашу демагогію, він нагородив багатьох із вас Шевченківськими преміями. То ж не перетягайте струну і пам'ятайте, що в народі не забувається ваша привілейна позиція під комунізмом як "інженерів людських душ", і якщо ви й далі хотіли залишатися на державних гонорарах і замовленнях, то ви зробили помилку. У світі, в якому ви опинилися, всяка пересічного рівня літературна продукція підлягає ринковому законові попиту. І поки грамотне суспільство достатньо не накормлене, невдягнене, не взуте й не огріте, вам треба повчитися в Докії Гуменної та в інших її подібних: не цураючись всякої праці, живучи ощадно, вона не тільки писала свої твори по ночах і відпочинкових днях, але й видавала їх за зароблені гроші, наперед знаючи, що в найкращому випадку їй може повернутися 50% коштів друку. Її гонорарем було вдовolenня із себе, що своїм зусиллям вона збагачує українську культуру. Це — в моїм словнику — патріотизм!

Один із великих німецьких філософів, Георг В. Ф. Гегель, у своїй філософії історії висловив ось таку думку: ІСТОРІЯ ЛЮБИТЬ ПОВТОРЯТИСЯ. Перший раз як трагедія, другий раз як фарса, — додав К. Маркс.

І коли спостерігаю сьгоднішні події в Україні, мене постійно переслідує ця фраза німецьких філософів своєю актуальністю: УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ СОЮЗ ПРОТИ ГЕТЬМЕНА 1918 р., і Конгрес Української Інтелігенції проти політичного режиму української держави 1995 р. ТРАГЕДІЯ І ФАРСА. Навіть фразеології для масового споживання дуже схожі. Там: Ідеологічно закаптурений соціаліст, дуже добре ознайомлений з наслідками великого голодомору і контингентних розстрілів по вибраних районах у тридцятих роках, Панас Феденко, писав на еміграції: від татарського лихоліття, такого

знуцання над селянством, що воно зазнало від гетьманських сердюків, історія наша не знає. Тут: Ми, представники української інтелігенції, засвідчуємо: за війнятков тридцятих років, коли більшовики вигубили практично всіх діячів нашої культури, науки й техніки, знищили третину української нації, такої деукраїнізації України не було.

Такі поетичні гіперболи дозволяються поетам для викликання потрібних емоцій. В політиці вони служать тільки демагогам, які не трактують свою публіку поважно. Шевченкові в його "Гайдамаках" дозволялося наказати Гонті порізати своїх синів, бо вони католики. Це було йому потрібне для підкреслення заплянованої тенденції твору. Коли б це зробив історик, він знищив би довір'я читача до себе й до свого твору. Мовна деукраїнізація молодших поколінь посилилась за Хрущова, коли він дозволив батькам вибирати своїм дітям школи: російськомовні чи українськомовні. Про це була згадка вже вгорі. Найбільш посилена й ефективна зачалася після останньої чистки й усунення Петра Шелеста 1972 р. Вона не тільки і не завжди відбувалася засобами політичного терору. Розмовляю з жінкою середнього віку й з вищою освітою. Вона говорить і пише доброю українською мовою.

— Люба, ви, бачу, кореспондуєте з дочкою на російській мові. Вона не володіє українською в письмі?

— Ні, вона так, як і я — в письмі й слові.

— То чому ж ви так?..

— Звичка, Петре Несторовичу, ось я вам розкажу, як це починалося. До інституту в Києві я прийшла із села, і моя російська мова зразу стала предметом жартів. Почекайте, сказала я собі — я буду говорити російською мовою краще вас. Так і сталося. Мм, бачите дуже амбітний нарід.

— Ну, а чому дома?..

— Звичка, Петре Несторовичу.

— Але ви почуваєте себе українкою?

— Ну, що ви?.. Звичайно.

Ваше враження, український патріоте, що сучасна деукраїнізація сильніша ніж за царювання В. Щербицького, неточно визначена в часі: вона сильніша нині, ніж у перших двох роках по проголошенні, бо той ваш земляк, що виховувався в родині й поза родиною за принципом державно-політичним і економічним ще не переконався про вашу нездатність для державотворення в суспільстві залишенім советами. В тих перших роках він навіть

прийняв від репатріантів з Америки отой безглуздий ритуал вітання і пращання "Слава Україні", що був уведений байдужим до всіх релігій організованим націоналізмом на місце "Слава Богу" чи "Слава Ісусу Христу". Коли ж той "зматеріялізований" земляк ваш побачив у двох національних виборах, яку нікчемну силу в практичній політиці уявляє собою український — обжитий салом американським — націоналіст, він перестав прикидатись і став собою, тобто таким, яким він вийшов із-під тренівки товариша Щербіцкого. Ви своїм безприкладним розбиттям, своєю "демократією свого розуміння" повернули йому відвагу. Нарешті й ви побачили свою неміч і вирішили поставити спротив і побачили, що у вас немає союзників. Ваші ідеали не переконують сучасного селянина, робітника й "білоручкого робітника". Він перше хоче зажити на рівні американським, і коли б їм відкрити дорогу й заплатити літаки, половина молодих людей, мабуть, опинилася б в США й Канаді. Ваші звернення до російськомовного земляка про дозвіл українізувати Україну, тобто і його, по-дитячому наївні і смішні. Дві протилежні методи в порядному товаристві не слід примінювати: залякування і вижебрування не йдуть у парі.

д) Яка ж альтернатива до сучасної ситуації? Українізація України пропонованими вами засобами може довести тільки до нової Мотовилівки й до краху. Російськомовний патріот української держави не голосував за те, щоб його "українізували", бо він не переставав почувати себе українцем. То ж не ображайте його. Не зважаючи на його російськомовність, в ньому залишилися всі ті руйницькі інстинкти, що й у вас, "свідомий українче", і коли над його розумом візьме верх його темперамент, він піде "на удалую" під не чужий йому ритм "да камарушки-камарушки мужик...". Цього, очевидячки, ніхто не хоче, і мені ніяк не віриться, що Кучма і Мороз свідомо й послідовно пропихаються у фєвдали демократичної Москви. Не вірять у то й найдосвідченіші державні мужі старих монархій і демократій, що їх зібрав Богдан Гаврилишин і переконав їх стати безплатними дорадниками для Президії Верховної Ради, Президента і його уряду, бо об'єднаному капіталістичному Заходові, для глобальної рівноваги сил, самостійна українська держава потрібна, байдуже за яким принципом поставлена. Це питання вирішить остаточно майбутність. Якщо на мене, то признаюся вам щиро, я скоріше залишив би долю української держави в руках її сьогоднішньої влади, як націоналістів-демократів — "свідомих українців". Яка

ж моя вам рада, дорогі земляки? Я виріс і ціле життя вчився на Заході й кращої політичної школи, як західня, я в світі не бачу. В політиці опортунізм не вада, а чеснота: "Іф ю кеннот біт гім — джьюйн гім" (кого не під силу тобі перемогти — ставай його спілником). Іншої альтернативи, як погодитись на пропозицію Президента немає: "Виробити таку систему суспільно-політичних відносин, яка забезпечила б узгодження різноманітних інтересів і в цивілізованій формі розв'язання неминучих суперечностей". В одній із моїх статей (1992 р.) я писав:

"Сьогодні з уваги на те, що сталося в останні роки в Україні, особливо в році 1991, і з уваги на вирішальну роль партійної номенклатури в проголошенні Української Незалежної Держави 24 серпня, і роль членства тієї партії в цілому державному апараті, всім ідеологічно-політичним партіям в Україні й в діаспорі, публіцистиці й історіографії необхідно приступити до переоцінки значення українського комунізму під жахливим більшовицьким режимом Москви — переоцінки його суто політичної ролі у відстоюванні своєї республіканської окремішності на протязі 74-ох років. Без такої об'єктивної, очищеної від усяких "ізмів" переоцінки, соціальна, внутрішньополітична й економічна структура в сьогоднішній Україні, адміністративний режим стабільності — залишаться нам неповністю зрозумілими, а то й фальшиво розцінюваним станом речей. Всяка переоцінка з будь-яких ідеологічних позицій, щоб дійти до потрібних сьогоднішній Україні висновків, мусить виходити з цього безспірного факту, що тенденції до власного суверенітету серед верхівки КПУ ніколи не переводилися, і що в сучасну пору весь тягар суверенітету й відповідальності за цей суверенітет стоїть на тому ж людському апараті, на якому ще недавно стояла УРСРеспубліка".

Вже тоді був виразний натяк на те, що вижила республіканська форма тільки завдяки тому, що стояла на принципі державно-політично-економічним, бо на принципі етнічно-національно-ідеологічним для неї не було шансів. Принцип державно-політичний і територіально-економічний є ширший і зручніший в побудові держави — особливо в народі вже понад 700 років бездержавнім — бо він "обіймає всіх людей на даній території без різниці на їх національне, релігійне чи соціальне походження". І це свідомий українець повинен нарешті зрозуміти, що тільки на цьому принципі всі складові частини народу

України можуть знайти своє вигідне, сите й тепле місце. Етнічно-культурний ідеологічний принцип не посідає жодних механізмів для влаштування всіх етнічних груп на однаковій рівні під кожним поглядом, а викинути інородний елемент із України йому аж ніяк не під силу. Все, що цей принцип пропонує, це: перманентна внутрішня боротьба за політичне верховодство, яке в результаті мусить довести до руїни держави, а для "свідомого українця" нове, тісне, голодне й холодне комірне за північним підбігуновим колом.

Рецепт Президента цілком простий: не здійснюючи бучі за "національні ікони" і залишаючи своїх російськомовних братів з їхніми власними забобонами, закасавши рукави, беріться до праці, яку ви найкраще знаєте. У вас, що залишилися в живих, ніщо не поперебиване й ви, як самі хвастаетесь, всяку конкуренцію витримаєте, бо ви сьогодні стоїте на більшому й багатшому духовому скарбі, ніж ваші попередники 20-их років — і майбутні перспективи для вас безпорівняльно кращі: якщо самі не підете шляхом до самогубства, вас ніхто не буде розстрілювати за вашу творчість у жандармських застінках. Якщо у вас немає ще надхнення для шедеврів світового рівня, перекладайте на світові мови залишені шедеври ваших великих попередників: "Мойсей" Франка, драматичні "Поезії" Лесі, "Кавказ" Шевченка, повісті Кобилянської, "Темнота" (роман) Самчука, "Вибране із публіцистики" Драгоманова, "Історія" Грушевського й багато інших.

На останку, ще одну пораду хочу залишити по собі: Не здіймайте бучі, коли ваш ідеологічний "ворог" бачить економічні інтереси в іншій стороні світу. Самостійній Україні не завжди триматися короткої спіднички Америки.

Індустріально розвинена держава, щоб забезпечити свому населенню добробут, мусить розбудовувати свою економічну "імперію", тобто знаходити відповідний свому продуктові ринок збуту й постачання сирівців. Держава, що не торгує з іншими країнами на прибутковому баянсі, не встоїться. Україна, вийшовши із Союзу зі здекомплектованою й технологічно занедбаною легкою індустрією, ще довгий час не буде в стані продукувати західних стандартів. Вона знаходитиме свої ринки на Сході: Російська Федеральна Республіка, інші країни СНД, Китай, ісламські та полуднево-азійські країни. Рівночасно, вона мусить зацікавити закордонний капітал для розбудови й технологічного вдосконалювання існуючих заводів. Концесії заграничному капіталові коштують державі, але ті кошти завжди

оплачуються трикратно: країна стає конкурентною на ринках держав з розвинутою технологією, продуктивний капітал (заводи й їхній виряд) розбудований концесіонерами, залишається і залишається кваліфікований робітник, якого досвід, це школа для наступних поколінь. То ж концесійна політика, це не розтринькування всенародного майна, а плата за науку і виряд.

Навіть у періоді своєї "підтяжки" до західних стандартів, Україна як суверенна держава не може дозволити собі, щоб залишати східно-європейську і азійську території в монопольну експлуатацію Росії. Економічні інтереси України на сході надто великі, щоб їх занедбувати, бо під цю пору, це першорядні терени для її економічної експансії. Чи буде вона розбудовувати ті ринки власним капіталом і працею, чи у спілці із чужоземним капіталом — включно із російським — воно залежатиме від її економічних спроможностей. Головне, щоб українська держава й український капітал у тих підприємствах залишалися суверенним фактором. Убачати економічні інтереси й використовувати експлуатацію ринків Сходу не заваджає Україні орієнтуватися на Захід в її стратегії самооборони, культурних зв'язків і політичних контактів. Якраз, навпаки...

е) У своїх роздумах про суспільство як автономний чинник в демократичній державі й про ролі індивіда в суспільстві, я завжди виходив із найзагальнішої дефініції поняття "інтелігенція": це прошарок у суспільстві, що під поглядом природних талантів, ініціативності й освіти вибивається понад пересічний рівень цілого суспільства. На ці теми писав я в другій половині 70-их років:

"...Врешті хочу підкреслити, що не йдеться тут ні про ніцшеанську надлюдину, ні про елітарну людину аристократичної закраски, ні класово індоктриновану, а якраз навпаки: намагання в наші часи виділити цю людину в окрему суспільну клясу під ярликом "інтелігенція" чи "інтелектуали", що й рівнялося б намаганням позбавити всі інші суспільні стани передового й від природи обдарованого індивіда, вважаю одною із найбільших злочинностей нашого віку. Про наслідки, коли б це сталося в світовому масштабі, не місце тут говорити. Віримо, що людина — про яку тут мова — залишатиметься завжди в лавах усіх угруповань, усіх суспільних прошарків і всіх народів" ("Обезвладнене Суспільство", ст. 191).

1996 р.

ДОДАТОК

Ланселот Лавтон

УКРАЇНА: НАЙБІЛЬША ПРОБЛЕМА ЄВРОПИ*

В ході кількох останніх місяців, Україна — нація незнана на Заході — посіла перше місце в зацікавленнях світу. Думаю, що люди в більшості готові сказати, що знають мало, або й нічого не знають про неї, і це не є їхньою провиною. Для цього є добрі причини. Поневольвачі України подбали добре про те, щоб вона залишалася незнаною; вони навіть заперечують те, що вона будь-коли існувала. Було б дуже важко уявити собі щось більш гідне догани, як замовчування народу, який має природне право належати до родини європейських націй. Але випадки поза людським контролем висунули Україну на міжнародну арену.

Не зважаючи на широко поширену непоінформованість в цій справі, загальне враження переважає, що від розв'язки української проблеми буде залежати доля Європи. Таке твердження має своє виправдання. Україна є в три чи чотири рази більша і має населення рівне тому, що у Великій Британії. Коли Москва захопила Україну, зразу ж наступило покорення Кавказу. Відтоді шляхи до Близького Сходу стали для Росії відкриті, а її мрії про захоплення Константинополя перестали бути фантастичними. Також від тоді європейські нації стали бути втисненими у півострів на краю розлогого континенту, що розтягнувся від Північного моря до Тихого океану — якщо європейські держави не зважаться на заморську експансію.

* Це звітна доповідь, виголошена у Близько- і Середньосхідньому Товаристві 1-го лютого (1939 р.), за ласкавою згодою сера Франка і леді Ньюіес (в їхній резиденції) під адресою 55 Принсес Гейт (Лондон). Головував містер Філіпс, член парламенту. Деякі історичної природи й інші примітки додані.

* "UKRAINA; Europe's Greatest Problem", by Lancelot Lawton. Reprinted from "East Europe and Contemporary Russia" (vol. 3, No. 1, Spring, 1939). Переклад Петра Балея.

Версальський договір потвердив цей уклад. В результаті, сьогоднішня Московія, яка тепер називає себе Советським Союзом, панує понад 200 національностями, займає територію близько дев'яти мільйонів квадратних миль, а всі інші нації Європи стиснені на півтора мільйона квадратних миль.

З усіх націй, підкорених Советському Союзові, Україна є найбільшою і найважливішою. Розташована між двома великими системами гір — між Кавказом і Карпатами — на сході вона торкається в Центральну Європу, а на півдні — від своїх берегів вздовж Чорного моря має доступ до Середземноморського басейну. Перед війною, вона була поділена двома державами — Росією і Австро-Угорщиною, а по війні почетвертована: Росією, Польщею, Румунією і Чехо-Словаччиною.

Коли матимемо на увазі унікальне географічне положення України, ми матимем підставу вірити, що в наших часах, коли стільки народів хочуть утриматися на своїх посілостях і поширити їх, кожна поважна спроба з боку України позбутися своїх поневолювачів і об'єднати свої розпарцельовані райони в одній незалежній Українській державі, мусить викликати спротив.

Якщо Україні пощастить, на сході Європи з'явиться держава, територіально і по населенню друга після Росії. Такого масштабу подія, найбільш правдоподібно, викликала б одночасні й важливі зміни всюди. Це вплинуло б, а то й вирішило б долю більшовизму в Советському Союзі, як і, можливо, націонал-соціалізму в Німеччині. Воно також вирішило б майбутнє Польщі, Румунії і сусідніх земель, і створило б нові й поважні проблеми для Бритійської імперії.

Які є перспективи на успіхи України? Перед тим як відповісти на це питання, мені хочеться сказати, що я не є приятель України. Це тільки моє зацікавлення як дослідника східноєвропейського комплексу.

Між росіянами є найбільше таких, які мали — і ще мають — дуже примітивний підхід у стосунках з Україною. Мова про старорежимних, а не про советських росіян:

”Немає і ніколи не було такої нації як Україна”, — говорять вони у засліпленні. Таке запевнення було фактично зроблене в офіційному проголошенні міністра внутрішніх справ у 1863 році і відтоді часто повторюване. Говориться, що Україна це просто південна частина Росії. Багато поляків заперечували існування української нації. Говорили, що Україна була тільки частиною

Польщі. В цих суперечливих між собою претенсіях лежить трагічне існування України.

Коли є так багато чого сказати про сучасні події, я не повинен довго зупинятися над давноминулим. Але тому, що ще й тепер росіяни твердять і декотрі — хоч в меншій мірі — поляки, що український націоналізм не має глибокого коріння, коротке звернення до історії необхідне для розуміння сучасної ситуації.

Можна довести, що упродовж трьох окремих періодів Українська держава існувала. Перший з них — від дев'ятого до тринадцятого століття. Упродовж цих понад триста років на території, знаній сьогодні як Україна, існувала потужна й культурна держава, одна з найпередовіших в Європі. Держава відома під назвою Русь була Україною, а її столицею був Київ. Хоч її зв'язки з північчю були різні, росіяни говорять, що вона була тотожна з Росією, тобто з нацією, яка заіснувала кілька століть пізніше. В наслідок цього, вони присвоїли собі її територію, її народ, її героїв, її святих, її культуру й все майно. А проте, їх власний історик, Ключевський, признає, що населення тих двох районів складалося з двох окремих етнічних груп, і що фізичні властивості тих двох районів значно відрізнялися.

Другим періодом української незалежності був козацький період. Коли Україна, спустошена татарськими ордами й атакована з півночі, лежала безпомічна, Литва й Польща зайняли її території. І коли в 16-му столітті унія цих двох держав була затіснена, Україна, майже в цілості, опинилася під польським пануванням. Цікаво пригадати, що в тому ж часі литвини й поляки ділили спільний страх перед Москвою і Німеччиною. Здавалося, Україна, як нація, може тут же зникнути. Щоб вижити, вищі шари української нації були змушені піддатися польонізації, а українське селянство було закріпачене польською шляхтою і жидами.

І тут сталася подивугідна річ. Козаки, які під назвою "бродяг" (brodnyks) існували в стародавній Україні, з'єдналися й заснували свою славу державу на острові (нижче порогів), на Дніпрі. Систему правління в тій державі можна, хіба, назвати демократичним деспотизмом. Щорічно козаки голосуванням вибирали свого правителя, якого називали гетьманом і який мав владу над життям і смертю своїх виборців. Але завжди, наприкінці свого речення він мусів дати звіт із своєї влади, і

коли він поважно надуживав її, йому загрозувало ув'язнення, а то й кара смерті.

Козацька держава була насправді, у своєрідній собі формі, продовженням української держави. Це правда, що та держава визнавала суверенітет польських королів над собою і часом служила їм, але не признавала над собою іншого права крім свого, і не було такої сили на землі, яка пробувала б вибити її з її острівської твердині. Козаки воювали з татарами, з турками, а також з поляками, коли бачили в цьому потребу. Не диво ж, що польський король Степан Баторій так висловився про них: "Котрогось дня незалежна нація постане з цього шумовиння".

В однаковій мірі компетентні як на воді, так і на суші, козаки часто запливали аж до Анатолії і поверталися з великою здобиччю. Сильний був у них дух бунту, який залишився живим і в сьогоднішній Україні. Боплян (Beauplan), французький інженер на службі в польського короля, який у тих часах прожив в Україні 17 літ, ось так написав про них: "Без волі в них немає бажання жити і це власне є причиною того, що вони швидкі до опору і бунту проти державного закону, коли почувають себе обмеженими ним; рідко коли проминає сім-вісім років без бунту проти нього".

Інші вчені говорять про них в подібному дусі. Всі погоджуються на тому, що їх ніщо не стримає в їхніх намірах, що вони були горді і що вони воліли смерть, ніж неволю.

Часто козаки поповнювали свої ряди українськими селянами, що втікали зі служби від польських панів, як рівнож і мужами різних національностей, які любили боротьбу й волю. З цієї войовничої й заповзятливої людности й виростав стрижень української нації. Тому українська проблема є біологічною й расовою природи, і всякі заходи, які не враховують цього факту, позбавляють себе можливості розв'язати цю проблему. Козаки завжди стояли за українське селянство. Безсторонні науковці погодяться, що між польськими землевласниками й жидами, що були їхніми агентами і нерідко господарями, селяни були доведені до крайніх злиднів і зневаги. Навіть жидівські історики признають, що жиди тоді були всемогутні. Вони управляли панськими економіями, монополізували міста і тримали контроль у своїх руках не тільки над податками, але й над приходами православної церкви; стягали податки від хрищень і похоронів, часто в ролі чиновників робили судочинство. Жид, що жив у тих часах, Мозес Ганновер, згадавши про втрати

жидів у маєтностях, в золоті і срібрі з рук козаків, уважав, що всі ті терпіння були за їхні гріхи.

В 1648 р. прославлений козацький гетьман, знаний як Хмельницький, якого справжнє прізвище було Хмель, мобілізував козацькі сили і скинув подвійну тиранію. Україна тоді стала вільна й незалежна, а Хмеля стали порівнювати до Кромвеля, з яким він фактично кореспондував. Бувши заслабою, щоб одночасно воювати з поляками, москвинами і татарами, Україна заключила союз із Москвою, як рівний з рівним, але Москва була віроломна й вислала переважаючі сили в Україну, яку вона, в кінці, анексувала. Дев'ять років пізніше, знеможена війнами і конфліктом з Польщею, а також неспроможна усмирити козаків, які не переставали бунтуватись, Москва погодилася з Польщею і поділилася з нею Україною. Одначе, ще ціле століття козаки чинили відчайдушний опір.

При кожній такій нагоді, Москва великими групами засилала їх до інших частин імперії, і зокрема, багато з них були вислані копати канали в отруєних газах багнах біля Петербургу, де вони й гинули.

Як тільки Москва закріпила свою владу над Україною, вона змінила свою назву з Московії на "Росію". Знову виглядало, що український народ буде стертий з лиця землі. Щоб зберегти себе фізично, його вищі класи мусіли робити все, що від них вимагалось, тобто піддатися росіянізації і польонізації. Але в народі, поміж селянством, український націоналізм продовжував жити. Починаючи з романтичного руху в дев'ятнадцятому столітті, той рух поступово вплився в літературні форми і, врешті, став політичним. На початку той націоналізм можна було задовольнити навіть чимось меншим, ніж автономія; коли ж навіть російські ліберали не хотіли й слухати про якісь обмежені концесії, він поступово, але впевнено перейшов у сепаратизм.

До того часу, центр культури був на півдні. Київ був ближче до Заходу, ніж Москва, і поважно користувався латинськими джерелами. Насправді, Московія була ученицею України і завчила від неї все, що тільки знала. Але від хвилини анексії України і зміни своєї назви на "Росія" вона навмисне намагалася спихати Україну на задній плян і гальмувати її розвиток. Заборонено було вживання української мови в школах і в наукових та історичних працях. Не тільки все можливе було зроблено, щоб витиснути й ліквідувати українську мову, але й

знищити національну свідомість, що насамперед виявляється в мові. Україна була трактована, як колонія. Вона була багатою на зерно і на сирівці, а Росія, занедбуючи свої ресурси, апетитно користувалася ними з півдня. Влада була централізована в Москві; майже всі іменовані урядники, особливо судді, були росіяни, а українських патріотів заслано в Сибір. Якщо української нації не існує, в чому намагаються переконати нас росіяни, чому мав би той гніт і росіянізація з такою послідовністю і жорстокістю проводитись? Навіть Російська енциклопедія не могла не визнати, що "хоч важко устійнити момент його народження, національне самовиявлення ніколи не завмирало в Україні".

Російські володарі, протилежно тому, що вони говорили чужинцям, у своєму серці таїли побоювання. Про це свідчить цитата з брошури, написаної в 1907 році ген. Залеським, головою казанської філії "Союзу російського народу", зневажливо названого "Чорною сотнею": "Вже тисячу літ російський народ збирає безліч земель, заселених різними національностями. Більшість з них продовжують бути ворожими і в глибині свого серця мріють про відродження своєї незалежності і часом справді бунтуються. Коли станеться так, що зла доля знайде Росію, ті чужі національності повстануть і будуть намагатися повалити трон Російської Держави".

Умови для українців у Росії були значно гірші, ніж для українців у Галичині. Під час поділів Польщі — від 1772 до 1795 року — Україна також була поділена: Галичина відійшла до Австрії. Там українцям дозволено було мати свої власні школи, свою літературу і, врешті, своїх власних професорів у Львівському університеті. Ліберальне наставлення Австрії супроти українців не подобалося Росії і тертя на цьому ґрунті стало однією з головних причин Великої війни.

1914 року зла доля, якої побоювався генерал Залеський, знайшла Росію. Це була Європейська війна, в наслідок якої Україна в 1918 році стала незалежною державою. В мене замало часу розповідати про цей складний період. Заатакований більшовиками, український уряд запросив на допомогу Центральні держави. Те запрошення цілком добре відповідало намірам Німеччини й Австро-Угорщини. Вони почали негайно вимагати збіжжя і з хвилиною вступу їх армій в країну заходилися стягати різні харчі. Українське керівництво, яке стало на боці селян і відмовилося сприяти в тій конфіскації, було розігнане. Головна

команда німецької армії покликала на гетьмана України ген. Скоропадського, який командував корпусом російського війська і був українського походження.

Німці, що його підтримували, зустріли великий спротив з боку селян; багато тисяч з них було вбитих. Коли під ударами альянтів німецький фронт на Заході провалився, німці відійшли з України, а Скоропадський, перебраний на німецького офіцера, втік до Німеччини, де й живе по сьогоднішній день. Українська Директорія, очолена Петлюрою, заатакована з усіх боків білими й червоними, не втрималася довго. В Україні був заведений советський режим.

Спершу, перед тим як постав Советський Союз, більшовики ніби визнали незалежність України. Але це було з їхнього боку вдаване під примусом тяжкого періоду в їхній боротьбі за закріплення своєї влади. У своїх писаннях Ленін дотримувався тієї думки, що великороси, тобто насправді московити, були виправдані в почуванні національної гордості, бо ж, як-не-як, вони створили революційну клясу і зробили соціалізм доступним цілому людству. Говорив Ленін: "Ми не симпатизуємо малим державам. Ми обстоюємо централізм і є проти федеративних стосунків".

В цій країні (в Англії) переважає опінія, що нікому неможливо знати, що діється в Советському Союзі. Це помилкова опінія. В советській пресі існують докази того, що (як висловився сам Сталін) націоналізм в Україні є поважною небезпекою. Багато спостерігачів, як українських, так і чужоземних, погоджуються, що існуючі обставини виправдовують тривогу представників советської влади. Перед початком і після війни я сам був добре ознайомлений з українським націоналізмом. В 1933 році, повернувшись з відвідин в Україні, містер Гарет Джонс (Gareth Jones) доповідав і писав статті в щоденній англійській пресі, де він виразно стверджував, що в Україні існує дуже сильний націоналістичний рух. Інші підтверджували те спостереження. Одним з них є відомий Лазаревський, який прожив 10 років у Радянській Україні й був добре ознайомлений з українськими лідерами.

На відміну від старорежимних росіян, більшовики не заперечують існування української нації. Ленін писав: "Через своє переслідування, царизм і російська буржуазія залишили у серцях сусідніх народів велику неприязнь до великоросів. Замість самовизначення я пропоную точніше формулювання — право

на вільне відокремлення". Те право було фактично занесене в конституцію, але без приписаної процедури, як це мало б статися. Кожен, хто відверто говорить про сепаратизм, безслідно зникає в Советському Союзі.

Багато українських комуністів щиро вірили, що українська автономія буде респектована й що українська партія, українська економічна організація й українська Червона Армія будуть існувати незалежно від Москви. Вони скоро розчарувалися. Засобами конституції від 1924 року, яка заклала основи під т.зв. Союз Соціалістичних Советських республік, Україна була цілком позбавлена автономії і вся політична, мілітарна й економічна влада була централізована в Москві. Тільки завідування культурними справами було залишене Україні. Справжня причина такої ситуації була вияснена провідним більшовицьким терористом Поповим в цей спосіб: "Більшовики не повинні залишатися поза українським національним розвитком, з яким утотожуються маси. В протилежному випадку він піде своїм власним шляхом, що для нас буде небезпечним. Щоб стати ближче до мас, ми мусимо вивчити українську мову".

Згідно з цією порадою, українська мова була проголошена офіційною. В порівнянні з царськими часами, це був великий прогрес. Некомуністи, що головним чином гуртувалися біля Академії наук, як також і комуністи, стали запопадливо користуватися цією поступкою й посилювати літературну і культурну працю. Безсумнівно, наступило відродження патріотизму.

В 1925-26 рр. під проводом Шумського, Максимовича і Хвильового — відомого письменника — появилася в українській партії опозиція, яка домагалася виготовлення національної комуністичної програми. В наслідок цього Центральний Комітет партії в Києві вважав за потрібне повідомити Третій Інтернаціонал у Москві про те, що існування опозиційних груп є суто антисоветською роботою як у містах, так і по селах, і що в Україні розростається шовінізм.

В році 1929 ГПУ викрило широко-закроєну революційну організацію під назвою Спілка Визволення України. Сорок п'ять провідних людей було на довгі роки ув'язнено й багато обвинувачених у спілці з ними було розстріляно. Двома роками пізніше (1931 р.) інша революційна організація була викрита під назвою Національна Центральна. В тому році почалася насильна колективізація села.

Тут треба пояснити, що національний рух не обмежувався

лише колами інтелігенції. Між інтелігенцією було багато агрономів, які мали дуже близькі стосунки із селянами. В жодній частині Советського Союзу спротив колективізації не був такий упертий і сильний, як в Україні. Причиною цього було те, що за царату, у протилежності до більшості російського селянства, українські селяни не знали сільської комуни (общини) і мали індивідуальні господарства. Усіма засобами, що лишилися в їх розпорядженні, вони боролися за свій український стиль життя, і, в кінці, п'ять мільйонів селян загинули від голоду і з інших причин. На Заході мало було відомо про цю велику трагедію.

В кожному із тих "голодних" років 1932-1933 революційне підпілля знову було викрите; 1933-го воно набрало форм мілітарної організації, в яку включилися і командири Червоної Армії. 1933-го року чотири тисячі свідомих українців були заарештовані за свій національний патріотизм.

В 1933 р. Скрипник, старий більшовик і приятель Леніна, який займав ряд високих посад, включно із постом заступника голови Ради комісарів в Україні, був звинувачений в конспірації з наміром стати на чолі незалежної України, і коли був покликаний до Москви звітувати про свою діяльність, наклав на себе руку.

Постишев, росіянин, був присланий з півночі. Прибув він з великою свитою росіян і з великою силою російського війська. Націоналістів стали знаходити в усіх прошарках населення по цілій Україні. Близько половини компартії в Україні було вичищено разом із сотнями урядовців.

Багато українських комуністів, яких помилувано, поздоровляли Постишева за його добру працю, а він, вірячи в щирість, тих похвал, був дуже задоволений собою. В той же час Любченко, новий голова Ради Народних комісарів України, з гордістю заявляв, що під сильним проводом партії український націоналізм докорінно знищений. А проте, вже протягом одного року, клопіт почався знову й в багатьох районах постали заворушення. Незабаром Любченко був змушений сказати, що "український націоналізм ще раз наступає суцільною формацією", а сам Постишев нарікав, що трудно гармонізувати більшовизм з націоналізмом, і визнав, що, зрештою, націоналізм завжди перемагав. Після того, його також відкликали до Москви й остаточно він зник десь на Далекій півночі.

В січні 1937 року Лазаря Кагановича, діверя Сталіна, надіслано в Україну, разом з великою групою чекістів. Він

зробив висновок, що ще багато серед українських комуністів залишилося націоналістів, які тільки вдають із себе комуністів. Невдовзі було розкрито нову конспірацію. Цього разу головним злочинцем виявився сам Любченко, голова Ради Комісарів. Був час, коли він був непримиренно ворожий до українських націоналістів і навіть виступав прокурором на судовому процесі ним самим заарештованих сорока п'яти провідних людей. Раптом він підніс протест проти уведення російської мови в початкові народні школи, бо це утруднювало дітям вивчати свою рідну українську мову. Російська мова, говорив він, може стати предметом навчання багато пізніше як чужоземна мова. На конференції компартії він дорікав, що чужі елементи — маючи на увазі російські елементи — саботують українізацію, яку, на його думку, треба проводити з повною енергією.

Тоді Москва вислала нового репрезентанта в Україну, експерта-чекіста, який називався Ізраєль Леплевскі. Знову було викрито, що українські націоналісти отримали чільні посади на всіх заводах та інституціях; в Академії наук, в технічних організаціях і в кооперативних об'єднаннях. Любченко (Панас) обрав самогубство, замість того, щоб стати перед судом (процедуру якого він добре знав, — П.Б.). Його наступник, молодий комуніст, званий Бондаренко, був настільки нерозумний, щоб прийняти запрошення в Москву, і з того часу не було про нього чути.

Якийсь час українська Рада Народних Комісарів була без голови. Тоді був назначений добре знаний російський чекіст Коротченков і другий добре відомий російський чекіст, званий Хрущов, став секретарем компартії України. Приблизно в той час старий більшовик і приятель Леніна Петровський, який від початку був президентом Української Радянської республіки, був арештований і зник.

Інші комуністи такої ж популярності пропадали. В останні часи всіх українських націоналістів називали троцькістами і наймитами фашистських держав. Отож в Україні на протязі семи останніх років змови повторювалися в короткі проміжки часу, і немало було резигнацій. Ті маніфестації були не тільки протисовєтські. Вони завжди мали дальшу мету: творення української незалежної держави.

Радянська Україна простором рівняється Німеччині перед злукою з Австрією. Часом говориться, що без неї Росія не могла б прокормити себе. Це неправда. Сучасні зернозбори в

Україні заледве здатні прокормити народ України, і коли — як це тепер мається — велику частину зборів забирає держава, багато українців мусять голодувати. Правда, що не в меншій мірі, як царська Росія, советська Росія залежна від України під оглядом вугілля, чавуну та інших сирівців, хоч багато їх знаходиться в інших місцях на її (російській) території. Якщо Росія втратила б Україну, то мусіла б розвинути власні ресурси. Тільки тому, що вона трактує Україну як свою колонію, Росія може собі дозволити на занедбування власних ресурсів.

Російський уряд не претендує бути милосердним супроти своїх опонентів. Він Польщі можна б сподіватися чогось іншого. А проте стосунки між поляками й українцями аж такі погані, як тільки може бути. В 1918 році українці проголосили у Східній Галичині незалежну державу, яку бажали получить з Великою Україною із столицею в Києві. Після завятих боїв український уряд в Галичині був повалений поляками, які пізніше — після війни з більшовиками відібрали у них дві українські провінції: Волинь і Полісся. На той час Пілсудський мріяв про відродження старої польської імперії, на яку мали складатися Польща, Литва й Україна у федеративній формі. Альянти, заскочені доконаним фактом, прийняли це в угоду Франції, яка жила ілюзією, що велика Польща — це сильна Польща. Згода Антанти була дана під умовою, що українцям Галичини Польща мала дати автономію. Польський уряд погодився на цю вимогу й — що більше — підписав договір про оборону меншостей. Часто парламентарними й іншими заходами українці намагалися спонукати поляків дотримати дане ними слово. Покищо, це було безуспішне. Тепер у польській Україні стан перманентної революції.

Українці нарікають, що їхнє населення, як вони кажуть, в кількості шість мільйонів, свідомо понижується і, щоб те пониження було тим дошкульніше, великій частині пришивається назву русинів. Вони нарікають на брак власного університету у Львові, що їм дозволяють тільки на малий контингент студентів в польських університетах і, що після закінчення студій вони не можуть знайти собі праці поза індустрією і дрібною торгівлею. Вони нарікають, що число шкіл, в яких навчається українською і польською мовами, поступово зменшується. Вони нарікають, що ґрунти панських економій, які парцелюються на українській території, передаються полякам, а не українцям, що — іншими словами — поляки систематично колонізують Західню Україну.

Вони нарікають, що їхня преса піддана суворій цензурі й що організації, змістом діяльності яких є дещо більше ніж спорт, часто підлягають розв'язанню. Вони нарікають на сваволлю місцевих дрібних урядовців і, що немає справедливості для українців; і той факт, що все це добре відоме польському населенню, спричинюється до зневажливого трактування українців. Вони жаліються, що тисячі українців перебувають у в'язницях і таборах і, що арештованих тримають довго й без подання причини по тюрмах, а тим часом поліція дошукується доказів їхньої провини. Вони жаліються, що провини, за які суворо карається українців, поляками обходяться легко.

Не треба думати, що українці крім бунтів нічого не роблять. Вони пробують побудувати своє власне життя і потворили компетентно ведені організації для самоосвіти, агрикультури й кооперативних підприємств. Правда, певна кількість українців стосує терор. З другого боку, методи урядового переслідування, або т.зв. пацифікацій, також терористичної натури. Немає сумніву в тому, що дві горді і вперті волі зустрілися й у висліді між ними постало таке напруження, що тепер досягти в будь-чому згоди неможливо.

Українці рішилися здобути собі волю. Поляки не квапляться дати її їм. Вони переконані, що мусять мати Галичину, Волинь і Полісся, які становлять одну третину всієї території, щоб забезпечити себе від Советської Росії. Вони й не уявляють собі, що найкращою формою забезпечення є задоволена Галичина.

Під Румунією в Басарабії, яка перед тим була російською провінцією, і на Буковині, що була під Австрією, живе близько один мільйон українців. Тут також поставлені перед dokonані факти Альянти прийняли їх. В Румунії українців трактують так же погано, як і деінде, під деяким оглядом то й гірше, бо їх навіть не трактується як вартих речевої уваги. Із свідомості про інші національні меншини їх виключено. Наскільки неповажний режим, якому вони підлягають, можна судити з того факту, що їхня преса не тільки, що піддається суворій цензурі, але й змушена друкувати матеріали, що їх постачає уряд для власного звеличування.

Врешті, ми приходимо до четвертої і найменшої частини українських земель, яка після війни перейшла від Угорщини до Чехо-Словаччини. Захований на Карпатському узгір'ї, віддалений від битих шляхів Європи, лежить невеликий район, яких 12,000 кв. км завбільшки, заселений у переважній більшості українцями

або русинами, як їх тут називають. Віками він належав угорцям. Люди — переважно селяни, злиденно бідні. Ніхто не знав про них багато. Вони були занедбані й переочувані. Напевно ніхто не підозрівав, що й у них є національні прагнення. Але вони вилонили деяку кількість інтелектуалів і в кінці війни, хоч між ними було немало непорозумінь, стало ясно, що вони хочуть автономії, або злуки з Українською республікою під проводом Петлюри. Чехи знаменито використали ситуацію в свою користь і окупували територію, покликаючись у своє оправдання на договір, доконаний Масариком у Філядельфії 1918 року з групою емігрантів Карпатської України, які погодилися на включення її в Чехо-Словацьку державу під умовою повної автономії. Мiroва конференція знову прийняла доконаний факт, але із застереженням, що територія має бути автономною, не нарушаючи цілості Чехо-Словацької держави. Чехи відмовилися виконати те зобов'язання. Вони адміністрували той районо головно при допомозі власних урядовців, завели свою мову як урядову й дали українцям багато менше шкіл, ніж своєму народові. Чехи заохочували білих росіян, тобто росіян старого режиму, ширити свою літературу й мову і робити все можливе, щоб переконати українців, що вони росіяни, або особливої карпато-русинської національності. Одначе, в 1919 році Чехо-Словацька Академія наук проголосила, що край є український і, що його мова повинна бути й фактично була українська. Остаточоно, як ми це знаємо, Чехо-Словацьчина заключила пакт з Советським Союзом.

Причину, яку подала Чехо-Словацьчина, відмовляючись признати автономію, було те, що українці відсталий народ, але треба признати, що Чехо-Словацьчина не виявила аж ніякої запопадливости, щоб допомогти їм стати прогресивними. В 1934 році д-р Бенеш сказав про Карпато-Україну: "Ця частина Чехо-Словацької республіки належить і завжди буде належати нам".

Поділена поміж чотирма державами і як предмет зацікавлення багатьох, українська проблема велика й складна, але в орбіті її перехресних тенденцій дається розпізнати її справжня природа. Україна — селянський народ. З цієї причини їх тримали в пониженні. Століттями вони були під владою росіян, поляків і жидів. Їхні міста й індустрія були, майже, в цілості в руках тих народів. В якому пошанівку самі українці й їхня праця були в сусідів, нехай посвідчить той факт, що гебрейські батьки радили своїм синам ніколи не ставати робітниками на риллі. На жаль,

Україна не була єдиною країною, де на культиваторів ґрунтів дивилися згори. Але надіюся, що ця погорда міста до агрикультури минається. Сьогодні селяни всіх країн домагаються підвищення і поваги до себе. То ж це цілком природне, що в цей момент українське питання повинно б вийти наверх і, що селянський народ України повинен виловити покоління енергійних молодих провідників. Коли раніше я зупинився на військових якостях їхніх предків, то це для того, щоб показати, що українці мають великі бойові традиції. Тепер я хотів б додати, що хоч і навіщені всіма вадами, вони також посідають всі властивості селянського народу й не мало великих талантів, включно з науковими здібностями, художніми, музичними і справді для всякої позитивної діяльності.

Ви сподіваєтеся почути від мене дещо про ставлення чужоземних народів до України. Україна має всі ті сирівці, яких потребує Німеччина. Ясно, що майбутнє Німеччини буде тісно пов'язане з Південносхідньою Європою. В минулому Німеччина і Австрія мали як економічні, так і культурні сильні зв'язки з тим тереном. Справді, німці говорять, що там вони мали переважаючі шанси. Коли німці говорять про Південносхідню Європу, вони мають на думці Україну. Але тимчасово чужоземні нації не мають доступу до цієї території ні економічно, ані культурно. Послідовно Німеччина глибоко зацікавлена українським національним рухом.

Трудно собі уявити, як Україна могла б визволитися з-під советського панування без допомоги ззовні. Якщо я певний того, що їхні провідники не бажають собі заміни одного переможця іншим — вони хочуть незалежної України. Очевидно, вони не відкинуть з легкої руки допомогу звідки вона не приходила б. Питання стоїть, на яких умовах така допомога була б досяжна.

Відколи Гітлер при владі, він не сказав нічого важливого про Україну, а що сказав перед тим, воно не було дуже ясне, бо хоч в "Майн Кампф" він кинув зауваження, без сумніву, щодо Росії: "Ми спрямовуємо очі нашого народу в бік земель на Сході", то дещо далі він повчав той німецький народ: "Не вбачати його майбутньої мети в поході головокружних перемог в роді Олександрових, а в солідній праці німецького плуга".

Німеччина не могла забути свого не дуже то присмного досвіду в 1918 р. Якщо тепер економічна нагода мала б бути ціною її допомоги, тоді, можливо, Україна була б згідна

заплатити. По сьогодні Німеччина єдина є тією великою потугою, яка цікавиться тим районом. Демократії перебирають і вибирають дуже обережно тих, кого наділяють своєю симпатією, і не завжди дістають її той народ і ті національності, які тієї симпатії найбільше потребують.

Польща також хотіла б бачити Україну відділену від Советського Союзу, але не за німецькою допомогою. Україна — її сусід в межу й вона тої думки, що географічно, історично й економічно її одній прислуговує право цікавитися майбутнім України. Вона також уважає, що німецька інтервенція в тому районі загрожувала б її власній екзистенції і причинилася б до втрати Галичини, Волині й Полісся. Якби воно не було, в тій проблемі перше місце займає реальна німецька сила, наполегливість німецьких інтересів і віра, що тільки вона могла б подати таку зовнішню допомогу, яка уможливила б українцям визволитися з-під Советського Союзу.

Ці розважання зразу підказують питання: яка повинна бути постава Великої Британії? Наша постава, я думаю, повинна бути та, що й українців. Ми повинні стояти по боці України і кожної держави, яка готова допомогти їй на сприемливих для неї умовах. Іншими словами, ми повинні старатися довести до такої розв'язки, якої вона сама бажає. Я переконаний, що наша дія в цьому напрямі була б в наших інтересах, а також і в її.

В часі зміни наближаються у Східній Європі проблеми, подібні українським, постануть деінде. Якщо ті проблеми малося б розв'язуватись в новому дусі новим способом, тоді мусять знайтися якісь засоби, щоб у їх реалізації малі нації могли жити як незалежні побіч старих і сильних націй.

ІСТОРИЧНІ Й ІНШІ ПРИМІТКИ

Два різні народи

Багато росіян заявляють, що українці, білоруси й росіяни — один і той же самий народ. Свої запевнення вони базують на факті, що був час, коли українці називали себе "РУСЬКИМИ" і росіяни (тобто великороси або москвини) говорили про себе і, справді, ще говорять про себе як "РУССКИ". Росіяни кажуть, що вони називають себе "русскими", бо в дійсності вони тотожні з українським народом. Чи ця претензія оправдана? Так поставлена справа викликає дещо більше ніж академічне зацікавлення; наполегливе повторювання цього російського твердження роз-

повсюдило замішання. Очевидно, тут постає потреба історичного дослідку. А все таки, незалежно від того, як справа вирішиться, домагання українців національної незалежності не можна заперечити. Щоб довести таке вимагання, вистачає того, що переважна кількість українців свідомі сьогодні, що вони національно різні від інших національностей. А що ця умова задовільнена, ніхто — хто тільки совісно прослідив модерний український рух — не може в цьому ні на хвилинку сумніватися. Але коли б продемонструвати, що український націоналізм має глибокі коріння в історії, хто буде перечити, що їхня справа від цього незмірно зискає?

Давайте перше подивимося, що мають сказати в цій справі російські науковці. Академік Ф. Е. Корш розв'язував це питання ось як:

”Про українця логічно думаюча людина скаже: так, він руський, а все таки він не є великорос. Але російський спеціаліст від патріотизму вигукне: ”Ага! Він руський. Також і ми. Тому він такий самий, як і ми, і тому він не має права на щось особливе”.

Деінде Корш віднотував: ”Це подвійне значення слова РУСЬ і РУССКІ дає нагоду для непорозуміння — не завжди широго — між нашим теоретичними і практичними політиками”.

Тут треба пояснити, що в стародавні часи слово РУСЬ відносилось до території, до держави й до людей. Старі історичні документи говорять про Русь перш усього як про землю племені полян, потім як державу в басейні Дніпра, столицею якої був Київ.

Держава складалася з київської території, чернігівської і переяславської. Тож Русь у тих часах була синонімом того, що в пізніших часах було українськими землями. Інші території, заселені іншими східними слов'янами, не називалися ні Русь, ні руські землі. Є безліч доступних джерельних документів, щоб доказати правильність цього твердження. На жаль, у мене не має тут місця зачитувати більше ніж один чи два приклади.

В Першому Новгородському Літописі було записано: ”Того року (1145) вся руська земля пішла проти Галича і спустошила аж надто багато його територій”. Отож ясно, що Галич — це не Русь. Цей самий літопис також посилався на подорож, відбуту 1135 року посадником Мирославом і архієпископом Нифонтом з Новгорода на Русь і згадав, що в році 1221 ”вони (новгородці) відправляли князя Всеволода, кажучи: ”Ми не хочемо тебе; іди, куди хочеш — іди до свого батька на Русь”. І тут, цілком

виразно, що Новгород не був Русь.

Поміж іншими свідченнями старих хронік, що прямо стосуються до теми нашої дискусії, нехай вільно мені буде зачитувати наступне: "І Святослав прийшов з людьми Суздаль, Смоленська, Полоцка на Русь" (в році 1167). Він московський князь) іде з Москви на Русь". Тут виразно, що Суздаль, Смоленськ, Полоцьк і Москва не були Русь.

Як уже було сказано, можна було б навести багато більше історичних доказів, щоб показати, що в старих часах — тобто від дев'ятого до тринадцятого століття — назви "Русь" і "Руська земля" стосувалися до районів Києва, Чернігова й Переяслава, а не до інших районів, заселених східними слов'янами.

Це правда, що деякі старі хроніки посилалися на новгородських, смоленських, суздальських і московських князів як на "руських князів", але робили це тільки тому, що ті князі були нащадками руської династії Володимира Великого й Володимира Мономаха. Те посилення було династичної натури та й тільки; воно не означало, що поселенці тих районів, якими ті князі володіли, були РУСЬКІ (або інакше РУСИ, РУСИНИ чи РУСИЧІ).

Коли в 13-му столітті Київська Держава впала, назва Русь перейшла до Галичини-Волині і (люди) віддаленої Підкарпатської Русі стали бути знані як РУСЬКІ або РУСИНИ. Факт, що ці назви збереглися до наших днів на Підкарпатській Русі (або Карпато-Україні), уможливило росіянам претендувати, що люди того району росіяни, коли в суті речі вони українці. В наслідок цього було злочинно спричинено багато баламутства в умах багатьох чужоземців.

Треба додати, що назву Русь в латинській мові писалося як Рутенія (Ruthenia), а назву її людей як Рутені (Rutheni). Тут знову ми розкрили джерело багатьох замішань в наші часи і немало з них було зумисно підсунено ворогами України. Часто в статистичних даних русини представлені як відмінний від українців народ, тоді як насправді вони одно й те саме.

ВЕЛИКОРОСІЯ І МАЛОРОСІЯ

Назву "Великоросія" росіяни приміняють до території, на якій вони живуть, а назву "Малоросія" до території, де живуть українці. Часто це робиться з наміром понизити українців через порівнювання ці термінів у вульгарному сенсі. (Я, бач, великий,

а ти — малий — П.Б.).

Властиво, визначення Велика Русь і Мала Русь візантійсько-го походження. В 1299 році, коли київський митрополит Максим перенісся до Володимира, а його наступник Петро переїхав у Москву, Костянтинопільський патріарх, а також візантійський імператор почали стосувати до Київської митрополії назву "Мала Русь" однозначна із "Властивою Руссю" на відрізнення від "Великої Русі", якою то назвою охоплювалися околичні території; аналогічними прикладами були: "Греція Мала", що визначало властиву Грецію, і "Греція Велика", що обіймала всі колоніальні посілості матірної Греції. Цікаво історично прослідити жонглювання назвами і титулами, яке довело до заперечення або перекручення первісного значення і вживання. Коли 1299 року митрополит Максим (грек з походження) перейшов жити до Володимира, він продовжував уживати титул "Митрополит Київський і всієї Русі". Московський князь Іван Калита примусив його наслідника Петра перейти до Москви і в той же час, для піднесення власної гідності, присвоїв собі титул великого князя всієї Русі. А проте, в той час у його володінні не було ні одного квадратного сантиметра руських земель. В 1416 році була знову відновлена митрополича катедра в Києві. Найменований на той високий пост Григорій Цимблак був незалежний від Москви і силою того факту прийняв титул, на який тільки він мав право — "Митрополит Київський і всієї Русі".

В чотирнадцятому столітті назви "Мала Русь", "Велика Русь" знайшли нові примінення. У висліді татарських наїздів у дванадцятому й тринадцятому століттях відбувалися великі переселення з Київської Русі на віддалені західні провінції. Згодом ті провінції перевищили Київ своєю могутністю і процвітанням, а їхні володарі були знані як "самодержці всіх Руських земель". У ранньо-чотирнадцятому столітті кілька митрополитів пробували поширювати свої володіння на сусідню митрополію. Суперечку вирішив костянтинопільський патріарх і Святіший Синод шляхом перерозподілу епархій. Одному митрополитові призначено Галичину й Волинь під назвою "Мала Русь", а другому приділено решту територій під назвою "Велика Русь". Тож прецедент був пошанований: префікс "Мала" залишено при найважливішому із двох районів — при правлячому центрі.

В 1335 році Юрій II Галицький проголосив себе: "З ласки

Божої дідичний князь всієї Малої Русі”. Згідно деяких авторитетів інтенцією того акту було відзначити факт, що його трон був новішого походження, ніж Київський трон — колыска раси і культури. З іншого боку, воно могло означати тільки потвердження митрополичих розмежувань.

Від 1340 року майже вся Русь (Україна) опинилася під формальним суверенітетом Литви, а Галичина під Польщею. Треба підкреслити, що назва Русь відносилася не до Москви, а до території Києва, Чернігова, Переяслава, Білорусі, Волині і Галичини. За винятком малих частин Чернігівщини й Сіверщини — і то тільки на короткий час — жодна частина Русі або Руських земель не підлягала царській владі. Тільки під кінець 16-го століття, коли Московія проголосила себе третім Римом і єдиним осідком Христової правди, її монарх почав величати себе “Царем Русі”, що викликало протест Польщі, монарх якої в той час також величав себе “Правителем Русі” — титул виведений з того факту, що Руські землі знаходилися під суверенітетом польського короля.

В 1648 році гетьман Богдан Хмельницький вигнав поляків з усієї території Русі або України і проголосив себе “монархом і самовладцем на Русі”. В той час він мав повне право на цей титул. Згідно з Ключевським, “Мала Русь лежала ще поза горизонтом московської політики”. Поляки поновили напади на Україну, і Хмельницький мусів шукати допомоги. Він міг вибрати собі союзника з-поміж кількох, але остаточно схилився до Москви. В короткому часі вона надужила його довір'я і підступно використала нагоду підбити Україну. Вона також захотіла мати Білорусь і Литву, і відтоді цар почав уживати імперіяльний титул: самодержець Великої Русі, і Малої Русі, і Білої Русі, і Литви, і Волині і Поділля. Російський історик Ключевський розповідає, що протягом кількох десятиліть малоросійське питання вичерпало російську закордонну політику й утруднювало втримати Київ і Східню Україну. Як ми вже бачили, в 17-му столітті Велика Русь і Мала Русь були вперше в історії названі в титулі суверенної Московії. Порядок, в якому вони були поставлені в тому титулі, вказував на виразний намір піднести статус північносхідніх територій, на яких розвинулася Московія, і понизити той район, який в розумінні Греції і Візантії був властивою Руссю.

А все таки ще довго Московське царство було відоме як Московія, а народ називав себе москвинами. Щойно при кінці

17-го століття і на початку 18-го почала вживатися назва "Росія" на означення держави "великоруських людей". Аж до 17-го століття чужоземці називали Московію Московією, а її народ московськими людьми.

Україна

Коли з метою підсилити свої претензії на старшого брата москвини переставили термінологічне значення слів "Малоросія" і "Великоросія" і, заграючи на префіксі "Мало-", намагалися накинути малоросам тавро меншевартости, народ півдня відрікся цієї назви і прийняв назву Україна. Зміна була оправдана, бо Україна не менше історична назва, як Русь. Так далеко назад, як 12-те століття, країна часто була називана Україною, а її населення українцями. Наприклад, в Іпатьївському літописі було записано, що коли Володимир Глібович, князь Переяслава, помер, "Україна оплакувала його вельми", і що в 1189 році князь Ростислав "пішов із Смоленська в Галицьку Україну". Далі посилення на Україну знаходимо в старих документах від 1213, 1268, 1282 років. Описуючи похід гетьмана Наливайка, козацька дума голосить: "В нашій славній Україні ніхто не допоміг українцям, коли роздори навістили наші українські землі". Як синонім Русі, Україна була вживана в різних закордонних офіційних документах, хроніках, географіях і мапах від 16-го до 18-го століть. Реєстри Сорбонни виказують, що в 16-му столітті українські студенти були реєстровані як "національно Русин з України (natione Ruthena de Ukraina), на географічних мапах з 1518 р. в Національній бібліотеці Парижу назвою "Україна" позначено території на обох боках Дніпра разом із Києвом. Географ Сансон (Sansone) в наголовку своєї мапи України, датованої 1641 роком, поставив: Ucraina o poes de Casacchi (Україна або земля козаків), і на тій же мапі відмітив Московську державу як "Московія". Гетьман Хмельницький заявив польському міністрові 1649 р.: "Я не залишив ні пана, ні князя в Україні", а в своїй промові до київського духовенства сказав: "Бог допоміг мені вигнати поляків з України", а в проклямації гетьмана Брюховецького говориться: "Україна наша улюблена отчизна, яку Польща і Москва хочуть поділити" (1668).

Треба додати, що до шістдесятих років 19-го століття слова "Україна" і "українці" були широко вживані в російській літературі як синоніми офіційно вживаних "Малоросія" і "мало-

роси". Тільки в 1863 році їх заборонила цензура і вилучила з обігу. Того року міністер внутрішніх справ М. Валуєв видав злопам'ятну проклямацію: "Української мови ніколи не було, немає і нікол не буде". Від того часу по сьогодні більшість росіян із задоволенням повторюють ці слова без найменшого зусилля довести це науково.

Хоч "Україна" була вигнана з Росії, вона замінила стародавню назву "Русь" в Галичині й на Буковині, на території поза Російською імперією, і також на Буковині і в Галичині "українець" заступив "русина" і "руського", що були національними назвами тих людей. Хоч і введені в життя, ці зміни — щоправда — не були офіційно визнані австроугорським урядом. В 1915 році група українських парламентаристів звернулася до уряду, щоб замінити русина українцем, але нічого з того не вийшло.

Отож, зближаємося до кінцевого висновку. В старі часи, починаючи від 9-го століття, ті, що жили на землі, знаній тепер під назвою Україна, називали її Русь, а себе руськими. Тому що москвини, які були цілком іншим народом, присвоїли собі ці назви, первісні (справжні) руські люди вибрали своїй землі назву Україна, а для себе — українці. Вони мали повне право це зробити; нація має право назвати себе. В цьому випадку назва не була вигадана. Стару назву, яка була зневажена, відкинута й нова назва, яка існувала побіч старої принаймні після 12-го століття, увійшла в ужиток. Таким чином претензії Москви до спадку й родоводу України були ефективно відкинені.

Расове походження

Щойно на початку 19-го століття росіяни цілеспрямовано і послідовно ширили теорію, що російський народ складається з трьох відгалужень: великороси, малороси й білоруси. Історія України сягає аж до дев'ятого століття, тоді як Московія виступає в історії аж, майже, чотириста років пізніше. Як же ці дві країни можуть бути одне й те саме?

На расовість цих двох народів склалися цілком інші елементи. Клясичний російський історик Ключевський твердить, що великоруська вітка постала із схрещення східньослов'янських племен із zdeгенерованими фінськими племенами і додає: "... не може бути й сумніву, що фінські елементи грали роль у формуванні типового обличчя росіянина, бо ж його фізіономія жодною мірою не відповідає жодній рисочці повсюду характер-

ній слов'янинові. Високі вилиці обличчя і сплющений ніс великороса достовірно свідчать про вплив фінської домішки в його крові”.

І навпаки, той же самий авторитет виразно доказує, що, наскільки можна вірогідно твердити, малороси були виключно слов'янського походження.

Слідом за Ключевським вчені, які мали багато свіжого матеріалу для обосновання своїх суджень, ні хвилини не сумнівалися, що український і російський народи фундаментально різні. Професор Московського університету Чепурковський висловив думку, що етнографічно східні великороси мають багато спільного з мордвинами, черемісами й башкирами, і що великороси, які живуть між горішнім Дніпром і горішньою Волгою, споріднені з литовцями, зирянами й пермяками. Українці, сказав той самий авторитет, відрізняються від тих великоросів і дуже подібні до своїх західних сусідів. До того самого висновку прийшли й інші рівної слави авторитети в науковій праці, такі як А. А. Спіцін, А. Н. Рюрін, А. А. Корсаков, В. С. Іконников, а з молодших — А. Е. Прешняков, М. К. Любавський і М. С. Грушевський.

В періодичу *Украинская жизнь*, 1912 р., академік Корш влучно підбив проблему такими словами: ”Настільки очевидно є різниця між українцями й іншими слов'янами, що зайво про це й говорити. Їх відрізняє від людей державної нації (великоросів) ось що:

1. Мова. Мова українців поділяється на діалекти, які незалежні від різних відгалужень великоруської мови.

2. Фізичний вигляд і побудова. Вже на перший погляд можна відрізнити українця від великороса.

3. Характерність. Українці мають характерний і тільки їм притаманний гумор, життєрадісність і чутливість.

4. Звичаї й навикі. Так глибоко закорінені їхні звичаї й навикі, що українці зберігають їх, навіть живучи серед великоруського населення.

Всі ці різниці справжні й могли постати тільки з того факту, що кожний народ має своє виразно власне життя, інше від другого продовж довгих століть. З цієї простої причини різниці будуть зберігатися, тільки дещо змодифікуються під впливом загальнолюдської культури”.

Мова

По довгих студіях і суперечках велика більшість науковців погоджуються, що російська й українська мови фундаментально різні. До цього рішення дійшли, зваживши їх фонетичну зрілість, морфологію, лексографію і літературну традицію. Якщо деякі з філологів, як Шахматов і Корш, тої думки, що колись існувала "праслов'янська мова", спільна для всіх слов'ян то всі вони щодо одного признають, що вже в 9-му віці мова Київської Русі мала свої власні індивідуальні риси, які відрізняли її від інших слов'янських мов, і що в ході часу ті різниці сталися настільки усталені, що тільки при допомозі мовного словника Київської Русі стало можливим пояснити багато темних місць у старій київській літературі.

В 1906 році Рада міністрів зажадала від Академії наук дати продуману опінію про українську мову. З цією метою було зформовано спеціальну комісію на чолі з Ф. Е. Коршем, до якої увійшли А. С. Фаміцін, В. В. Зеленський, Ф. Ф. Фортунатов, А. А. Шахматов, А. С. Ляппо-Данилевський і С. Ф. Ольденбург. Виготовлений Коршем і Шахматовим звіт був затверджений Академією і переданий Раді міністрів. Головні висновки звіту були, що історичні умови довели до цілковитого зрізничкування між Південнозахідньою Росією (Україною) і районом, що заселений великоросами; що те зрізничкування відбилося на мовах тих народів, і замість того, щоб улаштувати їх однією спільною мовою, історичний розвиток поглибив діалектичні різниці, які були виразні вже в час виступу тих двох народів на кін історії, і в обличчі того факту, що існує малоросійська мова, якою розмовляють люди Полтави, Києва, Львова, великоруська мова, якою говорять люди Москви, Ярославля, Архангельська й Новгороду, про "всеросійську" мову не може бути мови. В кінці зроблено рекомендацію, щоб малоросійські люди мали таке ж право, як і великороси, говорити своєю мовою публічно й друкувати.

В 1906 році, коли вищеобговорюваний звіт був даний на вимогу Ради міністрів, Київський і Харківський університети схвалили рішення Академії і додали побажання, щоб українська література користувалася тими ж правами, що й російська, щоб Св. Письмо було перекладене на українську мову, щоб навчання в початкових школах було ведене по-українськи і щоб преса з Галичини була дозволена в Росії.

Численні українські вчені, включно із Смаль-Стоцьким і Сімовичем, могли б бути тут цитовані, але в обличчі ясного й категоричного рішення Академії наук — найвищого російського авторитету в справах філології, це було б зайвим. Я тільки хотів би додати думку однієї особи — індивідуальну думку академіка Корша: "Зрілість мови, з погляду історичного і культурного, завершується, коли вона стає засобом вислову думки і почувань людей, які мають свою культуру й історію і, які творять етнографічну цілість. Судячи по цих критеріях, мова українців настільки є **МОВОЮ**, наскільки й великоруська".

Зв'язки між Північчю і Півднем

Вистачить звернутися тільки до російських істориків, щоб продемонструвати, що від початку зв'язки між Московією і Руссю, тобто між Північчю і Півднем, були слабкі. Ключевський каже, що це "в особі Андрія Боголюбського, коли великороси перший раз виступили на історичну сцену" — і додає: "той виступ не можна вважати щасливим". То був Андрій Боголюбський, який із Суздаля на півночі організував виправу, яка в році 1169 спустошила Київ. В наслідок тієї наруги і зростаючої зневаги до Києва його наслідників, відчуження, додає Ключевський, між Північчю і Півднем стало постійним.

Ключевський заявляє, що Москва була центром для великоруського роду. Народи, призначенням яких було творити Московію, на протязі довгого часу були стиснені між Волгою і Окою. Шлях на північ від Волги їм заступили колоністи з Новгороду, які були напівосілі кріпаки; від північного сходу, від сходу і півдня вони були відтяті чужими їм людьми, а на південь і на південний захід їм заступала дорогу об'єднана Польсько-Литовська імперія. Москва виросла посеред того населення, яке, за Ключевським, було ефективно ізольоване від Русі або України.

Віднога руської династії на півночі попала під вплив татарських звичаїв, які вже мали багато спільного з угро-фінським населенням того району, і якраз із тієї мішанини племен слов'янських прихोцьків з місцевим населенням постала московська (великоруська) порода. Так, наприклад, маємо можливе пояснення, як правителі на Півночі стали деспотами, надихані безконтрольним бажанням панувати над іншими, і звідки взялася в їхньому характері дика войовничість і безкомпромісовість. Коли в 1654 р. історія звела українців і москвинів

лицем до лица домовитись про договір, вони не мали нічого спільного, що їх в'язало б. Конференції було ведено через перекладачів. Українці говорили про себе як РУСЬКІ — народ з Русі, а москвини про себе як москвини, тобто люди з Московії. Хоч обидві сторони визнавали Православну віру, вони не відчували, що в них є спільна релігія. Для українців цар був тільки "східнім православним царем", не РУСЬКИМ царем, бо тільки вони були РУСЬКІ, і цар не мав влади над ними.

Культура на Півночі й на Півдні

Культура на Півночі була започаткована й підтримувана Півднем; іншими словами, українці були тими першими, що занесли науку до великоросів. Україна була ближча до Заходу і втримувала постійний зв'язок з осередками науки на Заході. Московія навпаки — замкнулася сама в собі й не дозволяла своїм студентам виїжджати за кордон. Російські вчені не заперечують задовженість їхньої країни супроти України. Їхні публікації на цю тему заповнили б цілі томи.

В усіх сферах науки, мистецтва, майстерности, ортографії, поезії, права, одягу й звичаю в Московії переважали українські впливи. Вже в 14-му столітті багато українців працювали в Москві як учителі. В 15-му й 16-му століттях переклади західніх книг передіставались до Москви, але ті переклади робили українці. Друковані руською мовою книжки вживались як підручники в Московії.

Після підписання Переяславського договору між Україною і Московією в 1654 році українські впливи на Півночі значно зросли.

В праці п. н. "Теофан Прокопович", що була написана в 1881 р. (стор. 61), проф. Морозов (росіянин) пише, що Петро Великий бачив, як безмежно московське духовенство було позаду київського в справах освіти, і що в Москві не було компетентних людей для навчання церковного причету й для того було необхідно шукати поради у науковців з Києва. У своїй "Истории российской литературы" академік Пипін (також росіянин) писав: "В 17-му столітті нові сили пробилися і в кінці верховодили в Московському культурному житті; тими силами були: освіта, література й загальна культура, що розвинулися в Південній Русі, особливо в Києві. Справжніх особистостей не було дома, Москва мусіла звертатися до мужів з Києва для наукової та педагогічної праці".

Петро Великий посилав людей до Києва й Чернігова вчитися друкарського мистецтва. В першій половині 18-го століття студентів Київської Академії назначувано професорами Московської Академії. В 1786 році постали в Росії публічні школи, і українців призначено було учителями. В 17-му столітті українці займали всі високі посади в країні. В той час Київська Академія була під кожним оглядом вищою школою учителів для цілої Росії.

Балканізація

Нераз (на Заході) говориться, що визволення національностей в Советському Союзі обернулося б у "балканізацію Росії". Іншими словами, натякається, що це спричинилося б до розподілу Росії на ряд малих держав, які своїми безупинними суперечками загрожували б мирові в Європі. Щоб доказати фальш такого аргументу, треба тільки нагадати, що весь простір балканських держав (Югославія, Греція і Болгарія) займає 185,653 кв. миль, тоді як простір самої України вносить приблизно 360,000 кв. миль; і що ціле населення тих трьох балканських держав становить цифру 26,217,200, тоді як в Україні під Советами живе 36,000,000, а всіх українців — 48,000,000. Тож територія і населення самої України двічі стільки, як на Балканах. І що ще потрібно мати на увазі, так це те, що при визначуванні балканських держав було часто ігноровано національні інтереси, бо переважали політичні й стратегічні мотиви.

ЗМІСТ

Всупні пояснення	v
Зовнішньо і внутрішньо-політичний сценарій перебудови СССР у 1989 році	1
Старі діри в нових міхах	17
Українці перед ще одним іспитом політичної зрілості	36
З прилогами:	
а) Лист автора до Президента Леоніда Кравчука	46
б) Лист автора до Президента СКВУ Юрія Шимко ...	48
в) Лист генерального секретаря СКВУ Василя Вериги до автора	50
г) Лист автора до генерального секретаря СКВУ Василя Вериги	51
На потребу дня — в Україні	52
Події в Україні в історичному ретроспекті	58
Критика на критику	72
Чи потрібно Україні мовного шовінізму?	98
Вельмишановний і Дорогий Іване Федоровичу!	101
Ідеологічний стигматизм чи політичний прагматизм?	130
Шановні й Дорогі Іване Федоровичу й Володимире Гавриловичу!	140
Голос з України в діяспору: Вшановний Петре Нестеровичу!	155
Про хронічну кризу української інтелігенції	159
Додаток: Ланселот Лавтон. "Україна: найбільша проблема Європи". <i>Переклад з англійської мови</i>	197

ПРО АВТОРА

Петро Балеї народився на Холмщині 29 січня 1912 р. Студії на правничо-економічному факультеті Люблінського університету закінчив ступнем магістра 1939 р. Публікував:

"Альбом політв'язня" — дружній шарж в ілюстраціях на побут та пригоди товаришів неволі в концтаборі Авшвіц, виданий із двомовними коментарями — українським і англійським — 1946 р. під псевдонімом Паладій Осинка.

"Пан" — збірка сюжетних оповідань і повістей, тематично пов'язаних з подіями воєнних часів, 1939-1945, видана 1947 року в В-ві *Слово*, Регенсбург, Німеччина. Доповнена й перевидана у В-ві *Свобода*, Джерсі Сіті, США, 1984, 277 сторінок.

"Обезвласнене суспільство — Марксизм: утопія в теорії і терор у практиці" — дослідно-наукова праця, видана Українським культурним осередком у Лос Анджелесі 1981 року, сторінок 686.

Перекладена автором на англійську мову під наг. "Expropriated Society — Marxism: Utopia in Theory and Terror in Practice", published by The Christopher Publishing House, 1988, 630 pgs.

"Без ідеологічного самодурства" — Вибране: статті, есеї, полеміка, студії з історії, переклади з чужих мов. Друковане у В-ві *Смолоскип*, понад 700 сторінок.

"Фронда Степана Бандери в ОУН 1940 року. Причини і наслідки", 243 стор. Видано в Києві 1996 р.

Переклади

Рауль Барт: (Barth) про марксизм в "Історії Філософії Гегеля і Гегелянців аж до Маркса і Гартмана". З німецької мови.

Люїс Фоєр: "АМЕРИКАНСЬКІ ПАЛОМНИКИ ДО РАДЯНСЬКОГО СОЮЗЦ В 1917-32 РР.". З англійської мови. Тут автор показує, хто і як рятували Рад. Союз від банкрутства і розвалу в перших двох десятиліттях його існування.

"КОНФЛІКТ ПОКОЛІНЬ СЕРЕД РАДЯНСЬКИХ МАРКСИСТІВ". З англ. мови. Про наслідки ідеологічної монополії в імперії.

М. Туган-Барановський: "ТРИ ВЕЛИКІ ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ" (Моральний світогляд Ф. Достоевського). З російської мови.

Ланселот Лавтон: "УКРАЇНА: НАЙБІЛЬША ПРОБЛЕМА ЄВРОПИ". З англійської мови.

